daniel defoe

«Daniel Defoe este marele inventator al romanului modern; el a inventat nu numai romanul de moravuri, romanul istoric şi romanul de aventuri, dar şi acea formă monografică care, dealtfel, nu a mai fost mult folosită după el. Toţi romancierii englezi îi datorează cîte ceva.»

EDUARD JALOUX

Lei 5

editura minerva

1050

daniel defoe

daniel defoe

jurnal din anul ciumei

Ilustrația copertei : *Done Stan*

daniel defoe

jurnal din anul ciumei

TRADUCERE, PREFAȚĂ, TABEL CRONOLOGIC ȘI NOTE DE
ANTOANETA RALIAN

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI • 1980
EDITURA MINERVA • BUCUREȘTI

PREFAȚĂ

Pentru cititorul neavizat, *Jurnalul* lui Defoe din anul de pomină în care flagelul ciumei a decimat populația Londrei și a întregii Anglii, apare drept un „document de viață“ : trăirile unui londonez care a supraviețuit calamității și care a notat conștiincios, cronologic, cu o stîngăcie și o lipsă de literaturizare și de romanțare care nu fac decît să confere un plus de autenticitate consemnărilor, întreaga desfășurare a tragediei la care a fost martor și participant nemijlocit.

Ei bine, *Jurnalul* lui Defoe este totuși o operă de ficțiune, care îmbină, firește, adevărul istoric, documentul, cu adevărul artistic, rod al imaginației creatoare. Este embrionul viitoarelor romane istorice, și poate de aceea tocmai Walter Scott l-a prețuit într-atît încît să afirme că : „Defoe, chiar dacă n-ar fi fost autorul lui Robinson Crusoe, ar fi rămas nemuritor pentru geniul vădit în *Jurnal din Anul Ciumei*“.

Daniel Defoe, născut în 1660, avea numai cinci ani cînd ciuma a năpăstuit Londra, astfel încît amintirile personale trebuie excluse dintre sursele documentare ale *Jurnalului*. Dealtfel Defoe, uzînd de procedeul caracteristic tuturor operelor sale de ficțiune, ba chiar și unora dintre scrierile sale politice și gazetărești, nu-și arogă paternitatea consemnărilor, atribuindu-le lui H.F., un negustor șe-

lar, locuitor în acea vreme al parohiei Aldgate. Mai mult, la prima ediţie a *Jurnalului*, apărută în primăvara anului 1722, numele lui Defoe nici nu figura pe copertă.

Părinte sau precursor al realismului englez, ca să ne ferim de ierarhizarea valoric-cronologică „primul mare romancier realist englez", Defoe, mare şi fervent jurnalist înainte de a fi mare şi fervent romancier, a fost obsedat în întregul său proces de creaţie de scrupulul, de cultul autenticităţii, verosimilitudinii, plauzibilităţii, de necesitatea de a face ca adevărul să sune şi mai adevărat. Şi tocmai această forţă de convingere infuzată adevărului brut, plauzibilitatea cu care înarmează veridicul, ţine de meşteşugul artistic, de prelucrarea creatoare pe care Defoe, aparent, a încercat să o nege operelor sale. Defoe se autoeclipsează, se dă în lături de la actul de creaţie, el nu face decît să ne capteze încrederea reproducînd memorii, jurnale, însemnări aparţinînd altora şi doar găsite de el : *Viaţa şi ciudatele aventuri ale lui Robinson Crusoe, marinar din York*, sînt „scrise de el însuşi", *Întîmplările fericite şi nefericite ale vestitei Moll Flanders* sînt reproduse după „propriile ei memorii", *Memoriile unui cavaler* reprezintă jurnalul unui participant la Războiul de treizeci de ani, jurnal „găsit" de Defoe, *Roxana* este o „autobiografie", *Căpitanul Singleton* şi *Colonelul Jack* îşi povestesc singuri fantasticele aventuri picareşti, iar H. F. ne oferă, generos, observaţiile şi însemnările sale asupra faptelor atît publice cît şi particulare, care s-au petrecut în Anul Marii Ciume, fapte văzute cu ochii săi sau auzite cu urechile sale.

Ceea ce nu înseamnă însă că acest truc al naratorului direct implicat, menit să creeze iluzia absolut-autenticului, nu-şi trage seva din fapte, persoane şi întîmplări cu existenţă concretă, cu adevăr istoric. Ciudatele aventuri ale lui Robinson Crusoe îşi au originea în nu mai puţin ciudatele întîmplări ale lui Alexander Selkirk, un marinar scoţian care, în urma unui conflict cu căpitanul vasului pe care naviga, a fost coborît, la cererea sa, pe insula pustie Juan Fernandez, unde a locuit în totală singurătate cinci ani, din 1704 pînă în 1709, cînd a fost salvat de căpitanul Woodes Rogers, comandantul unei corăbii de corsari, iar mai tîrziu aprig şi victorios luptător împotriva piraţilor. Povestea lui Selkirk a fost

publicată în periodicul lui Steele, *The Englishman*. Faimoasa Moll Flanders îşi are, pare-se, modelul într-o renumită hoaţă, Mary Frith, după cum colonelul Jack şi căpitanul Singleton îşi au, fără îndoială, prototipurile în hoţii şi criminalii cărora Defoe le lua interviuri, la închisoarea Newgate, pe cînd lucra la publicaţia *Weekly Journal*, condusă de John Applebee. Iar H. F., naratorul ciumei, este, după toate probabilităţile, Henry Foe, unchi al lui Daniel, un şelar care a locuit în parohia Aldgate şi a fost într-adevăr îngropat, alături de sora sa, la cimitirul Moorfields (amănunt subliniat de Defoe în unica notă cu care-şi îngăduie să întrerupă *Jurnalul* lui H. F.)

La moartea lui Henry Foe, tînărul Daniel avea paisprezece ani. Aşa încît este posibil ca unele dintre povestirile unchiului să se fi imprimat în memoria sensibilă a copilului. Dar fertilitatea solului din care a răsărit *Jurnal din Anul Ciumei*, a fost asigurată de lucrările de referinţă. Biblioteca lui Defoe, scoasă în vînzare după moartea sa, conţinea toate tainele realei lui autenticităţi : nenumărate lucrări de călătorii, de istorie naturală, de negoţ, precum şi tratatele medicale ale vremii, *Loimologiile* şi *Loimografiile* ce susţineau punctele de vedere atît de deosebite şi controversate ale medicilor şi clericilor cu privire la originile, căile de propagare şi mijloacele de tratare a ciumei. Şi, alături de acestea, figurau colecţiile de documente şi de ordonanţe ale autorităţilor din timpul repetatelor epidemii ce bîntuiseră Anglia, precum şi colecţiile de *Buletine mortuare săptămînale*, celebrele *Bills of Mortality*, publicate de Compania slujbaşilor parohiali, pe care Defoe le citează copios şi le reproduce atît de frecvent, şi care i-au furnizat repere în ce priveşte evoluţia molimei în timp şi spaţiu.

Astfel încît, *mutatis mutandis*, Defoe, ca şi Jules Verne, şi-a compus la masa de lucru, încărcată de tomuri şi tratate, atît de „trăitele" romane de aventuri exotice, şi de jurnale ale ciumei.

Şi totuşi, într-un anumit fel şi într-o anume măsură, el este încarnat în fiecare dintre eroii romanelor sale, iar existenţa sa, plină de peripeţii, de suişuri şi coborîşuri, ca şi personalitatea sa, extrem de labilă, de versatilă, dar însufleţită de acel vitalism robust care ştie să ţină piept vitregiei şi să ia totul de la capăt, par a fi zămislite de imaginaţia lui Daniel Defoe.

A trăit într-o Anglie în plină mutație socială, în dialectica formării unei clase noi. S-a născut la cîțiva ani după revoluția burghezo-puritană și în anul restaurării monarhiei absolute a Stuarților. Răscoala ducelui de Monmouth, în 1685, încearcă, fără succes, detronarea lui Iacob al VI-lea Stuart. În 1688, Glorioasa Revoluție, lovitură de stat înfăptuită de înalta burghezie, răstoarnă dinastia Stuarților, aducîndu-l la tron pe Wilhelm al III-lea de Orania. Anglia devine monarhie constituțională, capitalismul britanic cunoaște o extraordinară ascensiune. Se ridică o nouă clasă, nelegată de tradițiile monarhice, de tradițiile Bisericii anglicane, de tradițiile unei societăți agrare, o clasă de mijloc cu noi aspirații, noi gusturi, cu o nouă concepție de viață, cu o nouă viziune asupra lumii. Este epoca progresului realizat de Newton în mecanică, de Leibniz în matematică, de Locke în teoria cunoașterii ; este prima perioadă a iluminismului englez. Sub imperiul rațiunii omnipotente, societatea, religia, ordinea de stat, concepția despre natură sînt supuse unor critici corozive ; sînt împroșcate de jetul satiric-moralizator al condeielor lui Steele și Addison, de ironia penetrantă, de sarcasmul cu tăiș adînc împlîntat al lui Jonathan Swift. Epoca luminilor, epoca rațiunii, dar, în același timp, epoca profiturilor, a simțului practic, o epocă mercantilă, a valorilor materiale. Pe această țesătură de noi interese și noi realități, au loc crîncene încleștări și coliziuni între partidele *whig* și *tory*, între Biserica oficială, anglicană și dizidenții nonconformiști.

Și existența lui Defoe urmărește aceeași traiectorie frîntă, zigzagată, și bifurcată a epocii.

Destinat carierei clericale de către un tată lumînărar și măcelar de tradiție puritană, își schimbă vocația religioasă pe negustoria de ciorapi și tricotaje ; călătorește, cu interese comerciale, în Spania, Germania, Franța și Italia, este capturat de pirați (amănunt perfect autentic și nu desprins dintr-unul din romanele sale), ia parte la răscoala ratată a ducelui de Monmouth, intră în armatele victorioase ale lui Wilhelm al III-lea de Orania, redevine negustor, dă faliment, deschide un atelier de cărămizi, intră în gazetăria politică și scrie nenumărate pamflete virulente, de gălăgios ecou, de la care i se trage întemnițarea timp de optsprezece luni la închisoarea

Newgate, sub domnia reginei Anne ; este legat în trei zile succesive la stîlpul infamiei, unde e încununat cu lauri de către admiratorii săi ; eliberat din închisoare, editează o revistă cu caracter politic, se apropie de guvern, trece fără scrupule de la *whigi* la *tory* și invers, după cum îi dictează interesele, păstrîndu-și doar nonconformismul ca numitor comun, devine agent secret al partidului la putere și își păstrează această calitate pe parcursul alternării la conducere a celor două partide, pregătește unirea Scoției cu Anglia, este arestat pentru neplata datoriilor, apoi amnistiat și, în preajma vîrstei de șaizeci de ani, cînd logic și fiziologic forțele și elanurile ar trebui să i se frîngă sub povara atîtor vicisitudini, își începe cariera de scriitor. În mai puțin de doisprezece ani, îmbogățește literatura universală cu un mare număr de romane nemuritoare, și pune temeliile prozei realiste engleze.

Și-a caracterizat singur viața într-un celebru distih :

> Nu-i om să fi avut destin mai schimbător,
> Și-am fost de zeci de ori cînd prinț cînd cerșetor. [1]

Ei bine, personajele romanelor sale, făurite după șase decenii de „destin schimbător", se zbat într-o existență la fel de contorsionată ca și aceea a creatorului lor ; amenințate de spectrul foamei, de sărăcie, recurg la cele mai felurite expediente, frizînd amoralitatea, se luptă cu absurdul împrejurărilor, înfruntă implacabilități sociale și naturale, opunîndu-le o tenacitate, o capacitate de efort și o vitalitate de esență defoe-iană, biruind, lăsîndu-se biruite, supraviețuind, luînd mereu viața de la început.

Dar în primul rînd, cine sînt aceste personaje ? După regii, prinții, nobilii și curtenii ale căror drame populaseră literatura engleză în perioada Renașterii și pînă la începutul secolului al XVIII-lea, după personajele sublime ale alegoriilor religioase ale lui Milton și John Bunyan, iată-l pe burghezul, pe negustorul, pe ziaristul Defoe invitînd la rampa literaturii lumea subterană, interlopă, aventurierii, hoții de buzunare, prostituatele, pungașii pe

[1] Citat reprodus din eseul *Defoe* de Virginia Woolf, în trad. lui Petru Creția, Ed. Univers, 1972.

care i-a cunoscut îndeaproape — cu limbajul, cu apucăturile, cu trucurile lor profesionale — în timpul detenţiei sale la Newgate, sau pe calea interviurilor gazetăreşti. Iată-l pe iluministul Defoe, care crede în egalitatea oamenilor, pledînd cauza sărăcimii, exaltîndu-i virtuţile, scuzîndu-i, justificîndu-i viciile. Încă înainte de a se fi deşteptat romancierul din el, în perioada pamfletelor acidulate, Defoe protestează împotriva legilor discriminatorii, îndreptate împotriva săracilor :

„Aceste legi sînt păienjenişuri în care se prind doar muştele mici, căci cele mari reuşesc să le destrame. Din porunca domnului primar au fost izgoniţi cîţiva cerşetori nevolnici, cîteva tîrfe au fost trimise la casa de corecţie, cîţiva berari şi vinari au fost supuşi la amendă pentru că au vîndut băutură în ziua sabatului. Dar toate acestea cad numai pe spinarea noastră, a gloatei, a sărmanilor *Plebei*, de parcă toate viciile ar sălăşlui numai printre noi. Căci n-am văzut să fie adus în faţa domnului primar bogatul beţivan sau negustorul desfrînat. Omul cu inele de aur şi veşminte luxoase poate să rostească sudalme în faţa justiţiei sau la adresa justiţiei, poate să se împleticească beat în plină stradă şi nimeni n-o să-l ia în seamă ; dar dacă un sărac se îmbată sau trage o înjurătură, pe dată-i dus la zdup." (*The Poor Man's Plea* — 1698.)

Din viermuiala sărăcimii îşi recoltează Defoe eroii. Dar eroii lui, progenituri, ca şi el, ale unei epoci utilitare, se zbat, tot ca şi el, să facă avere, să se caţăre, să se căpătuiască să dobîndească putere, respectabilitate ; se încîlcesc însă mereu în sinuozităţile drumului, se poticnesc în urcuş şi sînt mereu reduşi din nou la mizerie, la luptă neîncetată. Moll Flanders, născută în închisoarea Newgate, dintr-o mamă hoaţă, este abandonată de mic copil. După o perioadă de prosperitate în casa familiei care o creşte, şi după cîteva legături şi căsnicii ratate, cade în cea mai neagră mizerie şi îmbrăţişează o strălucită şi lungă carieră de hoţie. Deportată în Virginia, reuşeşte, după un răstimp de muncă grea, să redobîndească avere, sfîrşind în prosperitate şi căinţă. Colonelul Jack, abandonat şi el de părinţi în copilărie, ajunge ucenicul unui hoţ de buzunare. După nenumărate şi complicate peripeţii şi mizerii, dintre care nu lipsesc răpirea lui şi vinderea ca sclav unui plantator din Virginia,

izbuteşte să facă avere, pe care o pierde în aventurile matrimoniale nefericite trăite la întoarcerea în patrie, pentru ca, pînă la urmă, să sfîrşească şi el în prosperitate şi căinţă. Căpitanul Singleton, cel răpit în copilărie şi vîndut unor ţigani, e trimis pe mare, îşi achiziţionează averea prin ticăloşii, o pierde la întoarcerea în patrie, o recîştigă prin piraterii şi sfîrşeşte în prosperitate şi căinţă. Iar Roxana, măritată la cincisprezece ani şi abandonată de soţ, cu cinci copii, într-o situaţie jalnică, face avere prin prostituţie, reuşeşte să contracteze o căsătorie onorabilă, dar e din nou abandonată şi sfîrşeşte în închisoare, de astă dată în căinţă fără de prosperitate.

Căinţa era, fireşte, tributul plătit de Defoe veacului moralizator în care trăia sau, mai bine-zis, mîna dusă pudic la ochi dar cu degetele răsfirate, paravanul străveziu îndărătul căruia se desfăşoară tot felul de blestemăţii.

Fireşte că nu această cursă cu obstacole pe toboganul averii constituie mobilul sau singurul mobil al romanelor lui Defoe. Poveştile şi personajele lui trec dincolo de graniţele unor simple aventuri picareşti. Pentru că eroii lui sînt oameni singuri, neajutoraţi, rătăciţi într-o junglă feroce, oameni care îşi apără cu orice chip dreptul la viaţă, la existenţă. Şi în această încleştare înverşunată cu o forţă ostilă care trebuie dominată, în angajarea în acest uriaş care pe care, Moll Flanders, Singleton, Jack, devin fraţii buni ai lui Robinson singuraticul. Eroii lui Defoe sînt, încă din copilărie, respinşi de societate, lăsaţi să se descurce singuri, să se apere de foame şi de moarte, să-şi cucerească un loc sub soare prin singurul mijloc care îl putea dobîndi : averea. În lumea în care trebuie ei să trăiască, numai din clipa cînd ai dobîndit averea îţi poţi îngădui luxul de a fi virtuos sau de a te căi. Hoţia şi prostituţia personajelor lui sînt arme de apărare dictate de legea primordială a naturii : instinctul de conservare. Amy, servitoarea şi confidenta Roxanei, îi spune acesteia : „...cît despre cinste, cine se mai gîndeşte la ea, cînd îi este foame ?" Defoe iluministul, Defoe părintele şi străbunul lui Fielding şi al lui Dickens, a perceput, lucid, rădăcinile sociale, materiale, morale care generează viciul. În periodicul *The Review* din 15 septembrie 1711, scria :

„Omul nu e bogat pentru că e cinstit, ci e cinstit pentru că e bogat... Ce să mai spunem ?... «Nu-mi dați sărăcia, căci altminteri fur», zice înțeleptul. Vă asigur, domnilor, dac-ați fi săraci, cei mai buni dintre dumneavoastră v-ați fura vecinii... Bărbații fură pentru pîine, femeile se prostituează pentru pîine. Nevoia este mama crimei."[1]

În această virilă angajare de rezistență — prin recurgerea la orice fel de resurse — în fața indiferenței, dacă nu chiar a ostilității și violenței, Defoe vede un soi de bravură. Bravura cu care calicimea Londrei a rezistat, a supraviețuit molimei. H.F. se minunează, nu o dată, în fața curajului cu care săracii, puși în fața alternativei de a muri de foame sau a risca molipsirea, acceptă tot felul de îndeletniciri primejdioase : cărăuși de cadavre, gropari, paznici ai caselor infectate, îngrijitoare de ciumați.

Dar eposul splendidei rezistențe îl constituie gigantul Robinson Crusoe.

Pentru mulți cititori, Robinson Crusoe, ca și contemporanul său Gulliver, semnifică eroi ai cărților copilăriei, ale căror peripeții sînt menite să încînte și să stimuleze fantezia vîrstei fragede. Numai recitirea lor cu ochelarii maturității e capabilă să le descifreze sensurile de adîncă rezonanță alegorică. Robinson face parte din acele creații pe care George Călinescu, vorbind despre *Don Quijote*, le numește „paricide", întrucît își elimină creatorii din istorie, creații care trăiesc în sine „mai vii decît viața însăși"[2], iar Virginia Woolf, vorbind chiar despre *Robinson*, o consideră „...mai curînd producția anonimă a unui popor decît strădania unei singure minți"[3]. Este cartea pe care André Malraux o citează împreună cu *Don Quijote* și cu *Idiotul* lui Dostoievski, ca fiind singurele opere ce „rezistă în fața neliniștii"[4], definindu-le drept trei lecții diferite de rezistență la singurătate.

---

[1] Citat reprodus după Samuel Holt Monk — prefață la *Colonel Jack* de Daniel Defoe — Oxford University Press, London 1965.
[2] G. Călinescu, *Studii și conferințe* — Editura de Stat pentru Literatură și Artă, p. 148.
[3] Virginia Woolf — op. cit., p. 1.
[4] R. M. Albérès — *Istoria romanului modern* — Editura pentru Literatură Universală, 1968, p. 250.

De ce această preluare contemporană, tradusă și printr-o pletoră de „robinsonade" ? Pentru că Robinson, contemporanul nostru, izbutește să învingă vicisitudini și animozități menite să anihileze însăși identitatea umană, însăși demnitatea umană. Este triumful rațiunii asupra absurdului, asupra singurătății și neputinței, asupra imposibilului. Robinson este „Homo Faber", care, singur pe o insulă, reface, cu mîinile sale, întregul ciclu al civilizației omenirii, parcurgînd, microcosmic, fazele de dezvoltare a istoriei umanității : Pornind de la condițiile „stării naturale", adică de la stadiul individual primar în care iluminiștii vedeau începuturile istoriei, trăiește inițial din vînat și pescuit, apoi trece, treptat, la creșterea vitelor și la agricultură, refăcînd astfel evoluția triburilor primitive. Odată cu apariția lui Vineri, ia naștere celula de viață socială, între el și sălbatic stabilindu-se raporturi patriarhale, de la stăpîn la sclavul devotat. Sosirea pe insulă a europenilor naufragiați duce la formarea coloniei și, odată cu împărțirea pămîntului de către Robinson, apare proprietatea privată. Conflictele dintre coloniști duc la necesitatea instaurării ordinei, pe baza unui „contract social", adică pe baza stabilirii raționale a drepturilor și îndatoririlor.

În fața imensei singurătăți și a necunoscutului, Robinson nu se salvează prin meditații abstracte, metafizice, ci prin acțiune și rațiune, prin spirit întreprinzător, prin intuiția burgheză a ceea ce e profitabil, prin ingeniozitate și prin obstinația efortului.

Viața lui Robinson pe insulă a reprezentat pentru Rousseau „cel mai extraordinar tratat de educație naturală".

Robinson se luptă înverșunat cu natura, și-i smulge, palmă cu palmă și îmbucătură cu îmbucătură, o viață nouă ; Moll, Singleton, Jack, se luptă înverșunat cu societatea la fel de opacă, de nereceptivă ca și insula pustie, și smulg dreptul la existență, la reînceperea unei vieți noi. Daniel Defoe se luptă înverșunat cu șaizeci de ani de eroziuni sufletești, de succese și înfrîngeri, închisoare și stîlpul infamiei și, printr-un salt elastic, amețitor, își reîncepe viața și creația, înfigînd chiar stindardul unei noi orientări în literatură. H.F., semnatarul *Jurnalului din Anul Ciumei*, la fel de izolat în Londra devastată de ciumă ca și Crusoe pe insula lui — se luptă

înverşunat cu cel mai cumplit flagel, cu o forţă dezumanizantă, abrutizantă, căreia îi supravieţuieşte. Tot atîtea ipostaze de Robinsoni, puşi să înfrunte situaţii-limită, să subjuge medii violente, să trăiască un reviriment.

Dramatismul unei situaţii-limită de proporţiile unei epidemii de ciumă a captat interesul şi a fascinat imaginaţia multor poeţi, istorici, scriitori de înainte şi de după era noastră, de la Tucidide şi Procopiu din Caesarea, de la Lucreţiu şi Ovidiu, pînă la Camus şi Eugen Barbu. În *Metamorfozele* lui Ovidiu, Eac povesteşte cum i-au fost nimiciţi supuşii de molimă :

Pe-al meu popor se-abătu din mînia Iunonei, cumplita Ciumă...
...Atîta timp cît omenesc păru răul
Şi nu ştiam de unde vine urgia vătămătoare,
Ne-mpotrivirăm prin leacuri ştiute. Dar nenorocirea
Orice-ajutor întrecea, biruindu-l.[1]

Şi Boccaccio vede în ciuma care a pustiit în 1348 Florenţa — descrisă atît de realist în *Decameron* — o pedeapsă divină pentru păcatele muritorilor, ca şi Manzoni în ciuma străbătută de *Logodnicii* săi în Lombardia secolului al XVII-lea. În ciuda transfigurărilor şi a patosului romantic, calamitatea zugrăvită de Manzoni se apropie poate cel mai mult, ca vigoare descriptivă şi reverberaţie umană, de substanţa *Jurnalului* lui Defoe. Dar nu putem trece cu vederea pregnantele similitudini, atît de conţinut cît şi de tonalitate, dintre însemnările naratorului lui Defoe şi cele ale lui Ion Ghica, cu privire la ciuma lui Caragea. Atmosfera şi cadrul sînt atît de similare, încît nu ne putem reţine de la un citat mai substanţial :

„A fost în multe rînduri ciumă în ţară, dar analele României nu pomenesc de o boală mai grozavă decît ciuma lui Caragea! Niciodată acest flagel n-a făcut atîtea victime! Au murit pînă la 300 de oameni pe zi şi se crede că numărul morţilor în toată ţara a fost mai mare de 90 000. Contagiunea era aşa de primejdioasă, încît cel mai mic contact cu o casă molipsită ducea moartea într-o

[1] Ovidiu — *Metamorfoze*, vv. 523—527 — traducere de Ion Florescu revizuită de Petru Creţia — ed. Academiei R.P.R., 1959.

familie întreagă, şi violenţa era aşa de mare, încît un om lovit de ciumă era un om mort... Deasupra oraşului se ridica un fum galben şi acru, fumul băligarului care ardea în curţile boiereşti, şi oraşul răsuna de urletul jalnic al cîinilor rămaşi fără stăpîn.

La fiecare poartă era cîte o şandrama, un fel de gheretă, în care se adăpostea cîte un servitor pus acolo pazarghidan (comisionar pentru tîrguielile de pîine, de carne şi de zarzavaturi). Nimic nu intra în curte decît după ce se purifica la fum şi trecea prin hîrdăul cu apă sau prin strachina cu oţet."[1]

Iată cîte elemente familiare celui care a citit *Jurnalul* lui H.F. Regăsim, sub altă formă, pînă şi incidentul umoristic al vagabondului care era cît pe-aci să fie îngropat de viu. Într-un raport al vătăşeilor ce însoţeau groparii, se menţionează : „Azi am adunat 15 morţi, dar n-am putut îngropa decît 14, fiindcă unul a fugit şi nu l-am putut prinde".

Jurnalul lui Defoe nu-i străbătut nici de suflul moral-religios al lui Manzoni, nici de alegorismul subtil al lui Camus. Ce l-a îndemnat să-l scrie în acel prolific an 1722, cînd a mai publicat, pe lîngă alte lucrări social-politice, şi romanele *Moll Flanders* şi *Colonelul Jack ?* Defoe a rămas toată viaţa un gazetar pasionat, gazetar pînă în ultima fibră, care îşi alegea subiectele pentru actualitatea lor. Ori ciuma, aparent stinsă după 1666, răbufnise iar în 1720, în Marsilia, devenind o ameninţare pentru toate ţările care făceau negoţ pe mare. Interesul ziaristic, avid de împrejurări senzaţionale, al lui Defoe, fusese însă mai de mult stîrnit, ba chiar obsedat de tragedia din 1665. Cu un deceniu înainte de recrudescenţa ciumei în Franţa, Defoe publica în periodicul *Review* numeroase articole, dînd glas aprehensiunilor sale cu privire la posibilitatea revenirii epidemiei în Anglia. La un moment dat, converteşte ciuma în argument menit să-i susţină vederile sale politice, pacifiste. Protestînd, într-o serie de articole, împotriva angajării Angliei în războaiele „nordice", adică în luptele dintre Suedia şi puterile celei de-a doua coaliţii, după bătălia de la Poltava, Defoe demonstrează că urmă-

[1] Ion Ghica — *Opere* (Scrisori către V. Alecsandri), pp. 131—132 — Editura de Stat pentru Literatură şi Artă 1956.

rile imediate ale unui război ar fi foametea și ciuma. Și își ilustrează articolele cu relatări asupra ororilor epidemiilor din trecut.

Trei ani mai tîrziu, în 1712, *Review* adăpostește un nou serial de articole asupra primejdiei ciumei, semnate tot de Daniel Defoe, pentru ca în 1720, cînd sumbrele-i premoniții încep să se materializeze, obsesia lui Defoe să ia forme paroxistice. Pornește să scrie în diverse periodice articole despre ravagiile făcute de ciumă în Franța, iar în 1722, publică o broșură intitulată *Măsuri ce se cuvin a fi luate în caz de ciumă, atît pentru suflet cît și pentru trup (Due Preparations for the Plague, as well for Soul as Body.)*, broșură ce premerge doar cu o lună apariția *Jurnalului*. Proximitatea datelor de publicare sugerează că Defoe a scris ambele lucrări în același timp, prima dintre ele intenționînd să fie un soi de instructaj, un ghid practic, iar cea de a doua, cu caracterul ei pseudo-memorialistic, urmărind percuția coardelor emoționale.

Lucrările lui Defoe nu au fost un fenomen izolat, ci s-au integrat — sau mai bine-zis s-au desprins dintr-un întreg cor de scrieri pe aceeași temă, publicate de îndată ce s-a răspîndit zvonul revenirii ciumei, sau de retipăriri ale lucrărilor scrise după 1665. Tratatele și cărțile semnate de clerici, și chiar și cele semnate de medici, reiterau punctul de vedere teologic al secolului al XVII-lea, identic cu cel al lui Ovidiu sau al lui Procopiu care descria ciuma lui Iustinian : molima pedeapsă a mîniei divine, unicul remediu : pocăința. Unul dintre cele mai cunoscute opuri, *Loimografia Sacra*, scrisă de reverendul William Hendley[1], în 1721, purta următorul subtitlu, de la sine grăitor : „*O prelegere care demonstrează că ciuma nu provine niciodată din cauze naturale ci este nemijlocit trimisă de Dumnezeu, și aceasta ca o pedeapsă pentru păcatele poporului*". Același punct de vedere este îmbrățișat și de tratatele unor medici ca Sir Richard Blackmore sau Richard Boulton. O viziune mai luminată vădește un predecesor al acestora în secolul al XVII-lea, anume doctorul Nathaniel Hodges, cel citat în repetate rînduri în *Jurnal*, ba înfățișat chiar ca prieten al lui H.F. și care, în *Loimologia* sa, după ce aduce un formal omagiu punctului de vedere teologic, descrie ciuma ca pe o boală generată de cauze naturale, propagată prin contaminare și remediabilă pe cale medicală.

[1] Referirile la literatura de specialitate a epocii își au sursa în prefața semnată de Louis Landa la ediția în limba engleză a *Jurnalului*, publicată de Oxford University Press, 1969.

Firește că spiritul raționalist al iluminiștilor, în veacul al XVIII-lea, nu putea accepta motivația mîniei cerești și neputința omului de a o înfrunta. H.F. nu este însă un gînditor iluminist, ci un negustor londonez, din 1665. După cum mărturisește singur, avea și el mintea împuiată de crezurile vremii. Și totuși, cît de surprinzător de moderne concepții defoe-ene scapă din pana șelarului H.F. ! Cu cîtă compasiune amestecată cu dispreț vorbește el despre bieții nenorociți cărora li se năzăreau fel de fel de semne sau năluciri, cît de încredințat e, în ce privește cometele, că acestea se datoresc unor cauze naturale și, întrucît mișcările lor pot fi calculate științific, ele nu pot fi prevestitoare și, cu atît mai puțin, aducătoare de calamități. Ce vehementă acuzare adusă astrologilor, vracilor, profeților, împrumutată parcă din pagini moderne de vestejire a obscurantismului ! Cît scepticism față de clericii care propovăduiau doctrina bolii pogorîte din ceruri, și față de adepții fatalismului și predestinării. Cîtă încredere, amplu demonstrată și redemonstrată, în teoria contaminării, în posibilitățile de prevenire a bolii, de tratare a ei. O simplă frază : „Nimeni în țara asta nu s-a îmbolnăvit decît prin molipsire", dărîmă toate eșafodajele teologice : o simplă povață pentru urmași : „Cel mai bun leac împotriva ciumei este să fugi din calea ei", anulează toate chemările clericale la căință și pocăință.

Dealtfel, H.F. se face interpretul vederilor lui Defoe nu numai în ce privește legătura dintre molimă și divinitate, ci și cea dintre molimă și societate. Șelarul ne ține o adevărată prelegere de sociologie atunci cînd ne enumeră categoriile cel mai crunt lovite de urmările molimei — și anume toți cei ce trăiau din truda brațelor. Cît de lucid sînt urmărite înlănțuirile de cauză și efect care au determinat ca majoritatea victimelor bolii să fie secerate din rîndurile sărăcimii, iar molima să capete denumirea de „ciuma săracilor";

E drept că H.F., negustor de vază, om cu mare respect pentru autorități (dar nu și pentru monarhie, atacurile la adresa lui Carol al II-lea Stuart fiind directe și lipsite de echivoc), ne gratifică destul de des cu pasaje moralizatoare, fastidioase și la fel de artificioase ca și penitențele lui Moll sau ale căpitanului Singleton. Pentru că, asemenea celorlalți eroi ai lui Defoe, H.F. își dezminte singur învățămintele morale pe care ni le pasează. E drept că el a hotărît, temerar, să nu plece din Londra devastată de ciumă. Dar rămîne în oraș nu din scrupule de conștiință sau din rațiuni umanitare, ca Rambert sau Rieux ai lui Camus, ci ca să-și apere averea și negustoria. Oricît și-ar căuta acoperiri în psalmii biblici, realitatea rămîne aceeași. Ba chiar, în momentul cînd capătă o misiune obștească, nu știe cum să se descotorosească de ea și să-și plătească om în loc.

In toate romanele și scrierile lui Defoe, poate fi permanent detectată prezența negustorului și cea a gazetarului din el. Lumea personajelor lui e o lume de bunuri materiale, convertibile în valori pecuniare, o lume cu optică practică, negustorească. Într-una din paginile jurnalului lui Robinson Crusoe, acesta ține o amuzantă dublă contabilitate, în care înregistrează toate cîștigurile și pierderile marcate pe parcursul insoliței și insularei sale existențe. Dealtfel Robinson, tentat o clipă să arunce în mare monedele inutile rămase pe vasul naufragiat, își schimbă repede decizia și le păstrează. Personajele lui Defoe sînt achizitive și acumulatoare, permanent conștiente de preț și de calitate. Cînd Moll Flanders sau Jack înșiră articolele de îmbrăcăminte sau de argintărie „subtilizate" din prăvălii, sau cînd Moll și Roxana își trec în revistă bunurile lumești, avem de-a face cu un cult al valorilor și al obiectelor ce pot fi vîndute și cumpărate, așa cum nu vom mai întîlni decît două sute de ani mai tîrziu, la Arnold Bennett. Iar H.F., cel care pune salvarea averii înaintea salvării vieții și care se simte cutremurat sufletește atunci cînd cîteva femei fură cîteva pălării din depozitul fratelui său, reprezintă chintesența spiritului negustoresc. Să nu uităm, dealtfel, ampla analiză a comerțului intern și extern pe care ne-o oferă H.F.

Și, așa cum am arătat, în personalitatea creatoare a lui Defoe, negustorul este dublat de gazetar. Pe lîngă setea de senzațional, de fenomenul inedit și singular, spiritul gazetăresc se traduce la Defoe tot printr-o acumulare, dar de astă dată o acumulare de fapte. Structura realismului său se constituie dintr-o succesiune, cu meșteșug dozată, de fapte cotidiene. O zugrăvire a vieții prin mijloace de investigație jurnalistică, cu o deosebită preocupare pentru detaliul material. Comentatorul său, E. Baker, îl numește „colecționar de fapte", iar realismul său este numit „realism flegmatic". Într-adevăr, cumulînd calm detaliu după detaliu și fapt după fapt — unele banale sau, aparent, neesențiale, altele dramatice, ori stranii — Defoe creează o impresie aproape fotografică a vieții, convingîndu-l pe cititor că i se înfățișează o transcriere literală a realității.

Măreția și patosul lui Robinson se constituie din fapte mărunte, din descrierea exactă a vieții de zi cu zi. Metoda este însă cel mai pregnant ilustrată de *Jurnalul din Anul Ciumei*. Aci, inventarul cuprinde statistici uscate, copiate din *Buletinele mortuare*, care alternează cu relatări ale întîmplărilor cotidiene, crîmpeie de conversații, anecdote și istorioare, instantanee impresionante, comentarii obiective, dări de seamă, scene cutremurătoare etc. Pentru ca toate acestea să devină și mai verosimile, H.F. aruncă asupra unora dintre ele umbra dubiului, prezentîndu-ni-le „sub beneficiu de inventar" — fapte pe care le știe din auzite, dar pentru adevărul cărora nu pune mîna în foc. Pe unele nici nu le crede, ca de pildă spusele legate de tendința bolnavilor de a-i molipsi deliberat și pe alții, sau de purtările inumane ale infirmierelor, incredulitate menită să redimensioneze adevărul faptelor date ca exacte. Repetările voite și caracterul fastidios, irelevant, al unora dintre descrieri contribuie la întărirea efectului de real, cititorul avînd senzația că unica rațiune pentru care acestea au fost înregistrate constă în faptul că sînt adevărate.

Din înșirarea faptelor se alcătuiește și psihologia personajelor. Defoe nu are forța de generalizare și vîna de psiholog a lui Fielding, sau aura de duioșie a lui Dickens. Și mizerabilii săi nu au reverberația psihică a mizerabililor lui Hugo. El nu cercetează universul

lăuntric al personajelor sale, nu face disecție sufletească. Acumularea detaliilor circumstanțiale este atît de vertiginoasă și de copleșitoare, acțiunile se derulează atît de alert, încît autorul nu zăbovește asupra motivațiilor psihice, nu se emoționează, nu sondează, ci merge înainte, robust, vital și indiferent, asemenea vieții. Adevărul său psihologic e limitat și simplificat, redus la comportamentul personajelor, ceea ce a făcut pe unii dintre comentatorii lui Defoe să vadă în el un precursor al behavioriștilor.

Și totuși, chiar fără penetrații pe verticală și fără dibuiri în zone obscure, cît de percutant, de flagrant, se materializează în fața noastră Moll sau Robinson sau H.F. !

Virginia Woolf, subtila scormonitoare de adîncuri și ardentă admiratoare a lui Defoe (căruia, în debordanta sa vitalitate, în aviditatea sa de concret și de material, probabil că... nu i-ar fi fost teamă de Virginia Woolf) îl acuză că „lasă la o parte întreaga natură vegetală și mult din natura umană".

Într-adevăr, romanele lui Defoe nu sînt numai văduvite de analiza psihologică, dar și golite de peisaj. Toate abundă în geografie și topografie, în schimb decorul e absent. Acest roman „*démeublé*" este caracteristic începutului secolului al XVIII-lea. Și totuși, paradoxal, Defoe, prin romanele sale marinărești este și precursorul exotismului, strămoșul luxurianței peisagistice a lui Joseph Conrad.

Dar dacă în *Jurnal* nu vom descoperi recuzită de peisaj, în schimb vom cunoaște o vibrantă Londră. Defoe este poetul Londrei secolului al XVIII-lea în aceeași măsură în care Dickens a fost poetul Londrei victoriene. În romanele sale apare spectacolul unei Londre dinamice, tumultuoase, pline de freamăt, de culoare și de primejdii. O Londră care, în *Jurnal*, e spectaculos amuțită și împietrită. Și aci, fără a fi descrisă, Londra se recompune în fața ochilor noștri din menționarea repetată a străzilor, aleilor, hanurilor, berăriilor, bisericilor, cimitirelor, parohiilor, suburbiilor, podurilor, piețelor, o Londră sinistră, devastată de ciumă, dar pulsînd, suferind ca o ființă vie, zbătîndu-se să supraviețuiască și triumfînd. Cetățenii ei, necaracterizați, foarte puțin diferențiați, alcătuiesc un organism colectiv, care este adevăratul erou al *Jurnalului*, H.F. făcînd doar pe naratorul.

În insula pustie a Londrei mîncată de ciumă, londonezii, acest citadin Robinson colectiv, luptă cu obstinație pentru ca viața să meargă mai departe, luptă pentru ca uitarea, care-l irită pe H.F. întrucît i se pare a fi legată de ingratitudine față de forța divină, uitarea, armă a autoprezervării, să se aștearnă peste cumplita tragedie, chiar dacă după aceea oamenii vor redeveni la fel de mizerabili și de păcătoși ca și înainte.

Și triumful final se traduce prin extraordinara explozie de comunicare a indivizilor atîta vreme izolați și supuși stresului singurătății, printr-o efuziune generală, printr-o necesitate de comuniune care sfidează limitele prudenței.

Stilul *Jurnalului*, și în general stilul lui Defoe, este acordat cu voitul prozaism, cu deliberata platitudine și banalitate a faptelor de viață narate. Spre deosebire de limbajul ales, polisat, afectat, al scriitorilor Restaurației, sau chiar al contemporanilor săi Addison și Steele, stilul lui Defoe este colocvial, de o căutată lipsă de căutare, limbajul omului de pe stradă. Un stil neconvențional, repetitiv, nedisciplinat ; tot atîtea elemente care concură la crearea impresiei de spontan, de nemijlocit, de istorie care se scrie singură.

Și totuși, romancierul Defoe știe să stăpînească și să dirijeze fluxul istoriei, să ajusteze torentul adevărului și să-l amendeze imperceptibil, conform necesităților romanești. De pildă, potrivit cu documentele vremii, și chiar cu *Jurnalul* lui Pepys, se pare că epidemia de ciumă nu a încetat brusc la sfîrșitul anului 1665, ci a mai continuat și în 1666, cînd s-au mai înregistrat la Londra peste două mii de morți. Dar pentru planul artistic al lui Defoe a fost necesar ca molima să fie curmată miraculos, cu oamenii plîngînd de bucurie pe străzi și strîngîndu-și mîinile, chiar fără să se cunoască. Și tot conform *Jurnalului* lui Pepys se pare că străzile Londrei, chiar în toiul epidemiei, nu au fost niciodată atît de pustii, de moarte, de năpădite de bălării, pe cît îi place lui Defoe să le prezinte, pentru a sublinia dramatismul atmosferei.

Și aci, ne întoarcem din nou la relația ficțiune-document, la întrebarea ridicată de *Jurnalul* lui Defoe. Adevăr istoric sau adevăr artistic ? De fapt, un adevăr bilateral. În esența sa, *Jurnalul* este o operă de imaginație, ce ordonează, prelucrează, dramatizează un

voluminos corp de documente, subordonîndu-le observației și discernămîntului unui singur individ care, chiar dacă are un prototip istoric, rămîne totuși un personaj fictiv, un portcuvînt al gîndirii, rațiunilor, motivațiilor și interpretărilor autorului.

Și totuși, deși acceptat ca o ficțiune, *Jurnalul* lui Defoe are valoare de document istoric, constituind cea mai cuprinzătoare și mai convingătoare relatare asupra Marii Ciume din Anglia.

Iar ca document artistic, *Jurnalul*, împreună cu *Robinson Crusoe*, constituie prototipuri ale operelor care arată încleștarea omului — ca entitate individuală sau colectivă — cu forțele tiranice, cu despotismul absurdului, cu primejdia și spaima de necunoscut. Încleștarea și biruința.

ANTOANETA RALIAN

TABEL CRONOLOGIC

1660 La Londra, în parohia Cripplegate, se naște Daniel, fiul lui James Foe, lumînărar, mai tîrziu membru al breslei măcelarilor. (Daniel își va schimba singur numele în Defoe.)

Restaurarea monarhiei, după moartea lui Cromwell. Rechemarea lui Carol al II-lea Stuart din exil și restaurarea, odată cu dinastia Stuarților, a absolutismului în Anglia. Sub domnia lui Carol al II-lea iau naștere partidele *whig*, al micii nobilimi moderate, al negustorilor și păturilor de mijloc, și *tory* al marilor proprietari și clerului anglican.

1662 Familia Foe părăsește biserica anglicană și aderă la presbiterianism, situîndu-se în rîndul dizidenților.

1665 Marea ciumă care a pustiit Londra, seceră aproape 100 000 de suflete.

1666 Marele incendiu care a mistuit Londra, distruge City și toate cartierele pe atunci centrale.

1667 John Milton publică *Paradisul pierdut*.

1671 Daniel este trimis la școala reverendului James Fisher din Dorking, Surrey, întrucît tatăl său intenționează să-l determine să îmbrățișeze cariera clericală.

1674—1679 Urmează Academia clericilor dizidenți, condusă de Reverendul Charles Morton la Newington Green.

1683 Renunță la cariera ecleziastică și se stabilește ca negustor în City, pe lîngă Bursă. Începe cu negoțul de tricotaje și galanterie. Tot în această perioadă, în una din călătoriile de afaceri, este capturat de niște pirați algerieni, dar foarte curînd eliberat.

1684 Se căsătorește cu Mary Tuffley, cu care va avea șase copii.

1685 Ia parte la insurecția lui Monmouth, o răscoală a dizidenților puritani împotriva persecuției la care erau supuși de către Curte și Parlamentul *tory*. Răscoala, menită să-l răstoarne pe Iacob al II-lea Stuart, a fost înăbușită în sînge și Monmouth executat.

1685—1692 Comerțul cu mărunțișuri înflorește și i se adaugă cel cu vinuri, tutun și alte mărfuri de import. Defoe devine partener în întreprinderi de navigație și linii maritime. Călătorește, pentru afaceri, pe tot cuprinsul Angliei și în Europa.

1687 Isaac Newton publică lucrarea *Philosophiae Naturalis Principia*. Mișcarea științifică cunoaște prin Newton și prin Academia de științe a Angliei, fondată în 1662, o mare strălucire care, evident, a înrîurit concepția lui Defoe, așa cum apare ea în *Jurnal din Anul Ciumei*.

1688 Lovitură de stat *(Revoluția glorioasă)* prin care dinastia Stuarților este din nou răsturnată și stathuderul Olandei, Wilhelm al III-lea de Orania, devine rege al Angliei. Defoe se alătură susținătorilor lui Wilhelm de Orania prin publicarea unui pamflet politic și se înrolează chiar în armatele acestuia care înaintau spre Londra.

1690 John Loke publică celebrul său *Eseu cu privire la Înțelegerea umană.*

1690—1691 Defoe colaborează la publicația *Athenian Mercury*, editată de John Dunton.

1692 Mari încurcături financiare. Defoe dă faliment, rămînînd cu o datorie de 17.000 lire sterline.

1697 Publică : *An Essay upon Projects (Eseu asupra proiectelor)*, în care pledează pentru reforme în diferite domenii ale vieții sociale : finanțe, învățămînt, comerț.

1697 Deschide un atelier de țigle și cărămizi lîngă Tilbury, și reușește în scurt timp să-și achite toți creditorii.

1698 Intră în viața politică și își folosește pana în virulente proteste și pamflete împotriva injustițiilor sociale. Publică unul dintre cele mai puternice pamflete ale sale : *The Poor Man's Plea (În apărarea săracilor)*, protestînd împotriva legilor care-i părtineau pe bogați. Aci răsună adevărata voce a lui Defoe, care avea să exaspereze păturile dominante în următorii 30 de ani.

1700 Leibniz publică *Noi eseuri asupra intelectului uman.*

1701 Defoe se găsește în grațiile regelui Wilhelm al III-lea, care apare în ochii săi ca un erou. Cînd John Tutchin atacă favoriții olandezi ai regelui într-un poem intitulat *Străinii*, Defoe răspunde prin faimosul și popularul său poem satiric *The True-Born Englishman (Englezul autentic)*, în care se ridică împotriva genealogiilor aristocratice, arătînd că adevărata noblețe constă în a fi util societății.

1702—1703 Moartea neașteptată a regelui Wilhelm frînează avîntul carierei lui Defoe. Sub domnia reginei Anne și supremația partidului *tory* reîncepe prigoana acerbă a dizidenților. Defoe publică pamfletul *The Shortest Way with the Dissenters (Drumul cel mai scurt pentru lichidarea dizidenților)*, un atac satiric la adresa intoleranței bisericii anglicane. Este întemnițat la 9 iulie 1703, la închisoarea Newgate, și osîndit să fie legat cîte o oră la stîlpul infamiei, în trei zile succesive. Admiratorii îi aruncă flori și-i pun o cunună pe frunte. Camera Comunelor ordonă arderea pamfletului său. Scrie, în închisoare, *Hymn to the Pillory (Imn către stîlpul infamiei)*, în care acuză pe prigonitorii libertății.

1703 Este eliberat din închisoare la intervenția lui Robert Harley, viitor ministru de finanțe și subsecretar de stat.

1703—1714 Atelierul de cărămizi a dat faliment din pricina lungii detenții a proprietarului. Defoe devine agentul lui Robert Harley, apoi al *whig*-ului Godolphin care îi urmează la putere, și apoi din nou al lui Harley care îl va înlocui iar pe Godolphin. În această calitate călătorește mult prin Anglia și Scoția, cu scopul de a influența opinia publică în favoarea unirii Scoției cu Anglia.

1703 Moare Samuel Pepys, lăsînd celebrul său *Jurnal* ce evocă viața Londrei între 1600—1669.

1704—1713 Defoe editează și publică periodicul *Review*, care susține politica lui Harley. Periodicul se ocupă cu probleme de politică, comerț, religie. Apar și numeroase articole care manifestă interesul lui Defoe în chestiunile legate de epidemia de ciumă.
În tot acest timp, continuă să publice separat și lucrări politice : *The Consolidator (Consolidatorul)*, o alegorie politică, *Jure Divino*, un ambițios poem politic în douăsprezece cărți, *History of the Union (Istoria Unirii)*, lucrare ce numără peste șapte sute de pagini.

1704 Marele satiric Jonathan Swift publică sarcasticul său pamflet *Povestea unui poloboc*.

1707 Are loc unirea definitivă a Angliei cu Scoția, în Regatul Unit al Marii Britanii.

1709—1711 Richard Steele publică revista satirică *The Tatler (Flecarul)*.

1711—1712 Steele și Addison întreprind editarea revistei *The Spectator (Spectatorul)*

1713—1714 Arestat de trei ori pentru neplata datoriilor și pentru publicarea unor pamflete politice. Amnistiat de coroană.

1714 Scena politică se schimbă : moare regina Anne. La tronul Angliei vine dinastia de Hanovra ; partidul *whig* preia puterea. Defoe este oarecum compromis politicește din cauza colaborării sale cu *tory*-istul Harley (acum închis în Turnul Londrei).

1715 Publică o lucrare autobiografică. *An Appeal to Honour and Justice (Apel la onoare și dreptate)*, în care face o profesiune de credință a conduitei sale politice. Intră în slujba partidului de guvernămînt *whig* și începe să lucreze, ca translator al știrilor din străinătate, la ziarul *Weekly Journal*, pe care încetul cu încetul ajunge să-l dirijeze și unde va rămîne pînă la sfîrșitul vieții.

1719 Începe adevărata carieră scriitoricească a lui Defoe, prin publicarea, la 25 aprilie, a romanului *Robinson Crusoe*, partea I și II.

1720 Apar : *Memoriile unui cavaler ; Căpitanul Singleton ; Cugetările serioase din timpul vieții și surprinzătoarele aventuri ale lui Robinson Crusoe.*

1722 Este socotit așa-numitul *annus mirabilis* din cariera lui Defoe. Publică : *Moll Flanders ; Jurnal din Anul Ciumei ; Colonelul Jack.*

1724 Apar : *Roxana ;* prima parte din *Istoria generală a piraților ; O raită prin întreaga insulă a Marii Britanii.*

1725 Defoe renunță la literatura de ficțiune și se reîntoarce la lucrări documentare, de interes etic, social, geografie : Publică *Comerciantul englez desăvîrșit* (în două volume, volumul II publicat în 1727).

1727 *Eseu asupra istoriei și realității vedeniilor.*

1729 *Madagascar* sau *Jurnalul lui Robert Drury.* Scrie : *Gentlemanul englez desăvîrșit* (publicată postum, în 1890).

1731 Moare „în urma unui leșin", în Ropemaker's Alley, Londra, și este înmormîntat la cimitirul Bunhill Fields. Necrologul său, publicat la 1 mai 1731 de ziarul *Universal Spectator* consemnează doar atît : *„Acum cîteva zile a încetat din viață Daniel Defoe, o persoană bine-cunoscută prin numeroasele sale scrieri."*

A. R.

NOTA TRADUCĂTOAREI

Lucrarea de față a fost tradusă după versiunea engleză a *Jurnalului*, editată de Oxford University Press în 1969, cu o prefață de Louis Landa.

Versiunea mai sus citată reproduce originalul publicat pentru prima oară în 1722 — unica ediție apărută în timpul vieții lui Defoe — și aflat la Huntington Library.

Notele de subsol care însoțesc traducerea în limba română au fost prelucrate după amplul aparat critic aferent ediției engleze.

JURNAL DIN ANUL CIUMEI

OBSERVAȚII SAU ADUCERI AMINTE DESPRE CELE MAI ÎNSEMNATE FAPTE, ATÎT PUBLICE CÎT ȘI PARTICULARE, CARE S-AU PETRECUT LA LONDRA ÎN TIMPUL MARII MOLIME DIN 1665

Să fi fost pe la începutul lunii septembrie 1664 cînd eu, ca dealtfel și vecinii mei, am aflat din zvon public că ciuma ar fi izbucnit din nou în Olanda [1]; în anul 1663 molima se dezlănțuise cu mare furie pe acele meleaguri, cu osebire la Amsterdam și Roterdam, unde, spuneau unii, s-ar fi răspîndit venind din Italia, în timp ce alții gîndeau că ar fi venit din Levant odată cu avuțiile aduse acasă de flota turcă ; alții își dădeau cu părerea că ar fi venit din Candia [2], și iarăși alții ziceau că din Cipru. Dar nu de unde a venit are însemnătate ; toată lumea era însă de acord că în Olanda se stîrnise din nou.

Pe vremea aceea nu aveam ziare tipărite, care să răspîndească zvonuri sau dări de seamă despre ceea ce se întîmplă ; și care să umfle faptele prin născocirile oamenilor, așa cum aveam să văd mai tîrziu că se petrec lucrurile. Dar asemenea vești soseau pînă la noi prin scriso-

[1] Cunoscutul scriitor englez *Samuel Pepys* (1633—1703) notează în celebrul său *Jurnal*, la 4 mai 1664, că ciuma ar fi reapărut în Olanda. Amsterdamul, fiind un port internațional, care făcea negoț cu țări contaminate de ciumă din Asia, era privit cu mare îngrijorare de către englezi.

[2] *Candia* — denumirea insulei Creta.

rile negutătorilor sau ale altora care purtau corespondență cu țări străine, iar de la aceștia se lățeau mai departe prin viu grai ; așa încît noutățile nu erau aflate pe dată în toate colțurile țării, cum se întîmplă acum. Dar se pare că cei din Guvernămînt primiseră o dare de seamă asupra adevăratei stări a lucrurilor și că ținuseră felurite sfaturi în legătură cu măsurile de stăvilire a molimei ; toate acestea erau păstrate însă în mare taină. Așa se face că zvonurile s-au stins și oamenii au început să le dea uitării, ca pe niște fapte care nu ne priveau direct și care, nădăjduiam noi, nu cuprindeau adevăr. Pînă la sfîrșitul lunii noiembrie sau începutul lui decembrie 1664, cînd doi bărbați, despre care se spunea că ar fi fost francuji, au murit de ciumă la Long Acre, sau mai bine zis la capătul de sus din Drury Lane. Familiile la care locuiau cei doi și-au dat osteneala să țină cît mai ascunsă întîmplarea ; totuși știrea a răzbit în vecini și a ajuns pînă la autorități. Acestea au simțit că-i de datoria lor să facă cercetări, pentru a constata ce-i adevărat și ce nu, astfel încît au fost trimiși la fața locului, în inspecție, doi medici și un felcer. Specialiștii au venit și, constatînd pe ambele cadavre semnele vădite ale bolii, și-au exprimat în mod public părerea că cei doi au murit de ciumă. A fost înștiințat dascălul parohiei, care la rîndul lui a anunțat Centrul parohial ; iar în *Buletinul Mortuar* săptămînal [1] știrea a fost publicată în felul obișnuit, după cum urmează :

Ciumă 2. Parohii contaminate 1.

Oamenii s-au arătat foarte îngrijorați la aflarea acestei vești, și întregul oraș începu să dea semne de alarmare,

[1] ***Buletinele mortuare*** **săptămînale i-au pus la îndemîna lui** Defoe datele statistice cuprinse în acest *Jurnal*. Aceste buletine apăreau sporadic încă din secolul al XVI-lea ; din 1636 au început să apară regulat sub forma cunoscută de Defoe. Întocmite și publicate de Compania parohială, buletinele raportau numărul deceselor și cauzele care le-au pricinuit în fiecare dintre parohiile londoneze.

cu atît mai mult cu cît în ultima săptămînă a lunii decembrie 1664, încă o moarte avu loc în aceeași casă și ca urmare a aceleiași boli. După aceea spaimele se potoliră din nou vreme de vreo șase săptămîni, răgaz în care se spunea că nimeni dintre cei ce muriseră între timp nu avusese semnele molimei pe trup, așadar răul se domolise. Dar ceva mai tîrziu, pe la 12 februarie cred, s-a înregistrat o nouă moarte, în același chip, într-o altă casă, ținînd însă de aceeași parohie.

Fapt care-i făcu pe oameni să-și întoarcă privirile spre partea aceea din oraș ; și cum *Buletinele săptămînale* arătau o neobișnuită creștere a numărului de înmormîntări în parohia St. Giles, lumea începu să bănuie că în această parte a orașului se răspîndise ciuma, și că mulți muriseră de mîna ei, cu toate că familiile se feriseră pe cît cu putință ca asemenea zvon să ajungă la urechea publică. Astfel de gînduri frămîntau mintea oamenilor și nimeni nu se aventura prin Drury Lane ori pe alte străzi bănuite a fi contaminate, decît dacă-l mîna vreo nevoie arzătoare.

Creșterea numărului de decese înregistrate de *Buletinele mortuare* arăta după cum urmează : în mod obișnuit, în parohiile St. Giles in the Fields și St. Andrew's Holborn numărul îngropăciunilor se ridica, mai mult sau mai puțin, la vreo douăsprezece, pînă la șaptesprezece sau nouăsprezece pe săptămînă. Dar chiar din primele zile cînd ciuma își arătase colții, în parohia St. Giles, s-a observat o sporire considerabilă a numărului de înmormîntări. De pildă :

Din 27 dec. la 3 ian.	St. Giles	16
	St. Andrews	17
3 ian. la 10 „	St. Giles	12
	St. Andrews	25
10 „ „ 17 „	St. Giles	18
	St. Andrews	18

17 ian. la 24 ian.	St. Giles	23
	St. Andrews	16
24 „ „ 31 „	St. Giles	24
	St. Andrews	15
30 „ „ 7 febr.	St. Giles	21
	St. Andrews	23
7 febr. „ 14 „	St. Giles	24

Dintre care un deces datorat ciumei.

O creștere asemănătoare a numărului de înmormîntări a fost observată și în parohiile St. Brides, care se învecina într-o parte cu parohia Holborn, precum și în parohia St. James Clarkenwell care se învecina cu Holborn de cealaltă parte. În aceste două parohii, de unde cota obișnuită a înmormîntărilor săptămînale atingea cifra de patru, ori de șase ori de opt, de astă dată arăta după cum urmează :

Din 20 dec. la 27 dec.	St. Brides	0
	St. James	8
27 „ „ 3 ian.	St. Brides	6
	St. James	9
3 ian. la 10 ian.	St. Brides	11
	St. James	7
10 „ „ 17 „	St. Brides	12
	St. James	9
17 „ „ 24 „	St. Brides	9
	St. James	15
24 „ „ 31 „	St. Brides	8
	St. James	12
31 „ „ 7 febr.	St. Brides	13
	St. James	5
7 febr. „ 14 „	St. James	12
	St. Brides	6

Lumea luă aminte la această creștere a morților în *Buletinele săptămînale* cu o atît mai mare neliniște cu cît

era vorba de un anotimp în care buletinele sînt de obicei moderate.

Numărul obișnuit de înmormîntări pe întregul oraș, înregistrat de *Buletinele mortuare*, varia între 240 și 300 pe săptămînă. Ultima cifră era socotită de obicei ca foarte ridicată ; dar după izbucnirea molimei s-a constatat o creștere succesivă a cifrei din *Buletine*, după cum urmează :

De la 20 dec. la 27 dec.	291	—
„ „ 27 „ „ 3 ian.	349	58
„ „ 3 ian. „ 10 „	394	45
„ „ 10 „ „ 17 „	415	21
„ „ 17 „ „ 24 „	474	59

Acest din urmă Buletin a fost cu adevărat înfricoșător, întrucît înregistra cel mai mare număr de decese săptămînale cunoscut de la molima din 1656 încoace.

Oricum, lucrurile se domoliră din nou, și cum vremea se dovedise foarte friguroasă, iar gerul care începuse în decembrie și continuase la fel de aspru pînă spre sfîrșitul lui februarie adusese cu sine un vînt șfichiuitor, deși nu prea puternic, *Buletinele* marcară o nouă descreștere a deceselor, sănătatea începu iar să domnească în oraș și toată lumea gîndi că primejdia trecuse. Numai că în parohia St. Giles înmormîntările tot se țineau lanț : mai cu seamă de pe la începutul lui aprilie nu scădeau sub douăzeci și cinci săptămînal, iar în săptămîna dintre 18 și 25 aprilie se înregistrară treizeci de decese, dintre care două datorate ciumei și opt tifosului exantematic, socotit a fi cam tot același lucru. A crescut de asemeni și numărul total al celor morți de tifos exantematic, de la opt în săptămîna anterioară, la doisprezece în săptămîna de care vorbim.

Veștile ne alarmară din nou, și o cumplită îngrijorare cuprinse populația, mai cu seamă că acum vremea se schimbase, îndulcindu-se, iar vara bătea la ușă. Oricum, în săptămîna următoare speranțele reînfloriră iar, pentru că *Bu-*

letinele descrescuseră și numărul total al morților scăzuse la 388, dintre care nici un deces datorat ciumei, și numai patru pricinuite de tifosul exantematic.

Pentru ca în săptămîna ce urmă să se constate o nouă creștere, și molima să se facă iar simțită în două-trei parohii : St. Andrew's Holborn, St. Clement's-Danes și, spre marea jale a orașului, se înregistră un deces chiar în centru, în parohia St. Mary-Wool-Church, adică în strada Bearbinder-lane, lîngă Bursă. În total, în acea săptămînă muriseră nouă persoane de ciumă și șase de tifos exantematic. În urma cercetărilor se constatase totuși că francuzul care murise în Bearbinder-lane locuise pînă de curînd în Long-Acre, în preajma caselor contaminate, și se mutase de acolo de frica bolii, fără să știe că se și molipsise.

Acestea se întîmplau la începutul lunii mai, și totuși vremea era încă moderată, schimbăcioasă și destul de rece așa încît lumea mai nutrea unele speranțe. Ceea ce încuraja aceste speranțe era faptul că centrul orașului fusese cruțat de boală : în toate cele 97 de parohii nu se declaraseră decît 54 de cazuri de ciumă, așadar am început să ne spunem că boala a cunoscut, se vede, răspîndire numai printre locuitorii unei anumite părți a orașului și că s-ar putea să nu se întindă mai departe. Cu atît mai mult cu cît în săptămîna următoare, adică de la 9 la 16 mai, nu s-au înregistrat decît trei noi cazuri de ciumă, și nici unul dintre ele în City [1] sau în Liberties [2], iar parohia St. Andrew nu a numărat decît cincisprezece înmormîntări, ceea ce însemna o cifră foarte scăzută. E drept că parohia St. Giles îngropase treizeci și două de persoane, dar cum numai una dintre acestea murise de ciumă, oamenii începură să răsufle ușurați. Buletinul săptămînal pe întregul oraș scăzuse de la 347 decese, în săptămîna precedentă, la 343.

[1] *City* — pe acea vreme partea centrală a Londrei cuprinsă între vechile ziduri ale orașului.

[2] *Liberties* — cele unsprezece districte ce înconjurau City și numărau, în 1661, 179 000 locuitori.

Preț de cîteva zile ne păstrarăm speranțele, dar aceste zile au fost puține. Căci lumea nu se mai lăsa amăgită. Casele începură să fie cercetate și se descoperi că molima se întinsese în toate părțile și că zilnic mureau oameni de ciumă. Așa încît nădejdile noastre se clătinară. Acum nimic nu mai putea fi tăinuit și curînd ieși la iveală că molima se răspîndise dincolo de orice nădejde sau amăgire. În parohia St. Giles pusese stăpînire pe cîteva străzi, și familii întregi zăceau laolaltă doborîte de boală. Starea de lucruri începu să devină limpede și din *Buletinele* săptămînii următoare ; ce-i drept, numai paisprezece dintre decesuri erau atribuite flagelului, dar acest lucru nu însemna decît înșelătorie și tăinuire, pentru că în parohia St. Giles fuseseră îngropate patruzeci de persoane și se dovedi că cea mai mare parte dintre acestea muriseră de ciumă, deși, oficial, moartea lor fusese pusă pe seama altor boli ; și, cu toate că numărul total al decesurilor nu depășise cifra de 385, iar creșterea față de săptămîna precedentă nu era mai mare de 32, totuși s-a comunicat că dintre cei decedați paisprezece muriseră de tifos exantematic și paisprezece de ciumă ; dar noi ne încredințasem că în acea săptămînă ciuma secerase în tot orașul cincizeci de vieți.

Următorul *Buletin*, acoperind perioada dintre 23 și 30 mai, raporta 17 cazuri de ciumă, dar înmormîntările din St. Giles atinseseră numărul de cincizeci și trei, o cifră înspăimîntătoare ! Și dintre acestea numai nouă fuseseră atribuite ciumei. Dar la o examinare mai atentă efectuată de judecătorul de pace, și în urma cercetării făcute de primar, s-a constatat că în parohie se înregistraseră încă alte douăzeci de decese datorate ciumei și puse pe seama tifosului exantematic sau altor boli, asta în afară de cazurile trecute sub tăcere.

Toate acestea însă erau nimicuri față de ceea ce urma să vină în curînd, pentru că acum vremea se încălzise de-a binelea și, încă din prima săptămînă a lunii iunie, molima s-a întins cumplit. *Buletinele* au început să arate mari creș-

tem și morțile datorate frigurilor, tifosului exantematic și bolii de dinți[1] au sporit mult. Căci toți cei ce puteau să-și ascundă adevărata boală o făceau, pentru ca vecinii să nu-i ocolească și să nu refuze a avea legături cu ei și, pe de altă parte, pentru a împiedica autoritățile să le închidă casele, lucru care, deși nu fusese încă înfăptuit, plutea sub chip de amenințare ; iar oamenii se temeau tare numai la asemenea gînd.

În cea de-a doua săptămînă a lunii iunie, greutatea molimei continua să cadă tot pe parohia St. Giles, care îngropase 120 de morți ; dintre aceștia, potrivit *Buletinelor*, 68 fuseseră bolnavi de ciumă ; toată lumea vorbea încă că cel puțin o sută dintre ei fuseseră ciumați, dacă ar fi fost să socotim după numărul obișnuit de morți din această parohie, așa cum a fost arătat el mai sus.

Pînă în această săptămînă, în cele 97 de parohii din City nu avusese loc nici un deces, cu excepția franțuzului aceluia de care am vorbit. De astă dată însă, se înregistrară patru decese și în City : unul în Wood Street, unul în Fenchurch Street și două în Crooked-lane, Southwark rămăsese însă neatins ; de această parte a fluviului nu avusese loc încă nici o moarte.

Eu locuiam în parohia Aldgate, la jumătatea drumului dintre biserica Aldgate și White-Chappel-Bars, în stînga, sau mai bine zis în capătul de nord al străzii ; și cum flagelul nu se întinsese pînă în această parte a orașului, cei din vecinătatea mea își duceau mai departe viața în tihnă. Dar în celălalt capăt al străzii se înstăpînise o mare înfrigurare ; iar oamenii mai avuți, mai cu seamă nobilimea mare și mică de prin partea de vest, se porni în chip cu totul neobișnuit să părăsească orașul într-un adevărat puhoi, cu întreaga familie și servitorime. Lucrul acesta putea fi observat cu deosebire în White-Chapel, adică pe strada unde locuiam eu. Într-adevăr, pe aici nu vedeai alta decît furgoane și căruțe încărcate cu calabalîcuri, femei, slugi, copii etc. Sau cupeuri pline cu familii de neam mare, cu vizitii care-i slujeau, toți grăbindu-se să iasă din oraș ; după care își făceau apariția alte furgoane și căruțe goale, cai de rezervă însoțiți de servitori, care, neîndoielnic, fie că se întorceau, fie că erau trimiși de la țară ca să aducă noi evacuați. Pe lîngă aceștia, puteau fi văzuți numeroși oameni călare, unii singuri alții întovărășiți de slugi și. îndeobște, toți încărcați de bagaje și pregătiți pentru un drum lung, după cum îi arăta înfățișarea.

Toate astea alcătuiau o priveliște tristă și înfricoșătoare, mai ales că o aveam zi și noapte în fața ochilor ; într-adevăr, pe nimic altceva nu-ți puteau poposi privirile. Și priveliștea stîrnea în mine gînduri posomorîte, legate de nenorocirea care avea să se abată asupra orașului și de soarta vitregă a celor ce aveau să rămînă în el.

Timp de cîteva săptămîni, exodul acesta a fost atît de năvalnic, încît nu era chip să te apropii de ușa primarului decît cu mare greutate ; în asemenea hal se înghesuia și se îmbulzea acolo mulțimea pentru a obține certificatele de sănătate de care aveau nevoie cei ce porneau la drum ; căci fără de acestea nu era cu putință să treci prin alte orașe, sau să tragi la vreun han. Și cum în tot acest timp nu murise nimeni între zidurile ce împrejmuiau City, primarul elibera fără să pregete certificate de sănătate tuturor locuitorilor celor 97 de parohii și, un timp, chiar și celor din Liberties. Exodul, ziceam, a ținut cîteva săptămîni, mai bine zis pe întreg parcursul lunilor mai și iunie, și a fost cu atît mai însuflețit cu cît se stîrnise zvonul că urmează să iasă un ordin de la cîrmuire ca să se așeze tot felul de piedici și bariere pe drum, pentru a împiedica lumea să mai plece, și că orașele din cale nu vor mai îngădui cetățenilor din Londra să treacă prin ele, ca nu cumva să răspîndească molima. Dar nici unul din aceste zvonuri n-a

[1] Conform unor consemnări ale doctorului John Arbuthnot, prieten și colaborator al lui Swift și Pope, pe acea vreme zece la sută dintre sugari mureau din pricina maladiilor de dentiție, care ajungeau pînă la gangrena maxilarelor.

avut alt temei decît născocirea minții omului ; cel puțin la început.

La această vreme am început să dezbat cu seriozitate în sinea mea cazul propriei mele persoane, și anume ce-mi rămînea de făcut ; cu alte cuvinte, dacă să iau hotărîrea de a sta la Londra, ori să-mi zăvorăsc casa și să fug, așa cum făcuseră cei mai mulți dintre vecinii mei. Înfățișez această situație cu lux de amănunte pentru că s-ar putea să le fie de folos urmașilor mei, dacă se vor afla vreodată în asemenea necaz și în asemenea cumpănă, urmînd să aleagă o cale ; și de aceea voi ca astă povestire să treacă în ochii lor mai curînd drept o îndrumare decît o istorie a faptelor mele, ținînd seama că pe ei nu-i va interesa nici cît negru sub unghie ce s-a întîmplat cu persoana mea.

Aveam două căi de ales : una era aceea de a-mi vedea mai departe de afacerile și de negoțul meu, care erau importante și în care îmi investisem întregul avut ; cealaltă era salvarea vieții dintr-o atît de cumplită calamitate, pe care o vedeam abătîndu-se asupra întregului oraș ; și care, oricît ar fi fost ea de gravă, privită prin spaimele mele, ca și ale semenilor mei, căpăta dimensiuni și mai mari.

Prima dintre cele două căi era de mare însemnătate pentru mine ; îndeletnicirea mea era aceea de șelar [1] și cum afacerile pe care le conduceam nu țineau doar de o simplă prăvălie sau dugheană, ci se desfășurau printre negutătorii care aveau legături cu coloniile englezești din America, mărfurile mele se aflau în bună parte în mîinile acestora.

Ce-i drept, nu eram căsătorit, dar aveam o familie întreagă de slujitori care mă ajutau la treburi, aveam o casă, o prăvălie, și un depozit de mărfuri arhiplin. Și, ca să fiu scurt, a părăsi toate acestea așa cum trebuie părăsite în atari împrejurări, adică fără a le lăsa în seama unui supraveghetor sau a vreunei persoane de încredere, ar fi însemnat să risc nu numai ruina negoțului, dar și a mărfurilor, într-un cuvînt a întregii mele avuții.

Aveam un frate mai vîrstnic care se găsea pe atunci la Londra, unde se statornicise de cîțiva ani, după ce se întorsese din Portugalia și, cerîndu-i sfatul, răspunsul lui a constat din cele trei cuvinte care au fost cîndva rostite într-o împrejurare cu totul diferită : *„Omule, salvează-ți viața“*.

Așadar, fratele meu era de părere să mă evacuez la țară, după cum dealtfel se hotărîse să procedeze și el cu familia lui. Mi-a spus că aflase el, pare-se pe alte meleaguri, că cel mai bun leac împotriva ciumei este să fugi din calea ei. Argumentele mele că ar însemna să-mi năruiesc negoțul, avutul, îndatoririle, au fost respinse cu desăvîrșire. Mi-a răspuns cu argumentul folosit de mine în favoarea rămînerii pe loc : A pretinde că-mi încredințez viața și sănătatea în mîinile Domnului, însemna cea mai puternică dezmințire a temerilor mele de a-mi pierde negoțul și avutul. Căci, spunea fratele meu, n-ar fi mai înțelept să-i încredințezi Domnului șansa sau riscul de a-ți pierde negoțul, în loc să înfrunți o primejdie de neînlăturat și să-i încredințezi lui viața ?

Nu-i puteam răspunde că n-am unde să mă duc, deoarece aveam prieteni și neamuri în Northamptonshire, de unde se trăgea familia noastră ; și, mai cu seamă, unica noastră soră care locuia în Lincolnshire se arătase foarte doritoare să mă primească și să mă găzduiască.

Fratele meu, care-și și trimisese soția cu cei doi copii în Bedfordshire și luase hotărîrea să-i urmeze, mă îndemna foarte serios să părăsesc Londra ; la un moment dat am hotărît să-i urmez povața, dar la vremea aceea n-am putut găsi un cal ; căci deși nu s-ar putea spune că toată lumea plecase din Londra, caii, în schimb, părăsiseră cu toții orașul. Timp de cîteva săptămîni în întregul oraș nu a fost chip să cumperi sau să închiriezi un cal. Atunci am luat

[1] Pe vremea povestitorului, șelarii vindeau, în afara șeilor, tot felul de articole de pielărie necesare călăreților și călătorilor.

hotărîrea să o pornesc pe jos, însoţit de un slujitor, aşa cum făceau mulţi alţii şi să nu tragem la nici un han, ci să luăm cu noi un cort ostăşesc şi să dormim în cîmp, întrucît vremea era foarte călduroasă şi deci nu ne pîndea primejdia de a răci. Am spus „aşa cum făceau mulţi alţii", pentru că erau numeroşi cei care procedau astfel, mai cu seamă printre cei care fuseseră pe front în ultimul război, de la care nu trecuse multă vreme. Şi, vorbind despre cauzele secundare ale molimei, trebuie să spun că dacă cea mai mare parte din lume ar fi călătorit în acest chip, boala nu s-ar fi întins în atîtea alte oraşe şi case, după cum s-a întîmplat, spre marea pagubă şi distrugere a bunăstării poporului.

Dar tocmai atunci, slujitorul pe care plănuisem să-l iau cu mine mi-a tras chiulul : înspăimîntat de năvala molimei, şi nefiind sigur cînd aveam eu de gînd să plec, şi-a luat singur măsuri de apărare şi m-a părăsit ; aşa că, planurile mele au fost zădărnicite ; şi, nu ştiu cum, mereu descopeream că, într-un fel sau altul, ceva se punea în calea hotărîrilor mele de a pleca. Acest lucru mi-a adus în minte nişte gînduri care ar putea fi socotite drept o digresiune fără rost ; anume, mi-a intrat în cap că toate obstacolele îşi aveau obîrşia în voinţa cerească.

Pomenesc de această meditaţie a mea întrucît e cea mai bună metodă pe care ar putea-o folosi cineva într-o împrejurare asemănătoare, mai cu seamă dacă-i vorba de cineva care face din datorie o problemă de conştiinţă ; e bine să chibzuieşti la toate micile întîmplări care au loc în acea perioadă şi să le priveşti în complexitatea lor ; adică în felul cum se înlănţuie între ele şi în felul cum toate laolaltă se leagă de chestiunea asupra căreia urmează să hotărăşti tu, şi atunci, cred, poţi considera că ceea ce-ţi dictează ţie conştiinţa este un semn al proniei cereşti. În cazul meu, era vorba de a hotărî dacă să fug sau să rămîn la datorie într-un loc năpăstuit de molimă.

Uite aşa, într-o dimineaţă, s-a înfiripat cu ardoare în mintea mea gîndul că, întrucît tot ce ni se întîmplă în viaţă porneşte din porunca sau îngăduinţa cerească, toate aceste piedici de care mă loveam trebuie să fi purtat în ele un semn deosebit ; şi că ar fi trebuit să chibzuiesc dacă nu cumva îmi dădeau de ştire că voinţa cerească se împotriveşte plecării mele. Gîndul următor a fost că dacă piedicile mi-erau într-adevăr date de sus, ca semn că trebuie să rămîn locului, atunci Dumnezeu va fi în stare să-mi şi cruţe viaţa în mijlocul primejdiei şi morţii care mă împresurau ; şi că de-aş încerca să mă apăr părăsindu-mi lăcaşul şi acţionînd împotriva semnelor pe care ţineam să le consider cereşti, ar fi însemnat să fug de Dumnezeu, îndreptăţindu-l să mă ajungă din urmă cu mînia lui, cînd ar fi socotit că-i potrivit.

Toate aceste gînduri mă făcură să-mi schimb iar hotărîrea şi, cînd m-am aflat din nou faţă-n faţă cu fratele meu, i-am spus că înclin să rămîn în locul în care m-a aşezat Domnul şi să înfrunt soarta ce mi-a fost hărăzită. Şi că, pornind de la cele ce-am arătat mai sus, aceasta pare să fie datoria mea.

Cu toate că fratele meu era un om cucernic, şi-a bătut joc de mine cînd i-am vorbit de semnele cereşti şi mi-a povestit cîteva istorioare despre nişte oameni suciţi ca mine, cum îi numea el ; mi-a mai spus că numai dacă m-ar fi betegit vreo boală, împiedicîndu-mă să plec, atunci ar fi trebuit s-o iau drept mîna Domnului, care are putinţa să facă din mine ce-i place. Şi numai în asemenea caz aş fi putut desluşi semnul providenţei. Dar a transforma în semne cereşti faptul că n-am putut închiria un cal, ori că slujitorul meu şi-a luat tălpăşiţa, era un lucru de rîs atîta timp cît aveam două picioare tefere şi o liotă de alţi servitori, putînd deci cu uşurinţă să merg pe jos o zi sau două ; şi-apoi, din moment ce-aş fi avut un certificat de bună sănătate, aş fi putut oricînd închiria un cal pe drum, sau lua poştalionul dacă socoteam nimerit.

Și-apoi a pornit să-mi povestească despre negrele urmări de care au avut parte, în urma înfumurării lor, turcii și mahomedanii din Asia și de prin alte locuri pe unde călătorise el (căci fratele meu, fiind negustător, se întorsese abia de cîțiva ani de prin străinătăți, așa cum am mai arătat, Lisabona fiind ultimul loc pe unde peregrinase). Punînd temei pe crezul lor că toate în viață sînt predestinate și că soarta fiecărui om a fost pecetluită printr-o lege de neclintit încă înainte de a fi venit el pe pămînt, turcii se duceau fără să se sinchisească prin tot felul de locuri infectate de molimă, și aveau de-a face cu oameni atinși de boală, drept care au fost secerați în proporție de zece pînă la cincisprezece mii pe săptămînă, în timp ce europenii, care se țineau mai la depărtare, au scăpat nemolipsiți.

Cu aceste argumente, fratele meu a reușit să mă facă din nou să-mi schimb hotărîrea, și am început să mă gîndesc iar la plecare, ba chiar să și fac pregătiri ; căci molima creștea în jurul meu ; *Buletinele* înregistrau cîte 700 de morți pe săptămînă, iar fratele meu mă înștiință că el unul nu-și mai ia riscul de a rămîne. L-am rugat să mă mai lase să cumpănesc pînă a doua zi, cînd aveam să iau hotărîrea definitivă ; și cum, de bine de rău, îmi făcusem toate pregătirile în ce privea negoțul și persoana căreia să-i încredințez treburile, nu-mi mai rămăsese decît să iau hotărîrea.

În seara aceea m-am dus acasă cu o mare povară de nehotărîre în suflet, neștiind ce să fac ; îmi rezervasem acea seară numai pentru chibzuință, așa încît eram singur. Căci încă de pe atunci, oamenii își luaseră, printr-un consimțămînt tacit, deprinderea de a nu ieși în stradă după asfințitul soarelui, din motive pe care voi avea prilejul să le arăt mai tîrziu.

În singurătatea acelei seri, mă străduiam să hotărăsc ce anume e de datoria mea să fac. Am pus pe un talger al balanței argumentele cu care fratele meu mă îmboldea să

plec la țară, iar pe celălalt simțămintele cu care îmi dădea inima ghes să rămîn locului. Neîndoielnic, chemarea de a rămîne pornea de la negoțul meu și de la grija de a-mi păstra mărfurile care erau, pot spune, toată avuția mea ; de asemeni am cîntărit și semnele pe care țineam să le consider a fi cerești și care pentru mine constituiau un soi de îndrumare. Și mi-a dat iar prin gînd că dacă primisem îndrumarea de a rămîne locului, aceasta trebuia să conțină în ea și făgăduința de a mi se cruța viața, cu condiția de a mă supune.

Gîndul ăsta mi-era foarte aproape de inimă și am început să mă simt mai încurajat ca oricînd să nu plec, ba chiar susținut de tainica satisfacție că voi fi cruțat. Adăugați la aceasta faptul că, răsfoind *Biblia* care se afla în fața mea, în timp ce gîndurile îmi stăruiau cu multă seriozitate asupra marii întrebări, am strigat : „Ei bine, Doamne, nu știu ce cale să apuc, îndrumă-mă !“ Și s-a întîmplat ca în acest impas să răsfoiesc filele pînă am ajuns la Psalmul 91 ; și aruncîndu-mi ochii asupra celui de-al doilea vers, am citit pînă la versul al șaptelea, după care am sărit la al zecelea ; și astfel mi s-au încropit următoarele :

„Nu trebuie să te temi de spaimele nopții nici de săgeata care străpunge văzduhul zilei. Nici de putreziciunea ce se tîrăște-n întuneric ; nici de surparea ce pustiește la ceasul prînzului. O mie de oameni se vor prăbuși în stînga ta și zece mii în dreapta ta ; dar tu vei fi cruțat. Cu ochii tăi tu singur vei vedea răsplata celor mîrșavi. Pentru că tu ți-ai făcut sălaș din credință. Nici un rău nu se va abate asupră-ți, nici o molimă nu se va atinge de lăcașul tău, etc.“

Nu cred că cititorul mai are nevoie să-i spun că din acea clipă hotărîrea mea a fost luată : Voi rămîne în oraș, încredințîndu-mă cu totul milostenici și ocrotirii celui Atotputernic, și nu voi căuta adăpost aiurea. Și cum zilele mele sînt în mîna sa, Domnul mă va ajuta să supraviețuiesc și în vremi de molimă ca și în vremi de sănătate,

4

Şi dacă Domnul nu va socoti cu cale să mă dăruiască morţii, va face cu mine cum va socoti că-i mai bine.

Odată luată această hotărîre, m-am dus la culcare. A doua zi, hotărîrea mea a fost o dată mai mult întărită, căci femeia căreia avusesem de gînd să-i încredinţez casa şi avutul meu a căzut doborîtă de boală. Ba s-a mai ivit încă ceva menit să încline balanţa de aceeaşi parte : eu însumi m-am simţit foarte rău a doua zi. Aşa încît oricum n-aş fi fost în stare să plec. Am zăcut preţ de trei sau patru zile, ceea ce m-a hotărît cu desăvîrşire să nu mă mişc din loc. Aşadar mi-am luat rămas-bun de la fratele meu, care a plecat întîi la Dorking în Surry şi după aceea a făcut un ocol spre Buckinghamshire sau Bedfordshire, spre un loc de adăpost pe care-l găsise pentru familia lui.

Nu era momentul potrivit în acele zile să cazi bolnav, pentru că de îndată ce te plîngeai de ceva erai bănuit a te fi molipsit de ciumă. Şi cu toate că eu nu dădeam semne de asemenea boală, simţindu-mă însă foarte rău şi avînd atît dureri de cap cît şi de stomac, n-am fost scutit de îngrijorarea că poate într-adevăr mă molipsisem. Dar după vreo trei zile am început să mă simt mai bine, în cea de-a treia noapte am izbutit să dorm şi am şi asudat un pic, aşa încît dimineaţa m-am trezit mai înviorat. Îngrijorarea că m-aş fi molipsit de ciumă s-a spulberat odată cu boala mea, şi m-am întors ca de obicei la treburi.

Toate acestea la un loc mi-au scos din minte gîndul de a mă refugia la ţară. Şi cum fratele meu plecase, nu am mai avut nici un soi de controversă pe această temă nici cu el şi nici cu mine însumi.

Ne aflam acum în mijlocul lunii iulie, şi molima care, aşa cum am mai spus, bîntuise mai cu furie în celălalt capăt al oraşului, adică în parohiile St. Giles şi St. Andrews Holborn, ca şi spre Westminster, începuse acum să se îndrepte spre răsărit, deci către partea unde locuiam eu. Se putea observa că nu venea de-a dreptul spre noi. Căci City, partea de oraş cuprinsă între ziduri, se bucura încă de o stare

de bună sănătate. Nici dincolo de apă, spre Southwark, nu se întinsese încă prea tare. Deşi în acea săptămînă se înregistraseră în total 1 268 de decese datorate tuturor bolilor, dintre care peste 900 fuseseră cazuri de ciumă, totuşi în City, între ziduri, nu se raportaseră mai mult de 28 cazuri de ciumă, iar în Southwark, care includea şi parohia Lambeth, doar 19. În timp ce numai în parohiile St. Giles şi St. Martin in the Fields muriseră 421 de oameni.

Era de observat că molima bîntuia mai cu seamă în parohiile mărginaşe, suprapopulate şi locuite de oameni săraci, astfel încît boala îşi secera mai uşor victimele pe acolo decît în City. Totuşi, aşa cum am spus, am început să observăm că molima îşi croieşte drum spre noi, prin parohiile ClarkenWell, Cripplegate, Shoreditch şi Bishopsgate ; ultimele două învecinîndu-se cu Aldgate, White-Chapel şi Stepney, flagelul începea în sfîrşit să-şi reverse furia şi prin aceste părţi, unde a continuat să secere chiar cînd s-a domolit în parohiile din vest, de unde pornise.

E ciudat că în acea anume săptămînă, adică de la 4 la 11 iulie, cînd, aşa cum am arătat, numai în parohiile St. Martin's şi St. Giles in the Fields muriseră de ciumă peste 400 de persoane, în parohia Aldgate se înregistraseră doar patru morţi, în White-Chapel trei, iar în Stepney numai una.

Tot astfel şi în săptămîna următoare, de la 11 la 18 iulie, cînd *Buletinul* marcase 1 761 decese, în întregul Southwark, dincolo de fluviu, nu se înregistraseră mai mult de şaisprezece morţi datorate ciumei.

Dar această situaţie avea să-şi schimbe foarte curînd faţa. Numărul deceselor începu să se îndesească mai ales în Cripplegate şi în Clarkenwell, astfel încît în cea de-a doua săptămînă din august, singură parohia Cripplegate îngropă opt sute optzeci şi şase de morţi, iar Clarkenwell o sută cincizeci şi cinci. În cea dintîi opt sute cincizeci fuseseră cazuri de ciumă, iar în a doua, o sută patruzeci şi cinci.

În timpul lunii iulie cînd, după cum am arătat, partea noastră de oraş părea să fi fost cruţată de flagel în comparaţie cu partea vestică, circulam mult pe străzi, aşa cum îmi cerea îndeletnicirea mea, şi mă duceam regulat o dată sau de două ori pe zi în City, la locuinţa fratelui meu, a cărei cheie mi-o încredinţase, ca să văd dacă totul e în regulă.

Obişnuiam să intru în casă, să mă plimb prin încăperi, ca să văd dacă ordinea n-a fost tulburată. Căci, deşi ar fi minunat să pot spune că în toiul unei asemenea calamităţi nimeni nu mai avea inimă să prade şi să jefuiască, totuşi în oraş aveau loc tot felul de ticăloşii, ba chiar orgii şi dezmăţuri, la fel de făţiş ca şi înainte. Poate că nu tot atît de des ca înainte, pentru că numărul cetăţenilor se împuţinase, pe felurite căi.

Dar molima începu să se abată acum şi între zidurile ce împrejmuiau City ; cetăţenii de prin aceste părţi se răriseră însă foarte mult, pentru că o sumedenie dintre ei se evacuaseră la ţară. Pînă şi în luna iulie continuaseră să plece, deşi nu în asemenea mulţimi compacte ca în lunile precedente. În luna august însă, se porniră să plece atît de mulţi, încît îmi spuneam că nu vor mai rămîne în City decît magistraţii şi servitorii.

În legătură cu faptul că City se golea, trebuie să menţionez că familia regală şi întreaga curte se refugiaseră încă din luna iunie [1], la Oxford, unde Domnul a găsit cu cale să le cruţe vieţile. Şi, după cîte am auzit, molima nu s-a atins de nici unul dintre ei ; fapt pentru care n-aş putea spune c-au dat dovadă de prea mare recunoştinţă sau de vreun semn de căinţă şi de schimbare a moravurilor[1]; şi nu le era deloc pe plac cînd li se spunea că viciile lor îngrozitoare aduseseră, fără milă şi cruţare, această cumplită năpastă pe capul întregii naţiuni[2].

Faţa Londrei era acum cu totul alta, atît a întregii îngrămădeli de clădiri care constituie City, cît şi în Liberties, în suburbii, în Westminster şi Southwark. Deşi, aşa cum am arătat, partea cuprinsă între ziduri, denumită City, nu fusese încă puternic contaminată, totuşi faţa lucrurilor era alta. Mîhnirea şi amărăciunea pogorîseră pe toate chipurile oamenilor ; şi, cu toate că unele părţi din oraş nu fuseseră copleşite încă de flagel, totuşi îngrijorarea se înstăpînise pretutindeni. Vedeam cu toţii molima apropiindu-se, aşa încît fiecare se socotea pe sine şi familia sa în mare primejdie. Dacă ar exista putinţa să zugrăvesc cu exactitate acele vremuri, pentru cei care nu le-au trăit, dacă aş izbuti să-i redau cititorului o idee adevărată despre grozăviile care se iveau pretutindeni, atunci acesta ar fi adînc impresionat şi cutremurat. S-ar putea spune că întreaga Londră era înlăcrimată. Nu vedeai îndoliaţi pe stradă, pentru că nimeni nu se îmbrăca în negru sau în veşminte de doliu pentru a-i jeli pe cei apropiaţi, dar glasul durerii umplea oraşul ; ţipetele femeilor şi ale copiilor răzbeau prin ferestrele şi uşile caselor în care cei dragi lor erau pe patul de moarte, sau poate că muriseră, şi aceste strigăte de jale puteau fi atît de des auzite cînd străbăteai străzile, încît ecoul lor ar fi muiat şi inima cea mai împietrită de pe lume. Lacrimile şi vaierele potopiseră aproape fiecare casă, mai cu seamă în primele timpuri ale molimei ; căci, spre sfîrşit, inimile se mai căliseră, şi oamenii se de-

[1] După cum menţionează şi Samuel Pepys în *Jurnalul* său, Curtea regală se refugiase întîi la Salisbury şi apoi la Oxford. Pepys menţionează la 26 iunie : „La Curtea regală erau o grămadă de trăsuri şi cu toţii se pregătiseră să părăsească oraşul".

[1] În legătură cu comportamentul regelui şi al curtenilor săi la Oxford, în timpul Marii Ciume, Anthony Wood notează în *Jurnalul* său : „Cea mai mare parte dintre curteni erau trufaşi, dispreţuitori, insolenţi... Brutali, grosolani, afemeiaţi, vanitoşi, găunoşi, nesăbuiţi."

[2] Partidele potrivnice regelui şi monarhiei lansaseră teoria că flagelul constituia o pedeapsă a divinităţii, aplicată întregii naţiuni, pentru viaţa de dezmăţ şi viciu dusă de rege şi de curtenii săi.

prinseseră într-atîta cu priveliştea morţii, încît nu mai jeleau pierderea celor dragi ci luptau cu teama că s-ar putea ca ei înşişi să fie următoarele victime.

Treburile mă mînau uneori spre celălalt capăt al oraşului, chiar în zilele cînd boala tăia şi spînzura prin acele părţi. Şi cum asemenea stări de lucruri erau cu totul neaşteptate pentru mine, ca şi pentru oricare altul, nu-mi puteam reveni din uimirea de a vedea acele străzi, de obicei foarte populate, acum pustii, străbătute de atît de puţini oameni, încît dac-aş fi fost străin de loc şi aş fi rătăcit drumul, aş fi putut merge de-a lungul unei întregi străzi laterale fără a întîlni pe cineva care să-mi poată da o îndrumare, cu excepţia paznicilor de strajă la uşile caselor ce fuseseră închise. Despre acestea vă voi povesti îndată.

Într-o zi, aflîndu-mă prin acele părţi ale oraşului cu nişte treburi speciale, curiozitatea m-a îmboldit să observ lucrurile cu mai mare luare aminte decît altădată ; într-adevăr, am ocolit mult, prin locuri pe unde n-aveam nimic de făcut. Am urcat în Holborn, şi acolo am văzut că strada forfotea de oameni. Numai că aceştia mergeau pe mijlocul străzii, adică nici pe trotoarul din dreapta şi nici pe cel din stînga. Mi-am spus că aceasta se datora, se vede, faptului că nu voiau să se amestece cu nimeni care ieşea de prin vreo casă, şi că nu voiau să respire mirosurile şi izurile locuinţelor care s-ar fi putut să fie infectate.

Curţile de judecată fuseseră cu toatele închise ; nu mai puteai vedea nici prea mulţi avocaţi în Temple, la Lincolns-Inn sau la Greyes-Inn. Nimănui nu-i mai ardea de gîlcevi, aşa că nu prea existau cazuri pentru avocaţi. Pe de altă parte, fiind şi perioada de vacanţă, foarte multă lume plecase la ţară. Aşadar, prin unele locuri, şiruri întregi de case fuseseră zăvorîte. Locatarii îşi luaseră zborul şi fusese lăsat doar cîte un om de pază.

Cînd vorbesc de şiruri întregi de case zăvorîte nu mă refer la cele închise de judecători, ci la faptul că un mare număr de oameni, care prin slujbele sau interesele lor ţineau

de Curtea regală, îi urmaseră pe curteni în refugiu, iar alţii, înspăimîntaţi de molimă, se evacuaseră, aşa încît străzi întregi arătau pustii. Dar, cum am mai spus, în City groaza nu luase încă prea mari proporţii. Aceasta datorită şi faptului că, la început, molima cunoscuse dese fluctuaţii : ba creştea, ba scădea. Astfel încît oamenii ba se alarmau, ba se potoleau, pînă cînd începură să se deprindă cu spaima. Şi chiar cînd boala porni să se întindă cu violenţă, faptul că City şi părţile de est şi de sud fuseseră oarecum cruţate, le dădu curaj oamenilor şi-i făcu să fie mai căliţi.

E drept că o mare parte din populaţie părăsise oraşul, dar, după cum am mai menţionat, cei mai mulţi dintre aceştia erau de prin părţile de vest, şi din ceea ce numim „Inima Oraşului", adică din păturile de bogătaşi. Oameni neîmpovăraţi de treburi sau chestiuni de negoţ. Dintre ceilalţi însă, cea mai mare parte rămăseseră pe loc, gata să înfrunte ce era mai rău. Aşadar în Liberties, în suburbii, în Southwark şi în părţile estice ca : Wapping, Ratcliff, Stepney, Rotherhitt, lumea rămăsese locului, cu excepţia cîtorva familii avute care nu trăiau din munca lor.

Nu trebuie uitat că, la acea vreme, City şi suburbiile erau extraordinar de aglomerate [1]. Vreau să spun că aşa stăteau lucrurile înainte ca molima să se fi dezlănţuit. Căci, cu toate că eu am apucat să văd mai tîrziu o şi mai mare creştere a populaţiei, şi un şi mai mare puhoi de oameni statornicindu-se la Londra, la vremea de care vorbim, după socoteala noastră, numărul de cetăţeni de prin alte părţi care, după terminarea războaielor şi după demobilizare, şi restaurarea monarhiei năvăliseră în Capitală ca să ne apuce de afaceri sau să se vîre pe la Curte în aşteptarea

[1] Nu există statistici exacte în ce priveşte populaţia Londrei la vremea Marii Ciume. John Graunt, ale cărui *Observaţii naturale şi politice asupra Buletinelor de mortalitate* sînt mult citate în *Jurnalul* lui Defoe, estimează că populaţia Londrei, la începuturile domniei lui Carol al II-lea Stuart, atingea cam 640 000 de locuitori.

răsplăților pentru serviciile aduse sau a onorurilor, era atît de mare, încît orașul cuprindea acum cu o sută de mii de locuitori mai mult decît înainte. Ba unii ziceau chiar că cuprindea de două ori mai mult, pentru că la Londra se îmbulziseră și toate familiile dezmembrate din partidul regelui. Foștii ostași se apucaseră de negoț ; numeroasele lor familii veniseră să se statornicească aici. Iar Curtea regală adusese cu ea belșug de trufie și deprinderi noi. Lumea se învățase cu destrăbălarea și risipa ; veselia Restaurației atrăsese la Londra un mare număr de familii.

Adeseori mi-am spus că așa cum Ierusalimul a fost asediat de romani în timp ce evreii erau adunați laolaltă pentru sărbătorirea Paștelui, și au fost surprinși în oraș un uriaș număr de cetățeni, care altminteri ar fi fost împrăștiați pe meleagurile lor, tot astfel și ciuma a asediat Londra cînd se produsese aici o întîmplătoare dar de necrezut creștere a populației, datorită împrejurărilor pe care le-am pomenit mai sus. Cum acest belșug de obște, atrasă de o Curte plină de veselie și de tinerețe, sporise mult negoțul practicat în oraș, îndeosebi cel legat de modă și găteli, a crescut, drept urmare, și numărul lucrătorilor, meseriașilor și a altora asemenea. Aceștia erau oameni săraci, care trăiau din munca lor. Îmi aduc aminte că într-o dare de seamă înfățișată primarului, cu privire la condițiile de viață ale sărăcimii, s-a arătat că în oraș și în suburbii locuiau peste o sută de mii de țesători de mătase ; cea mai mare parte dintre aceștia viețuiau în parohiile Shoreditch, Stepney, White-Chappel și Bishopsgate, adică în districtul Spittle-fields, care pe atunci era de cinci ori mai mic decît e astăzi.

După aceste indicii poate fi judecat numărul total al locuitorilor ; și, într-adevăr, de multe ori am gîndit cu mirare că și după ce plecase din oraș atîta amar de omenire, încă mai rămăsese o mulțime uriașă.

Dar mai bine să mă întorc la începuturile acelor vremi de bejenie, la momentele cînd temerile oamenilor, abia

încolțite, erau în mod ciudat îmboldite de o serie de întîmplări care, luate laolaltă, te fac să te minunezi cum de mulțimea nu s-a ridicat toată ca un singur om, părăsindu-și locuințele și lăsînd orașul pustiu, ca pe un petic de pămînt hărăzit unei Akeldama[1], un ogor blestemat să fie ras de pe fața pămîntului, blestemat să piară odată cu toată suflarea de pe el. N-am să vorbesc decît despre cîteva din aceste întîmplări ; dar erau atît de multe, și răsăriseră ca din pămînt atîția vraci și șarlatani care le răspîndeau peste tot, încît adeseori m-am minunat că a mai rămas locului sămînță de om (mai ales de femeie).

În primul rînd, cu cîteva luni înainte de izbucnirea ciumei a apărut o stea de foc sau o cometă[2], după cum s-a mai ivit o alta și un an mai tîrziu, puțin înainte de marele foc care a mistuit Londra. Bătrînele și reprezentantele ipohondrice ale sexului slab, pe care le-aș numi tot babe, ziceau că au observat (observații cărora le-au dat glas numai după ce ambele năpaste au luat sfîrșit) că cele două comete au trecut de-a dreptul peste City, ba chiar foarte aproape de case, ceea ce de bună seamă însemna că se va întîmpla ceva cu totul neobișnuit, dar numai în City ; mai ziceau să steaua cu coadă ivită înainte de molimă avusese o culoare lividă, mohorîtă, bolnăvicioasă și că se mișcase greoi, grav și încet. În timp ce cometa ivită înainte de foc fusese luminoasă și scăpărătoare, sau, după cum afirmau alții, ca o vîlvătaie, și se mișcase iute și cu furie. Drept care, prima dintre comete prevestea o năpastă grea, înceată dar neîndurătoare, cumplită și înfricoșătoare, cum a fost ciuma. În timp ce a doua prevestea o lovitură fulgerătoare, bruscă și sălbatică, așa cum a fost incendiul. Ba

[1] — Cîmpia sîngelui, numele dat de iudei pămîntului cumpărat de Iuda cu arginții primiți pentru trădarea lui Christos.

[2] Cometele apărute deasupra Londrei la jumătatea lui decembrie 1664 și la începutul lui aprilie 1665, au fost legate, de către mulțimea superstițioasă, de izbucnirea ciumei.

chiar unii mergeau pînă într-acolo încît să spună că la cometa dinaintea focului nu numai că-i văzuseră cu ochiul liber mişcările iuţi şi îndîrjite, dar le şi auziseră ; ziceau că făcuse un zgomot ca un fîşîit puternic, aspru şi înspăimîntător ; şi, cu toate că venea de la mare depărtare, putuse fi desluşit de ureche.

Eu unul am văzut amîndouă cometele şi, trebuie să recunosc, că, avînd capul împuiat de toate crezurile legate de asemenea semne, eram la rîndul meu pregătit să le privesc drept prevestiri şi avertismente ale unor osînde divine. Mai ales, văzînd că după prima cometă a urmat molima, la a doua n-am putut decît să-mi spun : „Se vede că Dumnezeu n-a năpăstuit încă îndeajuns acest oraş".

Dar, în acelaşi timp, nu puteam să atribui acestor fapte înţelesul dat de ceilalţi, pentru că ştiam prea bine că astronomii le explică prin cauze naturale ; şi mai ştiam că mişcările şi chiar rotaţiile lor pot fi calculate, sau, cel puţin, se presupune a putea fi calculate. Aşadar, cometele nu pot fi premergătoarele sau prevestitoarele şi, cu atît mai puţin, aducătoarele unor nenorociri ca molime, războaie, incendii, ori altele de acelaşi fel.

Dar indiferent care erau gîndurile mele şi gîndirea cărturarilor, acele întîmplări au avut o înrîurire cu totul ieşită din comun asupra spiritelor oamenilor de rînd, care au fost cuprinşi de trista presimţire că o înfiorătoare nenorocire şi osîndă avea să se abată asupra oraşului. Această spaimă şi-a avut deci rădăcina în apariţia cometei şi în zvonul iscat în luna decembrie că doi oameni muriseră de ciumă în parohia St. Giles.

Temerile oamenilor au fost mult înteţite de rătăcirile caracteristice acelor vremuri, anume, pe atunci, nu înţeleg de ce, lumea era mai înclinată decît oricînd înainte sau după aceea să plece urechea la tot felul de profeţii şi izvodiri astrologice. N-aş putea spune dacă această nefericită înclinaţie fusese stîrnită de anumiţi indivizi care scoteau

bani de pe urma ei. Mă gîndesc la cei ce tipăreau preziceri şi proorociri. Nu ştiu dacă de la ei a pornit ; ce ştiu e că lumea era înspăimîntată de asemenea cărţi precum : *Almanahul Lilly* [1], *Prezicerile astrologice ale lui Gadbury* [2], *Almanahul Bietului Robin* [3] şi altele la fel. De asemeni, se mai publicau şi unele cărţi aşa-zis religioase : una era intitulată *„Dezbară-te de ea, popor al meu, altminteri îi vei împărtăşi boliştea"* ; alta se numea : *Dreaptă prevestire ;* o alta : *Carte menită să-i aducă aminte Britaniei,* şi multe altele. Toate acestea, sau cele mai multe dintre ele prevesteau făţiş sau pe ocolite pieirea oraşului. Mai mult, unii aveau smintitul curaj de a cutreiera străzile făcînd proorociri prin viu grai şi pretinzînd că fuseseră trimişi să propovăduiască oraşului. Era mai cu seamă unul care, asemenea lui Iona în Niniva, striga în plină stradă : „Încă patruzeci de zile, şi Londra va fi făcută fărîme". Nu ţin minte exact dacă spunea : „Încă patruzeci de zile" sau numai : „Cîteva zile". Un altul alerga despuiat pînă la brîu [4], răcnind zi şi noapte, asemenea omului despre care vorbeşte Flavius Josephus şi care striga „Vai şi amar de Ierusalim !" puţin înainte de distrugerea oraşului. Această sărmană făptură

---

[1] *William Lilly* (1602—1681), vraci şi astrolog, şi-a publicat primul almanah în 1644, şi a continuat să-l publice apoi în fiecare an pînă la moartea sa. A fost de asemeni autorul unei serii de broşuri aşa-zis profetice, care i-au pricinuit greutăţi cu autorităţile.

[2] *John Gadbury* (1627—1704), autor al unor lucrări de astrologie, dintre care cele mai cunoscute sînt *De cometis* (1665) şi *Izbăvirea Londrei de Ciumă* (1665).

[3] *Bietul Robin* se presupune a fi pseudonimul lui William Winstanley (1628?—1698), un bărbier devenit scriitor şi astrolog.

[4] Pepys, în *Jurnalul* său, pomeneşte de un incident similar la 29 iulie 1667. Probabil că Defoe avea în minte faimosul caz al lui Solomon Eagles (sau Eccles), un quaker care la Bîlciul Bartholomew din Smithfield a alergat gol, cu o tingire cu cărbuni încinşi pe creştet, strigînd : „Căiţi-vă ! Amintiţi-vă de Sodoma !" Dar aceasta s-a întîmplat în 1662. Dealtfel, pe parcursul *Jurnalului,* Defoe îl pomeneşte pe Solomon Eagles pe nume.

despuiată țipa doar : „O ! Dumnezeule mare și cumplit !" Atît și nimic mai mult, dar repeta aceste vorbe fără contenire, cu un glas și un chip năpădite de groază. Alerga în mare grabă și nimeni nu-l văzuse vreodată oprindu-se sau hodinindu-se sau punînd ceva hrană în gură ; eu, cel puțin, n-am auzit pe nimeni să spună că l-ar fi văzut. Am întîlnit de mai multe ori pe stradă această sărmană creatură și am dat să-i vorbesc, dar el pentru nimic în lume n-ar fi intrat în vorbă cu mine sau cu oricare altul ; își vedea întruna de răcnetele lui.

Toate aceste lucruri erau menite să înspăimînte poporul în ultimul hal ; mai cu seamă cînd, așa cum am arătat, Buletinele mortuare menționară unul sau două cazuri de deces în St. Giles, datorate ciumei.

În afară de aceste fapte publice, mai erau și visurile babelor. Sau, mai curînd, felul în care babele tălmăceau visurile altora. Și astea scoteau din minți o sumedenie de oameni. Unele auzeau glasuri care le îndemnau să plece, pentru că la Londra va izbucni o asemenea molimă, încît cei vii nu vor prididi să-i îngroape pe cei morți. Altele deslușeau vedenii în văzduh. Dar eu trebuie să mărturisesc, fără să mă fac vinovat de lipsă de îndurare, că toate auzeau glasuri care nu glăsuiau și vedeau apariții care nu apăreau. Dar închipuirea oamenilor era răsucită și posedată de diavol. Și nu-i de mirare că celor care se zgîiau întruna la nori li se năzărea că văd tot felul de forme și figuri, înfățișări și apariții, care nu erau altceva decît aer și vapori. Iată, ne spuneau ei, o sabie de foc, ținută de o mînă care ieșea dintr-un nor, iar vîrful săbiei era îndreptat direct spre City. Li se năluceau în văzduh năsălii și coșciuge purtate spre a fi îngropate. Și mai vedeau mormane de stîrvuri care zăceau neînmormîntate, și altele de același fel. Pur și simplu, închipuirea le oferea tot felul de vedenii pe care le tălmăceau.

Bolnavei fantezii i se năzare
Că vede oști și nave, și bătălii în zare,
Pînă ce ochiul rupe vaporii-amăgitori
Și toate se preschimbă-n nori. [1]

Aș putea umple acest Jurnal numai cu bizarele descrieri zilnice ale nălucirilor oamenilor. Și fiecare dintre ei era atît de sigur că văzuse ceea ce pretindea să fi văzut încît nu era chip să-i contrazici fără să-ți atragi vrăjmășia lor, sau fără să-i auzi că te învinuiesc de grosolănie și proastă creștere pe de o parte, și de nepricepere și lipsă de simțire pe de alta. O dată, înainte de răspîndirea ciumei, să fi fost prin martie, am văzut mare îmbulzeală în stradă și m-am apropiat și eu, ca să-mi satisfac curiozitatea. I-am găsit pe toți scrutînd văzduhul ca să vadă ceea ce pretindea o femeie că-i apăruse cu mare limpezime, și anume un înger înveșmîntat în alb, cu o sabie de foc în mînă, pe care o legăna sau o vîntura deasupra capului. Femeia descria cu precizie fiecare părticică din chipul îngerului ; arăta mulțimii mișcările și contururile apariției și bieții oameni acceptau totul cu mare grabă, fără să pregete. „Da, zicea unul, îl văd limpede ca lumina zilei. Uite colo sabia, nici că se poate mai clară." Altul zicea că vede îngerul. Al treilea îi deslușea pînă și chipul și țipa cît îl ținea gura că era o făptură minunată. Unii vedeau una, alții alta. M-am uitat și eu, cu tot atîta bună credință ca și ceilalți, dar poate că nu cu tot atîta bunăvoință de a mi se impune ce să văd ; și am spus sus și tare că *nu pot vedea nimic* decît un nor alb, iluminat la o margine de soarele care strălucea de cealaltă parte. Femeia s-a străduit din răsputeri să-mi arate îngerul, dar n-a izbutit să mă facă să mărturisesc că-l văd. Și, într-adevăr, dac-aș fi mărturisit una ca asta ar fi însemnat să mint. Atunci femeia,

[1] Versurile, ușor modificate, sînt citate din poemul lui Defoe *A New Discovery of an Old Intreague (O descoperire nouă a unei urzeli vechi)*, scris în 1691.

întorcîndu-se spre mine, m-a privit drept în față și i s-a părut că mă vede rîzînd. Ceea ce era o nouă înșelăciune a închipuirii ei, pentru că nu rîdeam cîtuși de puțin, ci chibzuiam foarte serios la felul cum se lăsau bieții oameni înspăimîntați de puterea propriei lor fantezii. Oricum, femeia s-a îndepărtat de mine, și a strigat că sînt un necredincios și un hulitor ; mi-a spus că a sosit vremea revărsării mîniei Domnului, și cumplite osînde ne așteaptă. Iar cei ce hulesc, asemenea mie, vor rătăci și vor pieri.

Lumea din jur părea la fel de scîrbită de mine ca și ea. Și n-a fost chip să-i lămuresc pe oameni că nu-mi rîdeam de ei. Mai curînd m-ar fi călcat cu toții în picioare decît să-mi îngăduie să le deschid ochii. Așa încît i-am lăsat în plata Domnului și acea vedenie a fost socotită la fel de reală ca și steaua cu coadă.

Am mai avut și o altă întîlnire în plină zi, și anume într-un gang îngust care făcea trecerea de la Petty-France spre cimitirul Bishopsgate, ducînd pe lîngă un șir întreg de aziluri de săraci. În parohia Bishopsgate există doua cimitire. Unul e cel pe lîngă care treci cînd ieși pe ușa bisericii și mergi din Petty-France în strada Bishopsgate, iar celălalt se întinde într-o parte a gangului îngust, care-i mărginit pe stînga de azilurile de săraci și pe dreapta de un zid jos cu o palisadă pe el. Mai încolo, tot pe partea dreaptă, se întinde zidul orașului.

Și în acest gang îngust, iată un bărbat care privește printre împletiturile de nuiele ale palisadei în interiorul cimitirului. Și în jurul lui, o gloată de oameni, atît cît le îngăduie strîmtimea gangului să se oprească fără a stînjeni trecerea altora. Și omul le vorbea de zor, arătînd cu degetul ba spre un loc, ba spre altul și susținînd morțiș că vede în cimitir un strigoi pășind peste o lespede de mormînt. Descria cu mare exactitate forma, ținuta, mișcările strigoiului și se minuna cum de nu-l văd și toți ceilalți la fel de deslușit ca și el. Din cînd în cînd striga brusc : „Uite-l ! Se îndreaptă încoace !“ Și apoi : „Acum s-a întors !“ Și asta de atîtea ori, pînă cînd i-a convins pe oamenii și i-a făcut ba pe unul ba pe altul să spună că vede strigoiul. Și omul acela a pornit să vină în fiecare zi acolo, stîrnind zarvă mare, mai ales dacă ținem seama de strîmtimea gangului, și stătea locului pînă cînd ceasornicul din Bishopsgate bătea ceasurile unsprezece. Aceasta era ora la care, pare-se, se înfățișa strigoiul. Și de-l strigai cumva pe strigoi, pe dată se făcea nevăzut.

M-am uitat și eu cu multă seriozitate în toate părțile, chiar în clipa cînd omul acela ne atrăgea atenția, dar n-am putut vedea țipenie de strigoi. Însă bietul om era atît de sigur pe ce vede, încît făcea ca celorlalți să li se ridice părul măciucă, și să plece pe la casele lor dîrdîind de spaimă. Pînă cînd puțini dintrei cei ce știau, au mai cutezat să treacă prin gang, iar noaptea nu prindeai pe acolo picior de om.

Și strigoiul ăsta, zicea cel care-l descoperise, făcea semne arătînd spre case și spre țărînă și spre oameni, dînd limpede a înțelege — sau, mă rog, așa tălmăceau cei de față — că o mare mulțime avea să fie îngropată în cimitirul acela. Ceea ce s-a și întîmplat. Cu toate astea, trebuie să mărturisesc că niciodată n-am crezut că omul vede aievea un strigoi. Și eu unul n-am izbutit să văd ceva, oricît mi-am încordat privirile.

Toate lucrurile astea arată în ce măsură se lăsau oamenii covîrșiți de închipuiri. Și cum lumea aflase că se apropie o molimă, se făceau tot felul de preziceri despre o cumplită calamitate care avea să doboare întregul oraș, ba chiar să pustiască țara, ucigînd întreaga suflare, oameni și vite.

La toate acestea astrologii adăugau povești despre conjuncțiile planetelor într-un chip fatal, plin de înrîuriri nefaste. Una dintre aceste conjuncții urma să aibă loc — și a avut — în luna octombrie, și alta în noiembrie, iar capetele oamenilor au fost împuiate cu prevestiri purtate chipurile de aceste semne cerești, care preziceau secetă, foa-

mete și boliște. Cel puțin în ce privește primele două, prevestirile au fost cu totul dezmințite. Căci n-am avut un an secetos, ci un ger năprasnic, care a ținut din decembrie pînă aproape de martie, și după aceea o vreme potrivită, mai curînd călduță decît fierbinte, cu vînturi înviorătoare, pe scurt, o vreme foarte plăcută, udată de cîteva ploi bune.

S-au făcut unele încercări de a se opri tipărirea cărților care înspăimîntau mulțimea, și de a-i amenința pe cei ce le răspîndeau — unii dintre aceștia au fost închiși — dar, din cîte știu eu, nu s-a izbutit mare lucru, căci guvernămîntul se ferea să-i ațîțe pe oameni, care și așa își ieșiseră din minți.

Nu pot să-i trec cu vederea nici pe acei preoți care, cu predicile lor, îi făceau pe credincioși mai curînd să se prăbușească decît să-și înalțe sufletele. Fără îndoială, mulți dintre ei o făceau pentru a întări voința oamenilor și pentru a le grăbi pocăința. Dar asemenea predici nu le slujeau năzuințele și făceau mai mult rău decît bine.

Aveam cîțiva preoți, care, cu toată convingerea, își transformau predicile într-o teroare și le împănau cu tot felul de preziceri cumplite. Îi adunau pe credincioși umplîndu-i de groază, și apoi îi trimiteau acasă plini de jale, după ce le proorociseră numai rele ; îi înspăimîntau pe oameni amenințîndu-i că vor fi cu totul nimiciți, în loc să-i îndemne să-și înalțe gîndurile spre ceruri [1].

Într-adevăr, erau timpuri de mari dizidențe în chestiuni de religie : nenumărate secte și diviziuni și păreri izolate își făceau drum printre oameni. Biserica anglicană fusese restaurată odată cu restaurarea monarhiei, cu vreo patru ani în urmă. Dar predicatorii și slujitorii presbiterieni și independenți și de toate credințele se constituiseră în

[1] Acuzațiile lui Defoe împotriva celor ce stîrnesc panică în timpul unei molime reflectă opiniile medicale ale vremii. Tratatele publicate de medicii din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea arată că spaima, disperarea și deprimarea se numără printre cauzele care contribuie ca organismele să fie mai receptive la molipsire.

grupări separate și ridicau altar contra altar. Toate aceste grupări aveau întrunirile lor religioase, dar nu chiar atît de numeroase ca astăzi, întrucît pe atunci nu erau încă organizate, cum aveau să devină mai tîrziu, iar congregațiile, deși se adunau laolaltă, nu erau chiar foarte multe. Dar atîtea cîte erau, fuseseră declarate ilegale de către cîrmuire, care se străduia să le suprime și să le desființeze adunările.

Molima însă i-a împăcat pe toți, cel puțin pentru o vreme, și numeroși dintre cei mai buni și vrednici slujitori și clerici ai sectelor dizidente au căpătat îngăduința de a predica în bisericile ai căror preoți își luaseră zborul, nefiind în stare să înfrunte năpasta. Iar lumea se îngrămădea să-i asculte fără să facă vreo deosebire și fără să se întrebe prea mult ce credință anume slujeau. Dar după ce molima s-a stins, s-a spulberat și acest spirit caritabil ; fiecare biserică și-a recăpătat vechii slujitori, sau pe alții noi acolo unde cei vechi se săvîrșiseră din viață, și lucrurile au reintrat pe făgașul obișnuit.

O greșeală cheamă pe alta. Toate aceste spaime și îngrijorări i-au îmboldit pe oameni spre o mie de alte lucruri nevolnice, nebunești și păcătoase, pentru încurajarea cărora nu-i însă nevoie de prea multă ticăloșie. Și anume, oamenii au fost împinși spre ghicitori și șarlatani și astrologi, pentru a-și afla ursita sau, cum se spune în popor „să li se ghicească viitorul", să li se calculeze datele nașterii și altele asemenea. Această sminteală a făcut ca orașele să roiască de o liotă de pretinși magicieni, specialiști în magia neagră, după cum o numeau ei, și mai știu eu ce bazaconii. Ba chiar se pretindeau specialiști în de o mie de ori mai multe drăcovenii decît erau în realitate. Și acest negoț deveni atît de fățiș și atît de general, încît șarlatanii își puseseră însemne și inscripții pe poartă : „Aici locuiește un ghicitor" ; „Aici locuiește un astrolog" ; „Aici se poate tălmăci zodia în care v-ați născut" — și așa mai

departe. Capul de bronz al călugărului Bacon [1], care era simbolul acestor îndeletniciri, putea fi văzut aproape în fiecare stradă, alături de semnul Maicii Shipton [2], de capul lui Merlin [3] și altele la fel.

Cu ce palavre oarbe, lipsite de noimă și caraghioase izbuteau aceste oracole ale diavolului să-i atragă și să-i mulțumească pe oameni, eu unul nu pot să-mi închipui. Ceea ce-i sigur e că numeroși mușterii se îmbulzeau zi de zi la ușile lor. Și de se arăta numai pe stradă un individ solemn cu o vestă de catifea, un guler înalt și o mantie neagră, așa cum erau de regulă înveșmîntați acești scamatori, numai ce vedeai lumea urmărindu-i în convoi și punîndu-le întrebări din mers.

Nu e nevoie să vă mai spun cîtă îngrozitoare înșelătorie zăcea în toate spusele lor și care le era scopul. Dar n-a existat leac împotriva lor pînă cînd însăși ciuma nu le-a pus capăt, descotorosind orașul chiar de acești magicieni. Marea blestemăție era că atunci cînd bieții oameni îi întrebau pe acești așa-ziși astrologi dacă va fi o molimă sau nu, ei toți răspundeau că va fi, pentru că această afirmație le întreținea lor negoțul. Dacă oamenii n-ar fi fost menținuți într-o continuă stare de spaimă în legătură cu acest lucru, toți vracii și-ar fi pierdut rostul, și puterea lor ar fi luat sfîrșit. Dar ei vorbeau întruna despre cutare și cutare înrîurire a stelelor, despre conjuncția cutăror și

[1] Faima lui Roger Bacon în ce privește magia și alchimia ajunsese legendară în secolul al XVII-lea. Circula povestea că Bacon ar fi construit un cap de bronz numai prin puterea cuvintelor, legendă care poate fi întîlnită în multe opere literare de seamă ca de pildă *Fiecare om cu umoarea lui* de Ben Jonson, sau *Hudibras* de Samuel Butler.

[2] *Maica Shipton*, o faimoasă femeie-profet, probabil un personaj mitic, ale cărei preorociri fuseseră publicate încă din 1641 și căreia i se atribuie prezicerea marelui incendiu al Londrei.

[3] *Merlin Ambrosius*, figură legendară de vrăjitor și bard, pomenit prima oară în *Historia Britonum* atribuită lui Nennius (796) și întîlnită des în *Legendele Regelui Arthur*.

cutăror planete, care neapărat vor aduce boală și tulburări, prin urmare ciumă. Iar unii aveau cutezanța de a spune că ciuma s-a și dezlănțuit, ceea ce era perfect adevărat, deși ei n-aveau de unde s-o știe.

Ca să fim drepți, clericii și predicatorii de toate felurile, care erau însă serioși și aveau înțelegerea lucrurilor, tunau și fulgerau împotriva vracilor și a altor practici primejdioase, și dezvăluiau nebunia și ticăloșia tuturor acestora. Iar oamenii chibzuiți și cu capul pe umeri îi priveau cu dispreț și cu scîrbă. Dar era cu neputință să-i convingi de adevăr pe cei din straturile mijlocii sau pe cei săraci, care-și agoniseau traiul prin trudă. Spaimele acestora erau mai puternice decît orice alt simțămînt. Și-și zvîrleau banii, cu nesocotință, pe asemenea aiureli. Mai cu seamă slujnicele și feciorii din casele avute alcătuiau grosul mușteriilor acestor vraci. Și, după prima nelipsită întrebare : „O să fie ciumă ?" urmau, de obicei, asemenea întrebări :

— O, Doamne, ce-o să se întîmple cu mine ? Stăpîna mea o să mă mai țină în slujbă sau o să mă dea afară ? Ea o să rămînă aici sau o să plece la țară ? Și dacă pleacă la țară, o să mă ia și pe mine, sau o să mă lase aici pradă foametei și bolii ?

Și la fel întrebau și feciorii.

Adevărul este că soarta bietelor slujnice a fost foarte jalnică, așa cum voi avea prilejul să arăt, pentru că au fost date afară din slujbă în număr foarte mare și au murit cu duiumul. Mai cu seamă dintre cele pe care falsii profeți le umpluseră de speranțe că vor fi păstrate în serviciu și că vor pleca la țară împreună cu stăpînii și stăpînele lor. Și dacă ocrotirea publică nu s-ar fi îngrijit de aceste biete făpturi, extrem de numeroase, ele ar fi avut parte de condiții mai mizere decît toți ceilalți cetățeni ai orașului.

Toate aceste fapte au tulburat mințile oamenilor de rînd multe luni de zile, cînd abia se arătaseră primele semne de îngrijorare, înainte ca molima să se fi dezlănțuit de-adevăratelea. Dar, nu trebuie să uit să adaug, că o mare

parte dintre cetățeni s-au comportat altminteri. Cîrmuirea încuraja pioșenia și organiza rugăciuni publice, zile de post și de umilință, în care oamenii se destăinuiau în public și implorau mila divină pentru a abate cumplita pedeapsă de pe capetele lor. Nu pot să vă descriu graba cu care oamenii de toate credințele au îmbrățișat acest prilej ; se îmbulzeau în biserici și la întruniri și atîta se înghesuiau, încît uneori nu te puteai apropia nici de ușa unei biserici. Zilnic se oficiau slujbe de dimineață și de seară la numeroase biserici, și la altele existau zile speciale de rugăciune. La care oamenii luau parte cu o neobișnuită cucernicie. Unele familii, de o credință sau alta, țineau posturi familiale, la care erau admise numai rudele apropiate.

Încă o dată lumea dădea dovadă că știe să-și poarte partea ei de povară. Pînă și Curtea regală, pînă atunci veselă și risipitoare, și-a îmbrăcat o mască de îngrijorare față de nefericirea publică. A fost interzisă jucarea tuturor pieselor de teatru și a interludiilor, puse în scenă după moda Curții franceze, și care începuseră să se răspîndească și la noi. Au fost închise casele de jocuri de noroc, sălile de dans, sălile de muzică ce se înmulțiseră și începuseră să vatăme moravurile poporului. Și toți măscăricii, teatrele de păpuși, dansatorii pe sîrmă și alți saltimbanci, care fermecaseră pînă atunci pe oamenii sărmani, s-au lăsat de meserie. Pentru că mințile oamenilor erau împovărate de alte gînduri. Iar tristețea și groaza acestor gînduri se așternuse pe toate chipurile, chiar și ale celor mai de jos. Moartea își fîlfîia aripa în fața ochilor lor, și fiecare om se gîndea la groapă, nu la veselie și la distracție.

Dar chiar aceste meditații care, bine îndrumate, i-ar fi făcut pe oameni să cadă în genunchi și să-și mărturisească cu smerenie păcatele, implorînd mila divină în asemenea vremuri de restriște, chiar aceste meditații, zic, stîrneau la unii oameni reacții întru totul opuse : cei neștiutori și

nătîngi în gîndirea lor, după cum înainte fuseseră nechibzuiți și animalici, acum, sub imboldul fricii, cădeau în extremele nebuniei. Și așa cum am arătat, alergau la scamatori și vrăjitori, la tot felul de șarlatani, ca să afle care le va fi ursita. Iar aceia le hrăneau temerile și-i țineau în necontenită alarmă și stare de trezie, cu scopul de a-i înșela și a le goli buzunarele. Și oamenii erau destul de nebuni încît să alerge la vrăjitori și vraci și doftoroaie în căutare de doctorii și leacuri ; înghițeau la hapuri și la fierturi și la licori de apărare cît încăpea în ei. Și nu numai că și-au risipit banii, dar și-au otrăvit singuri organismul, de teamă să nu li-l otrăvească boala, și astfel și-au pregătit trupurile pentru ciumă, în loc să le ferească de ea. Pe de altă parte, e de necrezut și cu greu se poate închipui în ce măsură stîlpii caselor și colțurile de stradă erau pline de înștiințări ale doftorilor și de afișe ale altor ignoranți care tămăduiau cu leacuri băbești și măsluiau medicina și-i pofteau pe oameni să vină la ei să-i vindece. Aceste anunțuri erau scrise de obicei cu fel de fel de înflorituri de acest gen :

„Hapuri preventive, FĂRĂ GREȘ, împotriva ciumei.“ „Rețete MIRACULOASE împotriva molipsirii.“ „Întăritoare SUVERANE împotriva otrăvirii aerului.“ „Instrucțiuni PRECISE de comportament în cazul contaminării.“ „Pilule anti-ciumă.“ „INCOMPARABILE licori împotriva ciumei, nemaicunoscute pînă acum.“ „Leac UNIVERSAL împotriva ciumei.“ „UNICA apă de ciumă AUTENTICĂ.“ „ANTIDOTUL REGAL în cazul oricărei boli molipsitoare.“, și multe altele pe care nu mi le mai pot aminti. Dac-aș putea, aș umple o carte întreagă numai cu ele.

Alții lipeau anunțuri prin care pofteau oamenii la locuințele lor, pentru a le oferi îndrumări și instrucțiuni în caz de molipsire. Și aceștia aveau titluri uriașe care sunau cam așa :

„Eminent medic olandez, de curînd sosit din Olanda unde a locuit în tot timpul Marii Ciume care a bîntuit anul trecut la Amsterdam, și a tămăduit o sumedenie de oameni molipsiți de ciumă.“

„Doamnă italiancă, de curînd sosită de la Neapole, deținînd un leac secret de preîntîmpinare a molipsirii, leac descoperit datorită marii sale experiențe, și cu care a tămăduit miraculos bolnavii de ciumă de pe acele meleaguri, unde mureau 20 000 de oameni pe zi.“

„Bătrînă doamnă care a practicat medicina, cu mari succese, în timpul ultimei mari ciume care a năpăstuit acest oraș, Anno 1636, *își oferă sfaturile numai doamnelor. Poate fi consultată etc.“*

„Medic de mare experiență, care a studiat îndelung doctrina antidoturilor împotriva oricăror otrăvuri și infecții, a ajuns, după 40 de ani de practică, la o asemenea măiestrie, încît poate, cu binecuvîntarea Domnului, îndruma pe oricine cum să se ferească de orice boală contagioasă. Îndrumări gratuite pentru săraci.“

Am spicuit cele de mai sus în chip de exemple. V-aș mai putea oferi două-trei duzini de același fel, și încă să mai rămînă o sumedenie nepomenite.

Dar e deajuns pentru oricine ca să-și facă o părere despre starea de lucruri din acea vreme ; și despre faptul că o bandă de hoți de buzunare și de tîlhari, nu numai că înșelau buna credință și furau banii bieților oameni din popor, dar le otrăveau și trupurile cu amestecuri îngrozitoare și dăunătoare. Unele dintre doctorii erau amestecate cu mercur, altele cu diferite substanțe la fel de primejdioase, fără nici o legătură cu scopul pe care pretindeau să-l urmărească, și mai curînd vătămătoare decît lecuitoare pentru organism, în caz de infecție.

Nu pot să trec sub tăcere un vicleșug al unuia dintre acești falsi medici, cu care îi ademenea pe săraci să se înghesuie la ușa lui, fără să facă însă nimic pentru ei fără bani. La anunțurile lui, pe care le împărțea pe stradă, adăugase următoarea informație scrisă cu litere mari :

„Celor săraci, sfaturi gratuite“.

Drept care, o, puzderie de oameni săraci au năvălit la el, și doctorul le-a ținut niște cuvîntări foarte frumoase, le-a examinat starea sănătății, constituția trupească, și le-a oferit o serie de sfaturi bune, cu totul lipsite de importanță. Dar încheierea tuturor acestora era că le oferea un preparat al lui din care, dacă luau o anumită doză în fiecare dimineață, n-aveau să se îmbolnăvească niciodată de ciumă — punea chezășie viața lui. Nu s-ar fi îmbolnăvit chiar de-ar fi locuit în aceeași casă cu bolnavi contaminați. Desigur că toți oamenii ar fi dorit să obțină leacul. Prețul acestuia însă era uriaș, cred că se ridica la o jumătate de coroană.

— Dar, domnule doctor, i-a spus o femeie, eu sînt o biată nevoiașă, trăiesc din pomana parohiei, și anunțul dumneavoastră zicea că pe săraci îi ajutați fără bani.

— Da, buna mea femeie, răspunse doftorul, chiar așa fac, cum scrie acolo. Celor săraci le dau sfaturi fără bani ; dar nu și doctoria mea.

— Vai, domnule, urmă femeia, asta-i capcană întinsă celor săraci. Căci dumneavoastră le dați sfaturi pe nimic, dar ce sfaturi ? Îi sfătuiți gratis să cumpere doctoria dumneavoastră pe bani. Asta face orice neguțător cu marfa lui.

Femeia începu să-l blesteme și stătu întreaga zi la ușa lui, povestindu-și pățania la toți cei care veneau, pînă cînd doctorul, descoperind că-i alunga mușteriii, a fost nevoit s-o cheme din nou sus și să-i dea pe nimic doctoria lui, care se poate să-i fi servit femeii tot la nimic.

Dar să ne întoarcem la oamenii a căror nepricepere îi prefăcea în pradă lesnicioasă pentru tot felul de șarlatani și vraci. Nu încape nici o îndoială că acești falsi medici storceau cîștiguri mari de pe urma bieților oameni ; căci zilnic constatam că mulțimile ce se țineau după ei erau tot mai mari, iar la ușa lor se îngrămădea mai multă lume decît la doctorii Brooks, Upton, Hodges și Berwick[1], sau la alte figuri vestite ale timpului. Și, după cum mi s-a spus, unii dintre acești șarlatani scoteau din vînzarea doctoriilor pînă la cinci lire pe zi.

Dar mai exista și o altă nebunie, în afara celor de mai sus, lucru care v-ar putea sugera o idee asupra stării de spirit a bieților oameni din acele zile. Anume, lumea se încredea în niște înșelători și mai primejdioși decît cei de care am vorbit. Pentru că pungașii mărunți nu urmăreau decît să golească buzunarele ; așa încît, întreaga păcătoșenie era de partea lor, a înșelătorilor, și nu de cea a înșelaților. Dar în nebunia de care vă voi vorbi acum, păcatul era de partea înșelaților, sau de partea amîndurora, în egală măsură. Aceasta consta în atîrnarea la gît a talismanelor, săculețelor cu ierburi, exorcismelor, amuletelor, și mai știu eu a căror trăsnăi menite chipurile să întărească organismul împotriva ciumei. Ca și cum ciuma ar fi însemnat instăpînirea unui duh rău asupra trupului. Toate acestea erau însoțite de semne magice, semne din zodiac, fîșii de hîrtie înnodate într-un anume număr de noduri, și anumite cuvinte speciale și cifre scrise pe ele. În deosebi cuvîntul *Abracadabra,* așezat în triunghiuri, sau piramidă, în felul următor :

[1] Patru importante figuri medicale ale vremii. Dintre cei menționați, cel mai faimos a fost doctorul Nathaniel Hodges (1627—1688), al cărui tratat asupra ciumei, scris în latină și intitulat (*Loimologia* (tradus în limba engleză în 1720) a servit ca material documentar acestui *Jurnal,* care dealtfel se referă în repetate rînduri la el.

ABRACADABRA
ABRACADABR
ABRACADAB
ABRACADA
ABRACAD
ABRACA
ABRAC
ABRA
ABR
AB
A

Altele purtau semnul iezuiților scris în cruce :

I H[1]
S

Sau alte semne cabalistice.

Aș putea să-mi pierd o grămadă de timp protestînd împotriva acestor nebunii și a mîrșăviei unor asemenea practici într-un moment de mare primejdie, dar acest Memorandum al meu înregistrează numai faptele, și acestea așa s-au întîmplat. Cum și-au dat seama pînă la urmă bieții oameni de găunoșenia unor asemenea lucruri, și cîți dintre ei au fost după aceea transportați în căruțele cu cadavre și zvîrliți în gropile comune ale fiecărei parohii, continuînd să poarte atîrnate de gît farmecele și talismanele, voi arăta mai tîrziu.

Acestea au fost urmările zăpăcelii care a pus stăpînire pe obște de îndată ce s-au stîrnit primele zvonuri despre ciumă ; ceea ce s-a întîmplat cam pe ziua de Sf. Mihai, în 1664, sau mai curînd la începutul lui decembrie, după cele două morți din parohia St. Giles. Și mai apoi, după o nouă alarmă, în februarie.

Dar cînd molima s-a răspîndit cu adevărat, oamenii au început să-și dea seama de neghiobia de a se fi încrezut în asemenea ființe păcătoase care n-au făcut decît să-i stoarcă de bani, și spaimele lor au început să-i împingă pe alte

[1] I H S — Jesus Hominum Salvator (lat.)

căi, spre nedumerire și neputință. Bieții oameni nu mai știau ce drum să apuce și ce să facă, fie pentru a se feri fie pentru a-și alina suferințele. Alergau de la un vraci la altul, de la o ușă la alta, strigînd în plină stradă : „Dumnezeu să ne aibă în pază ; ce să ne facem ?"

Într-adevăr, sărmanii erau de plîns, mai cu seamă într-o privință, în care nimic nu le-ar fi putut aduce alinare și de care aș dori să vorbesc cu deosebită gravitate și adîncime, chiar de-ar fi să nu prea fie pe placul cititorului. Anume că acum moartea începuse nu numai să plutească deasupra capetelor, cum se spune, ci să se vîre în casele și în încăperile oamenilor și să-i privească în ochi. Poate că bieții de ei dădeau încă dovadă de prostie și de judecată neroadă, da, în mare măsură. Totuși, în aceeași măsură existau pricini de îngrijorare reală, sădită în cele mai adînci unghere ale sufletului. Numeroase conștiințe se deșteptaseră ; numeroase inimi împietrite în nărav se topiseră în lacrimi, numeroase destăinuiri ale unor păcate îndelung tăinuite ieșiseră la suprafață. Sufletul oricărui om s-ar fi cutremurat în el dacă i-ar fi fost dat să audă gemetele de moarte ale unor făpturi deznădăjduite, de care nimeni nu cuteza să se apropie pentru a le aduce un strop de mîngîiere. Multe tîlhării, multe omoruri au fost pe atunci mărturisite cu glas tare, dar nimeni n-a supraviețuit pentru a le lua în seamă. Uneori chiar în plină stradă puteai auzi oamenii implorînd mila Domnului și strigînd: „Am fost hoț !", „Mi-am înșelat nevasta !", „Am fost ucigaș !" — și tot așa altele. Și nimănui nu-i da ghes inima să se oprească și să facă cea mai mică cercetare asupra acestor adevăruri, sau să aducă oricît de puțină mîngîiere făpturilor care, în deznădejdea sufletului și a trupului, dezvăluiau asemenea grozăvii. La început, cîțiva dintre preoți îi vizitară pe bolnavi ; dar curînd aceste vizite încetară pentru că a intra în casele contaminate însemna a-ți iscăli cu mîna ta osînda de moarte. Pînă și groparii, care erau făpturile cu inimile cele mai călite din oraș, se dădeau

uneori bătuți și, la un moment dat, se speriară atît de rău, încît nu se mai încumetară să intre în locuințele în care familii întregi fuseseră doborîte de boală și unde împrejurările erau mai cumplite decît în altele. Dar toate astea se petreceau la începutul molimei.

Timpul i-a deprins cu toate grozăviile și, mai tîrziu, n-au pregetat să intre oriunde, așa cum voi avea prilejul să arăt pe larg mai încolo.

Acum că ciuma se întinsese, autoritățile judecătorești purceseră să ia în seamă, cu seriozitate, condițiile în care se aflau oamenii. Voi arăta la locul potrivit ce reguli au dat pentru populație și pentru familiile contaminate. Aici vreau să spun numai că, în ce privește sănătatea publică, văzînd nebunia oamenilor care se înghesuiau la șarlatani, magicieni, vrăjitori și ghicitori, primarul orașului, un om foarte cumpătat și cucernic, a numit cîțiva medici și felceri care să dea ajutor celor lipsiți de mijloace, adică bolnavilor săraci [1]. Pe de altă parte, a dat dispoziții Colegiului medicilor să publice instrucțiuni cu privire la leacurile și îngrijirile ieftine, ce puteau fi la îndemîna celor săraci în caz de molipsire. Acesta a fost cu adevărat unul dintre lucrurile cele mai chibzuite și mai caritabile din tot ce se putea face atunci, căci îi îndepărta pe oameni de la ușile oricărui împărțitor de anunțuri, și-i împiedica să înghită orbește otravă în loc de doctorie și moarte în loc de viață.

Aceste instrucțiuni ale medicilor au fost alcătuite după ce întregul Colegiu a ținut sfat, și cum erau menite să fie de folos în special săracilor, cărora le ofereau leacuri ieftine, au fost afișate pretutindeni, așa încît oricine să le poată vedea. Copii ale acestor instrucțiuni erau împărțite *gratuit*, oricui le voia. Așadar, cum erau publice și puteau

[1] Primarul orașului, Sir John Lawrence, și Consiliul Orășenesc i-au numit pe doctorii Nathaniel Hodges și Thomas Witterley să ofere asistență gratuită săracilor din *City* și *Liberties*. Acestora li s-au adăugat numeroși alți medici din diverse parohii.

fi văzute oriunde, nu-l mai plictisesc pe cititor cu conținutul lor.

Nimeni nu mă va bănui că urmăresc să micșorez autoritatea sau destoinicia medicilor cînd voi spune că violența molimei, atunci cînd și-a atins culmile, poate fi asemuită doar cu focul care avea să pîrjolească orașul în anul următor. Focul care a mistuit tot ceea ce ciuma n-a putut atinge, și-a rîs de orice remediu. Tulumbele pompierilor s-au stricat, gălețile cu apă au trebuit să fie zvîrlite ; puterea omului a fost zădărnicită și batjocorită. Tot așa și ciuma a fost mai tare decît orice leac. Pînă și medicii au fost doborîți de ea, cu propriile lor leacuri în gură. Oamenii dădeau povețe altora și-i îndrumau ce să facă, pînă cînd boala îi lovea și pe ei și se prăbușeau la pămînt morți, biruiți de vrăjmașul împotriva căruia îi învățaseră pe alții cum să lupte. Acesta a fost cazul cu mai mulți medici, dintre care unii erau de mare vază, și cu cîțiva chirurgi de înaltă dibăcie. Au murit de asemeni o sumedenie dintre vracii și șarlatanii care au fost îndeajuns de nerozi încît să se încreadă în propriile lor doftorii, despre care trebuie să fi știut în sinea lor că nu erau bune la nimic și care, asemenea altor tîlhari conștienți de vina lor, ar fi trebuit mai curînd să fugă din fața unei justiții care nu putea decît să-i pedepsească după merit.

Cînd spun că doctorii au căzut pradă calamității comune nu am nici o clipă intenția să nesocotesc truda sau iscusința lor ; dimpotrivă, le aduc prinos de laudă că s-au jertfit pînă-ntr-atîta încît să-și piardă și viața în slujba omenirii. S-au străduit să facă bine și să salveze viețiile altora.

Fără îndoială că medicii, prin dibăcia, prudența și îngrijirile lor i-au ajutat pe mulți să supraviețuiască și să-și refacă sănătatea. Dar nu le înjosim cu nimic meritul și măiestria arătînd că nu i-au putut vindeca pe cei care se mo-

lipseau grav înainte de a-i fi chemat pe medici, așa cum a fost cazul cu mulți.

Acum ne rămîne de arătat ce măsuri publice au fost luate de judecători pentru siguranța populației și pentru stăvilirea întinderii molimei. Voi mai avea numeroase prilejuri să vorbesc despre chibzuința autorităților judecătorești, despre însușirile lor caritabile, atenția față de săraci și grija de a menține ordinea. Autoritățile au adus provizii și altele asemănătoare cînd urgia era în toi. Acum însă voi arăta doar instrucțiunile pentru menținerea bunei rînduieli, pe care le-au publicat, spre îndrumarea familiilor în care se iviseră cazuri de boală.

Am pomenit mai sus de închiderea caselor ; nu are rost să stărui în mod special asupra faptului, pentru că acest capitol al istoriei ciumei e deosebit de trist. Totuși și părțile cele mai dureroase se cer a fi înfățișate.

După cum am mai arătat, primarul Londrei și Consiliul Orășenesc, începură să se preocupe mai îndeaproape de ordinea orașului cam prin luna iunie.

Judecătorii de pace pentru Middlesex, din dispoziția primarului, începuseră să închidă mai multe case din parohiile St. Giles in the Fields, St. Martins, St. Clement Dane etc., ceea ce a dus la bune rezultate. Căci pe unele străzi molima a putut fi stăvilită numai prin paza strictă a locuințelor contaminate și prin grija de a-i îngropa de îndată pe cei morți de ciumă. Tot astfel, prin măsuri luate din timp, numărul cazurilor de ciumă a descrescut mult mai repede în aceste parohii, puternic lovite la început, decît în celelalte.

Măsura închiderii caselor a fost aplicată pentru prima dată, după cîte înțeleg, în timpul ciumei din 1603, cînd s-a urcat la tron regele Iacob I, iar dispoziția de a sechestra oamenii în propriile lor locuințe a fost legiferată printr-un act al Parlamentului, intitulat : *„Lege pentru milostiva ajutorare și buna rînduială a persoanelor molipsite de ciumă"*.

Pe această lege dată de Parlament şi-au întemeiat primarul Londrei şi Consiliul Orăşenesc dispoziţiile pe care le-au emis la acea vreme şi care au intrat în vigoare la întîi iulie 1665, cînd în City nu se iviseră decît puţine cazuri de ciumă, iar ultimul Buletin semnala doar patru morţi datorate ciumei în toate cele nouăzeci şi şapte de parohii.

Dat fiind că în City s-au închis cîteva case, iar un număr de bolnavi au fost mutaţi la spitalul de ciumaţi din Bunhill Fields, în drum spre Islington, s-a ajuns ca atunci cînd în general mureau de ciumă cam o mie de oameni pe săptămînă, în City să se înregistreze doar douăzeci şi opt de morţi. În timpul molimei, City s-a păstrat relativ mai puţin contaminată.

Aceste dispoziţii publicate de primarul Londrei la sfîrşitul lunii iunie, după cum am mai arătat, şi intrate în vigoare la începutul lui iulie, sunau astfel :

Ordonanţă *alcătuită şi publicată de Lordul Primar şi de Consiliul Orăşenesc al oraşului Londra, cu privire la molima de ciumă. 1665* [1]

Ţinînd seama că sub domnia răposatului nostru suveran, regele Iacob, fie-i binecuvîntată amintirea, s-a alcătuit o ordonanţă cu privire la milostiva ajutorare şi buna rînduială a persoanelor molipsite de ciumă, prin care se dădea putere judecătorilor de pace, primarilor, consilierilor şi altor slujbaşi de frunte să numească, în cadrul unor anumite limite, examinatori, căutătoare, paznici, infirmiere şi gropari pentru persoanele şi locurile infectate, şi să-i supună pe aceştia la jurămînt de credinţă pentru buna îndeplinire a misiunilor lor ; şi cum aceeaşi ordonanţă îngăduia şi luarea altor măsuri în legătură cu aceştia, după cum ar cere-o nevoile prezente ; se socoteşte acum foarte nimerit pentru preîntîmpinarea şi înlăturarea molimei (cu voia Celui de Sus) să fie numiţi următorii slujitori care să păzească cu sfinţenie regulile ce urmează :

Să fie numiţi examinatori în fiecare parohie

În primul rînd, se socoteşte necesar şi se dispune ca în fiecare parohie să fie alese şi numite de către reprezentantul districtual şi Consiliul Epitropiei una, două sau mai multe persoane cu merite şi bun renume, care să se numească examinatori şi să îndeplinească această misiune pe răstimpul a cel puţin două luni de zile. Şi dacă persoanele socotite a fi potrivite, cărora li se încredinţează asemenea misiune, refuză să-şi facă datoria, să fie osîndite la temniţă pînă cînd se vor purta aşa cum se cuvine.

Misiunea examinatorilor

Numiţii examinatori vor depune în faţa reprezentantului Consiliului Orăşenesc jurămîntul că vor cerceta din cînd în cînd şi vor afla care anume casă din fiecare parohie adăposteşte molima, care anume oameni sînt bolnavi şi de ce anume boli. Vor căuta să se informeze cît mai amănunţit cu putinţă. În cazurile îndoielnice vor recomanda abţinerea de a se vizita acele case, pînă ce nu se dovedeşte natura bolii. Şi dacă descoperă persoane bolnave de ciumă, urmează să dea ordin poliţaiului să închidă casa ; şi dacă poliţaiul refuză sau neglijează să-şi facă datoria, urmează să fie numaidecît încunoştinţat reprezentantul districtual.

Paznicii

La fiecare casă atinsă de molimă vor fi numiţi doi paznici, unul de zi, şi unul de noapte. Aceşti paznici vor purta de grijă ca nici o persoană să nu intre sau să nu iasă dintr-o asemenea casă atîta timp cît se află sub supravegherea lor, şi aceasta sub ameninţarea unei aspre pedepse. Numiţii paznici vor înfăptui toate serviciile de care au ne-

[1] Ordonanţele primarului şi Consiliului Orăşenesc au fost retipărite în 1721 în volumul denumit : *Culegere de articole foarte preţioase şi rare*, culegere folosită de Defoe.

voie sau pe care i le vor cere cei din casa infectată. Atunci cînd paznicul este trimis cu vreo treabă, urmează să încuie uşa casei şi să ia cheia cu el. Paznicul de zi urmează să vegheze pînă la ceasurile zece din noapte ; iar cel de noapte pînă la şase dimineaţa.

Căutătoarele

Cu deosebită grijă vor fi alese căutătoarele din fiecare parohie, printre femeile cinstite şi de cel mai bun renume. Acestea vor jura să caute cum se cuvine şi să raporteze întregul adevăr, atîta cît intră în cunoaşterea lor, dacă persoanele ale căror cadavre le vor cerceta ele au murit de ciumă sau de ce alte boli. Medicii care vor fi numiţi pentru îngrijirea şi preîntîmpinarea molimei vor trebui să le cheme pe sus-zisele căutătoare, care vor funcţiona în diferitele parohii sub îndrumarea lor ; aceşti medici vor trebui să hotărască pînă la urmă dacă respectivele căutătoare sînt potrivite pentru sarcina lor şi să le amendeze din cînd în cînd, numai pe dreaptă pricină, dacă nu-şi fac cum trebuie datoria.

Pe timpul cît ţine molima nici uneia dintre aceste căutătoare să nu i se îngăduie să îndeplinească vreo muncă sau să-şi ia vreo slujbă publică, să ţină vreo prăvălie sau dugheană, să fie folosită ca spălătoreasă sau la orice altă îndeletnicire.

Felcerii

Dat fiind că pînă acum au avut loc mari încălcări în ce priveşte înştiinţarea cazurilor de boală, ceea ce a dus la răspîndirea molimei, căutătoarele trebuie sprijinite. Drept care se hotărăşte numirea unor felceri iscusiţi şi cinstiţi, pe lîngă cei care funcţionează la spitalele de ciumaţi.

City şi toate Liberties vor fi împărţite în zone şi fiecare dintre aceşti felceri va răspunde de o zonă. În zonele care le revin, se vor alătura căutătoarelor la cercetarea

cadavrelor, pentru ca raportul făcut asupra cauzei morţii să fie cît mai aproape de adevăr.

Mai departe, numiţii felceri vor vizita şi consulta pe acele persoane care îi cheamă, sau despre care îi înştiinţează examinatorii din fiecare parohie. Ei se vor informa despre natura bolii numitelor persoane.

În tot acest timp, numiţii felceri nu se vor ocupa de nici o altă boală, ci vor da îngrijiri numai în cazurile de ciumă. Se hotărăşte că numiţii felceri vor primi cîte douăsprezece pence de fiecare bolnav cercetat de ei, bani plătiţi fie de familia celui consultat, dacă are mijloace, fie de parohie, în caz că nu are.

Infirmierele

Dacă vreo infirmieră se mută dintr-o casă infectată înainte de trecerea a douăzeci şi opt de zile de la moartea oricărei persoane bolnave de ciumă, casa nouă în care a intrat numita infirmieră va fi închisă pînă la expirarea celor douăzeci şi opt de zile.

Instrucţiuni privitoare la casele infectate şi la persoanele bolnave de ciumă. Boala trebuie declarată

Stăpînul oricărei case, de îndată ce vreun membru al familiei sale se plînge de gîlme, pete roşii, umflături în orice parte a corpului, sau cade rău bolnav fără vreo pricină anumită, va trebui să-l înştiinţeze pe examinator într-un răstimp de două ore de la apariţia numitelor semne.

Sechestrarea bolnavilor

De îndată ce o persoană va fi constatată de examinator, de felcer sau de căutătoare că poartă semnele bolii, va fi încă în aceeaşi noapte sechestrată în aceeaşi casă, iar casa în care boleşte, chiar dacă persoana nu moare, va fi închisă pentru o lună de zile, după ce ceilalţi membri ai familiei şi-au luat măsurile de apărare.

Aerisirea obiectelor

Bunurile şi obiectele celor bolnavi, aşternutul lor, veşmintele şi mobilele vor fi dezinfectate prin afumare şi prin aromele folosite în casele atinse de molimă. Numai după aceea vor putea fi din nou folosite. Aceasta se va face cu ştirea examinatorului.

Închiderea caselor

Dacă vreo persoană a vizitat pe o alta despre care se ştie că e bolnavă de ciumă, sau dacă a intrat de bună voie într-o casă infectată deşi nu a avut îngăduinţa s-o facă ; locuinţa acelei persoane va fi închisă pe un număr de zile de către conducerea examinatorilor.

Nici o persoană bolnavă nu poate fi mutată din casele infectate

Se atrage atenţia că nici o persoană care a căzut bolnavă nu poate fi mutată în vreo altă locuinţă din oraş (decît doar dacă e dusă la Spitalul de ciumaţi, în vreun cort sau într-o altă casă aparţinînd aceluiaşi proprietar şi locuită de proprii săi slujitori) pentru siguranţa parohiei unde e făcută mutarea. Bolnavul astfel mutat va primi îngrijirea necesară în schimbul onorariilor plătite ; parohiei în care s-a mutat bolnavul nu-i revine datoria de a face vreo cheltuială. Orice mutare trebuie făcută numai în timpul nopţii. Persoanelor care au două case le este îngăduit să-şi mute în cea de-a doua casă, la alegere, fie membrii sănătoşi ai familiei, fie bolnavii. Dar dacă-i mută pe cei sănătoşi nu este îngăduit a-i trimite după aceea pe bolnavi, şi nici pe cei sănătoşi dacă i-a mutat mai întîi pe bolnavi. Iar cei astfel mutaţi trebuie să stea închişi cel puţin o săptămînă, departe de orice tovărăşie, de teama de a nu fi purtători de boală, fără ca acest lucru să se vadă.

Îngroparea morţilor

Îngroparea celor morţi de ciumă trebuie să aibă loc la anumite ore, fie înainte de răsăritul soarelui, fie după asfinţit. La înmormîntare nu vor lua parte decît slujbaşii bisericii şi poliţaiul. Nu este îngăduit ca vecinii sau prietenii să însoţească mortul la biserică şi nici să intre în locuinţa acestuia. Cel ce va încălca această prevedere va fi pedepsit fie prin închiderea casei fie prin temniţă.

Nici un mort prin ciumă nu poate fi îngropat sau depus în biserică în timpul rugăciunilor publice, a slujbelor sau a predicilor. În timpul îngropăciunilor nu este îngăduit ca vreun copil să se apropie de mort în biserică, de cimitir, de groapă sau de cosciug. Toate gropile trebuie să aibă o adîncime de cel puţin patru coţi.

În tot timpul cît va ţine această molimă nu este îngăduită nici o adunare publică, chiar la îngropăciunile pricinuite de alte boli.

Să nu fie răspîndite obiecte infectate

Nu se îngăduie scoaterea dintr-o casă infectată a veşmintelor, obiectelor, aşternutului sau altor echipamente. Cumpărarea, vînzarea, sau amanetarea de haine şi lucruri vechi sînt interzise cu desăvîrşire. Nu se îngăduie neguţătorilor de vechituri să expună în dughene, pe rafturi, să atîrne în ferestrele care dau în stradă, alee, gang sau drum public nici un fel de aşternut sau îmbrăcăminte veche spre vînzare. Aceasta sub pedeapsa întemniţării. Dacă vreun telal sau orice altă persoană va cumpăra aşternut, îmbrăcăminte sau orice alt obiect dintr-o casă infectată, într-un răstimp de două luni după ce s-a declarat acolo infecţia, va fi pedepsit prin închiderea propriei sale case pe cel puţin douăzeci de zile.

Nici o persoană nu poate fi transportată dintr-o casă infectată

Dacă vreun bolnav, datorită unei supravegheri neatente sau din orice altă pricină pleacă sau este transportat dintr-un loc infectat în orice alt loc, parohia din care a plecat, odată înştiinţată, va trebui, pe propria ei cheltuială,

să-l readucă, în timpul nopții, pe cel fugit. Familia celui fugit va fi pedepsită de către reprezentantul districtual al Consiliului Orășenesc. Iar casa în care s-a refugiat bolnavul va fi închisă pentru douăzeci de zile.

Fiecare casă atinsă de molimă trebuie să poarte semn

Fiece casă atinsă de molimă trebuie să fie însemnată cu o cruce roșie, lungă de cel puțin jumătate de cot, vopsită pe mijlocul ușii, astfel încît să poată fi văzută de toți, și deasupra căreia să fie înscrise obișnuitele cuvinte „Domnul să ne aibă în pază". Acest semn va rămîne pe ușă pînă ce casa va fi redeschisă legal.

Fiecare casă atinsă de molimă trebuie să fie supravegheată

Polițaii trebuie să se îngrijească de închiderea caselor infectate și de supravegherea lor prin paznici, a căror misiune e să vegheze ca nimeni să nu părăsească locuința, și să le cumpere celor închiși cele necesare pentru trai, din banii lor (dacă oamenii au mijloace) sau ai parohiei dacă sînt lipsiți de mijloace. Casele trebuie să rămînă închise timp de patru săptămîni de la terminarea bolii.

Se atrage atenția în mod special că examinatorii, felcerii, infirmierele și groparii nu au voie să circule pe străzi fără a purta în mînă o vargă sau un toiag roșu, lung de doi coți, putînd fi văzut de oricine.

Tuturor celor mai sus pomeniți nu li se îngăduie să intre în nici o altă casă în afară de a lor și de casele unde sînt trimiși sau chemați. E nevoie să se abțină de la orice tovărășie, mai ales după ce au fost folosiți pentru o cercetare sau îngrijire.

Locatarii caselor

Cînd într-o casă ce adăpostește un bolnav locuiesc mai multe persoane, nici una dintre acestea nu va putea să se mute în altă parte fără un certificat de sănătate eliberat de

examinatorii parohiei respective. În caz contrar, casa în care se mută persoana sau persoanele va fi închisă asemenea caselor infectate.

Trăsurile

Se atrage atenția că birjarii și căruțașii care au transportat bolnavi la Spitalul de ciumați sau în alte locuri, nu pot fi folosiți (după cum s-a întîmplat în multe cazuri) decît după ce trăsurile au fost bine aerisite și au rămas nefolosite timp de cinci sau șase zile după ultimul transport.

Ordonanță pentru curățenia și păstrarea străzilor curate. Străzile trebuie ținute curate

Se socotește necesar și se ordonă ca, în primul rînd, fiecare gospodar să curețe zilnic porțiunea de stradă din fața casei lui și s-o păstreze astfel curată întreaga săptămînă.

Gunoierii să scoată gunoiul din case

Resturile și gunoiul din case vor fi scoase zilnic de către gunoieri care-și vor vesti sosirea, ca și pînă acum, suflînd dintr-un corn.

Mormanele de gunoi trebuie stivuite afară din oraș

Mormanele de gunoi urmează a fi stivuite cît mai departe de oraș și de locurile publice. Nu se îngăduie nici unui paznic de noapte să golească vreo ladă de gunoi în vreo grădină din apropierea orașului.

Atenție la carnea sau peștele neproaspete și la făina mucegăită

Nu se îngăduie vînzarea în oraș, sau în oricare altă parte, a peștelui stricat, cărnii neproaspete, făinei mucegăite sau a oricăror fructe putrede.

Berăriile și cîrciumile trebuie cercetate pentru ca nu cumva să folosească butoaie mucegăite sau putrede.

Nu se îngăduie în nici o parte din oraş ţinerea porcilor, pisicilor, porumbeilor domesticiţi sau iepurilor de casă. Porcii găsiţi pe străzi vor fi popriţi de către pedel sau de orice alt slujbaş de stat, iar proprietarul lor va fi pedepsit potrivit instrucţiunilor Consiliului Orăşenesc. Cîinii vagabonzi vor fi omorîţi de hingherii special folosiţi pentru acest scop.

Ordonanţă cu privire la persoane fără căpătîi sau întruniri întîmplătoare şi fără scop

Cerşetorii

S-au primit extrem de numeroase plîngeri că mulţimea de vagabonzi şi cerşetori hoinari, care roiesc pretutindeni în oraş, constituie una dintre pricinile întinderii molimei, şi că aceştia nu pot fi împiedicaţi, în pofida tuturor ordonanţelor ce s-au dat pînă acum. Drept care se ordonă din nou ca poliţaii şi toţi ceilalţi pe care-i priveşte această chestiune să supravegheze ca nici un cerşetor vagabond să nu mai fie văzut pe străzile acestui oraş, sub nici un chip. Pentru orice încălcare a acestui ordin se va aplica pedeapsa prevăzută de lege.

Piese de teatru

Se hotărăşte ca toate piesele de teatru, ursarii, jocurile de noroc, cîntăreţii de balade, întrecerile în luptă şi altele asemenea care prilejuiesc adunări de oameni să fie cu desăvîrşire interzise, iar cei ce încalcă prevederea să fie pedepsiţi cu asprime de către reprezentantul districtual.

Interzicerea petrecerilor

Se interzice orice petrecere publică, mai cu seamă pentru grupările din acest oraş. Deasemeni se interzic pînă la noi ordine ospeţele la localuri, cîrciumi şi berării precum şi în alte locuri de distracţie. Se recomandă ca banii astfel economisiţi să fie păstraţi şi folosiţi întru binele şi uşurarea bolnavilor de ciumă lipsiţi de mijloace.

Cîrciumi

Se hotărăşte supravegherea severă a chefurilor şi beţiilor în cîrciumi, berării, cafenele, crame, unul dintre năravurile cel mai des întîlnite în timpurile noastre şi, totodată, cel mai bun prilej de răspîndire a molimei. Nu se îngăduie nici unui grup şi nici unei persoane să intre sau să rămînă să bea într-o cîrciumă, berărie sau cafenea după ceasurile nouă seara, potrivit cu vechile legi şi deprinderi din acest oraş. Celor se încalcă prevederea li se vor aplica pedepsele cuvenite.

Pentru buna ducere la îndeplinire a acestor instrucţiuni şi a altor reguli şi îndrumări care vor fi socotite necesare, se hotărăşte ca membrii Consiliului Orăşenesc, reprezentanţii, şi membrii Consiliilor Districtuale să se întîlnească în fiecare săptămînă o dată, de două ori, de trei ori sau mai des (după cum vor cere împrejurările) într-un loc comun (şi unde molima nu a pătruns), pentru a cerceta dacă suspomenitele hotărîri sînt duse la îndeplinire după cum se cuvine ; nici unul dintre membrii care locuieşte într-unul din locurile infectate sau în preajma lui nu va lua parte la aceste întruniri, atîta timp cît pluteşte îndoiala asupră-i.

Numiţii consilieri orăşeneşti, reprezentanţi, consilieri districtuali au libertatea de a aplica în districtele lor orice alte măsuri găsite necesare la întrunirile de care s-a vorbit mai sus, în vederea ocrotirii de molimă a supuşilor majestăţii sale.

Sir John Lawrence *Sir George Waterman* ajutori de primar
Primar *Sir Charles Doe*

Nu trebuie să mai spun că toate aceste instrucţiuni se aplicau numai în părţile care intrau sub jurisdicţia primarului. Aşadar e cazul să arăt că judecătorii de pace din parohiile şi locurile numite *Hamlets*, din afara Londrei, au preluat aceleaşi metode. Din cîte îmi amintesc, înspre

părţile noastre măsura cu închiderea caselor s-a aplicat mai tîrziu, căci, aşa cum am mai arătat, molima nu s-a întins în partea răsăriteană a oraşului sau, mai bine zis, nu a devenit violentă pe aici decît la începutul lunii august. De pildă, între 11 şi 18 iulie, *Buletinul mortuar* înregistra 1761 de decese, dar în toate aceste parohii aşa numite *Tower-Hamlets*, numai 71 de persoane muriseră de ciumă, după cum urmează :

Aldgate	14	în următoarea săptămînă	34	şi la începutul lui August	65
Stepney	33		58		76
White Chappel	21		48		79
St. Kath. Tower	2		4		4
Trin. Minories	1		1		4
	71		145		228

Într-adevăr urgia se înteţea. Pentru că, iată care era în aceeaşi perioadă numărul înmormîntărilor din alte parohii.

Shorditch	64	pentru ca în următoarea săptămînă să crească vertiginos	84	şi la începutul lui august	110
Bishopsgate	65		105		116
St. Giles	213		421		554
	342		610		780

Închiderea caselor a fost considerată la început o măsură foarte crudă şi necaritabilă, iar bieţii oameni astfel zălogiţi ridicau plîngeri amare. Primarul primea zilnic jalbe în legătură cu asprimea acestei măsuri sau cu cazuri în care casele fuseseră închise pe nedrept (unele dintre ele din răutate). Eu nu pot să-mi dau o părere, atîta ştiu că, la cercetare, mulţi dintre cei care s-au plîns mai cu înverşunare au fost găsiţi că trebuie să rămînă în continuare închişi, iar în alte cazuri în care boala ridica semne de întrebare, dacă bolnavul a acceptat să fie transportat la Spitalul de ciumaţi, ceilalţi au fost sloboziţi.

E drept că părea foarte crud şi dur să zăvorăşti uşile caselor oamenilor şi să le pui zi şi noapte cîte un paznic menit să-i împiedice a se mişca şi să oprească pe oricine ar fi vrut să vină la ei. Şi poate că membrii sănătoşi ai familiei, dacă ar fi fost îndepărtaţi de cei bolnavi, şi-ar fi salvat viaţa. Mulţi oameni au pierit în aceste cumplite întemniţări, oameni care, nimic nu ne împiedică să credem, nu s-ar fi molipsit dacă ar fi avut libertate de mişcare, deşi boala se cuibărise în casele lor. Drept care, la început, cetăţenii s-au împotrivit gălăgios, sau au săvîrşit acte de samavolnicie, iar paznicii care vegheau ca uşile să rămînă închise au fost atacaţi. În multe locuri, oamenii au spart uşile cu forţa, cum voi avea prilejul să mai arăt. Totuşi, în general, şi în ciuda neplăcerilor personale, măsura a urmărit binele public. Şi jalbele adresate judecătorilor şi guvernămîntului nu aveau nici un rezultat, cel puţin din cîte ştiu eu. Toţi rămîneau neînduplecaţi. Aceasta i-a făcut pe oameni să recurgă la fel de fel de şiretlicuri ca să scape din casă şi aş putea scrie un mic volum dacă aş reda vicleniile folosite pentru a închide ochii paznicilor, pentru a-i trage pe sfoară şi pentru a evada. Drept care au avut loc multe încăierări şi fapte rele.

Într-o dimineaţă, pe la opt, în timp ce mergeam pe strada Houndsditch, am auzit zarvă mare. E adevărat că nu era multă lume pentru că oamenii nu aveau voie să se adune laolaltă sau să stea mai mult locului cînd se aflau în număr mai mare. Aşadar nici eu n-am rămas prea mult pe loc. Dar larma era destul de vie ca să-mi stîrnească curiozitatea, aşa încît m-am adresat unui om care privea de la fereastră şi l-am întrebat ce se întîmplă.

Se pare că la o casă contaminată fusese pus de strajă la uşă un paznic. Stătuse acolo două nopţi la rînd, iar schimbul lui veghease o singură zi. Venise acum să-l înlocuiască. În tot acest timp nu se auzise nici un zgomot în casă, nu se aprinsese nici o lumină ; oamenii dinăuntru nu-i ceruseră nimic, nu-l trimiseseră după nici o cumpă-

rătură, căci aceasta era îndatorirea de căpetenie a paznicilor. Nu l-au tulburat în nici un fel, povestea paznicul, de luni după-amiază încoace, cînd auzise în casă plînsete și vaiete, pricinuite, după cum bănuise el, de moartea cuiva din familie. Cu o noapte înainte, pare-se, chemaseră acolo căruța cu morți, cum i se spunea, și scoseseră pe ușă o slujnică moartă înfășurată doar într-o scoarță verde, iar groparii o zvîrliseră în căruță.

Cînd auzise plînsetele și strigătele de care am vorbit mai sus, paznicul bătuse la ușă și multă vreme n-a primit nici un răspuns. În cele din urmă însă cineva a apărut la o fereastră și a răspuns pe un ton răstit dar cu plîns în glas :

— Ce vrei de tot bați la ușă ?

Omul a zis :

— Sînt paznicul. Cum vă simțiți ? Ce s-a întîmplat ?

Și persoana a răspuns :

— Ce te privește ? Oprește căruța cu morți !

Asta s-a petrecut pare-se pe la unu noaptea. Curînd după aceea, după cum povestea omul, a oprit căruța cu morți și a bătut din nou în ușă, dar nimeni nu a dat vreun semn de viață. A bătut întruna, iar căruțașul și-a sunat clopotul și a strigat de cîteva ori : „Scoateți mortul afară !" Dar nici un răspuns, și cum căruțașul era chemat și pe la alte case, n-a vrut să mai aștepte și a plecat.

Paznicul de noapte n-a știut ce să mai creadă și i-a lăsat pe cei din casă în plata Domnului, pînă cînd a venit paznicul de zi să-l schimbe. După ce i-a povestit toată tărășenia, au bătut amîndoi o mulțime la ușă, dar nimeni nu le-a răspuns. Și atunci au observat că fereastra de la catul al doilea, de unde răspunsese prima oară omul din casă, rămăsese deschisă.

Văzînd aceasta, cei doi oameni au vrut să-și potolească curiozitatea și au luat o scară lungă, iar unul din ei s-a cățărat pînă la fereastră și s-a uitat înăuntru. A văzut o femeie zăcînd moartă pe podea, în chip jalnic, pentru

că era despuiată de îmbrăcăminte și învelită numai cu un cearșaf. Dar cu toate că omul a strigat și, vîrîndu-și toiagul lung pe fereastră a ciocănit puternic în podea, totuși din casă nu s-a auzit nici o mișcare și nici un răspuns.

A coborît și l-a încunoștiințat de toate acestea pe celălalt paznic, care a urcat și el. Înfățișîndu-i-se aceeași priveliște, au hotărît împreună să-l înștiințeze fie pe primar, fie vreun judecător. Pe temeiul spuselor celor doi, judecătorul a încuviințat spargerea ușii, numind un polițai și alte persoane care să fie de față, pentru ca să nu se producă vreun jaf. Ușa a fost spartă și în casă n-au găsit țipenie de om, decît femeia moartă. Văzînd-o că-i bolnavă fără sorți de însănătoșire, ceilalți din familie au lăsat-o să moară singură și au șters-o cu toții, după ce-au găsit un mijloc de a-l trage pe sfoară pe paznic, ieșind pe o ușă dosnică sau cățărîndu-se pe acoperișurile caselor, astfel încît omul să nu simtă nimic. Țipetele și plînsetele pe care le auzise paznicul au fost, se vede, manifestările de jale ale familiei pentru dureroasa despărțire de femeia care trăgea să moară. Aceasta era sora stăpînei casei. Iar stăpînul, soția sa, cîțiva copii și servitorii își luaseră tălpășița. Dacă erau sănătoși sau bolnavi n-am reușit niciodată să aflu. Dealtfel nici n-am cercetat acest lucru.

Au avut loc multe evadări de acest fel din casele infectate, mai cu seamă cînd paznicii erau trimiși după vreo cumpărătură. Căci paznicul avea datoria să se ducă oriunde îl trimitea familia pentru cele necesare, adică să cumpere de-ale gurii ori doctorii, sau să cheme un doctor, dacă acesta avea să vină, sau un felcer, ori o infirmieră, ori căruța cu morți. Dar ori de cîte ori pleca, trebuia să încuie ușa din față și să ia cheia cu el. Pentru a-l putea înșela pe paznic, în vederea evadării, oamenii își făceau douătrei chei la ușă, sau găseau mijloace de a forța broaștele care se aflau pe dinăuntru. Îl trimiteau pe paznic la piață, la brutărie sau după cine știe ce fleac, și în lipsa lui deschideau ușa și ieșeau după pofta inimii. Dar odată descoperit

acest șiretlic, autoritățile au hotărît sigilarea ușilor pe dinafară și zăvorîrea lor.

Din cîte am aflat, la o altă casă de pe o stradă vecină cu Aldgate, o întreagă familie a fost încuiată și zăvorîtă din cauza unei slujnice care căzuse bolnavă. Stăpînul casei a făcut, prin prietenii săi, plîngere către reprezentantul districtual și către primar, arătînd că e de acord ca fata să fie transportată la Spitalul de ciumați. Dar jalba i-a fost respinsă și ușa lui a fost însemnată cu o cruce roșie, a fost zăvorîtă pe dinafară și, potrivit cu ordonanțele, un paznic a fost postat în fața casei lui.

Așadar stăpînul casei a ajuns la încheierea că nu există altă posibilitate decît ca el, soția și copilașii să rămînă blocați în casă, împreună cu slujnica bolnavă. Într-o zi l-a strigat pe paznic și i-a cerut să se ducă să cheme o infirmieră care să aibă grijă de sărmana fată, căci pentru ei ar însemna moarte sigură să se apropie de ea, și dacă n-o să vină infirmiera, bolnava o să moară fie de ciumă, fie de foame. Fata zăcea în pod, cu patru caturi mai sus, de unde nici nu putea fi auzită dacă striga sau cerea ajutor.

Paznicul s-a învoit, s-a dus și s-a întors în aceeași seară cu o infirmieră. În tot acest timp, stăpînul a folosit prilejul pentru a face o spărtură mare în zidul care despărțea prăvălia lui de taraba unui cîrpaci. Acest chiriaș al lui murise sau plecase, speriat de urgie, și-i lăsase lui cheia în pază. Făcîndu-și drum prin zid în dugheană, ceea ce n-ar fi izbutit dacă paznicul ar fi rămas la ușă, întrucît zgomotul mare ar fi atras atenția acestuia, omul a mai rămas locului pînă ce a sosit infirmiera, și chiar și a doua zi. Dar în noaptea următoare, după ce-l expedie din nou pe paznic după nu știu ce fleac, vreo prișniță pentru fată, care trebuia luată de la spițerie, sau altă cumpărătură care avea să-i ia oarecare timp, el și întreaga familie părăsiră casa, lăsînd-o pe infirmieră și pe paznic s-o îngroape pe biata ciumată ; adică s-o zvîrle în căruța cu morți și să aibă grijă de casă.

Aș putea să vă istorisesc o sumedenie de întîmplări de acest fel, unele destul de distractive, din cele văzute cu ochii mei în acel an de groază, sau din cele auzite, dar care sînt cu siguranță adevărate sau foarte aproape de adevăr ; vreau să spun că sînt adevărate în linii mari, pentru că nimeni nu era în stare pe atunci să afle amănuntele.

Într-o mulțime de locuri se raportaseră acte de violență săvîrșite împotriva paznicilor. Și, după cîte gîndesc eu, de la începutul molimei și pînă la sfîrșit, să fi fost vreo optsprezece sau douăzeci de paznici omorîți, sau răniți de moarte. Toate aceste atacuri se presupune a fi fost săvîrșite de oamenii închiși în casele contaminate, care încercau să iasă de acolo cu orice chip și se loveau de împotrivirea paznicilor.

La ce alta să te aștepți, cînd toate aceste case ferecate erau tot atîtea temnițe. Numai că oamenii întemnițați în ele nu se făcuseră vinovați de nici o crimă, și faptul că erau închiși doar din pricina unei năpaste care se abătuse asupră-le îi făcea să fie și mai răzvrătiți.

Mai era încă o deosebire : toate aceste temnițe, cum le-am putea numi, nu aveau decît un singur temnicer. Acesta trebuia să supravegheze întreaga casă ; ori multe dintre case erau astfel situate încît aveau mai multe căi de ieșire, unele din ele dînd chiar în diferite străzi. Ori era cu neputință ca un singur om să străjuiască toate aceste ieșiri, ca să poată preîntîmpina evadarea locatarilor înnebuniți de grozăvia împrejurărilor în care se găseau, de indignarea față de felul cum erau tratați, sau chiar de urmările bolii în sine. Așa că unii dintre ei îl țineau de vorbă pe paznic într-un colț al casei, în timp ce familia fugea pe partea cealaltă.

De pildă, în strada Coleman sînt o puzderie de alei, după cum se poate vedea încă și azi. În Whites-Alley a fost închisă o casă care avea o fereastră dosnică ce dădea într-o curte cu ieșire în Bell-Alley. Polițaiul din district

numise un paznic la ușa acestei case, și paznicul, împreună cu schimbul său, vegheaseră zi și noapte, vreme de două săptămîni, în care răstimp întreaga familie o ștersese pe fereastra ce dădea în curte, lăsîndu-i pe bieții oameni mofluzi în post.

Nu departe de acel loc, o altă familie folosise praf de pușcă, aruncîndu-l pe paznic în aer. Bietul om, ars peste tot, striga cît îl ținea gura, dar nimeni n-a cutezat să se apropie să-i dea vreun ajutor. Iar familia din acea casă a sărit pe fereastra de la primul cat, lăsînd în urmă doi bolnavi de ciumă, care urlau de durere. Parohia a angajat infirmiere care să-i îngrijească, dar celor fugiți nu li s-a mai putut da de urmă, pînă cînd molima nu a fost stîrpită și s-au întors singuri acasă. Dar cum nu mai existau nici un fel de dovezi împotriva lor, nu li s-a putut face nimic.

Cum aceste temnițe nu aveau gratii și drugi de fier, spre deosebire de închisorile obișnuite, oamenii săreau adeseori pe fereastră, chiar sub nasul paznicului, și-l amenințau pe acesta cu săbii și pistoale, împiedicîndu-l să facă vreo mișcare sau să strige după ajutor.

În alte cazuri, casele erau despărțite de cele ale vecinilor prin grădini, ziduri sau pari, ori curți sau acareturi. Iar vecinii, din prietenie, sau lăsîndu-se înduplecați de rugăminți, le îngăduiau celor închiși să sară peste zidurile sau gardurile despărțitoare și să iasă prin casele lor. Alții mituiau servitorii vecinilor, care le dădeau drumul peste noapte.

Așadar, pe scurt, închiderea caselor nu a fost o măsură pe care să te fi putut bizui. Și nu și-a atins țelul urmărit, ci n-a făcut decît să-i scoată pe oameni din minți, împingîndu-i la acte disperate și la nesăbuințe.

Dar, ceea ce era mai rău, toți aceștia care fugeau, răspîndeau molima, căci, în condițiile lor deznădăjduite, colindau pretutindeni cu boala în ei, lucru pe care altminteri nu l-ar fi făcut. E o situație pe care trebuie să o recunoască oricine stă să se gîndească la amănuntele acelor împrejurări. Fără îndoială, strictețea întemnițării i-a făcut pe oameni să-și piardă firea și să fugă la întîmplare din casele lor, cu semnele bolii pe trup, fără să știe încotro să apuce și ce să facă sau, mai rău, fără să-și dea seama de ceea ce fac. Și mulți dintre aceștia au căzut pradă celor mai cumplite nenorociri, și s-au prăbușit în plină stradă, sau pe cîmp, lihniți de foame și de lipsuri, ori s-au sfîrșit din pricina bolii care-i mistuia. Alții au rătăcit pe la țară, apucînd-o pe unde vedeau cu ochii, mînați de deznădejde, neștiind încotro să se îndrepte, pînă cînd îi dobora slăbiciunea și istoveala, fără ca nimeni să le întindă o mînă de ajutor. Satele și casele întîlnite în drum refuzau să le ofere adăpost, fie că erau bolnavi sau nu. Mureau la marginea drumului, sau se strecurau prin șoproane și șuri și-și dădeau duhul acolo, fără ca cineva să cuteze să se apropie de ei și să le aducă un dram de mîngîiere, chiar dacă nu erau bolnavi, pentru că nimeni nu le dădea crezare.

Pe de altă parte, cînd molima se cuibărea în vreo casă, cu alte cuvinte, cînd vreun membru al familiei, ieșind pe afară, se molipsea fără să știe și aducea boala acasă, de bună seamă că familia era prima care afla, înainte de a anunța slujbașii publici, care, potrivit ordonanțelor, aveau datoria să cerceteze numai după ce erau înștiințați de vreun caz de boală.

În acest răstimp dintre îmbolnăvire și sosirea examinatorilor, stăpînul casei avea tot răgazul și libertatea de a se muta, laolaltă cu întreaga familie, dacă avea unde să se ducă. Și numeroși oameni așa au făcut. Nenorocirea era însă că mulți au procedat astfel după ce se molipsiseră la rîndul lor, și în acest chip au dus boala în casele celor care avuseseră bunăvoința să le ofere găzduire. Purtare care, trebuie să spunem, era foarte crudă și lipsită de recunoștință.

În parte, aceasta a fost pricina acelei păreri sau idei generale care încolțise, sau mai curînd a acelui scandal legat de felul de a fi al celor bolnavi. Anume, se spunea

că ciumații nu-și dau cea mai mică osteneală și n-au cea mai mică grijă de a nu-i molipsi și pe alții. Eu nu pot să mă pronunț, s-ar putea să fie oarecare adevăr în toate acestea, dar nu în măsura în care se vorbea. Ce explicație ar putea avea o asemenea ticăloșie, tocmai în momente cînd cei bolnavi se pregăteau să se înfățișeze justiției divine ? Mă mulțumesc doar să constat că dacă asemenea faptă nu poate fi legată de ideea de generozitate și umanitate, în schimb nici cu religia și doctrina nu are nimic a face. Dar asupra acestora voi mai reveni.

Acum discut doar despre oamenii înnebuniți de groază de a se găsi întemnițați și încercările lor de evadare prin vicleșug sau prin forță, fie înainte fie după ce au fost închiși, oameni a căror nefericire nu scădea în momentul cînd izbuteau să scape ci, dimpotrivă, sporea. Pe de altă parte însă, mulți dintre cei ce evadau aveau locuri de refugiu, sau alte case în care s-au încuiat și au stat ascunși pînă cînd molima s-a ostoit. Multe familii, prevăzînd apropierea năpastei, și-au făcut mormane de provizii, deajuns pentru nevoile tuturor din casă, și s-au baricadat atît de strașnic, încît nimeni nu i-a mai văzut sau n-a mai auzit de ei pînă cînd a contenit ciuma și au reapărut teferi și sănătoși. S-ar putea să-mi aduc aminte de unele din aceste cazuri și să vă dau amănunte asupra felului în care s-au descurcat. Căci, fără îndoială, este măsura cea mai înțeleaptă care poate fi luată în atari împrejurări, pentru cei care nu au putința să se mute și care nu au locuri de refugiu aiurea. Căci fiind astfel baricadați, era ca și cum s-ar fi aflat la mile depărtare. Nu-mi amintesc ca vreuna din aceste familii să fi tras vreun ponos. Printre aceștia se numărau cîțiva neguțători olandezi, care și-au prefăcut casele în mici fortărețe asediate, în care și din care nimeni nu intra și ieșea și de care nimeni nu se apropia. Îmi amintesc mai cu seamă de unul care locuia pe strada Throckmorton și a cărui casă răspundea în Drapers Garden.

Dar să mă întorc la cazurile celor atinși de molimă, ale căror case fuseseră închise de judecători. Jalea acestor familii era de neînchipuit și, de obicei, din aceste case răzbăteau strigătele cele mai deznădăjduite și vaierele bieților oameni înspăimîntați, înfiorați de priveliștea morții, de chinurile celor dragi, de groaza de a se vedea întemnițați.

Îmi aduc aminte și, în timp ce scriu aceste rînduri parcă îmi răsună încă în urechi acele țipete, de o doamnă care avea o unică fiică, o fată de nouăsprezece ani, și o mare avuție. Erau doar chiriașe în casa în care locuiau. Tînăra, mama ei și o slujnică fuseseră plecate în străinătate, nu mai știu pentru ce interes, căci casa lor nu fusese închisă ; dar la două ceasuri după întoarcerea acasă, tînăra fată se plînse că nu se simte bine ; un sfert de oră mai tîrziu se porni pe vărsături și se văită de o puternică durere de cap. „Doamne ajută, strigă mama îngrozită, ca fiica mea să nu se fi molipsit !“ Durerea de cap întețindu-se, mama porunci să i se încălzească patul, o culcă și se pregăti să-i dea leacuri de asudat, doctoria ce trebuia luată la ivirea primelor semne de ciumă.

De îndată ce o dezbrăcă și o culcă în pat, cercetîndu-i trupul la lumina unei lumînări, mama descoperi semnele fatale înăuntrul coapselor. Nefiind în stare să se stăpînească, mama scăpă lumînarea din mînă, și se porni să țipe atît de înfiorător, încît ar fi umplut de groază și cea mai înghețată inimă din lume ; nu doar un strigăt sau un țipăt, ci, cînd spaima a pus gheara pe ea, biata femeie întîi a leșinat, apoi și-a revenit în simțiri și a pornit a alerga prin toată casa, urcînd și coborînd întruna scările, ca ieșită din minți — și într-adevăr își ieșise din minți — continuînd să răcnească și să urle ceasuri întregi, văduvită de judecată, sau cel puțin de controlul asupra faptelor ei. Și, din cîte mi s-a spus, nici nu și-a mai dobîndit judecata întreagă. Cît despre tînăra fată, din acea clipă a fost ca și pierdută, căci gangrena care-i pricinuise petele roșii i-a cuprins tot trupul și, în mai puțin de două ceasuri, și-a dat

sufletul. Dar nefericita mamă a continuat să strige ceasuri întregi după ce fata murise, fără să mai știe nimic de soarta copilei ei. A trecut multă vreme de atunci, și nu mai sînt sigur cum s-au petrecut lucrurile, dar cred că biata mamă a murit și ea două-trei săptămîni mai tîrziu, fără să-și fi recăpătat mințile.

Acesta a fost un caz mai deosebit și l-am înfățișat în mare amănunțime pentru că l-am cunoscut mai îndeaproape. Dar au fost nenumărate cazuri asemănătoare. Și se întîmpla rar să nu găsești în *Buletinele mortuare* măcar două-trei decesuri datorate *spaimei*, ceea ce s-ar putea numi „morți de frică“. Dar în afară de acei care erau atît de speriați încît cădeau morți pe loc, la foarte mulți spaima îmbrăca alte forme : unii își pierdeau mințile de teamă, alții își pierdeau aducerea aminte, iar alții putința de a înțelege.

Dar să mă întorc la închiderea caselor.

Dacă, așa cum am arătat, unii dintre cei închiși scăpau din case prin vicleșug, alții izbuteau să mituiască paznicii, dîndu-le bani ca să-i lase să iasă noaptea pe ascuns. Trebuie să mărturisesc că la acea vreme mi s-a părut a fi forma cea mai inofensivă de corupere sau mituire de care s-ar putea face cineva vinovat. De aceea, cînd am văzut trei dintre acești paznici biciuiți în piața publică, pentru că lăsaseră oamenii să iasă din case, mi s-a făcut milă de bieții nefericiți și am socotit pedeapsa mult prea aspră.

Dar în ciuda asprimii, banii au tras mai greu în cumpănă la acești sărmani calici, și multe familii au reușit pe calea asta să scape și să iasă din întemnițare. În general, însă, aceștia făceau parte dintre cei ce aveau locuri de refugiu și, cu toate că după întîi august nu era lesne să străbați străzile, totuși au existat multe locuri de adăpost. Unii dintre ei aveau corturi pe care le-au înălțat în cîmp, cărînd acolo paturi sau culcușuri de pai și merinde. Și au viețuit în aceste corturi precum pustnicii în chilii. Pentru că nimeni nu s-ar fi apropiat de ei. Și circulau multe povești în legătură cu aceștia — unele hazlii, altele tragice. Unii dintre ei trăiau ca nomazii în deșert, surghiunindu-se singuri într-un chip greu de crezut și, totuși, bucurîndu-se de mai multă libertate decît ar fi avut altminteri.

Cunosc istoria a doi frați și a unei rude a lor, toți trei holtei care rămăseseră în oraș prea îndelung ca să mai poată pleca și, neavînd unde să se retragă, și nici mijloace să plece prea departe, au ales o cale de supraviețuire care, deși poate să pară disperată la început, a fost totuși atît de firească încît e de mirare că nu și-au însușit-o mai mulți. Erau oameni cu mijloace modeste, totuși nu atît de săraci încît să nu-și poată procura cele necesare ca să-și țină laolaltă trupul și sufletul ; și, văzînd că molima se întețește, hotărîră s-o ia din loc și să scape, pe cît le va sta în putință.

Unul dintre ei fusese ostaș în ultimele războaie și, înainte de aceasta, luptase în Țările de Jos, și nu avea altă îndeletnicire în afară de cea a armelor ; și cum mai fusese și rănit, deci nu era în stare să muncească din greu, se aflase în ultima vreme în slujba unui brutar care făcea pesmeți marinărești, în Wapping.

Fratele acestuia era marinar dar, într-un fel sau altul, avea și el un picior vătămat, așa că nu mai putuse pleca pe mare ci își cîștigase pîinea muncind la un meșteșugar care făcea pînze pentru corăbii, în Wapping, sau undeva pe acolo. Acesta fiind bun gospodar, pusese ceva bani deoparte și era cel mai chivernisit dintre toți trei.

Cel de-al treilea era dulgher de meserie, un om îndemînatic. Și n-avea altă avuție decît lădița sau coșul lui cu unelte, cu ajutorul cărora ar fi putut cîștiga o pîine oricînd în afară de aceste vremuri. Omul locuia lîngă Shadwel.

Cu toții se aflau deci în parohia Stepney care, după cum am mai arătat, a fost printre ultimele lovite de nă-

[1] E vorba de războaiele împotriva Olandei din 1652, și împotriva Spaniei din 1655.

pastă, cel puțin în chip năprasnic. Așa încît cei trei rămăseseră pe loc pînă cînd au văzut urgia apropiindu-se dinspre părțile de vest ale orașului către cele unde se aflau ei.

Voi reda cît mai limpede cu putință povestea acestor trei bărbați, dacă cititorul îmi va îngădui să vorbesc despre ei fără să-mi poarte pică pentru că voi trece peste amănunte, și fără să mă tragă la răspundere dacă greșesc pe undeva. Socot că această poveste va fi o pildă bună de urmat pentru orice om sărman, cînd se va mai afla vreodată în asemenea triste împrejurări. Și dacă Dumnezeu, în mărinimia lui, ne va cruța de asemenea osîndă, povestea tot poate fi de folos pe multe căi, astfel încît, nădăjduiesc, nu se va putea spune vreodată că istorisirea ei a fost lipsită de rost.

Fac toată această introducere în întîmpinarea poveștii, pentru că deocamdată mai am multe de spus despre mine, înainte de a lăsa la o parte cele privitoare la persoana mea.

În această primă perioadă, am cutreierat liber străzile fără să mă avînt însă în plină primejdie, decît atunci cînd s-a săpat groapa cea mare în cimitirul din parohia Aldgate. Cumplită groapă a mai fost și nu mi-am putut înfrîna curiozitatea de a mă duce să o văd. După cît îmi pot da eu cu părerea, avea cam treizeci de coți în lungime, vreo zece-doisprezece lățime și, la vremea cînd am văzut-o eu, vreo șase coți adîncime; dar mi s-a spus că după aceea au mai săpat pînă la o adîncime de paisprezece coți. Mai adînc n-au putut săpa pentru că au dat de apă. Se pare însă că înainte de asta se mai săpaseră cîteva gropi mari, pentru că deși molima a avut nevoie de timp pînă să ajungă la parohia noastră, totuși, cînd a pus piciorul în ea, a biciuit-o cu mai multă furie decît pe orice altă parohie din Londra sau din afara ei. Cele mai urgisite parohii au fost pînă la urmă Aldgate și White Chappel.

Așadar, cînd molima a început să se întindă și în parohia noastră, au fost săpate cîteva gropi într-un alt loc.

Asta s-a întîmplat prin luna august, cînd au început să se arate și pe la noi căruțele cu morți. În acele gropi îngropaseră cîte 50—60 de cadavre de fiecare. După aceea au început să taie gropi mai adînci, unde îngropau recolta săptămînală adusă de căruțe, care, pe la sfîrșitul lui august, începuse să se ridice la 200—400 morți pe săptămînă. Nu se puteau săpa gropi mai mari, din cauza prevederilor judecătorești de a nu se îngropa cadavrele la mai puțin de patru coți adîncime. Și cum la mai mare adîncime au dat peste pînza de apă, nu puteau pune prea mulți morți în aceeași groapă. Dar acum, la începutul lui septembrie, ciuma începînd să bîntuie cu furie pe aici și numărul înmormîntărilor crescînd în parohia noastră mai mult decît în oricare altă parohie din Londra, s-au dat dispoziții să se sape acest hău înfiorător. Căci era mai curînd un hău decît o groapă.

Cînd l-au săpat, și-au zis că o să le ajungă pentru o lună și mai bine, ba unii îi învinuiau chiar pe slujbașii bisericești că îngăduiseră asemenea grozăvie, spunîndu-le că se pregătiseră să îngroape întreaga parohie, și altele asemenea. Dar timpul le-a dat dreptate slujbașilor bisericii. Căci groapa fiind isprăvită la patru septembrie, îngropăciunile au început pe ziua de șase, iar la douăzeci septembrie, adică taman la două săptămîni, îngropaseră în acel hău 1114 cadavre; întrucît se atinsese nivelul de patru coți de la suprafață, au fost nevoiți să astupe groapa. Mă îndoiesc că mai există unii bătrîni în parohie care ar putea întări spusele mele, sau care ar fi în stare să cunoască mai bine decît mine locul din cimitir unde a fost săpată acea groapă.

Era cam la zece septembrie cînd mi-a dat ghes sau mai curînd m-a mînat curiozitatea să mă duc să văd din nou groapa, în care, pînă atunci, fuseseră înmormîntați vreo 400 de oameni. De astă dată nu m-am mai mulțumit să mă duc s-o văd în timpul zilei, ca prima oară. Căci peste zi nu mai era nimic de văzut decît pămînt afînat, deoarece, de îndată ce cadavrele erau zvîrlite înăuntru, groparii le

şi acopereau cu ţărînă. Dar eu am luat hotărîrea să mă duc noaptea, ca să văd cum se întîmplă lucrurile.

Exista o ordonanţă severă, care interzicea cetăţenilor să se apropie de aceste gropi, ca o măsură de preîntîmpinare a molipsirii. Cu timpul, măsura s-a dovedit mai mult decît întemeiată, pentru că o serie de bolnavi, ajunşi la capătul puterilor şi pradă delirului, alergau la aceste gropi, înfăşuraţi doar în cearşafuri sau în scoarţe, şi se aruncau singuri în ele, îngropîndu-se de vii. N-aş putea spune că autorităţile îngăduiau aceste îngropăciuni de bună voie, dar am auzit că în parohia Crippleton, în Finsbury, exista o groapă mare, lăsată deschisă. Nefiind îngrădită, nefericiţii veneau şi se aruncau în ea şi mureau acolo înainte de a se fi presărat ţărîna asupra lor. Şi cînd soseau groparii ca să-i înmormînteze pe alţii, îi găseau acolo morţi dar încă nerăciţi.

Poate că toate acestea îi vor putea da cititorului o idee despre împrejurările tragice din acele zile, deşi cine nu le-a trăit nu şi le va putea vreodată închipui oricît i le-aş descrie eu. Era într-adevăr *foarte, foarte, foarte* dureros, mai dureros decît ar putea cuprinde graiul.

Întrucît îl cunoşteam pe paracliser, am căpătat îngăduinţa de a intra în cimitir. Cu toate că nu s-a împotrivit, totuşi m-a povăţuit cu multă seriozitate să nu mă duc. Era un om cucernic şi cu judecată şi mi-a arătat că el şi ceilalţi de aceeaşi îndeletnicire aveau datoria de a risca şi de a înfrunta toate primejdiile ; şi că tocmai de aceea nădăjduia ca molima să-l cruţe ; dar eu care eram împins doar de curiozitate, n-aş putea pretinde că aveam destulă pricină pentru a înfrunta riscurile.

I-am răspuns că am simţit în sufletul meu îndemnul de a veni şi că poate va fi pentru mine o privelişte plină de învăţăminte, nu lipsită de folos.

— Aşa-i, mi-a răspuns bunul om, dacă vei intra cu numele Domnului pe buze. Pentru că va fi pentru tine ca o predică, şi încă cea mai lămuritoare din cîte ai ascultat

vreodată. E o privelişte care vorbeşte de la sine, şi glasul ei, un glas răsunător, ne cheamă pe toţi la căinţă.

Cu aceste cuvinte mi-a deschis poarta, zicîndu-mi :

— Du-te, dacă doreşti.

Cuvintele lui mi-au clătinat o clipă hotărîrea, şi un timp am şovăit. Dar cum în chiar acest răstimp am văzut două torţe apropiindu-se dinspre Minories şi am auzit sunetul clopotului ce vestea căruţa cu morţi, după care s-a ivit pe stradă însăşi căruţa, nu m-am mai putut împotrivi dorinţei mele şi am intrat în cimitir. La început n-am putut desluşi pe nimeni înăuntru sau intrînd, decît groparii şi căruţaşul ce mîna caii, dar cînd s-au apropiat de groapă, s-a ivit un bărbat care se tot ducea şi venea. Era înfăşurat într-o mantie de culoare închisă şi făcea mişcări agitate cu braţele pe sub mantie, de parcă ar fi fost pradă unui chin covîrşitor. Groparii s-au strîns pe dată în jurul lui, luîndu-l drept unul din acei bieţi deznădăjduiţi, în frigurile delirului, care pretindeau că vor să se îngroape singuri. Omul nu scotea o vorbă, dar de vreo două-trei ori cîte un geamăt adînc şi răscolitor şi cîte un oftat sfredelitor i-au scăpat de pe buze, de parcă i se sfîşia inima în piept.

Cînd groparii l-au înconjurat, şi-au dat seama că omul nu era nici bolnav, nici ieşit din minţi, ci o persoană cu sufletul strivit de povara unei mari suferinţe, întrucît şi soţia lui şi cîţiva dintre copilaşi se aflau în căruţa cu morţi care intrase odată cu el, iar omul o urmase potopit de jale. Era lesne de văzut că suferea din adîncul inimii, dar cu o demnitate bărbătească, care nu se slobozea prin lacrimi. Cu mare stăpînire de sine le ceru groparilor să-l lase singur, pentru că nu dorea decît să vadă trupurile celor dragi îngropate, după care avea să plece. Aşa că-l lăsară în pace. Dar de îndată ce căruţa se îndepărtă, după ce cadavrele fură azvîrlite în groapă claie peste grămadă — ceea ce a fost o lovitură pentru el deoarece se aşteptase ca măcar să fie înmormîntate cum se cuvine, deşi după aceea a fost

lămurit că așa ceva era cu neputință — așadar, de cum a văzut asemenea priveliște, a început să jelească în gura mare, neputînd să se mai stăpînească ; nu l-am putut auzi ce spunea, dar pe urmă s-a dat cîțiva pași îndărăt și s-a prăbușit în nesimțire. Groparii au alergat la dînsul și l-au ridicat ; după puțină vreme și-a revenit în simțiri și a fost dus la cîrciuma numită Pye-Tavern, la capătul străzii, unde se pare că proprietarii îl cunoșteau și i-au dat îngrijirile cuvenite. Cînd a plecat din cimitir s-a mai uitat o dată la groapă, dar groparii acoperiseră cadavrele cu bulgări de țărînă, așa încît nu se mai putea vedea nimic, deși lumină ar fi fost destulă pentru că groapa era străjuită de făclii și luminări înfipte în movilițe de pămînt și arzînd întreaga noapte.

Aceasta a fost o scenă dureroasă, care m-a mișcat la fel de adînc ca și tot restul ; pentru că ce a urmat a fost înfiorător, un lucru de groază : în căruță mai erau alți șaisprezece sau șaptesprezece morți, unii înfășurați în cearșafuri de pînză, alții în scoarțe, iar alții aproape despuiați sau cu niște zdrențe atîrnînde, care, în hurducăturile căruței, se desprinseseră de pe ei, lăsîndu-i goi printre ceilalți. Dar pentru ei lucrul ăsta nu mai avea însemnătate, și nici pe alții nu-i izbea prin necuviință, dat fiind că erau trupuri neînsuflețite ce urmau a fi aruncate de-a valma în groapa comună a umanității, cum am putea-o numi ; pentru că acolo nu mai exista nici o deosebire între bogați și săraci.

Alt chip de înmormîntare nu era și nici n-ar fi putut să fie, pentru că nu s-ar fi putut făuri cosciuge pentru atîta puzderie de morți cîți cădeau secerați de grozăvia ce dase peste noi.

Se vorbea, ca o clevetire la adresa groparilor, că atunci cînd li se dădea pe mînă un mort cuviincios înfășurat într-un cearșaf din pînză bună, legat peste cap și în jurul picioarelor, așa cum se cădea, groparii săvîrșeau mîrșăvia de a-l despuia în căruță și a-l zvîrli gol-goluț în groapă.

Dar cum eu nu pot da crezare unui lucru atît de neomenos, mai ales într-o vreme atît de bîntuită de groază, nu fac decît să consemnez lăsînd chestiunea fără răspuns.

Circulau multe povești și în legătură cu purtarea și apucăturile lipsite de inimă ale infirmierelor care îngrijeau de bolnavi, și despre felul în care acestea grăbeau sfîrșitul suferinzilor. Dar și despre aceasta voi vorbi la locul potrivit.

Am fost foarte zguduit de priveliștea din cimitir, care pot spune că m-a covîrșit, și am plecat de acolo cu inima sfîșiată și cu capul roind de gînduri atît de negre, încît nici n-am cuvinte ca să le descriu.

Tocmai cînd ieșeam din biserică și dădeam colțul spre casa mea, am văzut o altă căruță cu torțe și un clopotar care o vestea, venind dinspre Harrow-Alley, de cealaltă parte a drumului. Din cît îmi dădeam seama, era încărcată cu cadavre și se îndrepta spre biserică. Am șovăit un timp, dar n-am mai avut inima să mă întorc să văd din nou aceeași scenă sinistră, așa încît m-am dus de-a dreptul acasă, unde n-am putut decît să-mi înalț gîndurile cu recunoștință pentru că scăpasem din asemenea primejdie, nădăjduind că nici acum n-am pățit nimic rău. Și într-adevăr așa a fost.

Și apoi mi-a venit în minte deznădăjdea acelui nefericit domn, gînd care mi-a adus lacrimi în ochi, poate chiar mai multe decît vărsase el. Iar jalea lui atîta îmi hăituia mintea, încît n-am avut astîmpăr pînă n-am ieșit din nou în stradă și nu m-am dus la Pye-Tavern, ca să văd ce s-a mai întîmplat cu dînsul.

Se făcuse ora unu din noapte, dar bietul om era încă acolo. Adevărul e că, stăpînii localului cunoscîndu-l, l-au ținut la ei întreaga noapte, fără să se sinchisească de primejdia de a se molipsi, existentă deși omul părea perfect sănătos.

Cu părere de rău trebuie să pomenesc de această cîrciumă. Stăpînii erau cumsecade, la locul lor și îndeajuns

de îndatoritori ; continuaseră să țină localul deschis și în plină urgie, și-și vedeau înainte de negoț, dar mai potolit decît altădată. În localul lor însă obișnuiau să vină un grup de derbedei sfruntați, care se întîlneau acolo seară de seară în toiul întregii calamități, ținîndu-se de tot felul de năzbîtii gălăgioase și dezmățate, ca pe vremurile cînd toate erau cum trebuie, și într-atîta încălcau buna-cuviință încît stăpînul și stăpîna casei întîi s-au rușinat și apoi de-a dreptul s-au înspăimîntat de ei.

De obicei chefuiau într-o încăpere de lîngă stradă, și cum zaiafetul ținea pînă noaptea tîrziu, ori de cîte ori căruța cu morți trecea pe acolo, în drum spre cimitirul care era așezat în fața cîrciumii, netrebnicii deschideau ferestrele, de îndată ce auzeau clopotul, și se uitau ca la teatru. Și cum adeseori, cînd căruța trecea pe sub ferestrele cîrciumii, se auzeau din stradă plînsetele oamenilor, porneau să-și bată joc de ei și să-i îngîne cu nerușinare, mai cu seamă cînd îi auzeau pe nefericiți implorînd mila Domnului.

Indivizii aceștia, simțindu-se oarecum stînjeniți de aducerea domnului celui îndoliat în local, așa cum s-a arătat mai sus, întîi s-au supărat și s-au rățoit la stăpînul casei că de ce îngăduie să fie cărat în localul lui un om scos din groapă. Și cînd li s-a răspuns că domnul e un vecin și că e pe deplin sănătos, dar copleșit de nenorocirea de a-și fi pierdut familia, și-au întors mînia spre bietul om, batjocorindu-l pe el și rîzîndu-și de doliul lui după soție și copii. L-au zeflemisit spunîndu-i că-i laș dacă nu se aruncă și el în groapă, ca să se urce la ceruri odată cu ai lui, cum se exprimau ei în derîdere, și au mai adăugat cîteva vorbe de hulă și ocară.

Cînd eu m-am întors la local, derbedeii tocmai se întreceau în zeflemele, iar domnul îndoliat, din cît am putut vedea, sta mut, încremenit și deznădăjduit, căci, deși nerușinarea lor nu-l putea abate de la durerea lui, totuși se simțea mîhnit și insultat de asemenea vorbe. Auzind aces-

tea, eu i-am mustrat cu blîndețe, pentru că le cunoșteam felul de a fi, ba pe vreo doi dintre ei îi știam mai bine. Deîndată s-au năpustit și asupra mea cu vorbe urîte și sudălmi. M-au întrebat ce naiba caut afară din groapă, acum cînd mulți oameni mai cinstiți decît mine erau duși la cimitir ? Și de ce nu stăteam acasă să-mi rostesc rugile ca nu cumva să mă viziteze și pe mine căruța cu morți ? Și altele de același fel.

Am rămas pe drept cuvînt înmărmurit de atîta sfruntare, deși insultele lor nu mă descumpăniseră defel. Oricum, mi-am stăpînit firea. Le-am răspuns că, deși îi desfid pe ei și pe oricare altul să dovedească vreo faptă necinstită săvîrșită de mine, totuși sînt și eu de acord că această cumplită osîndă divină nimicise și dusese la groapă mulți oameni mai buni decît mine. Dar, ca să le răspund direct la întrebare, cred că bunul Dumnezeu, al cărui nume ei îl luaseră în deșert înjurînd și blestemînd, mi-a păstrat mie viața, printre altele, și ca să-i pot pune la punct pe ei, pentru obrăznicia și pentru nesimțirea lor în asemenea vremuri de bejenie și, mai cu seamă, pentru batjocorirea și înjosirea unui domn respectabil, și încă vecin, pe care l-am văzut surpat de durere din pricina grelelor pierderi suferite.

Nu-mi mai pot aduce aminte drăceasca bătaie de joc cu care au răspuns cuvintelor mele, ațîțați, pare-se, de faptul că nu mă temeam să-i înfrunt. Chiar de mi-aș aduce aminte, tot n-aș umple această povestire cu vorbele urîte, ocările, sudălmile și expresiile dezgustătoare pe care, în acele zile, nici cei mai ordinari dintre oameni nu le-ar fi folosit. (Căci, în vremea aceea, cu excepția acestor grosolane făpturi, chiar și cei mai păcătoși dintre păcătoși purtau în inimă puțină teamă de acea putere nevăzută care, într-o clipită, putea să-i facă una cu pămîntul.)

Le-am dat un răspuns cum am crezut eu că-i mai potrivit, dar care a fost departe de a le pune frîu la gură, ba dimpotrivă, le-a ațîțat și mai mult zeflemelile, așa încît

mărturisesc că m-am simţit cuprins de scîrbă şi de un soi de turbare şi le-am urat ca mîna osîndei care s-a lăsat asupra întregului oraş să-şi încununeze răzbunarea ajungîndu-i şi pe ei şi pe toţi cei ce le sînt în preajmă.

Au primit dojenile mele cu un suprem dispreţ, şi şi-au rîs de mine cît le-a stat în putinţă, dîndu-mi poreclele cele mai neruşinate care le treceau prin minte, pentru că „le ţineam predici", după cum se exprimau ei. Ceea ce mai curînd m-a îndurerat decît m-a înfuriat. Am plecat acasă mulţumindu-i Domnului că nici eu nu-i cruţasem.

Au continuat în felul ăsta blestemat trei sau patru zile, bătîndu-şi joc şi rîzîndu-şi de tot ce părea pioşenie sau solemnitate, şi am aflat că-i împroşcau cu aceleaşi batjocuri şi pe bieţii oameni care, în ciuda molimei, se întruneau la biserică, posteau şi se rugau.

Am spus că au continuat tot aşa trei sau patru zile. Nu cred să fi fost mai mult, cînd unul dintre ei, şi anume cel care-l întrebase pe nefericitul îndoliat ce caută afară din groapă, a fost lovit de ciumă şi a murit în chinuri jalnice. Pe scurt, fiecare dintre aceşti blasfematori a fost cărat pe rînd la marea groapă de care am mai vorbit, înainte ca aceasta să se fi umplut, ceea ce n-a durat nici două săptămîni.

Nelegiuiţii aceia s-au făcut vinovaţi de multe rătăciri, la gîndul cărora orice om de omenie n-ar fi putut decît să se cutremure, în asemenea zile de grea încercare ca acelea pe care le trăiam noi ; şi mai cu seamă zeflemisirea şi nărăvita luare în derîdere a tot ce le cădea sub ochi, a tot ce însemna pioşenie ; şi cîrciuma aceea unde îşi ţineau sindrofiile aflîndu-se chiar peste drum de uşa bisericii, aveau cel mai bun prilej să-şi desfăşoare veselia lor profanatoare.

Dar aceste apucături ale lor începuseră să se mai domolească un pic înainte de întîmplarea pe care v-am istorisit-o. Pentru că molima se întinsese atît de tare şi în această parte a oraşului, încît lumea se temea să mai vină la biserică ; cei care-i mai călcau pragul erau în număr mic.

Dealtfel mulţi dintre clerici muriseră, iar alţii se refugiaseră la ţară. Ar fi însemnat un înalt curaj şi o credinţă de neclintit din partea unui prelat nu numai să rişte a rămîne în oraş pe asemenea urgie, dar să şi vină la biserică şi să oficieze slujba zi de zi, sau de două ori pe zi, pentru o congregaţie din care o mare parte se şi molipsise de ciumă. E adevărat că mulţi cetăţeni fuseseră cuprinşi de un neobişnuit zel religios, şi cum porţile bisericilor erau întruna deschise, oamenii intrau răzleţi, fie că preotul oficia sau nu, şi, retrăgîndu-se în cîte o strană separată, se rugau Domnului cu ardoare.

Toţi aceştia alcătuiau obiectul de haz al acelor zănatici, mai ales la începutul dezlănţuirii molimei.

Se pare că mai mulţi oameni de bună credinţă încercaseră să-i oprească. Aceasta, împreună cu răspîndirea violentă a molimei, le mai potolise răutatea în ultima vreme. Dar spiritul lor de împotrivire fusese din nou stîrnit de zarva în jurul nefericitului domn care fusese adus la cîrciumă şi de mustrările mele. La început, stăpînirea, calmul şi politeţea mea i-au aţîţat şi mai mult, şi i-au făcut să mă insulte mai cu foc, gîndind că m-am speriat de vrăjmăşia lor, cu toate că pînă la urmă s-au convins de contrariu.

Am plecat acasă şi mi-am frămîntat mintea din pricina groaznicei ticăloşii a acestor oameni, fără să am cea mai mică îndoială că ei aveau să slujească drept pilde ale mîniei divine. Mi se părea firesc să cred că Dumnezeu nu va putea arăta îndurare unor asemenea duşmani făţişi. Astfel de gînduri mi se perindau prin minte. Eram îndurerat şi covîrşit de blestemăţiile acestor bandiţi, de gîndul că pot exista sub soare fiinţe atît de josnice, de crude, de mîrşave, care, în asemenea timpuri să-i insulte pe Dumnezeu şi pe oameni.

La început eram furios, nu atît pentru insultele aduse mie, ci din cauza scîrbei pe care mi-o stîrniseră blasfemiile lor. De fapt mă cam îndoiam dacă ura pe care o resimţeam nu se datora întru totul purtării lor faţă de mine, pentru

că mă împroșcaseră cu înjurături. Dar după un timp, m-am dus la culcare, cu mintea împovărată de amărăciune, și cum în acea noapte somnul nu mi s-a lipit de pleoape, i-am adus mulțămită Domnului pentru că m-a păzit de primejdia în care mă vîrîsem singur și, cu cea mai mare umilință, am început să mă rog și pentru acei disperați păcătoși, ca Dumnezeu să-i ierte, să le deschidă ochii și să-i învețe ce înseamnă smerenia.

Prin aceasta nu-mi făceam doar datoria, rugîndu-mă pentru cei ce mă insultaseră cu înciudare, dar îmi puneam propria mea inimă la încercare. Voiam să mă conving că nu le port pică celor ce mă răniseră. Și recomand această cale tuturor acelora care vor să învețe a deosebi între zelul religios și propriile lor sentimente și resentimente.

Dar trebuie să mă întorc la întîmplările pe care mi le aduc aminte din timpul molimei, mai cu seamă din timpul închiderii caselor, în prima parte a calamității. Căci înainte ca boala să-și fi atins culmile, oamenii au avut mai mult răgaz să observe decît după aceea. Pentru că atunci cînd molima era în toi, aproape că nu mai comunica om cu om.

Așa cum am arătat, paznicii au fost victimele unor acte de samavolnicie.

În oraș nu mai întîlneai picior de soldat ; puținele gărzi pe care le mai avea pe atunci regele, și care nu însemnau nimic față de numărul de ostași întreținuți odinioară, se risipiseră fie la Oxford, urmînd Curtea, fie prin unghere mai îndepărtate ale țării, cu excepția micilor detașamente de strajă de la Turnul Londrei și de la Whitehall, dar și acestea foarte sărace la număr. De fapt, știu sigur că nu existau gărzi la Turn, ci doar gardieni, din cei postați la poartă, cu pieptare și tichii, în afară de pușcașii obișnuiți, 24 la număr, și de ofițerii meniți să păzească magazia de arme, adică așa-numiții armurieri. Cît despre trupe, n-ai fi putut găsi urmă ; chiar dacă comandantul din Londra sau din Middlesex ar fi pus tamburii să vestească mobilizarea, nu s-ar fi înfățișat un om, indiferent de riscul pe care l-ar fi înfruntat. Din această pricină, paznicii nu erau la rîndul lor păziți, și poate că așa se explică violența folosită împotrivă-le.

Subliniez acest fapt ca să explic încă odată că numirea paznicilor pentru a împiedica oamenii să iasă din case a dus la următoarele : 1 — zădărnicirea rezultatelor urmărite, pentru că oamenii părăseau casele, prin forță sau prin vicleșug, ori de cîte ori aveau chef s-o facă ; și 2 — cei ce evadau astfel din case erau în general oameni bolnavi, care, în neajutorarea lor alergau de la un loc la altul, fără să țină seama de răul care-l fac altora, ceea ce a dat naștere părerii despre care am mai vorbit, anume că era firesc pentru cei molipsiți să dorească a-i molipsi la rîndul lor și pe alții. Părere care era neîntemeiată.

Eu unul am cunoscut multe cazuri și aș putea da nenumărate exemple de oameni inimoși, cucernici, pătrunși de credință care, simțindu-se stăpîniți de boală, nu numai că s-au ferit să-i molipsească pe alții, dar n-au îngăduit propriei lor familii să se apropie de ei, în speranța că astfel viețile le vor fi cruțate ; ba chiar au murit fără să-și vadă neamurile cele mai apropiate, ca să nu le transmită boala și să nu le puie viețile în primejdie.

Dar au fost și cazuri în care oameni măcinați de boală s-au arătat nepăsători față de răul pe care-l făceau altora ; mai ales bolnavii care fugiseră din casele închise, scoși din răbdări de puținătatea proviziilor sau a distracțiilor. Reușind să-și ascundă condiția reală, ei au fost, fără voie, unealta de molipsire a unor oameni neștiutori și nepregătiți.

Aceasta e una dintre pricinile pentru care am socotit atunci și încă mai socotesc că închiderea caselor prin forță și constrîngere, cu alte cuvinte, întemnițarea oamenilor în propriile lor locuințe, după cum am arătat mai sus, a folosit prea puțin sau chiar deloc. Ba dimpotrivă, cred că mai mult a dăunat pentru că a împins oamenii ajunși la

disperare să rătăcească de ici colo, purtînd boala în ei, oameni care altminteri ar fi murit liniştiţi în paturile lor.

Îmi aduc aminte de un cetăţean din Aldersgate Street, sau de prin împrejurimi, care, reuşind să fugă dintr-o casă închisă a pornit-o pe drumul spre Islington şi a încercat să tragă întîi la „Angel Inn“ apoi la „White-Horse“, două hanuri cunoscute şi azi sub aceeaşi denumire. A fost refuzat în ambele locuri. După care s-a dus la „Pyed Bull“, alt han care păstrează şi azi aceeaşi firmă. A cerut acolo adăpost pentru o singură noapte, pretinzînd că se găseşte în drum spre Lincolnshire şi dîndu-le toate încredinţările că e cu desăvîrşire sănătos, deloc atins de molima care în acele zile nu-şi făcuse încă drum pînă la ei.

I s-a răspuns că nu au nici o odaie liberă, ci doar un singur pat, în pod, şi chiar şi acel pat nu poate fi închiriat decît pentru o singură noapte, pentru că a doua zi erau aşteptaţi nişte neguţători de vite. Neavînd încotro, a acceptat acel adăpost. O slujnică i-a arătat cămăruţa, aducîndu-i o lumînare. Străinul era foarte bine îmbrăcat şi nu părea o persoană deprinsă să doarmă prin poduri. Cînd a intrat în cămăruţă a scos un oftat adînc şi i-a spus slujnicei că nu i s-a întîmplat des să înnopteze într-un asemenea adăpost. Dar slujnica l-a încredinţat din nou că nu au la îndemînă nimic mai bun.

— Mă rog, a răspuns omul, sînt nevoit să mă mut din Londra. Sînt vremuri îngrozitoare. Noroc că-i numai pentru o noapte.

Aşa încît s-a aşezat pe marginea patului şi a rugat fata să-i aducă o halbă de bere fierbinte. Dar fata s-a luat cu treburile casei şi a uitat să-i aducă berea. Şi nici c-a mai urcat la el. A doua zi, văzînd cei din han că domnul nu se arată, au întrebat-o pe slujnică ce-i cu muşteriul care a dormit în pod. Fata a tresărit :

— Vai de mine, a zis ea, mi-a ieşit cu totul din minte. Mi-a cerut să-i aduc nişte bere fierbinte şi am uitat.

La care, nu fata ci alt om al casei a fost trimis sus să vadă ce s-a întîmplat. Şi cînd a intrat în pod, l-a găsit pe străinul acela mort ţeapăn, întins de-a curmezişul patului, şi aproape rece. Îşi smulsese straiele de pe el, falca îi căzuse, ochii îi erau înfiorător holbaţi, iar în mîini încleştase pătura de pe pat. Era limpede că murise curînd după ce slujnica ieşise din încăpere şi, dacă s-ar fi întors îndărăt cu berea, l-ar fi găsit mort.

E lesne de închipuit ce îngrijorare a cuprins întreaga casă, căci pînă la această nenorocire nu ajunsese ciuma la ei. Şi acum că străinul adusese molima cu el, s-a răspîndit pe dată şi la casele din jur. Nu-mi mai aduc aminte cîţi anume au murit în casa aceea, dar cred că fata care l-a condus pe muşteriu în pod s-a îmbolnăvit de spaimă şi după ea şi alţii. Căci de unde în săptămîna dinainte muriseră de ciumă la Islington doar doi oameni, în săptămîna următoare s-au înregistrat şaptesprezece decesuri, dintre care paisprezece datorate ciumei. Acestea s-au petrecut între 11 şi 18 iulie.

Multe familii şi-au schimbat locuinţele cînd molima a pătruns în casele lor. Lucrurile s-au întîmplat astfel : Cei care au plecat la ţară de îndată ce s-au ivit primele semne de primejdie, avînd putinţa să se retragă pe la diverşi prieteni, şi-au lăsat propriile lor locuinţe în grija cîte unui vecin sau a unei cunoştinţe, ca să le păzească avutul. Cîteva dintre case fuseseră într-adevăr zăvorîte şi ferecate, cu lacăte la uşi şi cu scînduri şi bîrne ţintuite la ferestre şi la intrări. Vegherea acestora fusese încredinţată paznicilor oficiali şi autorităţilor. Dar asemenea cazuri nu erau numeroase. S-a socotit că nu mai puţin de 10.000 de case fuseseră părăsite de locatarii lor în Londra şi în suburbii. Asta, neţinînd cont de numărul chiriaşilor, sau de persoanele care fugiseră din locuinţele unor familii străine. Una peste alta, se considera că plecaseră din oraş cam 20.000 de cetăţeni. Dar şi despre aceştia voi vorbi mai tîrziu. I-am pomenit însă şi aici pentru că, potrivit cu ordonanţele

autorităților, cei care dețineau două case în grija sau întreținerea lor, aveau posibilitatea ca, îndată ce se îmbolnăvea cineva de-al lor, să-și trimită restul familiei, copii și slujitori, în locuința cealaltă pe care o aveau în grijă, și apoi să-l înștiințeze pe examinator. După care angajau o infirmieră sau mai multe. Și era nevoie să mai sechestreze în casă încă o persoană, în afară de infirmieră și de bolnav, pentru ca cineva să aibă grijă de avut în caz că suferindul avea să moară. Se găseau mulți care acceptau asemenea misiune de dragul banilor.

În multe cazuri, mutarea a însemnat salvarea unor familii întregi, care dacă ar fi rămas închise în casă laolaltă cu persoana ciumată, ar fi pierit fără doar și poate. Dar, pe de altă parte, acest aspect a constituit încă unul din neajunsurile închiderii caselor. Căci spaima și groaza de a rămîne singuri și întemnițați, i-a făcut pe mulți bolnavi să fugă odată cu restul familiei, mai ales cînd, deși aveau boala în ei, semnele obișnuite nu se arătaseră încă. Și acești bolnavi, lăsați în libertate dar nevoiți să ascundă adevăratele împrejurări, sau poate aflîndu-se chiar în necunoștință de cauză, au transmis boala și altora, și au răspîndit-o în chip cumplit, așa cum voi arăta mai departe.

Aci este, cred, locul să vă înfățișez două sau trei observații ale mele, care s-ar putea să fie de folos celor în mîinile cărora vor cădea, dacă le va fi dat cumva să mai apuce asemenea calamitate.

1. Molima intra, în general, în case, adusă de slugi, care erau nevoite să bată toată ziua străzile pentru a cumpăra cele trebuincioase traiului, adică hrană, medicamente, și să intre în brutării, berării, prăvălii etc. Și astfel, fiind tot timpul pe străzi și prin piețe, era cu neputință să nu se întîlnească, într-un fel sau altul, cu oameni bolnavi care le atingeau cu răsuflarea lor fatală, și pe care o aduceau apoi în familiile în care lucrau.

2. A fost o mare greșeală că un oraș atît de mare ca Londra nu a avut decît un singur spital de ciumați. Dacă

în loc de un singur spital dincolo de Bunhil Fields, care putea primi cel mult 200—300 de bolnavi, ar fi existat mai multe spitale, fiecare dintre ele putînd adăposti cîte 1000 de bolnavi, fără să trebuiască să-i culce cîte doi într-un pat sau să pună cîte două paturi în aceeași cameră; și dacă fiecare stăpîn, de îndată ce i s-a îmbolnăvit un slujitor ar fi fost obligat să-l trimită la spitalul cel mai apropiat, așa cum mulți ar fi dorit-o, iar dacă examinatorii ar fi procedat așijderea cu populația săracă, ori de cîte ori unul dintre aceștia cădea răpus de boală, deci dacă bolnavii s-ar fi dus de bunăvoie la spital și n-ar fi fost întemnițați în case, sînt încredințat — și tot timpul am fost — că n-ar fi fost secerați cu miile. Căci e lucru îndeobște știut, și v-aș putea da exemple luate chiar din rîndul cunoștințelor mele, că ori de cîte ori un slujitor s-a îmbolnăvit, iar cei din familie fie că l-au trimis pe el din casă, fie că s-au evacuat ei, au izbutit să scape cu viață. Pe cînd în cazurile cînd o persoană sau mai multe dintr-o familie au căzut bolnavi, iar casa a fost închisă, toți cei popriți înăuntru au murit, iar groparii au fost nevoiți să intre singuri să scoată morții din casă, pentru că nu mai avea cine să-i aducă la ușă.

3. Aceste observații au făcut ca pentru mine să nu mai încapă nici o îndoială că ciuma se răspîndea prin molipsire, adică prin anumiți aburi sau fumegări pe care medicii le numesc *effluvia*, adică prin răsuflare, prin sudoare sau prin miasmele rănilor celor vătămați, sau poate că pe alte căi pe care nici medicii nu le cunosc. Și aceste *effluvia* îi vatămă pe cei sănătoși care vin la o anumită apropiere de cei bolnavi, și pe dată pătrund în trupurile lor, atacîndu-le organele vitale, făcînd să le clocotească sîngele și tulburîndu-le mintea în asemenea hal, încît cu toții nu mai au astîmpăr. Și aceste persoane proaspăt molipsite transmit la rîndul lor altora boala.

Voi da cîteva exemple care nu pot decît să-i încredințeze de adevărul acestor lucruri pe cei ce-și vor da oste-

neala să chibzuiască un pic. Acum cînd molima s-a risipit cu totul, nu pot decît să mă minunez cînd mai întîlnesc oameni care pretind că ciuma a pogorît de-a dreptul ca o lovitură cerească, fără a se fi transmis prin mijlocirea unor purtători de boală, ci a fost dintru început hărăzită să doboare pe cutare și cutare persoană : pe ăsta da și pe celălalt nu. Eu unul privesc cu dispreț asemenea păreri, socotindu-le drept o dovadă de ignoranță și ușurătate. Ca și părerile altora care afirmă că boala a venit pe calea aerului, purtată de numeroasele insecte și creaturi nevăzute care pătrund în trup odată cu respirația, sau chiar prin pori împreună cu aerul și, odată pătrunse în organism, dau naștere la otrăvuri puternice sau la *ovae* ori ouă otrăvite, care se amestecă cu sîngele și infectează organismul[1]. O teorie de o savantă simplitate, și dezmințită de experiența universală. Dar despre acestea voi vorbi pe îndelete mai tîrziu.

Trebuie însă să observ mai departe că nimic n-a fost mai fatal pentru cetățenii acestui oraș decît suprema nepăsare a oamenilor înșiși, care, deși au fost puși în gardă cu multă vreme înainte de apropierea molimei, nu și-au făcut nici un fel de pregătire, nu și-au făcut stocuri de provizii sau de alte lucruri trebuincioase : de-ar fi avut această grijă, ar fi putut viețui retrași în propriile lor locuințe, așa cum au făcut alții, cărora această prevedere le-a salvat în bună măsură viețile. Și, după ce inimile li s-au mai călit un pic, n-au pregetat să aibă legături unii cu alții, deși unii erau contaminați fără ca măcar să știe.

Trebuie să recunosc că și eu mă număram printre cei nechibzuiți, și proviziile mele erau atît de sărace, încît slujitorii mei erau nevoiți să iasă zi de zi pentru cumpărarea fiecărui mărunțiș de un penny sau de jumătate de

[1] Defoe reflectă și respinge aici teoria infecției emisă de doctorul Athanasius Kircher și de discipolii săi, bazată pe principiul fermentației microorganismelor, considerate ca vehicule de contaminare.

penny, întocmai ca și înainte de molimă. Pînă cînd experiența mi-a arătat cît de nesocotit eram, dar atît de tîrziu mi-a venit mintea la cap, încît abia de-am avut timp să-mi adun destule merinde ca să putem trăi cu toții măcar o lună.

În casa mea locuiau, în afară de mine, doar o bătrînă, care vedea de gospodărie, o slujnică și doi ucenici. Cum molima începea să ne împresoare din ce în ce, mintea mi-era bîntuită de gînduri amare în legătură cu ce aveam de făcut și cu felul în care aș fi putut să le fac pe toate. Întîmplările sfîșietoare pe care le vedeam la tot pasul cînd ieșeam în oraș îmi umpluseră mintea de groază ; în primul rînd teama de boală, care era într-adevăr înfiorătoare, la unii luînd forme mai cumplite decît la alții. Buboaiele apăreau de obicei pe gît sau pe vintre. Cînd se întăreau ca piatra și nu se spărgeau, deveneau atît de dureroase încît puteau fi asemuite cu cea mai desăvîrșită tortură. Unii nu erau în stare să îndure chinul și se aruncau pe fereastră sau se împușcau sau își curmau viața în alt chip. Mi-a fost dat să văd multe grozăvii din astea. Alții, neputînd să se înfrîneze, își mai slobozeau durerea prin urlete necontenite ; și asemenea strigăte pătrunzătoare și răscolitoare puteai auzi cînd străbăteai străzile, încît ți se frîngea inima, mai cu seamă dacă te gîndeai că aceeași înspăimîntătoare soartă te poate lovi oricînd și pe tine.

Cred că acum începusem să mă clatin în hotărîrea mea; curajul mă părăsise și mă căiam din toată inima pentru pripeala de care mă făcusem vinovat. Ori de cîte ori ieșeam pe stradă și dădeam cu ochii de grozăviile de care v-am vorbit, mă căiam pentru nesăbuința mea de a fi rămas în oraș. Adeseori eram cuprins de părere de rău că nu plecasem împreună cu fratele meu și cu familia sa.

Înfiorat de toate acele priveliști cutremurătoare, uneori mă retrăgeam în locuința mea și luam hotărîrea să nu mai ies din casă, hotărîre pe care o respectam preț de trei-

patru zile, timp pe care mi-l petreceam mulţumind Domnului că ne păstrase în viaţă, pe mine şi pe ai mei, şi pierzîndu-mă în felurite meditaţii. În aceste răstimpuri citeam cărţi şi notam în jurnalul meu tot ce mi se întîmplase zi de zi. Din acest Memorandum am extras cea mai mare parte a acestei cărţi, în ce priveşte observaţiile mele asupra faptelor din afară. Cît despre meditaţiile pe care le făceam, le păstrez pentru mine şi cu nici un chip n-aş dori să devină publice.

Am mai scris şi unele *Cugetări asupra unor Subiecte Divine* [1], aşa cum îmi veneau mie în gînd la acea vreme, şi care erau de mare folos pentru sufletul meu, dar nu şi pentru un ochi străin, drept care nu voi mai vorbi despre ele.

Aveam un foarte bun prieten, un medic, pe nume Heath [2], pe care-l vizitam adeseori în acele zile negre şi căruia îi sînt foarte îndatorat pentru sfaturile şi îndrumările cum să mă feresc de infecţie cînd ies în oraş, ceea ce descoperise el că se întîmpla foarte des. Venea şi dînsul adeseori să mă vadă, şi era un om inimos, în aceeaşi măsură ca şi un medic foarte învăţat, iar discuţiile plăcute pe care le purtam împreună mi-au fost de mare sprijin în momentele cele mai grele.

Ajunsesem acum la începutul lui august, iar molima bîntuia fără cruţare prin părţile unde locuiam eu ; doctorul Heath, venind în vizită la mine şi văzînd cît de des înfruntam pericolul străzilor, m-a povăţuit cu multă seriozitate să mă încui în casă, împreună cu cei din gospodăria mea, şi să nu îngădui ca vreunul dintre noi să iasă pe uşă. De asemeni, să ferec zdravăn toate ferestrele, să trag obloanele şi perdelele şi să nu le mai deschid nici-

[1] Daniel Defoe a scris în tinereţea sa nişte cugetări asupra unor subiecte divine. Vezi *Meditaţiile lui Daniel Defoe* (ed. George Harris Healey, 1946).

[2] Exegeţii lui Defoe l-au identificat pe Heath cu doctorul Nathaniel Hodges, autorul tratatului *Loimologia*.

cum. Şi mai înainte de a deschide vreo uşă sau vreo fereastră, să afum bine încăperea cu răşină, smoală, sulf sau praf de puşcă, ori altele asemănătoare. Şi, un timp, aşa am şi făcut. Dar cum nu mă îngrijisem din timp de provizii pentru o asemenea retragere, nu era cu putinţă să rămînem tot timpul în casă. Cu toate că era prea tîrziu, am încercat şi eu să fac cît am putut în chestiunea aprovizionării. Cum aveam putinţa şi să coc şi să prepar băuturi în casă, m-am dus şi am cumpărat doi saci cu făină şi, timp de cîteva săptămîni, avînd cuptor în casă, ne-am copt singuri pîinea. Am cumpărat de asemeni malţ şi am preparat atîta bere cît să-mi umple toate butoaiele pe care le aveam şi să ne ajungă la toţi pe cinci-şase săptămîni. Am mai pus la cămară o cantitate mare de unt sărat şi de brînză Cheshire. Dar nu aveam carne, iar ciuma dăduse iama în măcelarii şi abatoarele de pe strada noastră, aşa încît nu era de dorit nici măcar să treci drumul pînă la ei.

Şi aci trebuie să arăt din nou că această nevoie de a ieşi din casă pentru cumpărarea de merinde a dus în mare măsură la ruina întregii populaţii, pentru că în asemenea prilejuri oamenii luau boala unii de la alţii ; ba uneori chiar merindele erau infectate şi sînt foarte îndreptăţit să socotesc astfel. Nici n-aş putea afirma cu inima împăcată ceea ce repetau alţii cu mare siguranţă, anume că ţăranii care aduceau bucatele la oraş erau cu toţii perfect sănătoşi. Ce ştiu sigur e că măcelarii din White-Chappel, unde se tăiau cea mai mare parte din vite, fuseseră cotropiţi de ciumă în asemenea hal, încît numai cîteva din prăvăliile lor mai rămăseseră deschise, iar cei ce supravieţuiseră tăiau vitele tocmai la Midle-End şi apoi veneau călări cu carnea la piaţă.

Oricum, bieţii orăşeni nu puteau să-şi facă mari provizii, şi se ivea mereu nevoia de a merge la piaţă după cumpărături, fie singuri, fie trimiţîndu-şi servitorii sau copiii. Şi cum această nevoie se repeta zilnic, rezultatul era că la piaţă veneau o sumedenie de oameni atinşi de

boală, iar mulți dintre cei ce plecau de acasă sănătoși, se întorceau cu moartea în ei.

E drept, lumea își lua felurite măsuri de prevedere : cei ce cumpărau la piață o ciozvîrtă de carne, n-o luau din mîna măcelarului, ci o desprindeau singuri din cîrligul de care atîrna. Pe de altă parte, măcelarul nu punea mîna pe bani. Monezile se aruncau într-un borcan plin cu oțet, ținut acolo special în acest scop. Cumpărătorul avea întotdeauna la el și mărunțiș, ca să nu fie nevoit să ia rest. Toți țineau în mînă sticle cu săruri, sau parfumuri, și foloseau orice mijloc de apărare putea fi folosit. Cei săraci, însă, nu-și puteau îngădui asemenea lux, și înfruntau toate primejdiile la buna întîmplare.

Zi de zi circulau tot felul de povești înspăimîntătoare : uneori cîte un bărbat sau cîte o femeie cădeau morți chiar în mijlocul pieții, căci mulți dintre cei ce purtau boala în ei nu știau nimic de acest lucru pînă cînd gangrena lăuntrică nu le ataca organele vitale, caz în care mureau în cîteva clipe. Din care pricină erau numeroși cei ce se prăbușeau morți în plină stradă, fără să fi dat nici un semn de boală. Alții aveau timp să se tîrască pînă la prima dugheană, ori la prima bancă sau poartă, unde se așezau jos și-și dădeau sufletul.

Asemenea lucruri se întîmplau atît de des încît, atunci cînd ciuma era în toi, nu puteai ieși în stradă fără să te izbești la tot locul de cadavre; pe de altă parte, e vrednic de luat aminte că, la început, în asemenea prilejuri, trecătorii obișnuiau să-i strige pe vecini să iasă din case, pentru ca după aceea să treacă pe lîngă morți fără să-i ia măcar în seamă.

Cînd dădeau peste un cadavru în drum, treceau pe partea cealaltă. Ori dacă se izbeau de el în vreun gang sau o străduță îngustă, făceau cale întoarsă și ocoleau pe alt drum. În asemenea cazuri, cadavrul era lăsat locului pînă cînd erau înștiințate autoritățile să vină să-l ridice, sau pînă cădea noaptea, și groparii din căruța cu morți îl încărcau și-l cărau. Asta nu înainte de a-l scotoci prin buzunare, și uneori a-l dezbrăca de haine, dacă mortul era mai bine îmbrăcat cum se întîmpla de multe ori, și a-l fura de tot ce putea fi furat.

Dar să ne întoarcem la piețe. Măcelarii aveau grijă ca ori de cîte ori pica cineva mort în piață, să-i înștiințeze pe slujbașii oficiali care încărcau mortul într-o roabă și-l duceau la cimitirul cel mai apropiat. Și aceste cazuri erau atît de dese, încît nici nu mai erau înregistrate în *Buletinele săptămînale* — „găsit mort în stradă sau în cîmp" — ci intrau în evenimentele obișnuite ale marii ciume.

Dar cînd molima și-a dat drumul rupînd orice zăgaz, piețele începură să fie foarte sărace în merinde, iar numărul cumpărătorilor scăzu și el fulgerător față de altă dată. Iar primarul hotărî ca țăranii care aduceau de-ale gurii la oraș să fie opriți la barieră și să-și desfacă acolo mărfurile, pe care le vindeau pe loc, și apoi de îndată se întorceau la ei acasă. Ceea ce le cădea bine țăranilor pentru că-și vindeau marfa chiar la intrarea în oraș, ba uneori chiar în cîmp, mai ales pe maidanele de lîngă White-Chappel, în Spittle-Fields. Trebuie ținut seama că străzile care poartă azi numele de Spittle Fields nu erau pe atunci decît cîmp deschis.

Același lucru și în celelalte părți ale orașului, unde pînă și primarul, consilierii orășenești și magistrații își trimiteau dregătorii și slujitorii să le tîrguiască cele trebuincioase pentru familii, întrucît domniile lor se țineau cît mai mult cu putință între patru pereți. La fel procedau și mulți alții. După ce s-a luat această măsură, țăranii veneau cu mare bucurie la oraș și aduceau provizii de toate felurile ; și foarte rar se molipseau. Fapt care a întărit legenda că țăranii ar fi fost ocrotiți în chip miraculos.

Cît despre cei din gospodăria mea, după ce mi-am umplut casa cu pîine, unt, brînză și bere am hotărît să urmăm sfatul prietenului meu medic și ne-am zăvorît cu toții,

resemnîndu-ne să trăim cîteva luni fără de carne, decît să ne-o procurăm cu prețul vieții.

Dar cu toate că i-am ferecat pe toți ai casei, eu unul nu mi-am putut astîmpăra curiozitatea de a ieși în lume. Și oricît de înspăimîntat și îngrozit mă întorceam de fiecare dată acasă, totuși nu mă puteam înfrîna. Numai că ieșeam ceva mai rar decît înainte.

Dealtfel aveam și unele îndatoriri, de pildă de a mă duce pe la casa fratelui meu, care se afla în strada Coleman, casă pe care o lăsase în grija mea. La început, treceam zilnic pe acolo, mai apoi însă, doar o dată sau de două ori pe săptămînă.

În timpul acestor drumuri, eram martorul multor scene de groază, ca de pildă : oameni care picau morți în stradă, țipete și răcnete înfiorătoare ale unor femei care, în chinurile agoniei, deschideau larg ferestrele și urlau de-ți luau mințile. E cu neputință de zugrăvit felurile în care bieții oameni își împărtășeau suferințele.

Într-o zi, pe cînd treceam prin Token-House-Yard în Lothbury, dintr-o dată s-a deschis o fereastră chiar deasupra capului meu, și s-au auzit cîteva urlete crîncene scoase de o femeie, după care au urmat cuvintele : „Oh, moarte, moarte, moarte !“ rostite cu un glas de neuitat, care mi-a înghețat sîngele în vine. În toată strada nu se vedea țipenie de om, și nici măcar nu s-a mai deschis vreo altă fereastră. Pentru că, în aceste zile, asemenea întîmplări nu mai stîrneau curiozitatea nimănui. Și cu toții știau că nu pot fi de nici un ajutor. Așa încît mi-am văzut de drum și am ajuns în Bell-Alley.

Dar aici, tocmai cînd mă găseam pe partea dreaptă a uliței, am auzit un strigăt și mai înfricoșător, care de astă dată nu venise pe o fereastră. Se părea că o întreagă familie se afla în mare forfotă, pentru că puteam auzi femei și copii alergînd și țipînd prin încăperi, de parcă își săriseră din țîțîni. La un moment dat s-a deschis o fereastră

de la mansarda unei case de pe cealaltă parte a aleii, și o voce a întrebat :

— Ce se întîmplă ?

La care întrebare, cineva a răspuns de la fereastra primului cat :

— O, Dumnezeule, domnul mare s-a spînzurat !

Celălalt a întrebat din nou :

— Și a murit ?

— A murit, a murit, e țeapăn și rece ! răspunse glasul de peste drum.

Persoana care se spînzurase era un negutător de vază, membru în Comitetul Orășenesc și om foarte bogat. Nu vreau să-i dau numele, deși îl cunosc, pentru a nu stînjeni familia care acum duce din nou o viață de propășire.

Dar acesta nu a fost decît unul din numeroase cazuri. E de necrezut cîte întîmplări cumplite se petreceau zi de zi în felurite familii. Oameni pradă delirului bolii, sau sfîșiați de durerea umflăturilor, durere într-adevăr de neîndurat, își pierdeau controlul asupra faptelor, aiurînd și smintindu-se și, uneori, își curmau singuri viața, aruncîndu-se pe fereastră, împușcîndu-se, și așa mai departe. Au fost mame care, în nebunia lor, și-au omorît propriii copii, altele au murit pur și simplu de inimă rea, altele de spaimă și uluială, fără să fi fost atinse de boală. Pe alții frica îi împingea pînă la idiotizare, la nesăbuință, iar pe alții la acte necugetate și la țicneală ; unii cădeau într-o nebunie melancolică.

Durerea pricinuită de buboaie era foarte crîncenă și, pentru unii, de neîndurat. Se zice că medicii și felcerii au torturat pe mulți dintre pacienți, împingîndu-i în ghearele morții. La unii, buboaiele se întăreau îngrozitor, și atunci doctorii foloseau plasturi și prișnițe ca să le facă să spargă. Dacă nu se spărgeau de la sine, le tăiau și le crestau în chip înfiorător. La unii bolnavi, gîlmele astea se întăreau fie din pricina furiei bolii, fie pentru că erau prea violent forțate. Ajungeau atît de cornoase încît nici

un cuțit nu mai izbutea să le taie. În asemenea cazuri erau arse cu substanțe caustice, iar mulți pacienți mureau turbați de durere. Unii chiar în timpul operației. Zbătîndu-se în asemenea chinuri, mulți care n-aveau pe nimeni să-i țină la pat sau sub pază, își luau singuri viața, ca în cazul de mai sus. Alții țîșneau în stradă, cîteodată în pielea goală, și alergau la rîu, aruncîndu-se în apă, atunci cînd nu erau opriți de paznic sau de alți oameni ai autorităților.

Adeseori mi se frîngea inima la auzul gemetelor și răcnetelor celor astfel torturați, dar dintre cele două forme pe care le îmbrăca boala, aceasta se părea că mai avea unele speranțe. Căci dacă buboaiele puteau fi făcute să coacă, să se spargă și să se scurgă, sau, cum spuneau doctorii, să dospească, atunci, în general, pacienții puteau fi salvați. Pe cînd în cazurile ca acela al fiicei doamnei bogate, în care bolnavii mureau subit, iar semnele apăreau uneori după moarte, se întîmpla adeseori ca oamenii să se plimbe nepăsători pînă cu puțin înainte de a-și da sufletul, sau unii chiar pînă se prăbușeau răpuși, ca la atacurile de apoplexie sau de epilepsie. Pe aceștia îi năpădea pe neașteptate un rău cumplit și alergau pînă la prima bancă sau ridicătură de pămînt sau pînă la orice alt loc le apărea în față, ori, dacă le era cu putință, se tîrau pînă la propriile lor case, și acolo se lăsau jos, cu puterile sleite, și-și dădeau duhul. Un fel de a muri asemănător cu al celor care se pierd de boli obișnuite, care mor în leșin sau în somn. Aceștia nu aveau habar că boala e cuibărită în ei, pînă cînd gangrena nu li se răspîndea în tot trupul. Nici medicii nu știau bine ce s-a întîmplat cu ei, pînă cînd nu le dezgoleau pieptul sau alte părți ale corpului și nu descopereau semnele.

Circulau la vremea aceea o sumedenie de povești urîte privitoare la infirmiere sau la cei ce îngrijeau muribunzii. Vorbesc despre îngrijitoarele cu plată, care se ocupau de bolnavi. Se spunea că se poartă cu ei în chip barbar, că-i

lasă să moară de foame, că-i sufocă sau le grăbesc sfîrșitul pe alte căi, pe scurt că-i omoară. Se povestea și despre paznicii care vegheau asupra caselor închise, că atunci cînd nu mai rămînea în locuință decît o singură persoană, la pat, pătrundeau înăuntru, și gîtuiau bolnavul pe care-l zvîrleau apoi, cald încă, în căruța cu morți.

Nu pot afirma cu siguranță, dar în orice caz știu că s-au săvîrșit cîteva omoruri. Doi dintre ucigași au fost vîrîți la închisoare, dar au murit înainte de a fi fost judecați. Am mai auzit și de vreo alți trei care, în decursul acestor luni, au fost învinuiți de omor. Dar trebuie să arăt că mie nu-mi vine a crede ca aceste omoruri să fi fost atît de dese precum se spunea și nici nu mi se pare rațional ca oamenii să fi ajuns pînă acolo încît să nu se poată înfrîna a ucide niște muribunzi, pentru că puțini dintre bolnavi mai scăpau cu viață. Deci nu văd de ce ar fi fost ispitiți să săvîrșească un omor, cînd știau că victimele mai aveau atît de puțin de trăit.

N-am să neg că în acele timpuri de tristă amintire s-au săvîrșit numeroase jafuri și fapte de ocară. La unii inși lăcomia era atît de aprigă, încît nu se dădeau în lături de la nimic pentru ca să fure și să prade, mai ales din casele în care întreaga familie murise și fusese transportată. Nu se sinchiseau de primejdia molipsirii, și jefuiau chiar și îmbrăcămintea de pe morți, sau așternutul de sub cadavre.

Cred că asta s-a întîmplat în cazul unei familii din Houndsditch, în care un tată și o fiică au fost găsiți zăcînd morți pe podea, goi pușcă, unul într-o cameră și celălalt în alta, după ce toți ceilalți din familie fuseseră încărcați în căruța cu morți. Pînă și așternuturile de pe paturi dispăruseră.

E vrednic de luat aminte că în tot timpul urgiei, femeile au fost cele mai aprige, mai neînfricoșate și mai înverșunate. Și cum numeroase femei s-au angajat ca infirmiere pentru a-i îngriji pe bolnavi, au săvîrșit un

mare număr de prădăciuni în casele în care erau folosite. Unele dintre ele au fost biciuite în piețe publice pentru treaba asta, dar ar fi meritat mai curînd să fie spînzurate, ca să servească altora drept pildă. Nenumărate case au fost astfel jefuite, pînă cînd, în cele din urmă, slujbașilor parohiilor le-a revenit însărcinarea de a alege îngrijitoarele pentru cei bolnavi. Au fost foarte grijulii în alegerile lor, pentru ca să poată trage infirmierele la răspundere, dacă în casele în care slujeau avea loc vreun furt.

Dar aceste furtișaguri se mărgineau la îmbrăcăminte, rufărie, sau la inelele ori banii care se găseau la îndemînă cînd persoana aflată sub grija lor se prăpădea ; dar n-a fost vorba de jefuirea întregii case. Și aș putea să povestesc despre una dintre aceste îngrijitoare, care, mulți ani mai tîrziu, cînd s-a găsit pe patul de moarte, a mărturisit cu mare spaimă furturile săvîrșite la vremea ciumei, furturi prin care se îmbogățise de-a binelea. Dar c-ar fi avut loc și omoruri, nu cred să fi existat vreo dovadă.

Se vorbea despre o infirmieră care ar fi astupat cu o cîrpă udă gura unui muribund pe care-l îngrijea, provocîndu-i în felul acesta moartea. Iar despre o alta se spunea că ar fi sufocat o femeie tînără care leșinase, dar care ar fi putut să-și revină. Unele ar fi omorît chipurile bolnavii într-un fel, altele în altul, iar altele îi lăsau pur și simplu să moară de foame. Dar toate aceste povești aveau întotdeauna două trăsături îndoielnice, care mă făceau pe mine să nu le dau crezare și să le privesc ca simple născociri menite să sperie oamenii : 1. Faptul că oriunde le-ai fi auzit, aflai că scenele s-au petrecut taman în capătul opus al orașului, în locul cel mai îndepărtat de cel în care te găseai tu. Dacă le auzeai în White-Chappel, aflai că faptele s-au petrecut în St. Giles, sau în Westminster, la celălalt capăt al orașului. Dacă te găseai în St. Giles, aflai că s-au petrecut în White-Chappel, și așa mai departe. 2. În al doilea rînd, oriunde ai fi auzit poveștile, amănuntele erau aceleași, în special cel cu cîrpa udă pe gura muribundului și cu sufocarea tinerei leșinate. Așa că după judecata mea, în aceste povești era mai multă închipuire decît adevăr.

Oricum însă, n-aș putea spune că oamenii nu le luau în serios, și deveniseră mult mai grijulii în privința persoanelor pe care le aduceau în casă și în mîinile cărora își încredințau viețile. Le angajau numai pe baza recomandărilor și, în lipsa acestora, care nu erau prea multe, cereau ajutorul slujbașilor parohiilor.

Dar și în această privință, ponosul cădea asupra săracilor care, cînd erau răpuși de boală, nu aveau nici hrană nici doctorii ; nici medic sau spițer care să-i ajute, nici infirmieră care să-i îngrijească. Mulți dintre aceștia mureau în fața ferestrelor la care strigau după ajutor, sau chiar după hrană, în chip jalnic, sfîșietor. Trebuie însă arătat că, ori de cîte ori cazul unor asemenea persoane ajungea la urechile primarului, ajutoarele soseau de îndată.

E drept că în unele case, oameni nu prea săraci, dar care-și trimiseseră la țară soția și copiii și care dăduseră drumul slugilor pentru a-și micșora cheltuielile, e drept, zic, că se întîmpla ca asemenea oameni să moară singuri cuc, fără nici un fel de ajutor.

Un vecin și cunoscut de-al meu, căruia un prăvăliaș din White-Cross-street îi datora niște bani, și-a trimis ucenicul, un băiețandru de vreo 18 ani, la datornic ca să-i ceară banii. Băiatul a ajuns la ușă și, găsind-o încuiată, a ciocănit cu putere. I s-a părut lui că aude pe cineva răspunzînd înăuntru, dar cum nu era foarte sigur, a mai așteptat ce a așteptat și a ciocănit a doua oară, și apoi a treia oară. Atunci a auzit pe cineva coborînd scările.

În cele din urmă, stăpînul casei s-a ivit în ușă. Era îmbrăcat în pantaloni și o vestă de flanelă galbenă, niște papuci în picioare dar fără ciorapi, și o scufie albă pe cap ;

iar pe faţă, povestea mai tîrziu tînărul, i se aşternuse moartea.

Cînd a deschis uşa a întrebat :

— De ce-ai venit să mă tulburi ?

Băiatul, puţin mirat, îi răspunse :

— Am venit din partea lui cutare şi cutare ; stăpînul meu m-a trimis după banii de care zicea că ştiţi dumneavoastră.

— Foarte bine, copile, a răspuns strigoiul viu, cînd te întorci, treci pe la biserica Cripplegate şi roagă-i să tragă clopotele pentru mine.

Cu aceste cuvinte, a închis uşa din nou, s-a întors sus şi a murit în aceeaşi zi. Ba poate că în acelaşi ceas.

Toate acestea le-am aflat chiar de la tînărul în cauză şi am toate temeiurile să-l cred. Lucrurile s-au întîmplat cînd ciuma nu era încă în toi, adică pe la sfîrşitul lui iunie, înainte de a se fi ivit căruţele cu morţi, deci pe cînd se trăgeau încă clopotele pentru cei săvîrşiţi din viaţă. Prin luna iulie, se renunţase la această ceremonie, cel puţin în parohia de care vorbim. Pentru că după 25 iunie, morţii ajunseseră la 550 pe săptămînă, ba chiar mai mult, aşa că, fie bogaţi, fie săraci, nu mai puteau fi înmormîntaţi după datină.

Am arătat mai sus că, în ciuda groaznicei năpaste care se abătuse peste noi, pretutindeni mişunau borfaşii, oriunde găseau ceva de şterpelit. Şi că mai cu seamă femeile se îndeletniceau cu furtişagul. Într-o luni de dimineaţă, pe la ceasurile unsprezece, m-am îndreptat spre locuinţa fratelui meu din strada Coleman, aşa cum făceam mereu, ca să mă asigur că acolo toate sînt în ordine.

Casa fratelui meu avea o curte în faţă, împrejmuită de un zid de cărămidă cu o poartă. În această curte se găseau cîteva depozite ,în care-şi ţinea feluritele lui mărfuri. Într-unul din aceste depozite se găseau mai multe baloturi cu pălării de damă ; pălării cu calotă înaltă, care veniseră din străinătate şi urmau a fi exportate mai departe, nu ştiu exact unde.

Cînd m-am apropiat de uşa casei, mi-au ieşit în faţă vreo trei sau patru femei purtînd pe cap pălării cu calotă înaltă şi, după cum mi-am amintit mai tîrziu, unele dintre ele ţineau nişte pălării asemănătoare şi în mînă. Dar cum nu le-am văzut ieşind pe uşa casei fratelui meu, şi cum nici nu ştiam măcar că are asemenea mărfuri în depozit, nu le-am spus nici un cuvînt, ci am traversat strada, ca să nu le ies în cale, aşa cum se obişnuia pe vremea molimei. Dar cînd m-am apropiat mai mult de poartă, am văzut o altă femeie, cu cîteva pălării, ieşind din curte.

— Ce treabă ai dumneata aici, cucoană ? am întrebat-o eu.

La care mi-a răspuns că se află mai multă lume înăuntru, şi că ea n-a avut altă treabă decît toate celelalte femei dinăuntru. Mă grăbeam să intru pe poartă, aşa că nu i-am mai spus nimic, iar femeia şi-a văzut de drum. Dar chiar cînd dam să intru, am văzut alte cîteva cumetre străbătînd curtea cu pălării pe cap şi cu altele sub braţ. Atunci am trîntit în urma mea poarta, care avînd un lacăt cu arc s-a încuiat singură. Şi, întorcîndu-mă spre femei, le-am întrebat ce caută acolo ; după care le-am smuls pălăriile şi le-am luat îndărăt. Una dintre ele care, trebuie să mărturisesc, nu arăta deloc a hoaţă, mi-a răspuns că, într-adevăr, nu-i drept ce-au făcut. Dar li s-a spus că există acolo mărfuri fără de stăpîn. Aşa că m-a rugat să primesc pălăriile îndărăt şi mi-a spus că în depozit se găseau mai multe cliente de felul ei. Femeia s-a pornit să plîngă şi avea o înfăţişare jalnică. Aşa încît i-am luat pălăriile, am descuiat poarta şi le-am rugat şi pe celelalte care o însoţeau să plece, pentru că, într-adevăr, îmi stîrniseră mila. Dar cînd m-am uitat în depozit, aşa cum mă sfătuise femeia, am văzut acolo alte şase-şapte, încercînd pălării, liniştite şi nepăsătoare, de parcă s-ar fi aflat în prăvălia unui pălărier, cumpărînd pe bani.

Am fost luat prin surprindere, nu numai la vederea atîtor borfașe, dar și de împrejurarea în care mă pomenisem. Împresurat de multe persoane, eu care de săptămîni încoace trăisem atît de singuratic, încît dacă întîlneam pe cineva în drumul meu, treceam pe partea cealaltă.

Și ele au fost la fel de surprinse, dar din altă pricină. Mi-au spus cu toatele că erau vecine și că auziseră că pot lua mărfuri care nu aparțineau nimănui, și așa mai departe. La început le-am spus vorbe mari. M-am întors la ușă și am scos cheia din broască, așa că acum erau cu toatele prizonierele mele. Le-am amenințat că le țin încuiate în depozit pînă cînd mă duc să chem oamenii primarului.

Au început să se roage de mine din toată inima, pretinzînd că au găsit poarta curții deschisă și ușa magaziei forțată și că, fără îndoială, o spărsese altcineva care se așteptase să găsească mărfuri de mai mare valoare. Toate astea erau de crezut, pentru că într-adevăr broasca fusese spartă, iar lacătul care încuia ușa pe dinafară atîrna rupt. Pe de altă parte, nu fuseseră furate prea multe pălării.

Pînă la urmă, mi-am zis că nu era ăsta momentul să mă arăt crud și neînduplecat. Și apoi, dacă aș fi luat măsuri împotriva lor, ar fi însemnat să colind prin diverse locuri, să vină o serie de oameni la mine, să mă duc eu la alții, despre a căror stare de sănătate nu știam nimic. Ori în acele zile molima era atît de aprigă, încît dobora cîte 4 000 de oameni pe săptămînă. Așa încît, dacă aș fi vrut să mă răzbun, sau să apăr bunurile fratelui meu, aș fi putut să pierd propria-mi viață. Drept care m-am mulțumit să le înscriu numele și adresele unde locuiau și, într-adevăr, erau din vecinătate. Și le-am amenințat că fratele meu, de îndată ce o să se întoarcă, o să le tragă la răspundere.

După aceea am stat de vorbă cu ele pe alt ton. Le-am întrebat cum de se pot ține de matrapazlîcuri de felul ăsta într-o vreme cînd omenirea e atît de năpăstuită, iar ciuma bate la toate ușile ? Cînd s-ar putea să-și facă drum chiar în casele lor. Nu-și dădeau seama că s-ar putea ca peste cîteva ceasuri căruța cu morți să se oprească chiar în pragul lor, ca să le ducă la groapă ?

N-aș putea spune că vorbirea mea le-a făcut prea mare impresie. Dar s-a întîmplat ca, auzind larmă, și cunoscîndu-l bine pe fratele meu pentru familia căruia lucraseră, să-mi vină în ajutor doi bărbați din vecini. Fiind deci de prin acele părți, cunoșteau trei dintre femei, și mi-au spus cine erau și unde locuiau. Se pare că femeile nu mințiseră. Faptul că am vorbit despre acești doi bărbați, mi-a adus în gînd o altă amintire. Numele unuia dintre ei era John Hayward [1], care era pe acea vreme paracliser al parohiei St. Stephen de pe strada Coleman. Pe acea vreme, prin paracliser se înțelegea groparul și omul care-i purta pe morți. Omul ăsta îi cărase sau ajutase să fie cărați la groapă toți morții din acea mare parohie, care fuseseră înmormîntați după datină. Și după ce s-a renunțat la ceremoniile de îngropăciune, a mînat căruța cu clopot, adunînd cadavrele de prin casele pe unde zăceau, și pe mulți morți îi strîngea el singur de prin camere ori case. Întrucît această parohie a fost și este încă vestită în Londra pentru numeroasele ei alei și ulicioare lungi și înguste, pe unde căruța n-avea loc să treacă, groparii erau nevoiți să care cadavrele o bună bucată de drum. Și le cărau pe alei cu o roabă în care îndesau morții pe care-i transportau la căruță. Toată această treabă o făcea John Hayward, și totuși nu s-a molipsit niciodată de ciumă, a mai trăit douăzeci de ani după molimă, și a murit ca paracliser al parohiei. În tot acest timp, nevasta lui a lucrat ca infirmieră pe lîngă bolnavi, și a dat îngrijiri multora dintre cei care s-au stins în această parohie, fiind recomandată

[1] John Hayward este într-adevăr înregistrat ca paracliser în 1673 la biserica St. Stephen de pe str. Coleman. Moartea sa este consemnată în registrele aceleiași biserici la 5 octombrie 1684.

de autorități ca femeie cinstită. Și nici ea nu s-a îmbolnăvit vreodată.

Dînsul n-a folosit nicicînd vreun mijloc de apărare împotriva molimei, atîta doar că mesteca usturoi și virnanț, și fuma tutun. Astea toate le știu chiar din gura lui. Iar nevastă-sa se apăra spălîndu-și părul cu oțet și stropindu-și basmalele de pe cap cu oțet, astfel încît să le păstreze întruna umede. Cînd o supărau duhorile celor pe care-i îngrijea, respira oțet pe nări, își stropea iar basmaua cu oțet, își ducea la gură o batistă îmbibată cu oțet.

Trebuie recunoscut că, deși ciuma și-a recoltat cele mai multe victime dintre săraci [1], totuși săracii au fost cei mai bravi și mai neînfricați dintre toți, și și-au văzut de îndeletnicirile lor cu un soi de curaj aproape instinctiv. Trebuie să-l numesc astfel, întrucît nu se întemeia nici pe vreun crez religios, nici pe gîndire. Aproape că nici nu foloseau vreun mijloc de apărare, ci se avîntau în inima treburilor pentru care erau plătiți, deși unele se dovedeau a fi dintre cele mai primejdioase ca, de pildă, îngrijirea bolnavilor, paza caselor închise, transportul bolnavilor la Spitalul de ciumați, și, cel mai rău, căratul morților la groapă.

Tot sub supravegherea acestui John Hayward și în parohia lui s-a petrecut și pățania cîntărețului din fluier, de care poporul a făcut atîta haz. El m-a asigurat că e absolut adevărată[2].

Se zice că era pe acolo un orb care cînta din fluier; dar din cîte mi-a povestit John, omul nu era orb deloc ci numai un nevolnic, sărac lipit pămîntului, care-și făcea

[1] Doctorul Nathaniel Hodges notează: „...este incredibil ce ravagii a făcut ciuma printre oamenii săraci, încît la un moment dat a fost denumită *Ciuma săracilor* (Hodges, *Loimologia* p. 15).

[2] Povestea unui bețiv care era să fie îngropat de viu a circulat, într-o formă sau alta, încă din 1603, și felurite versiuni ale ei pot fi regăsite în diferite volume științifice sau de memorii ale secolului al XVII-lea.

ocolul pe la ceasurile zece din noapte, cîntînd din ușă în ușă, iar oamenii se milostiveau de el și-l duceau prin cîrciumi, unde ajunsese cunoscut și i se dădea de băut și de mîncat și, uneori, cîțiva gologani. Iar el, în schimb, le cînta din fluier și din gură, și le vorbea pe graiul lui simplu, ceea ce-i veselea pe oameni. Și-n felul ăsta își ducea traiul. Dar acum nu prea era vreme potrivită pentru veselire, și bietul om ieșea el noaptea ca de obicei, dar aproape că murea de foame. Iar cînd vreunul îl întreba cum o mai duce, răspundea că încă nu l-a luat căruța cu morți, dar i-au făgăduit că săptămîna următoare să treacă neapărat și pe la el.

Într-o noapte, zicea John Hayward, s-a întîmplat ca cineva să-i dea bietului om mai multă băutură, sau poate că nu băutură ci mai multă mîncare ca de obicei, la o cîrciumă din strada Coleman. Și cum nefericitul se dezvățase să-și simtă burta plină, s-a întins cît era de lung într-un intrînd de lîngă o casă, dintr-o stradă vecină cu zidul Londrei, spre Cripplegate, și a adormit buștean. Niște oameni dintr-o casă învecinată, auzind clopotul care vestea căruța cu morți, au așezat în același intrînd, lîngă omul nostru, un mort adevărat, gîndind că și celălalt fusese lăsat pentru căruță de niscaiva vecini.

Tot astfel, cînd John Hayward și groparii se apropiară cu clopotul și cu căruța lor, văzînd doi morți întinși pe jos, îi traseră cu cangea pe care o foloseau și-i azvîrliră în căruță. Și în tot acest timp, cîntărețul din fluier a dormit neîntors.

Și tot așa a dormit tot drumul, cît au cules alți morți pe care i-au aruncat peste el, aproape îngropîndu-l de viu în căruță, după cum mi-a istorisit bunul John Hayward. În cele din urmă, ajunseră la locul unde zvîrleau morții în groapă, care, după cîte îmi aduc aminte, era la Mount-mill. Aici, în mod obișnuit, căruța se oprea un timp, pînă se pregăteau groparii să descarce lugubra povară. De îndată ce căruța se opri, bietul neisprăvit se deșteptă, și se

zbătu să-şi scoată capul afară dintre morţi. Apoi se ridică în capul oaselor în căruţă şi strigă :

— Hei, unde mă aflu ?

Groparii se speriară îngrozitor, dar după un timp, John Hayward îşi recăpătă stăpînirea de sine şi zise :

— Doamne apără-ne ! În căruţă e unul care nu-i mort pe de-a-ntregul !

Un alt gropar strigă :

— Care eşti ăla ?

Iar omul răspunse :

— Sînt cîntăreţul din fluier. Unde mă aflu ?

— Unde te afli ? răspunse John Hayward. În căruţa cu morţi te afli şi tocmai ne pregătim să te îngropăm.

— Da n-am murit, nu-i aşa ? întrebă fluierarul.

La care ceilalţi rîseră, deşi la început le pierise graiul de spaimă, după cum mi-a povestit John. Şi l-au ajutat pe bietul om să coboare, iar el s-a dus la treburile lui.

Povestea spune că începuse să cînte din fluier în căruţă, şi aşa de tare i-a speriat pe gropari, încît aceştia au luat-o la sănătoasa. Dar John Hayward mi-a povestit mie întîmplarea precum v-am istorisit-o şi eu, şi n-a zis un cuvînt de fluier. Dar c-a existat un sărman cîntăreţ din fluier, care a fost cărat de viu în căruţa cu morţi e mai presus de orice îndoială.

Trebuie arătat aici că nu existau căruţe pentru fiecare parohie în parte, ci o singură căruţă servea mai multe parohii, potrivit cu numărul de morţi ; şi nici morţii nu erau înmormîntaţi în parohiile lor respective, ci unde se nimerea să fie loc.

Am mai vorbit de faptul că marea pacoste luase populaţia cu totul pe nepregătite. Îngăduiţi-mi să vă împărtăşesc cîteva dintre observaţiile mele în această privinţă.

Niciodată un oraş de asemenea întindere şi mărime nu a fost mai puţin pregătit pentru o atare calamitate. Mă refer la pregătirile cetăţeneşti şi la cele spirituale. Era ca şi cum n-ar fi existat nici un avertisment, nimeni nu s-ar

fi aşteptat, nimeni n-ar fi fost muncit de vreo temere şi, prin urmare, nimeni nu s-a îngrijit să ia cele mai elementare măsuri de prevedere pentru obşte.

Primarul şi ajutoarele sale, în calitate de oficialităţi, nu au prevăzut din timp nici un fel de măsuri şi rînduieli care să fie urmate. Nu au luat nici o măsură pentru ajutorarea celor săraci.

Urbea nu avea la îndemînă magazii sau hambare cu rezerve de grîu sau făină pentru întreţinerea nevoiaşilor. Dacă ar fi existat astfel de provizii, aşa cum se întîmplă aiurea, un mare număr de familii lipsite de mijloace, care au fost doborîte de mizerie, ar fi putut fi salvate.

Nu cunosc mare lucru despre vistieria oraşului, dar se spune că fondurile băneşti de care dispunea Londra erau extrem de bogate. Şi e lesne de înţeles că aşa stăteau lucrurile, dacă ne gîndim la sumele uriaşe învestite după aceea în reconstrucţia edificiilor publice distruse de marele incendiu al Londrei, şi în ridicarea altora noi, ca, de pildă, din prima categorie, primăria, Blackwell-Hall, o parte din Leaden Hall, jumătate din Bursă, închisorile Ludgate, Newgate etc., numeroase cheiuri, trepte şi debarcadere pe Tamisa, toate acestea fiind fie arse pînă-n temelie, fie avariate de marele foc care a izbucnit în anul următor ciumei. Iar dintre cele nou construite, Monumentul [1], Fleet-ditch cu podurile sale, spitalul Bethlem sau Bedlam [2] şi altele. Dar poate că mînuitorii de pe atunci ai fondurilor orăşeneşti au şovăit să ştirbească sumele hărăzite orfanilor [3], pentru a ajuta cetăţenii sărmani, în mai

---

[1] Monumentul construit de celebrul arhitect *Sir Christopher Wren* (1632—1723) în City, pentru a comemora marele incendiu al Londrei.

[2] Mănăstirea Bedlam (Bethlehem) a fost transformată în ospiciul de alienaţi mintali al Londrei.

[3] Fondurile pentru ajutorarea orfanilor, adunate prin contribuţiile cetăţenilor, erau controlate de primar şi de corporaţii. Aceste fonduri au fost oferite ca împrumut regelui Carol al II-lea Stuart,

mare măsură decît mînuitorii din anul următor, care n-au pregetat să le folosească pentru înfrumusețarea orașului și refacerea clădirilor, cu toate că, în primul caz, cei păgubiți ar fi gîndit că banii lor au fost folosiți cu mai multă dreptate, iar opinia publică a orașului n-ar fi fost atît de scandalizată și de indignată.

Trebuie arătat însă că cetățenii plecați, adică cei refugiați la țară, continuau să-și arate interesul pentru cei lăsați în urmă, și nu uitau să contribuie la fondurile pentru ajutorarea săracilor. S-au strîns sume frumoase și datorită donațiilor orașelor comerciale din cele mai îndepărtate colțuri ale Angliei. Am mai auzit că nobilimea și mica nobilime de la țară, din toate părțile Angliei, au luat în seamă jalnica situație a Londrei și au trimis primarului și oficialităților sume de bani pentru a fi folosite în scopuri caritabile. Se spunea că și regele ar fi poruncit să se împartă săptămînal o mie de lire în patru părți, care să fie distribuite locuitorilor din diferitele cartiere și suburbii ale Londrei. Dar despre acest lucru am aflat doar din auzite [1].

Ce-i sigur e că o mare parte din populația lipsită de mijloace, care mai înainte își agonisise traiul din truda brațelor sau din negoțul cu mărunțișul, își ducea acum zilele din mila publică. Și dacă n-ar fi existat mari sume donate de suflete milostive și mărinimoase, în vederea ajutorării săracilor, orașul n-ar fi putut supraviețui. De-

---

ceea ce, în 1670, a provocat mișcări în Parlament și în rîndurile populației, pentru protejarea banilor copiilor orfani.

[1] Relatarea optimistă a lui Defoe în legătură cu substanțialele sume de bani care au fost trimise la Londra în timpul marii ciume, pentru ajutorarea populației, s-ar putea să fie lipsită de temei. E dificil să se poată face o evaluare exactă, întrucît distribuirea ajutoarelor se realiza pe diferite căi : societăți de ajutor, parohiile bisericești, municipalitatea, persoanele particulare. Cert este că Parlamentul nu a luat nici o inițiativă, iar povestea că regele Carol al II-lea Stuart „a dispus distribuirea a o mie de lire pe săptămînă" apare cu totul neîntemeiată. Dealtfel și naratorul afirmă că a aflat-o „doar din auzite".

sigur că autoritățile țineau socoteala acestor donații și a dreptei lor împărțiri. Dar cum mulți dintre slujbașii care mînuiau fondurile au pierit de molimă și, după cum mi s-a spus, multe dintre catastifele lor au fost mistuite de focul din anul următor, care a prefăcut în cenușă pînă și biroul șambelanului, n-am putut ajunge niciodată la aceste socoteli, deși mult aș fi vrut să le văd.

S-ar putea totuși să servească de învățătură, dacă se va mai ivi vreodată o asemenea molimă în acest oraș, de care pacoste i-aș dori să-l ferească Dumnezeu ; spun că s-ar putea totuși să slujească de învățătură faptul că prin grija primarului și a Consiliului Orășenesc de a distribui săptămînal mari sume de bani întru ajutorarea sărăcimii, au putut fi cruțate viețile unei mari mulțimi de oameni care altminteri s-ar fi prăpădit. În legătură cu aceasta, îngăduiți-mi să înfățișez pe scurt starea populației sărace la acea vreme și temerile care se ridicau în legătură cu ea, pentru ca astfel lumea să știe la ce se poate aștepta dacă o nouă asemenea nenorocire ar fi să se abată asupra orașului.

La izbucnirea molimei, cînd orice speranță se spulberase și se știa că boala va împînzi întregul oraș, iar toți cei care aveau prieteni sau proprietăți la țară fugiseră din Londra împreună cu familiile, de s-ar fi zis la un moment dat că însuși orașul va năvăli afară din granițele lui și nu va mai rămîne nimic în urmă-i, desigur că orice fel de negoț a înghețat, în afară de cel legat de nevoile traiului imediat.

Acest fapt a însemnat o lovitură atît de cruntă și a fost atît de legat de lipsurile grele în care s-a zbătut populația, încît, cred, oricîte amănunte aș da n-ar fi îndeajuns. De aceea am de gînd să enumăr diferitele categorii de oameni care au fost cel mai direct păgubite de urmările calamității. De pildă :

1. Toți maiștrii manufacturieri : mai cu seamă cei ce lucrau podoabe, găteli de îmbrăcăminte sau ornamente

pentru mobile, ca de pildă țesătorii de panglici de mătase și alți țesători ; giuvaergiii, cei care lucrau filigran de aur și argint, cusătoresele, modistele, pantofarii, pălărierii, mănușarii. De asemeni tapițerii, dulgherii, meșterii care lucrau scrinuri sau oglinzi, și numeroși alții care se îndeletniceau cu asemenea lucruri. Maiștrii și-au închis atelierele și i-au lăsat fără lucru pe ucenici, lucrători, oameni de legătură și toți care țineau de ei.

2. Cum schimburile de mărfuri se opriseră, pentru că foarte puține nave cutezau să mai intre în port și nici una nu-l părăsea, rămăseseră fără de lucru toți slujbașii de la vamă, docherii, cărăușii, hamalii și toți cei a căror muncă ținea de negoțul pe apă.

3. Încetaseră să mai lucreze toți meseriașii folosiți la clădirea sau repararea caselor, pentru că nimănui nu-i mai ardea să-și ridice casă, cînd atîtea locuințe rămăseseră pustii. Așadar, acest fapt scosese din circulație toți zidarii, tîmplarii, dulgherii, tencuitorii, zugravii, geamgiii, fierarii, instalatorii. Și toți lucrătorii și ucenicii legați de aceștia.

4. Cum navigația se oprise, marinarii rămăseseră fără de lucru, și mulți dintre ei chiar în neagră mizerie și, odată cu oamenii apei, își curmaseră activitatea diverși negutători și lucrători care se ocupau cu repararea și întreținerea vaselor : dulgheri, călăfătuitori, frînghieri, dogari, țesători de vele, constructori de ancore, constructori de corăbii etc. Patronii acestora puteau desigur să trăiască din agoniselile lor ; dar lucrătorii fuseseră lăsați pe drumuri. Adăugați la aceasta faptul că pe rîu nu mai naviga nici o barcă, așa încît toți barcagiii, conducătorii de șlepuri, constructorii de bărci și de șlepuri îngroșau rîndurile celor fără de lucru.

5. Toate familiile își restrînseseră mijloacele de trai, încît mai mult cu putință, atît cei ce se refugiaseră, cît și cei rămași locului. Așa încît o puzderie de valeți, rîndași, feciori, vînzători, comisionari, socotitori de prăvălii și alții

asemenea, și, mai cu seamă, bietele slujnice, rămăseseră în vînt, fără rude, fără ajutor, fără slujbă, fără locuință. Și aceasta era într-adevăr sfîșietor.

Aș putea stărui mai în amănunt asupra acestor stări de lucruri. Dar e deajuns să arăt în linii mari că, toate soiurile de activitate fiind întrerupte, orice slujbă luase sfîrșit. Munca și, prin ea, pîinea săracilor, fusese curmată. La început, desigur, plînsetele populației nevoiașe îți rupeau inima ; deși, prin împărțirea ajutoarelor, mizeria lor era în oarecare măsură ușurată. Mulți dintre ei au plecat la țară. Dar mii și mii au rămas în Londra, pînă cînd urgia i-a mînat din loc. Moartea îi prindea pe drum ; și n-au putut sluji altă cauză mai bună decît aceea de a fi soli ai morții, purtînd boala pretutindeni cu ei și răspîndind-o pînă în cele mai îndepărtate coclauri.

Dintre aceștia s-au ales nefericitele victime ale disperării de care am mai vorbit, și mizeria i-a făcut să se împrăștie. Mulți dintre ei nu au fost răpuși de molimă, ci de urmările ei : foamete, deznădejde, lipsuri cumplite. Ființe fără locuință, fără bani, fără prieteni, fără putința de a cîștiga o pîine, și fără ca cineva să le întindă o coajă de pîine, pentru că mulți dintre ei nu erau statorniciți legal la Londra, astfel încît n-aveau dreptul să ceară ajutor de la parohii. Unicul sprijin pe care-l primeau venea de la oficialități, care cîntăreau și drămuiau cu mare grijă fondurile de ajutorare, după cum socoteau ei că-i mai bine. Și cei ce n-au părăsit orașul încă n-au simțit mizeria și disperarea în aceeași măsură ca acei care s-au împrăștiat.

Cine ar fi putut să asigure pîinea cea de toate zilele acestor mulțimi de oameni deprinși să trăiască din munca lor de meșteșugari sau de lucrători ? Încercați să vă închipuiți condițiile de viață ale unui oraș, într-un moment cînd, pe neașteptate, toată lumea își pierde slujbele, munca încetează, iar simbriile nu mai sînt plătite !

Asta-i ceea ce s-a întîmplat atunci la noi, și dacă n-ar fi existat acele sume adunate din mila unor oameni binevoitori, de toate soiurile, atît din țară cît și de aiurea, primarul și ajutoarele sale n-ar fi putut menține buna rînduială. Și așa erau frămîntați de temerea că deznădejdea o să-i împingă pe oameni la răzmerițe și la jefuirea caselor de bogătași, ori la devastarea piețelor. În care caz, țăranii care aduceau merinde în oraș, s-ar fi înspăimîntat, n-ar mai fi venit, și populația ar fi fost năpăstuită și de foamete.

Dar chibzuința primarului și a Consiliului Orășenesc din incinta Londrei, precum și a judecătorilor de pace din suburbii, a dus la o dreaptă împărțire a fondurilor de ajutorare, astfel încît nu s-a ajuns la răzmerițe, iar nevoile sărăcimii au fost acoperite atît cît a fost cu putință.

Pe lîngă aceasta, două au fost împrejurările care au stăvilit mulțimile de la acte de violență. Prima consta în faptul că nici cei avuți nu dețineau stocuri de provizii în casele lor — așa cum într-adevăr ar fi trebuit să aibă dac-ar fi procedat mai înțelept. De-ar fi avut rezerve în casă — cum a fost cazul doar a cîtorva — s-ar fi baricadat între patru pereți și s-ar fi apărat mult mai ușor de boală. Dar cămările erau goale, și gloata știa că nu s-ar fi ales cu nimic dac-ar fi spart casele celor bogați, așa cum uneori au fost ispitiți să facă. Și dac-ar fi făcut-o, s-ar fi ajuns la ruina întregului oraș, pentru că nu mai existau trupe care să-i fi oprit ; nici o companie n-ar fi putut fi adunată laolaltă ca să apere orașul în caz de revoltă.

În al doilea rînd, așa cum am mai arătat, măsurile cumpănite luate de primar și de oficialități, atîți cîți au mai rămas pentru că ciuma a secerat și printre consilierii orășenești, au preîntîmpinat asemenea dezastre. Și au făcut-o pe căile cele mai chibzuite pe care le-au putut găsi,

pe de o parte ajutîndu-i cu bani pe cei lipsiți, iar pe de alta găsindu-le ce slujbe se puteau găsi, și mai cu seamă punîndu-i să vegheze casele infectate și închise. Cum numărul acestora era foarte mare, pentru că la un moment dat se ridicase la zece mii, și cum fiecare casă avea nevoie de un paznic de zi și unul de noapte, s-a ivit deci prilejul folosirii a multora dintre cei rămași pe drumuri.

Femeile și slujnicele care-și pierduseră postul au fost folosite ca infirmiere pentru îngrijirea bolnavilor, ceea ce iarăși a însemnat o ocupație plătită pentru multe dintre ele.

Și, pe de altă parte, a mai existat și o altă rezolvare foarte amară, anume ciuma, care între jumătatea lui august și jumătatea lui octombrie a bîntuit cu o înverșunare năprasnică, împuținînd rîndurile sărăcimii cu vreo treizeci sau patruzeci de mii de suflete.

De n-ar fi existat toate aceste împrejurări de care am vorbit, populația nevoiașă ar fi fost silită, cu timpul, să recurgă la jafuri, fie în oraș, fie în împrejurimi, pentru a-și putea ține zilele. Ceea ce ar fi semănat groaza și dezordinea în sînul întregii națiuni.

Pacostea care dăduse peste oameni îi învățase să fie mai umili. În această perioadă, de-a lungul a vreo nouă săptămîni, mureau, una peste alta, cam cîte o mie pe zi, după cum anunțau Buletinele săptămînale care, am toate motivele să cred, nu erau deloc exacte și dădeau cifre mult mai mici, diferențele fiind de mii și mii. Acest lucru se datora faptului că domnea o completă zăpăceală, căruțele își adunau recolta noaptea și în multe locuri nici nu se ținea socoteala morților. Săptămîni la rînd, funcționarii parohiilor și groparii nu făceau numărătorile. Și totuși, iată cum arătau *Buletinele mortuare* în acele luni de culme :

	Număr total de morți	*Dintre care de ciumă*
8—15 aug.	5318	3880
15—22 aug.	5568	4237
22—29 aug.	7496	6102
29 aug.—5 sept.	8252	6988
5—12 sep.	7690	6544
12—19 sept.	8297	7165
19—26 sept.	6460	5533
26 sept.—3 oct.	5720	4929
3—10 oct.	5068	4227
	59869	49605

Așadar, numărul cel mai mare de morți s-a înregistrat în aceste două luni. Cît despre numărul total al victimelor molimei, acesta s-a ridicat la 68.590. Și dintre aceștia, numai în două luni au murit 50.000. Spun 50.000, căci dacă față de totalul de mai sus lipsesc 295, în schimb și la numărul de zile lipsesc cinci ca să fie două luni.

Am afirmat că slujbașii parohiei nu țineau o socoteală exactă și că nu te puteai bizui pe numărătoarea lor. Dar cum ar fi putut cineva să țină socoteli sigure în vremuri de asemenea grozăvii, cînd chiar din rîndurile slujbașilor cădeau mulți doborîți de boală și poate că mureau în timp ce făceau numărătorile ? Nu mai vorbesc de cei ce cărau morții. Pentru că acești nefericiți înfruntau toate primejdiile și nu erau nici ei feriți de năpastă. Numai parohia Stepney a folosit în decursul acelui an 160 de gropari, cărăuși, clopotari, căruțași pentru transportul morților.

Într-adevăr, oamenii nu aveau răgazul să facă socoteala exactă a morților, care erau zvîrliți pe întuneric, claie peste grămadă, într-o groapă. De care groapă sau șanț, nimeni nu avea voie să se apropie, din cauza marii primejdii. Am observat adeseori că în parohii ca Aldgate, Cripplegate, Stepney, *Buletinele* înregistrau cinci, șase, șapte sau opt sute de morți pe săptămînă, în timp ce părerea celor ce locuiau în City, ca și mine, era că în suszisele parohii se prăpădeau uneori cîte 2000 de oameni pe săptămînă. Și am văzut într-o socoteală făcută de mîna cuiva care a urmărit cu mare strictețe tot mersul lucrurilor, că cifra reală a morților de ciumă s-a ridicat în acel an la 100.000, în timp ce potrivit Buletinelor oficiale n-au murit decît 68.590.

Dacă mi-e îngăduit să-mi dau și eu cu presupusul, din cîte am văzut cu ochii mei și din cîte am auzit de la alții care au fost martori, ajung și eu la încheierea că au pierit de ciumă cel puțin 100.000 de oameni, în afară de victimele altor boli și în afară de cei care s-au dus să moară pe cîmp sau pe șosele sau prin cine știe ce coclauri ascunse, pe unde nu călca picior de om. Și toți aceștia n-au fost trecuți în *Buletine*, deși făceau parte din totalul populației. Era lucru cunoscut că o sumedenie de făpturi ajunse la capătul răbdării, purtînd boala în trup, dar idiotizate sau înnebunite de suferință, rătăceau pe plaiuri sau prin păduri, prin locuri tainice și neumblate și se înfundau prin hățișuri și tufișuri ca să-și aștepte moartea.

Locuitorii satelor din jur se milostiveau de ei și le aduceau hrană, pe care o lăsau la depărtare, pentru ca nefericiții să vină să și-o ia, dacă mai erau în stare. Pentru că adeseori nu mai erau, și data următoare cînd veneau sătenii, găseau hrana neatinsă, iar pe bietele creaturi, neînsuflețite. Numărul acestor oropsiți era mare și cunosc mulți care și-au dat duhul în asemenea chip ; știu atît de exact și locurile, încît cred că m-aș putea duce chiar acolo și le-aș găsi osemintele îngropate. Căci sătenii obișnuiau să sape cîte o groapă la mare depărtare, apoi trăgeau morții în groapă cu ajutorul unor prăjini cu cîngi la capăt, după care aruncau pămînt peste ei, de la cît de mare depărtare le sta în putință. Luau întotdeauna seama dincotro bătea vîntul și se așezau, așa cum spun marinarii, în direcția vîntului, pentru ca nu cumva să le vină în nări miasmele morților. Și astfel se stingeau un mare nu-

măr de oameni fără ca cineva să le ţină socoteala, nici în *Buletinele mortuare*, nici altminteri.

Toate acestea le ştiu, într-adevăr, din ce mi-au povestit alţii, pentru că eu arareori mă avîntam pe cîmp, decît doar spre Bednal-Green sau Hackney. Dar de cîte ori umblam prin aceste locuri, zăream de la depărtare numeroşi bolnavi rătăcitori, deşi prea multe nu ştiam despre ei. Pentru că oriunde vedeam pe cineva venind spre mine, fie pe stradă sau în cîmp, mă feream din drumul lui. Aceasta era metoda generală. Totuşi cred că cele arătate mai sus sînt întru totul adevărate.

Şi dacă tot am vorbit de drumurile mele pe străzi sau pe cîmp, nu mă pot opri să vă povestesc cît de pustie şi posomorîtă arăta City la acea vreme. Pe strada cea largă unde locuiam eu, cunoscută a fi una dintre cele mai mari străzi din Londra şi din suburbii, toată partea ocupată de măcelării arăta mai curînd ca un cîmp sălbatic decît ca un drum pavat, iar cetăţenii circulau pe mijlocul străzii, călări sau în căruţe. E drept că la capătul ei mai îndepărtat, spre biserica White-Chappel, strada nu mai era pavată, dar chiar şi acolo unde era, iarba năpădise peste tot.

Acest lucru nu trebuie să pară ciudat din moment ce toate marile străzi din City, ca Leaden-hall-street, sau Bishopgate-street, ba chiar şi Bursa, fuseseră cotropite de iarbă. De dimineaţă şi pînă seara nu vedeai vreo trăsură sau vreun cupeu, în afara căruţelor de la ţară care aduceau la piaţă rădăcinoase şi fasole ori mazăre, ovăz şi fîn, dar şi astea în cantităţi foarte mici în comparaţie cu ceea ce se aducea înainte. Cît despre trăsuri, erau foarte rar folosite, doar pentru transportul bolnavilor la Spitalul de ciumaţi, ori la alte spitale. Cîteva dintre ele îi duceau pe doctori acolo unde erau chemaţi. Pentru că trăsurile erau foarte primejdioase [1], iar oamenii nu aveau curaj să se

[1] Samuel Pepys notează în *Jurnalul* său că la 27 noiembrie s-a urcat într-o trăsură : „...prima în care am cutezat să intru de multă vreme încoace, şi cu inima plină de temeri".

urce în ele deoarece nu ştiau pe cine transportaseră ultima oară. Căci se întîmpla uneori ca bolnavii duşi la spital să moară pe drum, în trăsură.

Ce-i drept, cînd molima ajunsese la asemenea culme, erau foarte puţini medicii care se mai duceau pe la casele bolnavilor, şi mulţi dintre cei mai străluciţi reprezentanţi ai medicinii, ca şi numeroşi felceri, şi-au pierdut viaţa. Căci acum dezastrul era în toi şi, indiferent de ce arătau *Buletinele mortuare*, cred că, una peste alta, piereau în tot oraşul 1.500—1.700 oameni pe zi.

Una din cele mai cumplite zile a fost, din cît îmi aduc aminte, pe la începutul lui septembrie, zi în care într-adevăr lumea ajunsese să creadă că pentru oraşul nostru sunase sfîrşitul. Asta s-a întîmplat cînd ciuma potopise şi parohiile răsăritene şi cînd numai în Aldgate fuseseră îngropaţi peste o mie de oameni în două săptămîni, deşi *Buletinele* înregistraseră mai puţini. Ne asediase cu atîta înverşunare, încît la fiecare douăzeci de case, una era contaminată.

În toate parohiile din jur, moartea se înstăpînise ca la ea acasă. Acelaşi lucru se poate spune şi despre White Chappel, deşi dezastrul nu era chiar atît de crunt ca în parohia unde locuiam eu. Totuşi şi aici, după cum arătau *Buletinele*, cădeau săptămînal cam 600 de morţi, iar după părerea mea, de două ori pe atîta.

Familii întregi, şi chiar străzi întregi erau pur şi simplu rase, încît se întîmpla adeseori ca vecinii să cheme căruţa cu clopot şi s-o îndrume spre cutare şi cutare case, în care nu mai rămăsese nici un supravieţuitor.

Ridicarea şi transportarea cadavrelor cu căruţa ajunsese acum o treabă atît de înfiorătoare şi de primejdioasă, încît începuseră să se ridice plîngeri că groparii nu se mai sinchiseau să scoată morţii din casele unde nu mai exista nici un suflet viu, şi că, uneori, trupurile neînsufleţite zăceau zile întregi neîngropate, pînă ce vecinii erau izbiţi de mirosuri şi, ca atare, infectaţi. Asemenea neglijenţe au

atras atenția autorităților și a polițailor care au început să cerceteze lucrurile. Ba chiar și judecătorii din suburbii au fost nevoiți să-și primejduiască viețile venind la fața locului ca să-i îmboldească și să-i grăbească pe gropari. Pentru că mulți dintre aceștia din urmă pieriseră răpuși de ciumă și dacă lipsurile și foamea nu i-ar fi împins pe nevoiași să se apuce de o astfel de treabă, autoritățile n-ar fi găsit niciodată oameni care s-o îndeplinească de bună voie. Și atunci peste tot ar fi zăcut morții neîngropați.

Dar, spre lauda lor, autoritățile aveau grijă ca, de îndată ce cărăușii sau groparii se îmbolnăveau ori mureau, să fie înlocuiți de alții. Ceea ce nu era deloc greu, ținînd seama de mulțimea celor rămași fără pîine. Asta a făcut ca, indiferent de creșterea numărului de morți, treaba cu îngropăciunea să meargă totuși mai departe, noapte de noapte. Așa încît niciodată nu s-a putut spune că la Londra cei vii n-au prididit să-i îngroape pe cei morți.

Pe măsură ce creștea nenorocirea, în acele vremuri crîncene, sporea și năuceala oamenilor. Și pe unii spaima îi mîna spre tot atîtea fapte nesăbuite, ca și chinurile bolii pe alții. Ceea ce era nespus de trist. Oameni în toată firea băteau străzile urlînd și plîngînd și frîngîndu-și mîinile. Alții nu conteneau să se roage în plină stradă, înălțîndu-și brațele spre cer și implorînd mila Domnului. Ceea ce, chiar dacă dovedea o tulburare mintală, era oricum mai ușor de îndurat decît țipetele disperate și răcnetele înfricoșătoare care se auzeau zi de zi, și mai cu seamă serile, în unele străzi. Cred că v-am povestit la început despre Solomon Eagle. Fanaticul. Acesta, deși era nevătămat și bolnav doar la minte, străbătea străzile vestind osînda cerească ce avea să cadă asupra orașului. Umbla aproape despuiat, cu o tingire cu cărbuni aprinși pe creștetul capului. Ce spunea, sau voia să spună, n-am izbutit să aflu.

Nu pot înfățișa cu prea mare exactitate toate aceste lucruri, pentru că eu nu le-am văzut decît pe geamul camerei mele (pentru că arareori deschideam fereastra) în zilele cele mai crunte ale molimei, timp în care m-am sihăstrit în casă. In acele zile, așa cum v-am mai arătat, mulți gîndeau, ba chiar o și spuneau cu glas tare, că nimeni nu avea să mai scape cu viață. Într-adevăr, începusem și eu să gîndesc la fel. Drept care, timp de două săptămîni m-am încuiat în casă și nu m-am urnit dinăuntru. Dar mai mult n-am putut răbda. Dealtfel erau oameni care, în ciuda primejdiei, se duceau la biserică, pînă și în zilele cele mai cumplite.

Unul dintre lucrurile cele mai sfîșietoare era să-i auzi pe bieții muribunzi chemînd preoții care să le aducă puțină mîngîiere, să se roage alături de ei, să-i povățuiască și să-i îndrume în ceasul de pe urmă ; implorau mila și iertarea Domnului și-și mărturiseau în gura mare păcatele din trecut.

Aș dori să pot reda însuși sunetul gemetelor și vaierelor care se desprindeau de pe buzele sărmanilor muribunzi, aflați în vîlvoarea chinurilor și îndurerării. Aș dori să-l fac pe cititor să le poată auzi și el cum le mai aud și eu, pentru că îmi răsună încă în amintirea auzului.

De-aș izbuti să zugrăvesc toate acestea atît de mișcător încît să găsesc ecou în adîncurile sufletului cititorului, m-aș simți răsplătit pentru faptul de a le fi notat pe toate, oricît de scurt și de stîngaci.

A fost voia Domnului ca eu să fiu cruțat, ba chiar să rămîn cu sănătatea neștirbită ; dar înduram foarte greu întemnițarea între patru pereți, fără aer, pe care mi-am impus-o timp de patrusprezece zile. Nu m-am putut înfrîna să nu ies măcar pînă la poștă, să trimit o scrisoare fratelui meu. Și atunci m-a izbit, într-adevăr, adînca încremenire a străzilor.

Cînd am ajuns la poștă, am văzut un om care stătea într-un colț al curții și vorbea cu altul care se ivise la o fereastră. Un al treilea, ieșise în ușa clădirii poștei. În mijlocul curții zăcea o pungă de piele, de care atîrnau două cheițe, și cu bani în ea. Dar nimeni nu cuteza să o atingă.

I-am întrebat de cînd zăcea acolo, iar omul de la fereastră mi-a răspuns că aproape de un ceas. Nu o ridicaseră pentru că nu se știa dacă persoana care o pierduse nu va veni s-o caute. Eu unul n-aveam nevoie de bani, iar punga nu părea să conțină o sumă prea mare, așa încît nu m-am simțit deloc ispitit să mă amestec, ori să scot banii din ea, cu riscul la care te puteai aștepta. Dar cînd dădeam să plec, omul care deschisese ușa, a spus că o s-o ia el, ca s-o poată da îndărăt proprietarului, în caz că va veni s-o ceară. A ieșit în curte, a luat o găleată cu apă și a așezat-o chiar lîngă pungă. Apoi s-a dus din nou și a revenit cu niște praf de pușcă pe care l-a turnat din gros peste pungă, și apoi l-a presărat pe pămînt, făcînd o dîră de vreo patru coți de la pungă încolo. După care s-a îndepărtat pentru a treia oară și s-a întors cu un clește înroșit în foc, pe care, cred, și-l pregătise din timp. Întîi a dat foc dîrei de praf de pușcă, afumînd astfel aerul și punga. Dar nu s-a mulțumit cu atît. A apucat apoi punga cu cleștele încins, și a ținut-o așa pînă cînd pielea s-a ars, găurindu-se. După aceea a scuturat banii în găleata cu apă, și așa i-a dus înăuntru. Erau treisprezece șilingi, cîteva pence și niște bănuți de aramă.

Se poate să fi fost mulți oameni nevoiași care, de dragul banilor, s-ar fi repezit direct la pungă. Dar dintre ceilalți, cei ce fuseseră cruțați erau, după cum ați văzut, cît se poate de prevăzători.

Cam prin aceeași perioadă, m-am avîntat pe cîmp, spre malul apei. Eram nespus de curios să văd ce se întîmplă pe fluviu și pe corăbii. Și cum știam cîte ceva despre mare, gîndeam că una dintre cele mai bune căi de a te feri de molimă ar fi fost să te retragi la bordul unui vas. Arzînd să-mi astîmpăr curiozitatea din acest punct de vedere, am luat-o pe cîmp, în jos spre Blackwall, către treptele ce slujesc ca să tragi la țărm, sau să iei apă din rîu.

Aici am văzut un sărman om mergînd de unul singur de-a lungul malului. M-am plimbat și eu o bucată de timp,

uitîndu-mă la case, care erau toate închise. În cele din urmă, am intrat în vorbă, de la depărtare, cu bietul om. L-am întrebat mai întîi cum o duc oamenii de prin părțile acelea.

— Vai, domnule, mi-a răspuns. Ca vai de lume ! Jumătate-s morți, jumătate bolnavi. Apoi, arătînd spre o casă adăugă : Acolo, de pildă, au murit cu toții, și casa a rămas de izbeliște. Nimeni nu se încumetă să-i calce pragul. Un hoț a intrat ca să fure, dar și-a plătit foarte scump fapta pentru că ieri noapte l-au cărat la cimitir. Pe urmă, arătînd spre alte case, a mai zis : Vedeți, și-acolo sînt duși cu toții : soț, soție și cinci copii. Aici e casă închisă, vedeți paznicul la ușă. Și tot așa și cu celelalte case.

— Dar atunci, am zis eu, ce faci dumneata de unul singur pe aici ?

— Ei, răspunse omul. Sînt și eu un biet amărît. A fost voia Domnului ca eu să fiu cruțat, deși familia mi-e bolnavă, și unul din copii mi-a murit.

— Cum poți spune atunci c-ai fost cruțat ? mi-am arătat eu nedumerirea.

— Uitați-vă, urmă omul, arătînd către o căsuță pricăjită. Aceea-i casa mea, și acolo înăuntru se găsesc nevastă-mea și doi copii — dacă s-or mai găsi. Căci nevastă-mea și unul dintre copii s-au molipsit, dar eu nu mă apropiu de ei.

Cînd rosti aceste cuvinte, ochii i se umplură de lacrimi ; și, pot să vă încredințez, că și ai mei așijderea.

— Dar atunci, am zis eu, cum de nu te apropii de ei ? Cum ai putut să-i părăsești pe cei care sînt carne din carnea și sînge din sîngele dumitale ?

— Vai, domnule ! exclamă omul. Doamne ferește să-i părăsesc. Muncesc pentru ei cît îmi stă în puteri. Și, binecuvîntat fie Domnul, le dau tot ce le trebuie.

— Bine, om bun, am zis, ăsta-i mare lucru, față de cum stau în zilele noastre lucrurile cu oamenii săraci. Dar

cum faci de scoţi o pîine şi cum te fereşti de boala asta îngrozitoare care ne-a zdrobit pe toţi ?

— Eu, domnule, sînt barcagiu de meserie, şi asta-i barca mea, care-mi serveşte şi de casă. Ziua e unealta mea de lucru, iar noaptea dorm în ea. Şi tot ce agonisesc, pun colo pe piatra aceea, zise arătîndu-mi un bolovan de cealaltă parte a drumului, la oarecare depărtare de casa lui. Apoi hăulesc şi-i strig pe ai mei pînă mă aud. Iar dînşii ies din casă şi iau ce le aduc.

— Bine, bine, prietene, dar cum mai poţi scoate bani ca barcagiu ? Cine se mai plimbă azi cu barca ?

— Aşa-i, domnule, dar pentru ceea ce fac eu barca îmi foloseşte. Vedeţi colo, zise el arătînd cu degetul în jurul fluviului, la mare depărtare de oraş, vedeţi cinci vase ancorate, şi dincolo, mai în sus de oraş, vedeţi opt sau zece corăbii legate cu lanţuri de ţărm ? Toate acestea au familii întregi la bord : proprietarii lor şi nişte negutători şi aşa mai departe, care s-au închis acolo şi trăiesc pe vas, complet izolaţi. Iar eu am grijă de ei şi le aduc cele de trebuinţă, le duc scrisorile şi fac toate corvezile ca ei să nu trebuiască să coboare pe ţărm. Şi în fiecare noapte îmi leg barca mea de una din bărcile unuia dintre vase, şi dorm acolo ; şi, blagoslovit fie Domnul, pînă acum am fost cruţat.

— Bine, prietene, dar cum de te lasă să te urci la bord după ce ai fost pe ţărm aici, unde-i un loc atît de infectat ?

— Cît despre asta, foarte rar urc pe punte. Pun tot ce-am cumpărat în barca lor, şi ei o înalţă apoi la bord. Dar chiar de-aş urca, dinspre partea mea nu-i nici o primejdie, pentru că eu nu intru în nici o casă de pe ţărm, nu ating pe nimeni şi nu mă apropii de familia mea. Le transport numai proviziile.

— Bine, am zis eu, dar astà-i şi mai rău, pentru că proviziile astea le cumperi de la unul şi de la altul, şi cum toată partea asta de oraş e infectată, e primejdios măcar şi să stai de vorbă cu cineva. Căci satul ăsta e aşezat chiar la începutul Londrei.

— Asta-i drept, răspunse omul, dar nu m-aţi înţeles bine. Eu proviziile nu le cumpăr de aici. Vîslesc pînă la Greenwich şi cumpăr carne proaspătă de acolo, sau uneori vîslesc în josul rîului pînă la Woolwich şi cumpăr de acolo. Pe urmă mă duc la fermele răzleţe dinspre Kent, unde lumea mă cunoaşte, şi cumpăr păsări şi ouă şi unt, pe care le aduc apoi la corăbii, după cum îmi cer unii unele, şi alţii altele. Foarte rar debarc aici pe ţărm şi o fac numai ca s-o chem pe nevastă-mea, să aflu cum o mai duce mica mea familie şi să-i dau banii pe care i-am cîştigat.

— Sărmane om ! am exclamat eu. Şi cît ai adunat acum ?

— Patru şilingi, care se cheamă o sumă mare faţă de ce mai poate cîştiga un om sărac astăzi. Dar mi-au mai dat şi un săculeţ cu pîine, un peşte sărat şi nişte carne. Aşa că toate la un loc sînt de mare folos.

— Şi le-ai dat ? am întrebat eu.

— Nu încă, dar am strigat, nevastă-mea mi-a răspuns că încă nu poate ieşi, dar că într-o jumătate de oră s-ar putea să vină. Aşa că stau şi o aştept. Biata femeie, e cu totul sleită de puteri. Are o gîlmă care i-a spart, şi nădăjduiesc să scape cu viaţă. Dar mă tem de copil c-o să se piardă. Dacă asta-i voia Domnului...

Aci se opri şi izbucni în plîns.

— Bine, prietene, e o mare mîngîiere pentru dumneata să te încrezi în voia Domnului.

Şi mi s-a frînt inima gîndindu-mă cu cît mai bun decît mine era omul acesta simplu, care înfrunta primejdia. El nu avea loc de refugiu. Şi purta răspunderea unei întregi familii, iar eu fusesem scutit de asemenea griji. Curajul lui avea drept temei credinţa. Şi totuşi, îşi lua toate măsurile ca să-şi apere sănătatea.

Cînd aceste gînduri mi-au străbătut mintea, mi-am ferit faţa în lături, pentru că şi eu, ca şi dînsul, nu-mi mai puteam stăpîni lacrimile.

În cele din urmă, după ce am mai stat de vorbă, sărmana femeie a deschis ușa și a strigat : „Robert ! Robert !“ El i-a răspuns rugînd-o să aștepte cîteva minute. După care a coborît treptele în goană pînă la barcă, a luat un sac în care se aflau proviziile căpătate de pe corăbii, apoi, cînd se întoarse, hăuli din nou. Pe urmă se îndreptă spre pietrul pe care mi-l arătase, goli pe el sacul, așezînd fiecare lucru deoparte, și se retrase. Apăru soția lui împreună cu un băiețel, ca să le ridice. Iar el o strigă și-i spuse că una era de la căpitanul cutare, iar cealaltă de la căpitanul cutare, și toate laolaltă de la Dumnezeu. După ce biata femeie a adunat lucrurile, s-a simțit atît de vlăguită încît nu le-a putut duce pe toate odată în casă, deși nu era cine știe ce greutate ; așadar a lăsat săculețul cu pesmeți în grija băiețașului, pînă avea să se întoarcă să-i ia.

— Bine, am zis eu, dar i-ai lăsat și cei patru șilingi de care mi-ai spus că sînt cîștigul pe o săptămînă ?

— Da, da, o s-o auziți chiar din gura ei.

Și-i strigă din nou :

— Rachel, Rachel, ai luat banii ?

— Da, răspunse ea.

— Cîți au fost ?

— Patru șilingi și un bănuț.

— Bine, bine, Domnul să vă aibă în pază.

Și se întoarse să plece.

Așa cum nu mi-am putut reține lacrimile cînd am auzit povestea acestui om, tot astfel nu m-am putut reține să nu-i vin în ajutor. Așa încît l-am strigat :

— Ascultă, prietene, vino aici. Pentru că te cred că ești sănătos, îndrăznesc să mă apropii. Uite, ține, am spus scoțîndu-mi mîna din buzunar. Du-te și cheam-o pe Rachel încă o dată, și dăruiește-i puțină mîngîiere și din partea mea.

I-am mai dat și eu patru șilingi și l-am rugat să-i lase pe piatră și să-și cheme soția.

Nu am cuvinte să zugrăvesc recunoștința omului, după cum nici el nu a găsit cuvinte ca să și-o exprime, decît prin lacrimile ce-i șiroiau pe obraji. Și-a chemat din nou soția și i-a spus că Domnul a muiat inima unui om străin, care, auzind de nefericirea lor, le-a dat atîta bănet, și multe altele de același fel. Și femeia și-a arătat recunoștința prin semne și a luat monedele cu bucurie. Din toți banii pe care i-am cheltuit în acel an, nici unii nu mi s-au părut a fi investiți cu mai mult folos.

După aceea l-am întrebat pe om dacă molima nu s-a întins și la Greenwich. Mi-a spus că pînă în urmă cu două săptămîni nu se ivise nici un caz. Dar acum se temea că începuse să-și arate colții și pe acolo. Însă numai în capătul orașului dinspre Deptford Bridge. Dar el nu se ducea decît la o singură măcelărie și la o singură băcănie de unde cumpăra tot ce i se cerea. Și era foarte grijuliu.

L-am mai întrebat cum se face că oamenii aceia care se închiseseră pe corăbii nu-și făcuseră stocuri de provizii ? Mi-a răspuns că unii dintre ei își făcuseră, dar, pe de altă parte, alții au venit la bord numai cînd a intrat spaima în ei și devenise prea primejdios să se mai ducă prin prăvălii să adune provizii. El îi servise pe toți cei de pe două vase, pe care le arătă, și care nu-și procuraseră nici de unele. Doar pesmeți marinărești și bere marinărească. Iar el le cumpărase toate celelalte.

I-am pus apoi întrebarea dacă mai erau și alte corăbii care se izolaseră, ca acestea două. Mi-a răspuns că pe tot cursul apei, pînă în fața orașului Greenwich, spre țărmul de la Lime-house și Redriff, toate vasele care au încăput, s-au înșirat două cîte două în mijlocul fluviului. Și unele dintre ele aveau mai multe familii la bord. La întrebarea mea dacă nu i-a ajuns ciuma, mi-a spus că nu prea crede. Doar pe vreo două nave care n-au avut grijă să nu-și lase marinarii să coboare la țărm. Mi-a mai spus că-i o priveliște frumoasă să vezi toate aceste vase încremenite.

Cînd mi-a zis că are de gînd să plece la Greenwich de îndată ce se înalţă fluxul, l-am întrebat dacă ar vrea să mă ia şi pe mine, şi apoi să mă aducă îndărăt, pentru că mă bătea gîndul să văd şi eu corăbiile astea înşirate de care-mi vorbise el. Mi-a răspuns că mă va lua numai dacă-i dau cuvîntul meu de creştin şi de om cinstit că nu port semne de boală. L-am încredinţat că Domnul mă cruţase ; i-am adăugat că locuiam în White-Chappel, dar că mă săturasem să zac atîta între patru pereţi şi ieşisem să iau şi eu o gură de aer curat. Şi că nimeni din gospodăria mea nu fusese atins de boală.

— Mă rog, a zis omul, cum inima dumneavoastră bună a fost mişcată de nefericirea mea şi a sărmanei mele familii, de bună seamă că nu veţi fi atît de lipsit de îndurare încît să intraţi în barca mea dacă nu sînteţi pe deplin sănătos, ceea ce ar însemna, nici mai mult nici mai puţin, decît să mă ucideţi pe mine, iar familia să mi se ducă de rîpă.

Bietul om îmi răscolea toată simţirea cînd vorbea despre familia lui cu atîta îngrijorare şi cu atîta drag, încît la început mi-am zis că o să mă las păgubaş de drumul cu barca lui. I-am spus că mai curînd îmi las curiozitatea nepotolită, decît să-i dau lui pricini de tulburare ; cu toate că, mai presus de orice îndoială, şi mulţumeam Cerului pentru acest lucru, eram mai sănătos decît cel mai sănătos dintre oameni. Ei bine, nu l-a lăsat inima să mă vadă renunţînd, ba, dimpotrivă, ca să-mi dovedească ce multă încredere avea în mine, acum stăruia să vin cu el.

Aşadar, cînd s-a înălţat fluxul, am urcat în barca lui şi m-a dus pînă la Greenwich. În timp ce el făcea cumpărăturile pe care trebuia să le facă, eu am urcat pe creasta dealului la poalele căruia se aşterne oraşul, şi m-am întors cu faţa spre răsărit, ca să pot vedea mai bine fluviul. Era într-adevăr o privelişte neobişnuită aceea a corăbiilor înşirate două cîte două, şi în unele locuri cîte trei, după lărgimea albiei. Şi asta nu numai în dreptul oraşului, între

casele de pe maluri, adică în locul numit Ratcliff sau Redriff, ci pe cursul întregului fluviu, pînă la capul Long-Reach, adică pînă unde cuprindeai cu ochiul liber.

N-aş putea spune cîte corăbii erau, dar nu greşesc socotindu-le la cîteva sute ; şi nu puteam decît să admir ideea, pentru că în acest chip zece mii de oameni, sau poate chiar mai mult, dintre cei ce se îndeletniceau cu treburile de navigaţie, izbutiseră să se adăpostească de furia molimei şi-şi duceau viaţa în tihnă şi siguranţă.

M-am întors acasă mulţumit de călătoria făcută şi, îndeosebi, de bietul barcagiu. De asemeni mă bucuram să văd că se creaseră mici adăposturi pentru un număr atît de mare de familii, în aceste vremuri de bejenie. Am observat însă, că pe măsură ce violenţa molimei se întețea, corăbiile cu familii la bord se mutau tot mai departe de oraş pînă cînd, după cum mi s-a spus, unele au căutat refugiu chiar în apele mării, ancorînd prin golfurile şi locurile sigure ale coastei de nord, atît cît s-au putut apropia de ea. Dar, pe de altă parte, nu toţi aceşti cetăţeni ce părăsiseră uscatul şi-şi făceau veacul la bordul corăbiilor au izbutit să ocolească molima, pentru că şi dintre ei au murit mulţi şi au fost azvîrliţi în apă, unii în coşciuge, alţii, după cîte am auzit, fără, iar cadavrele lor erau uneori văzute plutind pe fluviu, purtate de valuri încolo şi-ncoace.

Cred însă că acest lucru s-a întîmplat pe acele corăbii unde fie că oamenii nu s-au îmbarcat din timp şi au rămas pe ţărm pînă a fost prea tîrziu şi boala le-a pătruns în trup fără, poate, ca ei înşişi să-şi fi dat măcar seama, şi astfel au adus-o la bord ; fie din pricină că, aşa cum mi-a povestit barcagiul, n-au apucat să-şi facă provizii de merinde, şi s-au văzut nevoiţi să trimită oameni pe ţărm ca să cumpere ce se nimerea, ori s-au aprovizionat pe calea bărcilor ce veneau de la ţărm. Şi în felul ăsta s-a răspîndit şi printre ei sămînţa ciumei.

Aici e locul să arăt că ciudatul fel de a gîndi al londonezilor la acea vreme a dus în mare măsură la propria lor ruină. Molima a încolțit, cum am mai arătat în nenumărate rînduri, la capătul mai îndepărtat al orașului și s-a întins treptat și cu încetineală către City. Primul zvîcnet a avut loc în decembrie, apoi a revenit în februarie, și după aceea numai în aprilie. Și de fiecare dată cîte puțin. Pe urmă a părut să se fi stins cu totul pînă în mai, ba chiar pînă în ultima săptămînă a lunii mai, cînd nu s-au înregistrat decît 17 cazuri, toate în același capăt al orașului. Și s-a menținut într-aceleași granițe chiar pînă au început să se numere cîte 3.000 de morți pe săptămînă. Ceea ce a făcut ca populația din Redriff și Wapping și Ratcliff, adică de o parte și de alta a fluviului, ca și aproape toți cei din Southwark, să-și închipuie că ei vor fi scutiți de molimă, sau, cel puțin, că printre ei boala nu se va dezlănțui cu prea mare violență. Mulți își ziceau că mirosurile de smoală și catran, de ulei, de rășină și de sulf, care însoțesc meșteșugurile legate de navigație, o să-i apere. Alții își făceau speranțe că boala o să-și mistuie furia în Westminster și în parohiile St. Giles și St. Andrew, și o să-și sleiască puterile pînă să ajungă la ei.

Asemenea gînduri i-au făcut pe cei din Redriff, Wapping, Ratcliff și Lime-House atît de încrezători, încît se măguleau singuri că ciuma o să se retragă fără să-i viziteze și pe ei. Drept care n-au luat nici un fel de măsură de a se refugia la țară sau de a se închide în case. Dimpotrivă, nu numai că nu se mișcau din loc, dar îi pofteau în casele lor pe prietenii și cunoscuții care se evacuau din City. Și mulți de prin alte districte s-au aciuit în această parte a orașului, pe care o socoteau a fi în deplină siguranță, ocolită de mînia cerească.

Și din această pricină, cînd molima a năvălit peste ei i-a găsit mai uluiți, mai nepregătiți și mai neajutorați decît cetățenii de prin alte părți. Căci în lunile septembrie și octombrie, cînd au fost potopiți de ciumă, nu mai exista

putința de a te refugia la țară, pentru că nimeni nu mai oferea găzduire unui străin, și nici în împrejurimile orașului. După cum mi s-a spus, mulți au luat drumul spre Surry, unde au fost găsiți morți de foame prin păduri și pe cîmp, acest ținut avînd mai multe petice de cîmp deschis, dar și mai multe păduri decît altele din vecinătatea Londrei. Au rătăcit mai cu seamă prin parohiile Camberwell, Dullege și Lusum, unde se pare că, de teama molipsirii, nimeni n-ar fi întins altuia o mînă de ajutor.

Cum aceasta a fost mentalitatea cetățenilor de pe malurile fluviului, iată de ce s-au văzut siliți să se retragă pe vase. Cei care au făcut-o din timp și cu chibzuială, îndestulîndu-se cu provizii astfel încît să nu fie nevoiți să coboare la țărm, ori să se aprovizioneze de la barcagiii care veneau cu merinde, și-au asigurat unul dintre cele mai ferite adăposturi. Dar cei care luați pe nepregătite au alergat în corăbii fără să-și ia măcar pîine cu ei, ori s-au refugiat în vase care n-aveau echipaj la bord pentru a duce corabia mai la depărtare, ori pentru a trimite oameni cu barca în josul rîului, unde se puteau face în siguranță cumpărăturile, s-au îmbolnăvit și pe corăbii la fel ca și pe uscat.

Dacă oamenii mai înstăriți s-au refugiat la bordul corăbiilor, cei mai nevoiași au căutat adăpost în șalupe, pescadoare, șlepuri sau bărci pescărești ; și mulți, mai ales barcagiii, s-au mutat în bărcile lor. Dar toți aceștia, mai cu seamă barcagiii, au avut parte de o soartă tristă, căci tot ducîndu-se după provizii pentru alții, și poate chiar pentru ei înșiși, au adus molima, care a dat iama în ei. Mulți dintre barcagii au murit singuri în luntrele lor, atît mai sus cît și mai jos de pod, și uneori erau găsiți abia după ce începuseră să putrezească.

Într-adevăr, mizeria cetățenilor de la capătul dinspre mare al orașului a fost vrednică de plîns și de cea mai adîncă milă. Dar vai ! În acele vremuri fiecare era atît de preocupat de propria lui piele, încît nu mai era loc de

milă și jale pentru alții. Căci fiecăruia îi dădea moartea tîrcoale, iar multora le și lăsase goluri în familie, așa că nimeni nu mai știa ce să facă și cum să se apere. Grija aceasta nimicise orice urmă de milericordie. Instinctul de apărare era legea primordială. Copiii fugeau departe de părinții care zăceau măcinați de boală. Și în unele cazuri, oricum mai rare decît primele, părinții își părăseau copiii. Au fost și niște exemple odioase, ba chiar două în aceeași săptămînă, în care mame, înnebunite și năucite de boală, și-au ucis propriii copii. Unul dintre aceste cazuri s-a petrecut nu departe de locuința mea. Dar sărmana creatură smintită n-a trăit destul pentru a-și da seama de păcatul pe care-l săvîrșise și, cu atît mai puțin, pentru a-și primi pedeapsa.

Nu-i de mirare că primejdia morții imediate seca seva iubirii și a grijii de aproape. Vorbesc, firește, în general, pentru că au existat și multe pilde de duioșie, milă și împlinire a datoriei la numeroși oameni, și unele dintre acestea au ajuns și la urechile mele. Pe toate le știu, desigur, din auzite. Pentru că nu aș putea pune mîna în foc pentru adevărul nici uneia dintre aceste întîmplări individuale.

Dar ca să vă înfățișez cîteva, dați-mi voie să vă spun că, unele dintre cele mai jalnice cazuri, în timpul pacostei, au fost cele ale femeilor gravide. Acestea, cînd ajungeau la soroc și erau cuprinse de dureri, nu se puteau bizui pe nici un fel de ajutor : nici tu moașă, nici tu vecină care să le ușureze chinurile. Cele mai multe moașe muriseră, mai ales dintre cele care erau folosite de populația săracă. Altele, dacă nu chiar toate moașele de mare vază, plecaseră la țară. Așa încît, o gravidă care nu era în stare să plătească un preț amețitor, nu putea găsi o moașă care să o ajute, sau dacă găsea, era una dintre cele nepricepute și neștiutoare. Drept care, un număr neînchipuit de mare de femei gravide se găseau în grea suferință. Unele nășteau, dar erau vătămate de brutalitatea și neștiința celor care, chipurile, le ajutau. Aceleași mîini nepricepute pricinuiau moartea unui număr uriaș de nou-născuți, pretinzînd, în neștiința lor, că o salvează pe mamă, orice s-ar întîmpla cu copilul. Și, adeseori, se prăpădeau și mama și copilul. Mai ales în cazurile în care mama era atinsă de molimă, nimeni nu s-ar fi apropiat de ea, și adeseori pierea împreună cu fătul. Alteori mama murea de ciumă cu copilul pe jumătate născut, ori născut dar cu cordonul netăiat. Unele femei mureau în chinurile facerii, fără să ajungă să aducă pruncul pe lume. Asemenea cazuri erau atît de numeroase, încît e greu să-ți mai dai și o părere asupra lor.

Cîte unele apăreau în neobișnuitele cifre înregistrate în *Buletinele mortuare* (eu însă sînt departe de a crede că acestea se puteau apropia de cifra reală).

Apăreau sub denumirile :

„Moarte la naștere".
„Avortări și prunci născuți morți".
„Prunci nebotezați."

E interesant de comparat cifrele din perioadele în care molima a bîntuit mai năpraznic, cu cele de înainte de izbucnirea molimei.

Astfel în săptămînile dintre 3 ianuarie și 7 martie, situația, în total, a fost următoarea :

Moarte la naștere	*Avortări*	*Născuți morți*
48	24	100

Iar între 1 august și 3 octombrie :

291	61	80

La aprecierea acestor diferențe trebuie să se țină seama și de faptul că, potrivit cu părerea noastră, a celor care ne aflam pe atunci în Londra, în lunile august și septembrie nu rămăsese în oraș nici măcar a treia parte din populația care se găsise aici în ianuarie și februarie. Pe scurt, iată, comparativ, cifrele femeilor decedate datorită cau-

zelor mai sus arătate, cu un an înainte de molimă și în timpul acesteia :

1664	La naștere	189	1665	La naștere	625
	Avortări și născuți morți	458		Avortări și născuți morți	617
		647			1242

Repet, inegalitatea este cu atît mai izbitoare dacă se ține seama de micșorarea numărului populației. Nu am pretenția să cunosc cifra exactă a cetățenilor care rămăseseră în Londra, dar o presupunere pot să fac.

Prin cele de mai sus, am vrut doar să arăt nenorocirea acelor biete făpturi. Așa încît se întîmpla ca în *Sfînta Scriptură* : „Vai și amar de femeile gravide și de cele ce vor alăpta în acea zi !“ Pentru că, într-adevăr, era vai și amar de ele.

Eu unul nu prea am avut de-a face cu familii în care s-au petrecut asemenea drame, dar mi-era de ajuns să aud strigătele acelor nefericite ființe. Cît despre starea gravidelor, ați văzut : 291 de femei moarte în chinurile facerii într-un răstimp de nouă săptămîni. Aceasta la o treime din numărul total al populației. Așa încît îl las pe cititor să calculeze singur proporția reală.

Nu încape îndoială că mizeria femeilor care alăptau era la fel de mare. În această privință, *Buletinele mortuare* nu sînt prea lămuritoare. Totuși unele arată cîte ceva : numărul sugarilor morți din lipsă de lapte, înregistrat în unele *Buletine* este mai crescut decît de obicei. Dar asta nu spune mare lucru. Nenorocirea era următoarea : 1. Unii prunci mureau din lipsa laptelui, întrucît mama decedase și restul familiei așijderea. Și dacă mi-e îngăduit să-mi dau o părere, cred că sute de nou-născuți au pierit în felul ăsta. 2. Alții mureau nu din lipsă de lapte, ci otrăviți de laptele doicii ; ba chiar în cazurile în care îi alăptase propria mamă și aceasta se îmbolnăvise, înseamnă că își

otrăvise fătul, chiar înainte de a fi știut ea că este bolnavă. În asemenea cazuri, pruncul murea înaintea mamei.

Nu pot decît să las în aceste file următorul avertisment pentru cazul cînd vreo altă cumplită molimă ar veni peste orașul nostru : toate femeile gravide sau cu prunc la sîn trebuie să plece deîndată, dacă au mijloacele trebuincioase. Căci de se vor molipsi, suferințele lor vor fi îndoite față de ale celorlalți.

Aș putea să vă istorisesc niște întîmplări de să vi se încrînceneze carnea, despre prunci vii găsiți sugînd la sînul mamelor sau doicilor moarte. Sau despre o mamă din parohia mea, care văzînd că pruncul ei arată bolnav, a trimis după un spițer ca să-i vadă copilul. Cînd a venit spițerul, se zice că mama tocmai își alăpta pruncul și, după cum se înfățișa, ea părea pe deplin sănătoasă. Dar cînd spițerul se apropie, văzu semnele bolii chiar pe sînul mamei. Nevoind să o înspăimînte pe biata femeie, îi ceru copilul ca să-l examineze. Duse copilul în leagănul care se afla în încăpere, și, desfășîndu-i scutecele, văzu aceleași semne și pe trupșorul lui. Și mama și pruncul muriră înainte ca spițerul să se fi întors la el acasă, pentru a trimite o doctorie de apărare tatălui căruia îi spusese întregul adevăr. Dacă mama a luat boala de la copil, sau copilul de la mamă, nu se știe, dar mai de crezut e cea de-a doua ipoteză.

Același lucru s-a întîmplat și în cazul unui copil adus acasă la părinți din brațele unei doici care murise de ciumă. Mama copilului n-a șovăit să-l strîngă la pieptul ei. Pruncul a infectat-o și au murit împreună, mamă și copil.

Și cel mai înăsprit dintre oameni ar vărsa lacrimi de-ar ști cît de multe erau mamele care-și vegheau cu duioșie pruncii bolnavi, murind adeseori înaintea acestora, luînd boala de la ei și, în numeroase cazuri, dîndu-și sufletul în timpul ce copilul pentru care se jertfiseră se însănătoșea.

Se mai povestea de un negutător din East-Smith-field, a cărui soție era gravidă — aflîndu-se la primul născut —

și a fost cuprinsă de chinurile facerii bolnavă fiind de ciumă. Bietul om n-a putut găsi nici o moașă s-o ajute, nici o infirmieră s-o îngrijească. Cele două slujnice pe care le ținea, își luaseră tălpășița. Sărmanul negutător a alergat din casă în casă, ca ieșit din minți, dar nu a putut afla nici un ajutor. În cele din urmă, un paznic din poarta unei case infectate i-a făgăduit că a doua zi în zori va veni cu o infirmieră. Nefericitul om se întoarse acasă cu inima zdrobită, și o ajută pe nevastă-sa atît cît se pricepu, făcînd el pe moașa. Copilul se născu mort și, după un ceas, își dădu și nevastă-sa duhul în brațele lui. Dimineața, cînd paznicul veni cu infirmiera după cum făgăduise, găsind ușa deschisă, intră și-l găsi pe nefericitul soț strîngîndu-și încă în brațe soția moartă ; și atît de strivit de durere, încît, numai la cîteva ceasuri și-a dat și el sufletul, fără să fi purtat cel mai mic semn de boală. Se prăbușise, pur și simplu, sub povara suferinței.

Am auzit despre unii care, la moartea celor dragi, s-au îndobitocit de durere. Și se mai vorbea de cazul unuia atît de doborît de suferință, încît, treptat capul i s-a lăsat cu totul între umeri, de nu i se mai vedea decît creștetul puțin deasupra liniei omoplaților ; încetul cu încetul, și-a pierdut glasul și judecata, iar capul, cu fața înainte, nu mai putea fi ridicat dintre umeri decît cu ajutorul altora. Bietul om nu și-a mai revenit niciodată ; a lîncezit așa vreun an și a murit. Și nici c-a fost văzut vreodată înălțîndu-și privirile din pămînt sau uitîndu-se la ceva anume.

Nu-mi pot lua însărcinarea de a povesti asemenea întîmplări altfel decît în linii mari, pentru că nu era lesne să afli amănunte ; uneori familiile în care se petrecuseră astfel de fapte fuseseră cu totul nimicite de ciumă. Dar cazuri fără număr de acest fel îți ajungeau la ureche sau ți se perindau prin fața ochilor. Străbătînd doar străzile, așa cum făceam eu, e prea greu să poți spune că faptul ăsta s-a întîmplat în cutare familie, iar celălalt în alta,

mai ales că lucrurile se petreceau în același timp, dar niciodată în același chip.

Pentru că vă vorbeam însă despre vremea cînd molima pustia părțile răsăritene ale orașului, iar cei dinspre părțile fluviului se fuduleau că pe ei o să-i ocolească, închipuiți-vă cum și-au pierdut mințile cînd ciuma a năvălit peste ei. Pentru că într-adevăr a năvălit ca o hoardă înarmată. Și ajungînd aci, mi-au venit iar în minte cei trei bărbați care au plecat din Wapping neștiind încotro s-o ia, și despre care v-am mai pomenit : unul făcea pesmeți marinărești, altul era țesător de vele, iar al treilea dulgher ; toți trei din Wapping sau de pe acolo.

Așa cum v-am spus, toropeala și siguranța oamenilor de prin acele părți erau atît de puternice, încît nu numai că nu s-au mutat, precum cei de prin alte locuri, dar se făleau în gura mare că ei sînt sănătoși și că sănătatea ține cu ei. Așa că mulți oameni din City și din suburbiile infectate s-au retras la ei, ceea ce se poate că a grăbit răspîndirea ciumei și pe aici. Căci, deși eu sînt de părere că, de îndată ce se ivesc primele semne ale unei molime, toți cei care au putința de a se evacua trebuie să pornească din timp și să golească orașul amenințat, totuși, după ce toată lumea hotărîtă să plece a plecat, cei care au rămas, gata să-și înfrunte soarta, trebuie să stea locului, și nu să se vînture dintr-o parte într-alta a orașului ; căci ei poartă în chiar straiele lor sămînța ciumei, ducînd-o de la o casă la alta, spre blestemul și răul tuturor.

Din aceeași pricină s-au dat ordine ca toți cîinii și pisicile să fie uciși ; căci fiind animale domestice, alergau de la o casă la alta și dintr-o stradă în alta, putînd să poarte în chiar blana lor acele efluvii sau emanații otrăvitoare ale bolnavilor infectați. Drept care, încă de la începuturile molimei, primarul și judecătoriile, de comună înțelegere cu medicii, au scos o ordonanță potrivit căreia de îndată trebuiau să fie omorîți toți cîinii și pisicile. Se numea un

slujbaş care avea să răspundă de îndeplinirea acestei misiuni.

Dacă ar fi să luăm în seamă socotelile publice, e de necrezut cîte asemenea sărmane animale au fost ucise[1]. Se vorbea de patruzeci de mii de cîini şi de cinci ori pe atîtea pisici, pentru că nu exista casă fără pisică, ba în unele se găseau chiar cîte cinci-şase. S-au depus de asemenea toate strădaniile pentru stîrpirea şoarecilor şi şobolanilor, mai cu seamă a acestora din urmă. S-au pus capcane de şoareci, şi otrăvuri, şi o mare mulţime din aceste dihănii au fost nimicite.

Adeseori cugetam eu iar şi iar cît de nepregătită fusese întreaga obşte pentru calamitatea care o pălise şi în ce măsură dezastrul ce urmase se datora faptului că nu se luaseră la timp măsuri şi prevederi atît publice cît şi personale. Dacă s-ar fi făcut tot ce se cuvenea, numărul victimelor ar fi fost mult mai mic. Spun toate acestea ca un avertisment şi ca o lecţie pentru posteritate.

Dar să revin la istoria celor trei bărbaţi, o istorie îmbibată de morală în fiecare părticică a ei. Întreaga lor conduită, ca şi a acelora cu care s-au însoţit, e un model vrednic de urmat pentru toţi cei nevoiaşi, bărbaţi sau femei, în caz că s-ar mai ivi vreodată asemenea pacoste. Şi cred că de n-ar fi decît acest ţel, povestea tot merită a fi depănată, chiar dacă aşa cum o ştiu eu nu oglindeşte întotdeauna întreg adevărul faptelor.

Doi dintre ei erau fraţi, unul fost ostaş care acum cocea posmagi, iar celălalt un marinar şchiop, care acum ţesea pînze de corabie ; cel de-al treilea era dulgher.

Într-o bună zi, John posmagiul zice către frate-său Thomas, ţesătorul de pînze :

[1] Toate măsurile de apărare împotriva ciumei prevăd uciderea animalelor domestice. În timpul epidemiei din 1543, fuseseră ucişi toţi cîinii, cu excepţia celor de vînătoare. Cifrele date de Defoe par însă îndoielnice.

— Frate Tom, ce-o să se aleagă de noi ? Ciuma se înteţeşte în oraş şi se îndreaptă către Wapping. Ce ne facem?

— Adevăr grăişi, răspunse Thomas. Nici eu nu ştiu ce să mă fac, căci dacă molima se lăţeşte în Wapping, eu voi fi dat afară din casă.

Şi astfel se porniră să pună lucrurile la cale.

John : Să fii dat afară din casă, Tom ? Dacă aşa se va întîmpla, nu ştiu zău cine o să te mai primească. Pentru că oamenii se tem acum unul de altul, şi nu-i chip să mai găseşti vreo locuinţă pe undeva.

Tom : Gazdele la care locuiesc eu sînt oameni cumsecade şi se poartă cu bunătate faţă de mine. Dar ei spun că dacă mă duc zi de zi la lucru în oraş, e primejdios să mă întorc acasă. Şi-au pus în gînd să se ferece în casă şi să nu dea drumul nimănui să se apropie de ei.

John : Păi bine fac dacă au de gînd să rămînă în oraş.

Tom : S-ar putea să mă hotărăsc şi eu să mă încui în casă, pentru că în afară de nişte pînze care i s-au ordonat patronului meu şi pe care le isprăvesc eu acum, n-o să mai capăt o bună bucată de vreme nimic de lucru. Treburile nu mai mişcă deloc. Pretutindeni muncitorii şi slujitorii sînt daţi afară, aşa că s-ar putea să fiu bucuros să mă zăvorăsc în casă. Dar nu prea cred să primească gazdele mele una ca asta.

John : Şi-atunci, ce-ai să te faci, frăţioare ? Şi ce-o să mă fac eu ? Căci şi eu stau la fel de rău ca şi tine. Gazdele la care locuiesc s-au mutat la ţară, cu căţel şi purcel, în afară de o singură slujnică ; dar şi ea pleacă săptămîna viitoare şi încuie casa. Aşa că o să mă pomenesc lipsit de căpătîi chiar mai devreme decît tine. Dar eu am hotărît să-mi iau valea, numai de-aş şti încotro să mă duc.

Tom : Rău am făcut că n-am plecat dintru-nceput, că atunci ne erau toate căile deschise. Acum nu mai e chip să ne clintim. Dacă încercăm să ieşim din oraş, o să pierim de foame. Nimeni n-o să ne vîndă de-ale gurii pe banii

noştri, şi nici n-or să ne lase să trecem prin oraşe, darmite să ne găzduiască prin case.

John : Şi ce-i mai rău, nu prea am nici parale.

Tom : Cît despre asta nu-i bai. Eu am ceva pus deoparte, deşi nu mare lucru. Dar îţi spun că nu putem pleca la drum. Cunosc eu o pereche de oameni cumsecade de pe strada mea care au încercat să plece, şi cînd au ajuns la Barnet sau la Whetston, sau undeva pe acolo, oamenii erau gata să tragă în ei dacă ar fi vrut să facă un pas mai departe. Aşa că s-au întors îndărăt cu coada între picioare.

John : Ba eu i-aş fi lăsat să tragă în mine, dac-aş fi fost acolo. Dacă nu mi s-ar fi vîndut merinde pe bănişorii mei, atunci le-aş fi luat cu sila, chiar de sub nasul lor.
Şi dacă le-aş fi trîntit banii, n-ar fi avut pricină să mă urmărească în judecată.

Tom : Vorbeşti ca un vechi ostaş, de parcă te-ai afla încă în Ţările-de-Jos. Dar lucrurile sînt serioase. Oamenii sînt îndreptăţiţi să nu lase pe nimeni să se apropie de ei, în vremuri de bolişte, atîta timp cît nu ştiu dacă eşti sănătos sau nu. Şi nu-i drept să-i jefuim.

John : Nu, frate, nu m-ai înţeles. Eu n-aş jefui pe nimeni. Dar dacă nu mi s-ar da drum liber în vreun oraş sau pe şosea, şi dacă nu mi s-ar vinde mîncare pe banii mei, ar însemna că oraşul acela are dreptul să mă înfometeze şi să mă ucidă, ceea ce nu-i adevărat.

Tom : Dar te lasă liber să faci cale întoarsă, şi deci nu te înfometează.

John : Bun, dar oraşul următor în care m-aş întoarce iarăşi nu m-ar lăsa să merg mai departe şi uite aşa, între ele, aş muri de foame. Şi apoi, nu există nici o lege care să mă oprească să merg pe drumul mare, încotro doresc.

Tom : Ar însemna mare necaz să te ciorovăieşti cu ei în fiecare oraş întîlnit în cale. Asta nu-i lucru la care să se înhame nişte oameni săraci ca noi, mai ales în vremuri din astea.

John : Da de ce nu, frăţioare ? Noi ne aflăm într-o stare mai rea decît a oricui altcuiva. Nici să plecăm nu putem, şi nici să rămînem. Gîndesc aidoma ca leprosul din Samaria : „Dacă rămînem pe loc, moartea ne paşte". Vreau să spun, pe nişte oameni ca noi, fără o casă a noastră, şi fără ca cineva să ne dea găzduire. Şi nici pe stradă nu putem dormi. Nu ne rămîne decît să ne culcăm singuri în căruţa cu morţi. De aceea zic : dacă rămînem pe loc, moartea ne paşte sigur ; iar dacă plecăm, s-ar putea să murim. Eu unul sînt hotărît să plec.

Tom : Bine, pleci. Dar încotro pleci ? Şi ce ai să faci ? Şi eu aş veni cu dragă inimă cu tine, de-aş şti unde. Dar nicăieri nu avem cunoscuţi, nu avem prieteni. Noi aici ne-am născut şi aici vom muri.

John : Uite ce-i, Tom, întreaga ţară e ţara mea de baştină, la fel ca şi acest oraş. A spune că nu vrei să-ţi părăseşti, la vreme de molimă, oraşul în care te-ai născut, e ca şi cum ai spune că nu vrei să ieşi din casa ta cînd a luat foc. Eu m-am născut în Anglia, şi am dreptul să trăiesc în ea.

Tom : Dar ştii bine că, prin lege, orice vagabond poate fi oprit şi trimis îndărăt la ultimul lui domiciliu legal.

John : Dar cine o să mă ia pe mine drept un vagabond ? Nu doresc decît să pornesc la drumeţie, şi legea îmi dă dreptul s-o fac.

Tom : Oricît am pretinde noi că avem prin lege drept la călătorie sau la drumeţie, ei nu se vor lăsa duşi cu vorba.

John : A fugi ca să-ţi salvezi viaţa nu e un drept legal ? Şi oricine ştie că e un adevăr. Noi nu înşelăm pe nimeni.

Tom : Să zicem că ne lasă să trecem. Încotro vom merge ?

John : Oriunde ne vom putea salva viaţa. O să avem destul timp să ne gîndim la acest lucru cînd om izbuti să

ieșim din oraș. Din momentul în care mă văd ieșit din blestemata asta de Londră, nu-mi mai pasă unde mă duc.

Tom : Ne-om izbi de mari greutăți. Nu știu ce să spun.
John : Bine, Tom, stai și mai chibzuiește un pic.

Acestea se întîmplau pe la începutul lunii iulie, și cu toate că molima se întinsese în părțile de nord și de apus ale orașului, toate suburbiile aflate de o parte și de alta a fluviului rămăseseră încă neatinse, așa cum am mai arătat. Aceasta chiar și cînd *Buletinele săptămînale* înregistrau 1006 morți pe săptămînă.

Două săptămîni mai tîrziu, cei doi frați se întîlniră iar, dar de astă dată lucrurile se înrăutățiseră. Ciuma înaintase vertiginos. *Buletinele* înregistrau acum cîte 2785 morți pe săptămînă, și cifrele erau în continuă creștere. Totuși, de ambele maluri ale rîului situația era încă bună. Începuseră să mai moară însă și prin Redriff, iar în Ratcliff muriseră vreo cinci-șase, cînd țesătorul de vele veni la fratele lui, John, cuprins de spaimă, pentru că gazdele îi puseseră în vedere ca pînă într-o săptămînă să se mute. Și fratele John se găsea la ananghie, căci și el ajunsese pe drumuri și se rugase de patronul lui să-l lase să se aciuiască într-o magazie ce ținea de brutărie, unde își încropise un culcuș din paie acoperite cu niște saci de ținut pesmeți, iar cu alți asemenea saci se învelea.

Și atunci, văzînd ei că nu mai era chip să găsească de lucru, sau vreo slujbă, sau vreo posibilitate de cîștig, hotărîră să facă tot ce le-o sta în putință ca să iasă din orașul infectat ; și au gîndit că, gospodărindu-se cu chibzuială, vor izbuti să trăiască din puținul pe care-l aveau, atît cît o să țină acesta. Iar după aceea, dacă vor găsi de lucru, vor lucra oriunde și oricît și orice fel de muncă.

În timp ce cumpăneau ei cum să treacă la fapte cît mai bine cu putință, află de planul lor și cel de-al treilea, care-l cunoștea îndeaproape pe țesătorul de vele, și ceru să-i însoțească și el. Așadar, toți trei se pregătiră de plecare.

Sumele de bani pe care le agonisise fiecare nu se prea potriveau între ele, dar cum țesătorul de vele, care era mai procopsit decît ceilalți, știa bine că nu ar fi găsit el de lucru la țară, pe lîngă că era și șchiop, se învoiră cu toții să pună banii laolaltă, cu condiția ca oricare din ei ar fi izbutit să cîștige ceva prin muncă, să adauge cîștigul la fondul comun.

Se mai învoiră să-și ia cu ei cît mai puțin calabalîc, pentru că hotărîseră să meargă la început pe jos ; și cît mai departe, ca să-și pună viețile în siguranță. Se sfătuiră îndelung între ei ce drum să apuce, și-i prinseră și zorii zilei fără să fi ajuns la o hotărîre.

În cele din urmă, marinarul zise o vorbă care le hotărî calea :

— Mai întîi de toate, începu el, e arșiță mare, așadar eu zic s-o luăm spre nord, ca să nu ne bată soarele în față și pe piept, căci altminteri ne-am înăbuși de căldură ; și mi s-a mai spus că nu-i bine să ți se înfierbînte sîngele, într-o vreme cînd boala s-ar putea să plutească în văzduh. În al doilea rînd, a urmat el, eu zic s-o pornim împotriva direcției din care o să sufle vîntul cînd plecăm, ca să nu ne ajungă din spate miasmele orașului.

Ceilalți doi se învoiră cu aceste măsuri, cu condiția ca nu cumva vîntul să bată dinspre sud, cînd ei se vor îndrepta spre nord.

Și-a dat cu părerea și John posmagiul, care înainte fusese ostaș :

— Întîi și-ntîi, nici unul dintre noi nu se așteaptă să găsim găzduire în vreun oraș, și n-o să ne fie prea bine să dormim sub cerul liber. Cu toate că acuma e cald, s-ar putea să vină umezeală și ploaie, ori noi trebuie să fim de două ori mai grijulii cu sănătatea noastră. De aceea zic, frate Tom, că tu care ești țesător de pînze, ai putea să ne faci cu ușurință un cort, pe care l-am ridica noaptea și l-am strînge dimineața și, în felul ăsta, nici că ne mai pasă

de toate hanurile din Anglia. Dacă avem un cort bun deasupra capului, o s-o scoatem cu bine la capăt.

Dulgherul se împotrivi la aceasta, spunîndu-le să lase totul în seama sa, căci seară de seară, cu securea și ciocanul lui, pentru că alte unelte nu avea, o să le ridice o căsuță de lemn, care o să-i mulțumească mai mult decît un cort.

Ostașul și dulgherul se ciorovăiră un timp asupra acestui punct, dar pînă la urmă birui ostașul cu ideea cortului. Singura greutate era că trebuiau să-l care după ei, ceea ce le sporea mult povara, mai ales că vremea era foarte fierbinte. Dar iată că peste țesătorul de vele a dat un noroc : stăpînu-său, care era și frînghier, avea un căluț care pe atunci nu-i făcea trebuință și, dorind să vină în ajutorul a trei oameni cinstiți, le dădu mîrțoaga ca să le care poverile. Ba chiar, în schimbul a trei zile de lucru, înainte de plecare, îi mai dădu ajutorului său o pînză mare de arboret, destul cît să facă un cort bun din ea. Ostașul îl învăță pe frate-său cum s-o croiască, și curînd, sub îndrumarea lui, cortul fu isprăvit și potrivit a fi înălțat pe niște pari. Așadar, iată-i gata de drum : trei bărbați, un cort, un căluț și o pușcă, pentru că ostașul ținea morțiș să plece cu armă, zicînd că acum nu mai era posmagiu ci soldat.

Dulgherul avea un săculeț cu unelte, care i-ar fi putut folosi dacă găsea ceva de lucru pe drum, ca să-și poată ține zilele. Își puseră toți banii laolaltă și, p-aci ți-e drumul.

Se pare că, în dimineața cînd porniră, vîntul bătea, după cum zicea marinarul care avea o busolă de buzunar, dinspre nord-vest. Așa încît luară direcția, sau mai curînd hotărîră să se îndrepte către nord-vest.

Dar li se ivi următoarea greutate : cînd o porniră din Wapping pe la capătul de lîngă Hermitage, cum ciuma se dezlănțuise aprig în părțile de nord ale orașului, adică în parohiile Shoreditch și Cripplegate, cei trei drumeți și-au zis că nu-i înțelept s-o ia prin vecinătatea acestor părți.

Așa încît ocoliră pe drumul de răsărit, adică pe șoseaua Radcliff și lăsară în stînga biserica Stepney, ca să nu treacă pe lîngă cimitir, mai cu seamă că acum vîntul bătea mai tare din vest, adică tocmai dinspre părțile cele mai mîncate de boală ale orașului. Așadar, depărtîndu-se de Stepney, făcură un ocol mare, și ieșiră în drumul mare taman la Bow.

Aici, santinela de strajă la podul Bow i-ar fi luat la întrebări ; dar ei trecură drumul și apucară pe o potecă îngustă care înconjoară capătul orașului, dînd spre Old-Ford, și astfel fură scutiți de interogatorii și se îndreptară spre Old-Ford.

Pretutindeni polițaii stăteau de veghe, nu atît pentru a nu lăsa oamenii să treacă, ci pentru a-i împiedica de a-și căuta adăpost în tîrgurile lor. Cu atît mai mult cu cît se iscase pe atunci un zvon, lesne de crezut, cum că sărăcimea din Londra, strivită de suferințe și lihnită de foame, luase armele în mînă și se răsculase, așa încît avea acum să se năpustească peste toate tîrgurile din jur, ca să jefuiască merinde. Acesta era însă, din fericire, doar un zvon și nimic mai mult ; deși n-ar fi fost departe de a ajunge o realitate, pentru că populația nevoiașă era atît de hărțuită de boală și de lipsuri, încît cu greu putea fi stăvilită să nu-și ia cîmpii, prefăcînd în praf și pulbere tot ce întîlnea în cale. Și, așa cum am mai arătat, singura piedică adevărată era faptul că ciuma îi secera cu atîta înverșunare, încît sărmanii se învălmășeau cu miile la groapă, în loc să se năpustească cu miile în cîmp. Așa încît, deși buna gospodărire a primarului și a judecătorilor a ajutat mult la strunirea furiei și deznădejdii poporului și la frînarea jafurilor, totuși adevărații stăvilitori au fost căruțele cu morți. Căci în acele zile, numai în cinci parohii au murit 5000 de oameni în trei săptămîni, iar bolnavi erau probabil de trei ori pe atît. E drept că unii se însănătoșeau, dar mult mai mulți cădeau bolnavi zi de zi. Iar cînd *Buletinele săptămînale* anunțau 5000 de morți, dați-mi voie să

cred, ținînd seama de condițiile în care se făceau socotelile, că erau de două ori pe atît.

Dar să ne întoarcem la drumeții noștri. La Old-Ford au fost cercetați, dar cum păreau mai curînd să vină de la țară decît de la oraș, au scăpat ușor. Oamenii le vorbeau, ba i-au lăsat chiar să intre într-o cîrciumă unde se găseau polițaiul și sergenții lui, și acolo li s-a dat de băut și de mîncat, ceea ce a făcut să le sporească vigoarea și curajul. Și tot aici le-a dat prin minte ca pe viitor, ori de cîte ori aveau să fie întrebați, să spună că veneau din Essex ; și nu din Londra.

Cu șiretlicul ăsta, cuceriră bunăvoința polițaiului de la Old-Ford, care le dădu o dovadă că veniseră din Essex și trecuseră prin tîrgul lor, fără să se fi abătut prin Londra. Ceea ce nici nu era prea departe de adevăr, întrucît Wapping sau Radcliff nu fac parte nici din City, nici din Liberties.

Această dovadă, adresată polițaiului următor, aflat la Hummerton, un cătun care ținea de parohia Hackney, a fost atît de binevenită, încît nu numai că le-a deschis acolo cale liberă, dar le-a înlesnit și obținerea unui certificat de sănătate eliberat de un judecător de pace, la rugămintea polițaiului. Și astfel au putut străbate lungul și fărîmițatul tîrg Hackney (care se alcătuia pe atunci din mai multe cătune), și au tot mers înainte pînă au ajuns la drumul mare dinspre nord, pe creasta Stamford-Hill.

La vremea aceea începuseră să se simtă osteniți, așadar hotărîră să ridice cortul și să-și petreacă prima noapte pe cărarea din spatele tîrgului Hackney, puțin mai încoace de locul unde aceasta dă în drumul mare. Găsind ei acolo un hambar, sau o clădire ce semăna a hambar, după ce se încredințară că nu era nimeni înăuntru, ridicară cortul, cu partea din față rezemată de hambar. Îl așezară în felul ăsta pentru că vîntul bătea vijelios în noaptea aceea, iar ei încă nu erau deprinși să înnopteze în asemenea adăpost și nici măcar să-l încropească prea bine.

Acolo îi găsi somnul, dar dulgherul, un om serios și cumpătat, neîmpăcîndu-se cu gîndul de a se lăsa așa, în voia soartei, din prima noapte, nu putu să adoarmă oricît se strădui, și atunci hotărî să iasă din cort, să ia arma și să facă pe santinela, străjuindu-i pe ceilalți doi. Astfel, cu arma în mînă, se plimba el în sus și-n jos prin fața hambarului, care se găsea în plin cîmp, lîngă drum, dar împrejmuit de o îngrăditură. Nu peste mult, auzi larmă de glasuri și de oameni în număr mare, care păreau să vină, gîndi el, de-a dreptul spre hambar. Nu socoti de cuviință să-și deștepte tovarășii, dar după cîteva minute, cum larma creștea întruna, posmagiul îl strigă și-l întrebă ce se întîmplă. După care sări și el în picioare. Cel de-al treilea, țesătorul șchiop, fiind foarte istovit, rămase în cort.

Așa cum se așteptaseră, mulțimea pe care o auziseră venea de-a dreptul spre hambar, cînd unul dintre drumeții noștri îi somă, întocmai ca o santinelă, cu un : „Cine-i acolo ?“ Oamenii nu răspunseră pe dată, dar unul dintre ei se adresă altuia din spatele său :

— Vai ! Așteptările noastre au fost înșelate. Au venit alții și au ocupat hambarul.

Cu toții se opriră, cuprinși parcă de mirare ; păreau să fie vreo treisprezece oameni și niște femei printre ei. Se sfătuiau ce să facă, și din vorbele lor drumeții noștri curînd aflară că și aceia erau niște nefericiți ca și ei, căutînd un adăpost și puțină siguranță. Ba mai mult, nu trebuiau să se teamă de apropierea lor, pentru că de îndată ce auziseră cuvintele „Cine e acolo ?“ femeile începuseră să strige speriate :

— Nu vă apropiați de ei ! Poate că sînt ciumați !

Apoi unul dintre bărbați zise :

— Să încercăm să stăm de vorbă cu ei.

La care femeile :

— Nu, în ruptul capului ! Dacă pînă acum Domnul ne-a cruțat, să nu ne băgăm singuri în primejdie ! Vă rugăm din toată inima.

Așa încît drumeții noștri își dădură seama că erau oameni de nădejde, care fugiseră la rîndul lor ca să-și salveze viețile. Cum le venise inima la loc, John îi spuse dulgherului :

— Hai să le dăm puțin curaj !

Atunci dulgherul le vorbi astfel :

— Hei, oameni buni ! Am aflat din vorba voastră că și voi ați fugit de același crunt vrăjmaș ca și noi. Nu vă temeți, nu sîntem decît trei la număr și dacă voi nu sînteți atinși de boală, noi nu vă facem nici un rău. Nu am ocupat hambarul, ci am înnoptat într-un cort în afara lui, și-l vom da la o parte ca să vă facem loc ; iar după aceea o să-l ridicăm din nou în altă parte.

După aceste cuvinte, se porni o discuție între dulgher, al cărui nume era Richard, și unul din grup, care se numea Ford.

Ford : Și ne puteți da încredințarea că sînteți cu toții sănătoși ?

Richard : Cît despre asta puteți avea inima ușoară ; nu vă pîndește nici un rău. Vedeți bine că nu voim a vă pune în primejdie și de aceea v-am spus că noi nu am folosit hambarul, și că vom muta cortul mai departe, ca să fim împăcați și noi și voi.

Ford : E o faptă frumoasă și mărinimoasă. Dar dacă ne încredințați că sînteți sănătoși, de ce să vă mutați adăpostul vostru, acum că vi l-ați înjghebat și aveți și voi dreptul la un strop de odihnă ? Noi o să intrăm în hambar, să ne odihnim un pic, fără să vă tulburăm pe voi.

Richard : Mă rog, dar voi sînteți mai numeroși decît noi. Nădăjduiesc că ne veți încredința și voi că sînteți pe deplin sănătoși, căci primejdia e la fel de mare și pentru noi ca și pentru voi.

Ford : Lăudat fie Domnul că unii au scăpat teferi, deși puțini. Care o fi ursita noastră de acum încolo nu putem ști, dar pînă în acest moment am fost cruțați.

Richard : Din ce parte a Londrei veniți ? A ajuns molima prin părțile voastre ?

Ford : Da, da, chiar pustiește cu furie, altfel n-am fi fugit așa cum ne vedeți. Nu credem să mai rămînă mulți în viață în urma noastră.

Richard : De unde veniți ?

Ford : Cei mai mulți dintre noi din parohia Cripplegate ; vreo doi sau trei din parohia Clarkenwell, dar din capătul celălalt.

Richard : Și atunci cum de nu v-ați evacuat mai devreme ?

Ford : Am fost plecați o bucată de vreme, și apoi ne-am adunat și ne-am adăpostit cu toții în Islington, unde am avut la îndemînă o casă părăsită ; ne-am dus acolo așternuturile noastre și cîteva lucrușoare. Dar ciuma a dat peste noi și în Islington, iar o casă vecină cu a noastră a fost infectată și închisă. Așa încît am fugit cu toții în mare grabă.

Richard : Și încotro vă îndreptați ?

Ford : Acolo unde soarta ne va îndrepta pașii. Nu știu unde, dar Domnul îi îndrumă pe cei ce-și înalță ochii spre el.

Aici discuția se încheie, iar oamenii veniră la hambar și, cu oarecare greutate, se strecurară în el. Nu se găsea decît fîn înăuntru, dar își încropiră culcușuri pe cît putură și se lăsară furați de somn.

Era anotimpul cînd se crapă devreme de ziuă. Și cum Richard dulgherul făcuse de strajă în prima parte a nopții, John ostașul îl înlocui acum, preluînd el straja de dimineață, așa încît intră în vorbă cu străinii. Aceștia îi povestiră că atunci cînd plecaseră din Islington avuseseră de gînd să se îndrepte spre nord, către Highgate, dar fuseseră opriți la Holloway și cei de acolo nu-i lăsaseră să treacă mai departe. Așa c-au trebuit să străbată prin cîmp și peste dealuri spre răsărit, și au ajuns la „Rîul îngră-

dit"[1], tot ţinîndu-se departe de oraşe. Au lăsat Hornsey în stînga, şi Newington în dreapta, şi au ajuns la Stamford-Hill din partea opusă celei din care veniseră drumeţii noştri. Şi acum îi bătea gîndul să treacă rîul, pe la mlaştini, şi să se îndrepte spre codrii Epping, unde trăgeau nădejde să fie lăsaţi să se aşeze. Se pare că nu erau săraci, cel puţin nu atît de săraci încît să se zbată în lipsuri. Aveau atîta cît să poată rezista, trăind cu mare cumpătare, două-trei luni, cînd, ziceau ei, era de aşteptat ca vremea rece să oprească molima, sau cel puţin să-i sleiască violenţa ; dacă nu de alta, măcar pentru că nu va mai exista cine să-i molipsească.

În mare măsură, aceasta era şi soarta drumeţilor noştri, numai că ei erau mai bine echipaţi pentru drum lung, şi aveau de gînd să meargă mai departe. Cu toate că la început n-ar fi vrut să se îndepărteze de Londra mai mult de o zi de drum, astfel ca să poată avea veşti de acolo la fiecare două sau trei zile.

Dar drumeţii noştri au descoperit o piedică neaşteptată şi anume căluţul care le căra tot greul, dar din pricina căruia trebuiau să ţină drumul mare. Pe cînd cei din grup tăiau peste plaiuri, fie că era sau nu potecă ori drum bătut. În felul acesta erau scutiţi de a trece prin oraşe, sau chiar de a se apropia de oraşe, decît doar cînd trebuiau să cumpere de-ale gurii. Şi cu acele prilejuri întîmpinau mari greutăţi. De care vom vorbi însă la locul lor.

Dar cei trei oameni ai noştri erau nevoiţi să ţină drumul mare, neputînd să treacă peste ţarini cu calul, sau să-i păgubească pe oameni stricîndu-le gardurile ori îngrăditurile, sau călcîndu-le semănăturile în picioare.

Dar tare ar fi vrut cei trei să se alăture grupului şi să le împărtăşească soarta. După ce mai stătură de vorbă, renunţară la planul lor dintîi, adică de a porni spre nord, şi se hotărîră să se ducă împreună cu ceilalţi în Essex.

[1] Apeductul construit în 1608—1613 de Sir Hugh Middleton pentru alimentarea Londrei cu apă.

Drept care, cînd se lumină bine de zi, îşi strînseră cortul şi-l încărcară în spinarea calului, apoi o porniră cu toţii laolaltă.

Încercară unele greutăţi la traversarea rîului cu barca, barcagiul temîndu-se de ei ; dar după ce discutară îndelung de la depărtare, barcagiul se învoi să lase barca într-un anumit loc, de unde aveau s-o ia ei singuri. Îi îndrumă apoi unde s-o lase, el avînd o altă barcă. Se pare că nu s-a atins timp de opt zile de prima barcă.

După ce i-au lăsat dinainte bani barcagiului, acesta le-a adus provizii de mîncare şi băutură, pe care le-a lăsat tot în barcă. Dar, aşa cum am spus, numai după ce a luat banii înainte.

Acum însă, drumeţii noştri erau în mare încurcătură cum să treacă rîul cu calul, barca fiind prea mică şi nepotrivită pentru aşa ceva. Pînă la urmă au trebuit să-l descarce de poveri şi calul a trecut apa înot.

De la rîu au luat-o spre pădure, dar cînd au ajuns la Walthamstow, oamenii din acest tîrg nu i-au lăsat să meargă mai departe, aşa cum se întîmpla dealtfel pretutindeni. Poliţaii şi sergenţii îi ţinură la depărtare, şi începură să poarte discuţii. Oamenii noştri le povestiră despre ei aceleaşi lucruri pe care le cunoaştem şi noi, dar tîrgoveţii nu le dădură crezare, spunîndu-le că mai veniseră pe acolo vreo două-trei grupuri care le înşiraseră aceleaşi baliverne, şi după aceea, în oraşele prin care trecuseră, cîţiva oameni se îmbolnăviseră de ciumă. Aşa că acei înşelători au fost prinşi, judecaţi şi pedepsiţi după merit. Drept care cîţiva dintre ei muriseră pe cîmp, fie de ciumă, fie de foame şi de lipsuri. Era, fireşte, o pricină foarte îndreptăţită pentru ca populaţia din Walthamstow să se arate foarte grijulie, şi să ia hotărîrea de a nu adăposti pe nimeni. Dar, aşa cum încerca să-i lămurească Richard dulgherul şi unul dintre bărbaţii din grup, nu exista nici o pricină ca să închidă drumurile şi să nu-i lase pe oameni doar să treacă prin oraş ; oameni care nu le cereau nimic

alta decît să fie lăsați a străbate străzile. Dacă cetățenilor le era teamă, n-aveau decît să intre în casă și să încuie ușile. Nimeni n-o să se poarte cu ei nici frumos nici urît, ci toți or să-și vadă mai departe de treburile lor.

Dar polițaiul și ajutoarele lui nici nu voiau să audă, și rămîneau îndărătnici și neînduplecați. Așadar, cei doi care încercaseră să-i înmoaie, se întoarseră la tovarășii lor de drum, să se sfătuiască ce-i de făcut. Situația era cît se poate de grea și o bună bucată de timp nimeni n-a știut ce cale să apuce. Dar în cele din urmă, John posmagiul și ostașul, stînd o leacă pe gînduri, le zise să-l lase pe el să lămurească treburile. Îi ceru mai întîi lui Richard dulgherul să taie niște crăci din copaci și să le cioplească într-un chip cît mai asemănător cu puștile. După cîtva timp, aveau vreo cinci-șase puști, care de la depărtare păreau a fi adevărate. Acolo unde ar fi trebuit să fie trăgaciul, le înveliră în cîrpe și zdrențe, așa cum fac ostașii pe vreme umedă, ca să le păzească de rugină. În rest, le mînjiră cu lut sau clisă, ca să le schimbe culoarea. În tot acest timp, restul grupului, sub îndrumările lui John, se așezară pe sub copaci, cîte doi, cîte trei, și aprinseră focuri, la mare depărtare unul de celălalt.

După care, el și cu încă vreo doi înaintară și ridicară cortul într-un loc unde putea fi bine văzut de la bariera înălțată de tîrgoveți. Puseră de strajă în fața cortului o santinelă, cu pușca adevărată — singura pe care o aveau. Santinela se plimba cu arma la umăr, așa încît toată lumea să-l poată vedea bine. Legară și calul de un gard din apropiere, și aprinseră un foc de surcele uscate de cealaltă parte a cortului, pentru ca cetățenii tîrgului să vadă numai focul și fumul, nu și ce se ascunde îndărăt.

După ce tîrgoveții se uitară și se tot uitară cu luare aminte, traseră încheierea, din tot ce se putea vedea, că erau împresurați de o mare mulțime înarmată și își cam pierdură cumpătul. Nu i-ar fi supărat atîta să-i lase să plece, cît să-i lase să stea. Mai cu seamă văzînd că aveau

cai și arme, căci li se arătase un cal (la gard) și o pușcă la cort ; dar mai văzuseră ei și pe alții foindu-se pe cîmp, sau îndărătul îngrăditurilor, cu pușca la umăr. La asemenea priveliște, desigur că se speriară foarte. Și se pare că s-au dus la judecătorul de pace să-l întrebe ce-i de făcut. Nu știu ce i-a povățuit judecătorul, dar către seară au strigat de la barieră către santinela de la cort.

— Ce doriți ? răspunse John. [1]

— Ce aveți voi de gînd să faceți ? întrebă polițaiul.

— Să facem ? se miră John. Ce-ați vrea să facem ?

Polițaiul : De ce nu plecați ? Pentru ce stați aici ?

John : De ce ne opriți calea pe șoseaua națională și nu ne lăsați să ne urmăm drumul ?

Polițaiul : Nu sîntem obligați să vă lămurim de ce și pentru ce. Dar v-am spus totuși : din pricina ciumei.

John : Și noi v-am spus că sîntem sănătoși tun, deși nici noi nu eram obligați să vă dăm aceste lămuriri. Și totuși ne opriți drumul pe șoseaua națională.

Polițaiul : Avem dreptul să vă oprim, pentru siguranța noastră. Și apoi, nu e șoseaua națională, ci un drum particular. Vedeți bine că e o poartă aci. Și cine trece, plătește o taxă.

John : Și noi avem dreptul la siguranța noastră, în aceeași măsură ca și voi. Doar știți că am fugit din orașul nostru ca să scăpăm cu viață. E o faptă necreștinească și nedreaptă ca să ne opriți.

Polițaiul : Aveți libertatea să vă întoarceți de unde ați venit ; de la asta nu vă oprește nimeni.

John : Nu ; cel ce ne oprește e un vrăjmaș mai puternic decît voi. Altfel n-am fi fugit de el.

Polițaiul : Atunci puteți lua oricare alt drum.

John : Nu, nu ; bănuiesc că vă dați seama că am putea să vă punem pe fugă, pe voi și pe toți cei din tîrgul vostru,

---

[1] Se pare că John era în cort, dar auzindu-i, ieși și preluă el arma făcînd pe santinela, ca și cum înăuntru ar fi fost un ofițer superior (n.a.).

numai să vrem. Dar din moment ce ne-ați oprit aici, ne declarăm mulțumiți. Vedeți, ne-am făcut aici tabăra, și aici vom rămîne. Trag nădejde că o să ne dați merinde.

Polițaiul : Noi să vă dăm merinde ? Ce tot spui acolo ?

John : Cum, doar n-o să ne lăsați să murim de foame. Dacă ne opriți aici, trebuie să ne și țineți.

Polițaiul : N-o să vă meargă prea bine dacă vă lăsați în seama noastră.

John : Dacă o să ne înfometați, o să ne luăm singuri partea.

Polițaiul : Doar n-aveți de gînd să ne atacați ?

John : Noi n-am rostit o vorbă despre atac. Dar de ce vreți să ne împingeți la una ca asta ? Eu sînt un vechi ostaș, și sînt învățat să fac foame. Și dacă vă închipuiți că lipsa de provizii ne va sili să facem cale întoarsă, vă înșelați amarnic.

Polițaiul : Dacă veniți cu amenințări, vom avea noi grijă să vă ținem piept. Am ordin să ridic populația împotriva voastră.

John : Dumneata ești cel care amenință, nu noi. Și dacă ne-ai pus gînd rău, e de datoria noastră să nu-ți dăm timp să treci la fapte. Peste cîteva clipe vom porni la asalt. [1]

Polițistul : Ce doriți de la noi ?

John : La început nu doream de la voi nimic alta decît să ne lăsați să trecem prin oraș. N-am fi făcut nimănui nici un rău și nimeni n-ar fi păgubit de pe urma noastră. Nu sîntem tîlhari, ci niște biete făpturi aflate la mare nevoie, încercînd să fugă de îngrozitoarea molimă din Londra, care nimicește mii de oameni în fiece săptămînă. Ne minunăm cum de puteți fi atît de lipsiți de inimă.

Polițaiul : Apărarea sănătății noastre ne-o cere.

John : Ce vă cere ? Să vă înțărcați mila cînd e vorba de o asemenea năpastă ?

[1] Această amenințare i-a speriat într-atîta pe polițai și pe cei care-l însoțeau, încît pe dată au schimbat tonul (n.a.).

Polițaiul : Uite ce-i, dacă vă prindeți să treceți peste cîmpul din stînga voastră, ocolind orașul, atunci vi se vor deschide cîteva porți.

John : Oamenii noștri călări [1] nu pot trece cu toată încărcătura pe poteca aceea. Și apoi nici nu duce la drumul pe care vrem să-l luăm noi ; și, la urma urmei, de ce să ne siliți s-o luăm pe acolo ? În plus, ne-ați ținut aici întreaga zi fără nici un fel de hrană decît aceea pe care am adus-o cu noi. Socot c-ar trebui să ne trimiteți niște merinde.

Polițaiul : Dacă o luați pe drumul pe care vă spunem noi, vă vom trimite niște provizii.

John : Dac-o luăm pe acolo, înseamnă ca toate celelalte orașe din comitat să ne închidă drumurile.

Polițaiul : Dacă vă vor da provizii, ce vă pasă ? Văd că aveți corturi, deci nu trebuie să cereți adăpost.

John : Mă rog, ce cantitate de provizii ne trimiteți ?

Polițaiul : Cîți sînteți ?

John : Nu vă cerem acum hrană pentru toți ai noștri ; noi sîntem împărțiți în trei cete. Dacă ne veți trimite pîine pe trei zile pentru douăzeci de bărbați și șase-șapte femei, și dacă ne veți arăta drumul peste cîmp despre care ne-ați vorbit, vom primi să ne abatem de la direcția noastră, pentru ca oamenii voștri să nu se mai teamă de noi, cu toate că sîntem la fel de sănătoși ca și voi.

Polițaiul : Și ne puteți încredința că ceilalți oameni ai voștri n-or să ne mai dea bătaie de cap ?

John : De asta puteți fi siguri.

Polițaiul : Trebuie să făgăduiți că nici unul dintre voi n-o să treacă nici cu un pas dincolo de locul unde vor fi așezate merindele pe care o să vi le trimitem.

John : Pentru acest lucru îmi iau eu întreaga răspundere. [2]

[1] A nu se uita că aveau un singur cal (n.a.).

[2] Aci, John strigă pe unul din oamenii lui și-i ceru să comunice căpitanului Richard și celorlalți să înainteze pe drumul de jos, spre mlaștini, urmînd să se întîlnească cu toții în pădure (n.a.).

Ca urmare a acestei învoieli, la locul ales fură puse douăzeci de pîini și patru ciozvîrte mari de carne de vacă, iar cîteva dintre porți fură deschise ; trecură cu toții, dar cetățenii din tîrg nu avură curajul nici măcar să se uite la ei în timp ce înaintau ; dar oricum se lăsase seara, și chiar dacă s-ar fi uitat n-ar fi văzut mare lucru și nu și-ar fi dat seama cît de puțini erau.

Așa a reușit s-o scoată la capăt John ostașul. Însă întreaga poveste se răspîndi în ținut, care intră pe dată în mare alarmă. Dacă drumeții ar fi fost cu adevărat două-trei sute la număr, întregul comitat s-ar fi ridicat împotriva lor și i-ar fi vîrît la închisoare sau poate că le-ar fi spart capetele.

Oamenii noștri au mirosit curînd lucrul ăsta, pentru că două zile mai tîrziu începură să întîlnească în drum potere călare sau pe jos, care scotoceau ținutul în căutarea a trei mari cete de oameni înarmați cu puști, care scăpaseră din Londra și semănau ciuma peste tot. Și nu numai că-i umpleau pe oameni de ciumă, dar pe unde treceau se țineau de prădăciuni.

Călătorii noștri, la auzul acestor lucruri, își dădură pe dată seama că se aflau în primejdie și, la sfatul lui John ostașul, hotărîră să se despartă din nou. John cu calul și cu cei doi tovarăși de drum ai săi porniră spre Waltham. Ceilalți se răzlețiră și ei în două grupuri, și se îndreptară spre Epping.

În prima noapte, se așezară cu toții în pădure, nu la mare depărtare unii de alții, dar nu mai ridicară cortul, ca să nu bată la ochi. Pe de altă parte, Richard se puse pe treabă cu toporișca și cu securea lui și, tăind crăci de copaci, clădi trei barăci sau bojdeuci, în care se adăpostiră cu toții cît putură de bine.

Hrana pe care o căpătaseră la Walthamstow le ajunse din plin pentru noaptea aceea, iar în ce privește ziua următoare, se lăsară în voia soartei. Se descurcaseră atît de bine pînă acum sub îndrumările fostului ostaș, încît de comună înțelegere îl numiră conducătorul lor. Și prima lui hotărîre păru foarte chibzuită. Anume, îi înștiință că acum se găseau destul de departe de Londra, încît să fie în siguranță. Cum nu aveau imediată nevoie de ajutorul celor din ținut ca să se întrețină, vor trebui să fie foarte grijulii ca nu cumva să se molipsească de la cei de prin acele locuri, la fel cum nici alții nu aveau să se molipsească de la ei. Trebuiau să fie foarte drămuiți, ca să le ajungă cît mai mult puținii bani pe care îi aveau ; cum nici nu putea fi vorba de acte de violență săvîrșite împotriva sătenilor din împrejurimi, urma ca, în condiția lor, să se mulțumească să obțină de la aceștia atît cît se va putea.

Cu toții se supuseră îndrumărilor lui. Așadar, își părăsiră cele trei barăci și, a doua zi, se îndreptară spre Epping. Căpitanul John, căci așa i se spunea acum, și cu soții lui, renunțară la planul lor de a se duce la Waltham, și se alăturară celorlalți.

Cînd se apropiară de Epping, se opriră și porniră să caute un loc prielnic în pădure, nu prea aproape de șosea, dar nici prea departe. Îl aflară într-o poieniță, sub un pîlc de copaci pitici. Aici își așezară tabăra, alcătuită din trei colibe mari, înjghebate din cîțiva pari, tăiați de dulgher și de cei care-l ajutau, și înfipți în pămînt în formă de cerc ; capetele parilor erau legate la vîrf, iar în părți golurile erau umplute cu rămurele și frunziș, astfel încît alcătuiau un adăpost închis și cald. În afara acestor colibe, mai aveau cortul, în care sălășluiau femeile, și un fel de șopron pentru cal.

Se întîmplă ca a doua sau a treia zi să fie la Epping zi de tîrg. Căpitanul John și cu încă un om se duseră la piață și cumpărară provizii, adică pîine și niște carne de oaie și de vacă. Iar două dintre femei se duseră separat, ca și cînd n-ar fi făcut parte din același grup, și mai cumpărară și ele ce putură. John luase calul și sacul folosit de dulgher pentru scule, ca să care proviziile în pădure. Între timp, dulgherul se pusese pe treabă și cioplise niște

bănci și scaunașe, din ce lemn putuse găsi, precum și o masă pe care să se poată mînca.

Preț de două sau trei zile, nimeni nu-i luă în seamă. Dar după aceea, o puzderie de oameni începu să iasă afară din oraș ca să se poată zgîi la ei și îngrijorarea puse stăpînire pe întregul ținut. La început, sătenilor le era teamă să se apropie, ceea ce nu-i supăra pe prietenii noștri, pentru că se zvonea că ciuma ajunsese la Waltham și că, de două, trei zile, se ivise și la Epping. Așa încît John le strigă sătenilor să stea la depărtare de ei, pentru că, le zise el: „Noi sîntem teferi și sănătoși și n-am vrea să aduceți ciuma în mijlocul nostru, și nici să spuneți pe urmă că noi am răspîndit-o".

După aceasta, slujbașii parohiei veniră să poarte discuții cu ei de la depărtare, și voiră să știe cine erau și cu ce drept își făcuseră lăcaș pe meleagurile lor.

John răspunse cu multă sinceritate că erau niște sărmani cetățeni londonezi care, prevăzînd năpasta ce avea să se abată peste ei, fugiseră din oraș la timp pentru a-și salva viețile și, neavînd rude sau cunoscuți la care să se adăpostească, se îndreptaseră la început spre Islington, dar ciuma urmărindu-i și acolo, plecaseră mai departe. Și, bănuind că cetățenii din Epping n-ar fi fost bucuroși să-i primească în orașul lor, și-au ridicat colibe și corturi sub cerul liber, în pădure, gata fiind să îndure toate greutățile și asprimile unui astfel de adăpost, decît să le pricinuiască sătenilor nemulțumiri și temeri că se vor molipsi de la ei.

La început, localnicii le vorbiră aspru și le cerură să plece. Locul acela nu era al lor. Ziceau dînșii că-s teferi și sănătoși, dar de unde să știe ei, sătenii, că nu erau ciumați și că nu vor îmbolnăvi întregul comitat? Așa încît nu-i puteau lăsa să rămînă acolo.

John le răspunse cu stăpînire de sine, aducîndu-le o grămadă de argumente. Iată cum au sunat cuvintele lui:

„Londra era locul datorită căruia tîrgoveții din Epping și din împrejurimi își cîștigau pîinea cea de toate zilele.

Acolo desfăceau ei roadele pămînturilor lor și din aceste cîștiguri își plăteau ei arendele pentru ferme. Și era dureros că se puteau arăta neînduplecați față de locuitorii Londrei, de pe urma cărora cîștigau atît de bine. N-o să le fie deloc pe plac mai tîrziu cînd o să li se amintească de această neînduplecare a lor și o să se vorbească despre barbaria, lipsa de ospitalitate și de bunăvoință pe care le-au avut față de cetățenii Londrei, cînd aceștia au fost nevoiți să fugă din fața celui mai crîncen vrăjmaș al omenirii. Va fi deajuns să se pomenească numele de Epping pentru ca ura londonezilor să fie stîrnită și mulțimea să azvîrle cu pietre în oamenii de acolo, ori de cîte ori s-ar fi arătat la tîrg. Și apoi, s-ar putea ca nici ei să nu fie scutiți de molimă, ba chiar se auzea că la Waltham se ivise ciuma. Și greu o să le mai vină celor care vor fugi de acolo, înainte ca boala să-i fi doborît, dacă nu li se va îngădui să-și găsească adăpost nici măcar sub cerul liber."

Localnicii le răspunseră din nou că nu aveau nici o chezășie că nou-veniții erau într-adevăr sănătoși. Fuseseră înștiințați că la Walthamstow năvăliseră tot așa cete întregi de oameni care ziceau că n-au nici urmă de boală, și care au amenințat să jefuiască orașul și să folosească forța de nu vor fi lăsați să treacă. Fuseseră vreo două sute de indivizi, și aveau cu ei arme și corturi ca ostașii din Țările-de-Jos. Au stors provizii de la cetățeni, amenințîndu-i că dacă nu le dau de bună voie le vor da de nevoie. Le-au vîrît armele sub nas și le-au poruncit în limbaj soldățesc. O parte dintre ăștia s-au risipit spre Rumford și Bent-Wood și au dus acolo ciuma cu ei; acum aceste două mari orașe erau infectate și oamenii nu mai aveau curaj nici să se ducă la piață. Era foarte de crezut că și grupul venit la ei făcea parte din acele cete, și dacă-i pe așa, meritau să fie trimiși la închisoare și ținuți acolo pînă aveau să se răscumpere de tot răul pe care-l pricinuiseră și de groaza și spaima pe care le semănaseră în ținut.

John le-a răspuns că ei nu trebuie să plătească pentru ceea ce făcuseră alţii. Îi încredinţă că ei erau cu toţii un singur grup şi că niciodată nu fuseseră mai mulţi decît acum (ceea ce, în treacăt fie spus, era adevărul curat), dar că au venit pe căi diferite şi s-au unit pe drum, necazurile lor fiind aceleaşi. Erau gata să dea toate datele privitoare la ei oricui le-ar fi cerut, adică să-şi comunice numele şi adresele locuinţelor, astfel încît să poată fi traşi la răspundere dacă s-ar face vinovaţi de vreo încălcare a legii. Dealtfel localnicii puteau să vadă că ei se mulţumeau să trăiască în condiţii potrivnice şi nu doreau decît să li se îngăduie a respira aerul sănătos al pădurii, căci de n-ar fi fost sănătos n-ar fi rămas acolo.

— Dar, răspunse slujbaşul, noi şi aşa ducem mulţi săraci în circă şi trebuie să avem grijă ca numărul lor să nu sporească. Desigur, nu ne puteţi înfăţişa vreo dovadă că nu veţi fi o povară pentru parohie şi pentru locuitorii ei, nu mai mult decît ne-aţi putea dovedi că nu sînteţi bolnavi.

— Uitaţi-vă ce-i, răspunse John, noi tragem nădejde să nu fim o povară pentru voi. Dacă ne veţi procura provizii pentru acoperirea nevoilor noastre, vă vom fi foarte recunoscători. Dar aşa cum nici la casele noastre nu am trăit din mila nimănui, tot astfel ne obligăm şi acum să vă plătim în întregime, dacă Domnul ne va ajuta să ne întoarcem cu bine la locuinţele şi la familiile noastre, cînd starea normală se va reinscăuna la Londra. Şi dacă ne e dat să murim aici, vă încredinţăm că acela dintre noi care moare va fi îngropat de cei rămaşi în viaţă, fără vreo cheltuială din partea voastră. Doar dacă murim cu toţii, ultimul dintre noi neputînd să se îngroape singur, va însemna să suportaţi voi o singură înmormîntare, deşi, desigur, acel ultim om va fi lăsat destul în urmă-i încît să vă acopere cheltuielile. Dar, pe de altă parte, dacă vă veţi zăgăzui canalele milei şi nu ne veţi ajuta cu nimic, vă făgăduim că nu vom încerca să obţinem nimic prin forţă sau prin furt. Cînd puţinul pe care-l avem se va isprăvi, şi vom pieri de foame, înseamnă că aceasta a fost voia Domnului.

Vorbindu-le în aceste cuvinte bine cumpănite şi pline de duioşie, John le-a muiat localnicilor inimile şi ei s-au întors cu toţii la casele lor. Şi, cu toate că nu şi-au dat consimţămîntul ca străinii să rămînă în pădure, nici nu i-au supărat cu nimic. Şi sărmanii noştri prieteni au continuat să stea în acelaşi loc vreo trei-patru zile, fără nici un alt necaz. În acest timp, au înnodat oarecari legături cu o gospodărie de la marginea oraşului, şi cereau de la depărtare cîte ceva de care aveau nevoie, iar oamenii le lăsau tot la depărtare cele cerute, şi primeau plată cinstită pentru tot ce le dădeau.

Dar tineretul din oraş venea des pînă aproape de lăcaşurile oamenilor din pădure, şi se uita la ei şi le vorbea, dar tot de la depărtare.

Purtarea liniştită şi nedăunătoare a locuitorilor pădurii cîştigă inima populaţiei, căreia i se făcu milă de ei şi începu să-i vorbească de bine. Prima urmare a acestui fapt a fost că, pe o noapte ploioasă, un anume gentilom care locuia în vecinătate, trimise la ei o căruţă cu douăsprezece legături de paie, menite să le slujească atît de culcuş cît şi ca să-şi acopere şi să căptuşească laturile colibelor, pentru a le păstra uscate. Preotul dintr-o parohie învecinată, fără să ştie de fapta celuilalt, le trimise la rîndul lui două baniţe de grîu şi o jumătate de baniţă de mazăre.

Au fost, bieţii de ei, foarte recunoscători pentru aceste ajutoare şi mai cu seamă pentru paie, care însemnau o mare înlesnire. Căci cu toate că năstruşnicul dulgher le încropise nişte colibe în care zăceau ca în copaie, şi le umpluse golurile cu frunziş şi cu ce mai putuse găsi, şi cu toate că tăiaseră pînza de cort pentru a-şi face învelitori, totuşi dormeau în umezeală, pe pămîntul tare şi nesănătos. Pînă ce le sosiră aceste paie, care au fost pentru ei ca nişte saltele de puf şi, după cum s-a exprimat John, au fost

mai binevenite decît ar fi fost saltelele de puf în alte vremuri.

Acest gentilom şi cu preotul fiind primii care au dat o pildă de caritate faţă de sărmanii pribegi, restul sătenilor îi urmară pe dată, aşa că în fiecare zi primeau cîte ceva de la oameni, dar mai ales de la gentilomul din vecinătate. Unii le trimiteau scaune, scăunaşe, mese, sau alte obiecte gospodăreşti de care spuneau ei că ar avea nevoie. Alţii le-au trimis cearşafuri, pături şi învelitori, iarăşi alţii oale de lut şi vase de bucătărie pentru pregătirea bucatelor.

Îmboldit de această purtare prietenoasă, dulgherul le-a clădit în numai cîteva zile o casă cu căpriori şi acoperiş în regulă ; casa avea şi un cat în care şedeau la căldură, pentru că se arăta a fi un început de septembrie ploios şi rece. Acoperişul fiind însă bine astupat cu stuf şi pereţii foarte groşi, erau feriţi de frig. La un capăt, zidise un perete de lut, cu o vatră ; şi un alt meşter din grup izbutise cu mare strădanie să încropească un burlan care să scoată afară fumul.

Aşadar, deşi locuinţa era primitivă, au stat foarte tihniţi pînă pe la începutul lui septembrie, cînd îi ajunseră nişte veşti proaste, fie că erau adevărate sau nu, anume că molima se înteţise la Waltham-Abby, de o parte, şi la Rumford şi Bent-Wood de cealaltă ; ba chiar că venise la Epping, Woodford şi în cea mai mare parte a oraşelor de pădure, fiind adusă de precupeţi şi de cei care tot plecau la Londra şi îndărăt cu provizii.

Dacă lucrul ăsta era adevărat, atunci venea în contradicţie cu acea legendă răspîndită în toată ţara, pe care eu însă n-o pot întări din cele ştiute de mine, anume că ţăranii care duceau merinde la tîrg nu s-au molipsit niciodată şi nu au adus boala cu ei la ţară. Se pare că amîndouă aceste crezuri au fost false.

Se poate totuşi că au luat boala mai greu, fără să fi fost însă vorba de un miracol, pentru că, într-adevăr, foarte mulţi veneau şi plecau, spre binele sărmanilor locuitori ai

Londrei, care ar fi fost hămesiţi dacă ţăranii ce-şi desfăceau marfa la tîrg n-ar fi fost în bună măsură cruţaţi de molimă sau, cel puţin, mai ocrotiţi decît te-ai fi aşteptat.

Dar acum, noii noştri pădureni începură să fie strînşi cu uşa, pentru că tîrgurile din jur erau contaminate şi nu mai aveau încredere să se ducă după lucrurile de care aveau trebuinţă, ceea ce-i stînjenea foarte mult. Nu mai trăiau decît prin puţinul pe care li-l trimiteau oamenii milostivi din tîrg. Dar, spre norocul lor, se întîmplă că alţi gentilomi din ţinut, care pînă atunci nu le trimiseseră nimic, începuseră să afle de ei şi să-i ajute. Unul le trimise un porc gras ; alţii două oi şi un altul un viţel. Pe scurt, aveau carne din belşug şi, uneori, chiar şi lapte şi brînză şi altele de acest fel. Duceau însă lipsă de pîine, căci, deşi primiseră grîu, n-aveau cum să-l macine şi să-l coacă. Boabele de grîu care le fuseseră trimise le mîncaseră prăjite, precum vechii israeliţi, fără să le macine şi să facă pîine din ele.

În cele din urmă găsiră ei o cale să-şi ducă grîul la o moară de lîngă Woodford, unde izbutiră să-l macine. Şi după aceea, John posmagiul făcu un cuptor atît de adînc şi de uscat încît putu să coacă pesmeţi. Şi în felul acesta izbutiră călătorii noştri să trăiască fără ajutorul şi proviziile tîrgoveţilor. Şi bine le-a prins acest lucru, pentru că în scurt timp întregul ţinut a fost împînzit de molimă, şi se zicea că în satele din jur muriseră 120 de oameni, ceea ce pentru ei însemna îngrozitor de mult.

Drept care ţinură din nou sfat. Acum sătenii nu se mai fereau de ei şi nu se mai temeau c-or să pătrundă în locuinţele lor, ba dimpotrivă, mai multe familii dintre cele mai nevoiaşe îşi părăsiseră casele şi-şi clădiseră bordeie în pădure, aşa cum făcuseră la început şi oamenii noştri. Dar în curînd se dovedi că unii dintre cei ce se refugiaseră în pădure, veniseră în colibe cu boală cu tot. Nu pentru că se mutaseră la aer curat, ci pentru că o făcuseră prea tîrziu, după ce avuseseră de-a face cu vecini sau cu alţi

oameni atinşi de boală, care purtau molima pe oriunde se duceau. Poate că asta să fi fost pricina, sau poate că nu avuseseră destulă grijă ca, odată mutaţi din tîrg, să nu mai vină în legătură şi să nu se mai amestece cu oameni bolnavi.

Oricum ar fi fost, cînd călătorii noştri văzură că ciuma se aciuise nu numai în tîrguri, dar şi în corturile şi colibele din pădure, se înspăimîntară, şi începură să se gîndească la plecare. Altminteri, ar fi însemnat să-şi pună vieţile în primejdie.

Nu-i de mirare că-i mîhnea adînc faptul că trebuiau să părăsească locul unde fuseseră primiţi cu atîta bunătate şi unde întîmpinaseră atîta omenie şi înţelegere. Dar nevoia şi ciudăţeniile vieţii, ale acestei vieţi pe care izbutiseră să şi-o păstreze pînă atunci, erau precumpănitoare şi nu vedeau ce altă ieşire din impas ar fi putut să existe. John se gîndi să stea de vorbă cu acel gentilom care fusese primul şi cel mai însemnat binefăcător al lor, şi să-i ceară sfatul şi sprijinul.

Bunul şi milostivul gentilom îi povăţui să plece, căci altminteri orice retragere le va fi tăiată de molimă. Dar încotro să se îndrepte, îi venea şi lui foarte greu să le spună. În cele din urmă, John îl întrebă dacă s-ar învoi (gentilomul fiind judecător de pace) să le dea certificate de sănătate, ca să le arate celorlalţi judecători cu care s-ar fi putut să aibă greutăţi, şi pentru ca să nu mai fie alungaţi îndărăt, acum cînd lipseau de atîta vreme din Londra. Judecătorul nu pregetă şi le dădu la toţi certificate, aşa că de acum încolo puteau călători în voie oriunde ar fi dorit.

Certificatul de sănătate întărea că locuiseră multă vreme într-un sat din comitatul Essex, că fuseseră examinaţi şi cercetaţi îndeajuns şi, cum de peste patruzeci de zile nu veniseră în nici un fel de legătură cu nimeni, şi nu dăduseră nici un semn de boală, puteau fi socotiţi pe deplin sănătoşi, drept care puteau fi primiţi fără grijă în orice loc, întrucît plecarea lor din sat se datora spaimei de molimă, şi nu faptului că unul dintre ei s-ar fi îmbolnăvit.

Înarmaţi cu acest certificat, o porniră iar, însă cu mare părere de rău. Cum John nu voia să se îndepărteze prea mult de casă, se îndreptară spre mlaştini, către Waltham. Dar acolo întîlniră un om care păzea zăgazul rîului, dînd drumul la apă pentru vasele care mergeau în amonte sau în aval. Şi omul acela îi sperie cu nişte poveşti îngrozitoare despre boala care s-ar fi lăţit în toate oraşele de pe rîu, atît în Middlesex, cît şi în Hertfordshire. Se pare însă că omul acela i-a minţit, pentru că veştile s-au dovedit a fi neadevărate.

Oricum, călătorii noştri se înspăimîntară şi hotărîră s-o ia prin pădure spre Rumford şi Bent-Wood ; dar li se spuse că drumul acela era bătut de o grămadă de refugiaţi din Londra, care se răspîndiseră prin pădurea numită Henalt şi care, neavînd nici hrană nici adăpost, nu numai că trăiau la buna întîmplare îndurînd mari lipsuri prin păduri şi pe cîmpii, dar hărţuiau satele, furînd şi prădînd, omorînd vitele şi aşa mai departe. Alţii îşi clădiseră colibe şi bordeie la marginea drumului şi cerşeau ajutor ; aşa încît autorităţile comitatului se simţiseră stingherite şi fuseseră nevoite să ia măsuri.

Auzind acestea, îşi dădură seama că, pe de o parte, nu se vor mai putea bucura din partea localnicilor de caritatea şi bunăvoinţa pe care le întîmpinaseră în locurile de unde veneau ; şi, pe de altă parte, că îi ameninţa şi pe ei primejdia de a fi atacaţi de cei aflaţi în aceeaşi restrişte ca şi dînşii.

În faţa acestei situaţii, John, căpitanul grupului, se întoarse, în numele celorlalţi, la bunul lor prieten şi binefăcător, care-i sprijinise şi pînă atunci şi, înfăţişîndu-i faptele, îi ceru cu umilinţă sfatul. Judecătorul îi povăţui să se întoarcă la vechile lor adăposturi sau, cumva, să se mute la mai mare depărtare de drum, şi-i îndrumă spre locul care ar fi fost cel mai potrivit pentru ei ; acum însă aveau

nevoie de o casă adevărată și nu de colibe, pentru că era plină toamnă. Și găsiră o clădire veche și părăginită, care fusese cîndva o rezidență sau un mic conac, dar care era atît de dărăpănată încît nici nu mai putea fi locuită, și obținură consimțămîntul proprietarului fermei de care ținea clădirea, ca s-o folosească după cum vor voi.

Iscusitul dulgher și cu alți cîțiva care lucrau sub îndrumarea lui se puseră pe treabă, și în cîteva zile prefăcură paragina într-un adăpost sigur pentru vreme rea. Casa avea și un cămin și un cuptor, amîndouă dărîmate, dar meșterii le aduseră în stare de folosință și mai clădind de o parte și de alta șoproane și șuri, în curînd făcură din ea o locuință bună pentru toți.

Aveau nevoie îndeosebi de scînduri pentru obloane, dușumele, uși și altele ; dar cum gentilomul de care am vorbit mai sus îi sprijinea, și prin aceasta își cîștigaseră și aprobarea sătenilor, și cum, mai presus de toate, se știa că sînt sănătoși, fiecare le dădu ce-l lăsă inima.

Se statorniciră în această casă și hotărîră să nu se mai clintească de aici. Văzuseră ei bine cît de potrivnic era întregul comitat tuturor celor ce veneau de la Londra. Și știau că nicăieri nu s-ar fi bucurat de primirea prietenoasă și ajutorul de care aveau parte aci.

Dar cu tot sprijinul și încurajarea date de gentilomii din ținut și de sătenii din jur, totuși oamenii noștri avură de îndurat multe neajunsuri, pentru că în octombrie și în noiembrie vremea deveni din ce în ce mai rece și mai jilavă, ori ei nu fuseseră deprinși chiar cu atîtea asprimi. Așa încît trecură prin fel de fel de suferințe, răceli și dureri în mădulare, dar ciuma nu se apropie de ei. Și în luna decembrie se întoarseră îndărăt la casele lor.

V-am istorisit povestea lor pe larg, pentru a vă arăta cum s-au întîmplat lucrurile cu un mare număr de oameni care, de îndată ce molima s-a ostoit, s-au reîntors în oraș. Pentru că, așa cum am mai arătat, mulți dintre cei care avuseseră putința să se refugieze în case la țară, se refugiaseră. Iar oamenii de rînd, care nu aveau prieteni prin alte părți, s-au răspîndit pe toate coclaurile, oriunde au putut afla adăpost, fie că aveau bani, fie că nu. Cei cu bani au plecat cît mai departe, pentru că aveau mijloace de trai ; dar cei cu buzunarele goale s-au izbit, așa cum ați văzut, de foarte mari neajunsuri și adeseori au trăit pe spinarea sătenilor. De aceea, i-au stînjenit mult pe tîrgoveți și pe țărani, care uneori i-au și trimis la închisoare, deși nu prea știau ce să facă cu ei și șovăiau cînd era vorba să le dea pedepse. Dar adeseori i-au izgonit dintr-un loc în altul, pînă cînd oamenii n-aveau altă ieșire decît să se întoarcă la Londra.

Cînd am aflat istoria lui John și a fratelui său, am cercetat și am aflat că au fost nenumărați oameni săraci care s-au risipit pe la țară, în toate locurile, și unii dintre ei au aflat adăpost prin șuri, hambare sau șoproape, atunci cînd au dat peste oameni binevoitori ; mai cu seamă cînd puteau dovedi cît de cît cine sînt și, în special, că plecaseră din Londra la timp. Alții, la fel de numeroși, și-au încropit colibe și bordeie prin păduri sau pe cîmp, sau au trăit ca pustnicii prin gropi ori peșteri. Și în acele locuri, puteți fi siguri că s-au luptat cu cele mai cumplite greutăți ; așa încît unii dintre ei au preferat să se întoarcă la Londra și să înfrunte primejdia. Și bordeiele au fost adeseori găsite pustii, iar sătenii gîndeau că oamenii din ele muriseră de ciumă, și nu cutezau să se apropie, cel puțin o bună bucată de vreme. Și e cu putință ca mulți pribegi din aceștia să fi murit fără nimeni la căpătîi, pur și simplu din pricina lipsurilor.

Într-un bordei a fost găsit odată un om mort, și pe gardul ce îngrădea un cîmp din vecinătate fuseseră scrijelite cu briceagul lui, cu litere ba mari, ba mici, următoarele cuvinte :

O, jAlE !
AMîNdoI MUriM
VaI. VaI !

Dat fiind că a fost găsit un singur mort se bănuiește că al doilea om a scăpat ; sau poate că a murit mai înainte, și celălalt l-a îngropat cum a putut.

V-am mai arătat și cum s-au apărat de molimă cei legați de navigație, adică felul în care corăbiile zăceau „în larg“ cum se spune, în șiruri, una cu prova în pupa celeilalte, pe tot cuprinsul fluviului. Mi s-a spus că se înșirau tot așa pînă la Gravesend și chiar mai jos, în orice loc unde erau mai adăpostite de vînt și de vremea rea. Și n-am auzit ca ciuma să fi pătruns la bordul corăbiilor, cu excepția acelora ancorate cam pînă la Deptford, deși oamenii coborau în satele, orașele și fermele de pe țărm după păsări, carne de porc și de vițel și alte provizii.

De asemeni, am văzut că și barcagiii de dincolo de pod au găsit mijloace de a urca pe fluviu cu bărcile, cît mai departe au putut. Și mulți dintre ei și-au adus întreaga familie în bărcile pe care le-au acoperit cu pînze și cu învelișuri de balot și le-au căptușit cu paie, făcîndu-și sălaș în ele. Și și-au aliniat bărcile de-a lungul țărmului la mlaștini, iar unii dintre ei și-au făcut din pînze mici corturi pe țărm, și ziua stăteau sub cort, iar noaptea se culcau în bărci.

Am auzit că malurile rîului erau străjuite de bărci și de oameni, care au rămas acolo atîta timp cît au avut mijloace de întreținere sau cît au putut căpăta cîte ceva de la săteni. Și, într-adevăr, oamenii de la țară, atît gentilomii cît și țăranii, s-au arătat gata să-i ajute, și pe barcagii și pe mulți alții, numai că nu s-ar fi învoit în ruptul capului să-i primească în satele sau în casele lor, și nici că-i putem învinovăți pentru aceasta.

Am cunoscut un cetățean crunt lovit de soartă, căruia molima îi răpise nevasta și copiii. Nu mai rămăseseră în viață decît el, două slujnice și o rubedenie, o femeie bătrînă care-i îngrijise cît putuse pe cei ce se pierduseră. Omul acesta nemîngîiat s-a mutat într-un sat din apropierea Londrei, deși nu chiar o suburbie, și a închiriat

acolo o casă goală, de la proprietarul ei. După cîteva zile, a făcut rost de un camion, l-a încărcat cu toate mobilele și avutul lui, ca să și le aducă în noua casă. Sătenii s-au împotrivit la intrarea camionului în sat, dar mai cu sfada, mai cu forța, camionagiii au izbutit să-l aducă pînă în fața casei omului. Acolo însă polițaiul s-a împotrivit din nou și nu i-a dat voie să care lucrurile în casă. Mobilele au fost descărcate și lăsate la ușă, iar camionul s-a întors la Londra. Omul nostru a fost chemat să se înfățișeze la judecătorul de pace, iar el s-a supus. Judecătorul i-a cerut să cheme îndărăt camionul și să-și reîncarce lucrurile în el, dar omul nici n-a vrut să audă. Drept care judecătorul i-a poruncit polițaiului să-i urmărească pe camionagii, să-i aducă înapoi și să-i silească să transporte lucrurile îndărăt la Londra. Or dacă nu, să le depoziteze undeva pînă la noi ordine. Și dacă nu-i poate găsi pe camionagii, iar proprietarul nu consimte să se descotorosească de lucruri, atunci acestea să fie trase, cu căngi, din fața casei și arse în stradă. Bietul om a trebuit să-și trimită lucrurile înapoi, văitîndu-se și protestînd împotriva cruzimii cu care fusese tratat.

Dar nu exista cale de mijloc. Nevoia de a-și apăra viețile îi împingea pe oameni la asemenea cruzimi, de care, în alte împrejurări, nu s-ar fi făcut vinovați. Dacă omul acela a mai trăit sau a murit n-aș putea să vă spun. Dar se zice că fusese și el atins de ciumă ; sau poate că oamenii au iscat acest zvon ca să-și scuze purtarea neomenoasă față de el. Se prea poate însă ca sau el sau lucrurile lui, sau și el și lucrurile să fi fost purtători de boală, din moment ce toată familia îi pierise cu puțin înainte.

Știu că locuitorii din tîrgurile și orașele din vecinătatea Londrei au fost învinovățiți pentru lipsa lor de înțelegere față de nenorociții care au fugit din oraș de teama bolii. Și din cît se spunea, săvîrșiseră multe fapte haine. Dar eu unul pot să afirm că a existat și multă milă, ajutorare și bunăvoință, atunci cînd localnicii își dădeau

seama că nu-i pîndește vreo primejdie. Dar cum fiecare dintre orașe își hotăra singur felul de a se comporta, au fost desigur și cazuri în care sărmanii refugiați au avut parte de mari neajunsuri și s-au pomenit izgoniți îndărăt în orașul infectat. Ceea ce a pricinuit multă zarvă și proteste împotriva celor din afară, iar plîngerile erau pe buzele tuturor.

Și totuși, în ciuda atîtor prevederi, nu a existat tîrg sau oraș pe o rază de zece (sau chiar douăzeci) de mile de Londra în care să nu se fi ivit mai multe sau mai puține cazuri de ciumă și care să nu fi avut morții săi.

Și a mai fost o pricină care i-a făcut pe cei de la țară să se poarte cu strictețe față de londonezi, mai cu seamă față de cei săraci. Și anume, așa cum am mai spus într-un loc, se pare că cei ce se știau bolnavi vădeau o oarecare vinovată înclinație de a-i îmbolnăvi și pe alții.

Doctorii au dezbătut mult între ei explicația acestui fapt. Unii spuneau că făcea parte din însăși natura bolii, anume că cei atinși de molimă erau cuprinși de un soi de pizmă și de ură împotriva semenilor lor, de parcă boala căuta cu vrăjmășie să se împlînte nu numai în trupurile oamenilor, dar sădea și în firea bolnavilor nevoia de a face rău, așa cum un cîine turbat, oricît ar fi fost de blînd înainte, se repede să-i muște pe cei ce i-au fost mai apropiați și mai dragi.

Alții puneau faptul pe seama firii omenești în genere, care nu îndură să vadă că alții din aceeași speță sînt mai puțin nefericiți, și care, cînd dă de necaz, ar vrea să-i știe pe toți loviți deopotrivă.

Alții însă vorbeau de nepăsarea pe care ți-o dă deznădejdea ; nemaiștiind și nemaisinchisindu-se de ceea ce făceau, nepăsători față de bine și de rău, bolnavii nu se mai fereau nici ei și nici pe cei din jur. Și, într-adevăr, cînd oamenii se lasă în voia soartei și nu se mai sinchisesc de prudență sau de primejdie în ce-i privește pe ei, nu-i de mirare că nu se mai gîndesc la binele celorlalți.

Dar eu înclin să dau o altă întorsătură acestei grave dezbateri și să găsesc o explicație diferită sau un nou răspuns. Anume, eu nu acord încredere faptului în sine. Dimpotrivă, afirm că lucrurile nu s-au întîmplat astfel și că nu era vorba decît de un zvon stîrnit de populația satelor și orașelor din afara Londrei împotriva refugiaților londonezi, pentru a justifica, sau cel puțin a scuza greutățile și răutățile făcute acestora, și despre care se vorbea atît de mult. Și în aceste ciocniri, se poate ca ambele părți să fi purtat o vină. Cu alte cuvinte, londonezii care aveau pretenția să fie primiți și adăpostiți în casele sătenilor, la vreme de molimă, de multe ori purtînd boala în ei, se văitau de cruzimea și de nedreptatea țăranilor și tîrgoveților care-i izgoneau și-i sileau să plece îndărăt cu familiile și cu lucrurile lor. Iar pe de altă parte, cei din alte orașe, pomenindu-se cu londonezii peste ei, gata să le intre în case fie că voiau sau nu, au iscat zvonul că oamenii ar fi fost ciumați și că nu se sinchiseau de ceilalți, ba dimpotrivă, se străduiau chiar să-i molipsească. Și nici una nici alta nu erau absolut adevărate, cel puțin nu în felul în care erau înfățișate.

Ce-i drept, cei de la țară erau mereu puși pe jăratec de veștile că londonezii aveau să se năpustească asupră-le cu forța, nu numai cerînd ajutoare, ci pur și simplu dedîndu-se la jaf și prădăciuni, și că alergau pe străzi cu ciuma în ei, fără nici o fereală. Se mai zicea că nu s-a luat nici o măsură de închidere a caselor și de împiedicare a celor bolnavi de a-i molipsi pe alții.

Ori, ca să nu-i nedreptățim pe londonezi, trebuie arătat că aceștia nu s-au dedat la violențe decît în unele cazuri răzlețe, de care am vorbit. Pe de altă parte, am arătat cîtă grijă au depus primarul și Consilierii Orășenești pentru asigurarea ordinei în întregul oraș și în suburbii ; după cum la fel au făcut judecătorii de pace și slujbașii parohiali în alte părți. Londra ar putea sluji ca model tuturor orașelor din lume în ce privește buna orînduire și desăvîr-

şita ordine, chiar atunci cînd molima era în toi, iar populaţia covîrşită de suferinţă şi istovire.

Un lucru trebuie cu deosebire subliniat, spre cinstea înalţilor slujbaşi, pentru că se datora chibzuinţei lor şi anume cumpănirea cu care au dus la îndeplinire marea şi greaua misiune de închidere a caselor contaminate. E drept că, aşa cum am mai arătat, închiderea caselor a însemnat pricina unor mari nemulţumiri, aş putea spune chiar că a celor mai mari nemulţumiri la vremea aceea. Pentru că a-i zăvorî în casă pe cei sănătoşi laolaltă cu cei bolnavi era un lucru cumplit, iar vaietele celor astfel popriţi îţi sfîşiau inima. Şi se umpleau străzile de strigătele celor care îşi revărsau furia sau cereau milă. Ei n-aveau alt mijloc de a veni în legătură cu prietenii lor decît vorbind la fereastră, şi-i auzeai la ferestre văicărindu-se atît de jalnic, încît topeau nu numai sufletele celor cu care discutau, dar şi pe ale trecătorilor ce se nimereau pe acolo. Şi printre aceste văicăreli nu o dată se auzeau dojeni la asprimea şi uneori la obrăznicia paznicilor postaţi la uşile lor. Iar paznicii le răspundeau cu destulă neruşinare. Şi uneori îi înfruntau şi pe cei din stradă, care stăteau de vorbă cu suszisele familii. Pentru această obrăznicie sau pentru purtarea lor neomenoasă, vreo şapte-opt dintre aceşti paznici şi-au pierdut viaţa. Nu ştiu dacă trebuie să folosesc cuvîntul „asasinat", pentru că nu sînt în măsură să intru în amănuntele cazurilor în speţă. E drept că paznicii îşi împlineau o datorie pentru care fuseseră numiţi de către o autoritate legală. Şi a ucide un slujbaş public, în exerciţiul funcţiunii, înseamnă, în limbajul legii, un asasinat. Dar cum instrucţiunile primite, sau autoritatea în numele căreia acţionau nu-i împuternicise să insulte sau să-i oropsească pe cei ce se aflau în paza lor, ori de cîte ori se întîmpla asemenea lucru însemna că o făceau pe cont propriu şi nu întru împlinirea datoriei. Acţionau deci ca persoane particulare şi nu ca slujbaşi oficiali. Şi deci, dacă-şi atrăgeau răfuieli pentru

asemenea păcătoşenii, înseamnă că şi-o făceau cu mîna lor. Şi, într-adevăr, paznicii erau înconjuraţi de atîta ură şi sudalme, fie că erau meritate sau nu, încît orice li s-ar fi întîmplat nimeni nu i-ar fi plîns, ba dimpotrivă, ar fi spus că aşa le trebuie. Şi nu-mi amintesc ca cineva să fi fost pedepsit, sau mai bine zis aspru pedepsit, pentru încăierările şi răfuielile cu paznicii de la uşă.

Am arătat ce vicleşuguri foloseau oamenii ca să evadeze din casele închise şi să înşele veghea paznicilor. Dar ţin să repet că magistraţii au procedat cu multă înţelepciune şi au făcut destule înlesniri familiilor aflate la mare nevoie, fie îngăduind ca bolnavii să fie scoşi din case şi transportaţi la Spitalul de ciumaţi, sau în alte locuri fie, în unele cazuri, acceptînd ca persoanele sănătoase să se mute din casele închise, dacă dovedeau că sînt neatinse de boală şi că, acolo unde se duceau, vor rămîne închise în casă atît cît li se va cere.

De asemeni, autorităţile au dat dovadă de o deosebită grijă în ce priveşte aprovizionarea familiilor sărace cu hrană şi medicamente. Şi nu s-au mulţumit să dea doar dispoziţii slujbaşilor însărcinaţi cu asemenea treburi, dar Consilierii Orăşeneşti în persoană veneau de multe ori călare la casele sărace şi-i întrebau pe oameni, discutînd pe fereastră, dacă au ce le trebuie sau nu, dacă mai au nevoie de ceva şi dacă paznicii au transmis toate mesajele lor şi au adus ceea ce li s-a cerut. Dacă oamenii răspundeau că da, totul era în regulă. Dar dacă se plîngeau că nu erau aprovizionaţi cum trebuie şi că paznicul nu-şi făcea datoria sau nu se purta omeneşte cu ei, aceştia (adică paznicii) erau de cele mai multe ori îndepărtaţi şi înlocuiţi cu alţii.

E adevărat că plîngerile puteau fi neîndreptăţite, şi dacă paznicul avea destule dovezi ca să-l convingă pe slujbaş că lucrurile nu stăteau aşa şi că, dimpotrivă, cei din casă îi făcuseră lui rău, atunci era păstrat în post, iar familiile păzite îşi primeau dojana. Dar, desigur, nu putea fi

vorba de o anchetă, pentru că cele două părţi nu prea puteau fi puse faţă-n faţă, şi ciocnirile nu erau bine lămurite din stradă şi pe fereastră.

În general, autorităţile ţineau partea celor popriţi în casă, şi-l înlocuiau pe paznic, ceea ce părea a fi lucrul cel mai drept şi cu urmări mai puţin grave. Căci dacă paznicul fusese cel nedreptăţit, puteau cu uşurinţă să se răscumpere faţă de el dîndu-i un alt post de acelaşi fel ; dar dacă familia închisă era cea care avea dreptate, nu exista nici un chip de a li se da satisfacţie, iar răul putea fi fatal, întrucît era vorba de vieţile lor.

Multe şi felurite ciocniri de acest fel au avut loc între paznici şi bieţii oameni închişi în case, în afara celor pe care le-am arătat şi care aveau în vedere doar evadarea prin şiretlic. Uneori paznicii nu veneau, alteori erau beţi sau dormeau cînd oamenii aveau nevoie de ei, şi în asemenea cazuri îşi atrăgeau întotdeauna o pedeapsă aspră.

Dar, deşi s-a făcut tot ce era de făcut sau s-a putut face în aceste împrejurări, totuşi închiderea caselor şi deţinerea forţată a celor sănătoşi împreună cu cei bolnavi avea foarte mari neajunsuri, şi unele dintre ele tragice, care ar merita să fie consemnate, dacă am avea îndeajuns spaţiu. Cum însă a fost o hotărîre consfinţită printr-o lege avînd în vedere binele public şi năzuind spre un ţel binefăcător, trebuie să spunem, trecînd peste neplăcerile individuale pe care le-a pricinuit, că scopul scuză mijloacele.

Cu toate acestea, pluteşte încă şi azi îndoiala dacă, pînă la urmă, prevederea a contribuit cu ceva la stăvilirea molimei, şi eu unul n-aş putea răspunde afirmativ. Pentru că boala nu numai că n-a fost zăgăzuită, dar nici un puhoi nu se dezlănţuie mai năvalnic şi mai cotropitor decît s-a dezlănţuit ciuma în întreaga ei vîltoare. Şi asta deşi casele contaminate au fost închise cu cea mai mare stricteţe posibilă. Sigur este însă că dacă numai persoanele bolnave ar fi fost poprite, nici unul dintre cei sănătoşi, nevenind în legătură cu ele, nu s-ar fi putut molipsi. Ce-i drept — şi

pe acest lucru vreau să pun accent — molima a fost răspîndită pe nesimţite, de persoane care nu păreau infectate şi care nu ştiau nici pe cine molipsiseră şi nici de la cine se molipsiseră.

De pildă, în White-Chappel a fost închisă o casă din cauza unei slujnice bolnave care avea doar nişte pete, nu semnele propriu-zise ale bolii, şi care pînă la urmă s-a însănătoşit. Totuşi oamenii din acea casă, timp de patruzeci de zile n-au avut libertatea de a se mişca sau de a respira puţin aer curat. Lipsa de aer, teama, furia, indignarea şi alte neajunsuri legate de asemenea stare au făcut ca stăpîna casei să se îmbolnăvească de friguri, iar examinatorii care o cercetară hotărîră că era vorba de ciumă, deşi medicii se împotrivîră acestui verdict. Oricum, familia a fost silită să intre din nou în carantină, tocmai cînd primele patruzeci de zile erau pe punctul de a se termina. Acest lucru i-a copleşit de atîta amărăciune şi mînie, încît, cei mai mulţi din familie, încarceraţi între patru pereţi şi lipsiţi de mişcare şi de aer curat, au căzut la pat cu felurite boli, unul după altul. Cîţiva au făcut scorbut, unul nişte colice violente, ceea ce iarăşi le-a prelungit întemniţarea. Pînă cînd, unul sau altul dintre cei care însoţeau examinatorii pentru a cerceta bolnavii şi, chipurile, a-i elibera, le-a adus într-adevăr ciuma în casă şi i-a infectat pe toţi. Cei mai mulţi au murit, nu de ciuma de care au fost bănuiţi la început, ci de ciuma adusă de cei puşi să-i ocrotească.

Şi lucruri din astea se petreceau în dese rînduri, fiind cele mai primejdioase urmări ale închiderii caselor.

În acele zile am întîmpinat şi eu nişte neplăceri, care la început m-au mîhnit şi m-au tulburat rău deşi, după cum s-a dovedit pînă la urmă, nu mi-au adus nici un fel de necaz. Anume, Consiliul Orăşenesc m-a numit examinator al caselor din vecinătatea locuinţei mele. Noi făceam parte dintr-o parohie întinsă, care avea la îndemînă nu mai puţin de optsprezece examinatori — oamenii îi numeau vizitatori. M-am străduit din răsputeri să fiu scutit de asemenea în-

datorire, şi am folosit toate argumentele cu putinţă. În special, am ţinut să arăt că eu eram împotriva închiderii caselor şi că nu se cuvenea să mă oblige a fi unealta unei hotărîri care venea în contradicţie cu principiile mele, şi despre care nu credeam că slujeşte scopului urmărit. Dar tot ce am putut obţine a fost scurtarea duratei de îndeplinire a îndatoririi de la două luni, cît era termenul prevăzut, la trei săptămîni, cu condiţia ca să găsesc eu pe cineva vrednic să mă înlocuiască în restul timpului. Lucru foarte greu, căci nu găseai la tot pasul oameni potriviţi şi dispuşi să primească asemenea misiune.

În legătură cu închiderea caselor trebuie să recunosc însă un singur rezultat bun şi de însemnătate : izolarea forţată a bolnavilor, care altminteri ar fi bîntuit străzile, mai cu seamă cînd erau cuprinşi de delir, ceea ce ar fi fost şi îngrozitor şi primejdios pentru populaţie. Dealtfel, aşa se întîmplase la început, înainte de a fi fost popriţi în case. Ba chiar aveau atîta libertate încît se duceau şi cerşeau pe la uşile oamenilor, văicărindu-se că-s bolnavi de ciumă şi cerînd cîrpe ca să-şi oblojească rănile, sau ce li se mai năzărea în delirul lor.

O biată nefericită doamnă, soţia unui cetăţean de vază (dac-o fi adevărat ce se povesteşte), a fost omorîtă în strada Aldersgate de către una din aceste oropsite făpturi. Cică bolnavul o luase razna pe stradă, aiurînd şi cîntînd în gura mare, aşa că trecătorii ziceau că se îmbătase. Dar el ţipa că-i ciumat, şi se pare că acesta era adevărul. Şi ieşindu-i în cale doamna de care am vorbit, a dat s-o sărute. Sărmana femeie s-a speriat foarte, crezînd că are de-a face doar cu o brută, şi a prins a alerga, dar strada fiind pustie, nu s-a găsit nimeni prin apropiere ca s-o ajute. Văzînd că derbedeul o ajunge din urmă s-a întors şi l-a îmbrîncit cu atîta putere încît, omul fiind foarte slăbit, a căzut. Dar, din nefericire, în căzătură a înşfăcat-o şi a tras-o după el pe biata femeie şi, brutalizînd-o, a sărutat-o. Ce-i mai rău

însă, după ce-a săvîrşit această faptă, i-a spus că-i bolnav de ciumă şi adicătelea de ce să nu-i dea şi ei boala. Femeia fusese şi aşa destul de înspăimîntată, mai ales că era şi gravidă. Dar cînd îl auzi că-i şi ciumat, se porni să ţipe şi apoi leşină. Cu toate că şi-a revenit în simţiri, totuşi după cîteva zile şi-a dat sufletul, fără să se ştie vreodată dacă luase boala sau nu.

Se mai povestea de un alt bolnav care a venit şi a bătut la uşa unei familii de prieteni, pe care obişnuia să-i viziteze. Servitorul i-a dat drumul înăuntru şi, spunîndu-i că stăpînul casei se afla sus, omul a zbughit-o pe scări şi a năvălit în odaia în care întreaga familie era adunată la cină. Gazdele se ridicară de pe scaune, puţin mirate, neştiind ce se întîmplase. Dar omul le spuse să stea liniştiţi pentru că venise numai să-şi ia rămas bun de la ei. La care l-au întrebat :

— Dar de ce, domnule... ? Unde ai de gînd să pleci ?

— Unde am de gînd să plec ? răspunse el. Am ciumă şi mîine noapte voi muri.

E lesne de închipuit, dar nu şi de descris, groaza care i-a cuprins pe toţi ai casei. Femeile şi fiicele gazdei, care erau doar nişte copile, s-au speriat de moarte şi au pornit să alerge care-ncotro, unele coborînd altele urcînd şi, după ce se adunară pe cît putură, se încuiară în odăile lor şi începură să strige la fereastră după ajutor, de parcă îşi pierduseră minţile. Stăpînul casei, mai liniştit decît femeile, deşi speriat şi aţîţat, a dat să puie mîna pe nepoftit şi să-l zvîrle afară pe scări, dar chibzuind un pic la starea în care se găsea bolnavul şi la primejdia de a-l atinge, se îngrozi şi rămase încremenit. În tot acest timp, bolnavul, măcinat la minte ca şi la trup, stătea neclintit şi parcă mirat. În cele din urmă, se răsuci pe călcîie şi spuse cu cea mai mare linişte ce se poate închipui :

— Vai, ăştia îmi sînteţi ! Va să zică fugiţi de mine ? Atunci o să mă duc acasă şi o să mor acolo.

Şi coborî pe dată. Servitorul care îl lăsase înăuntru veni după el, luminîndu-i drumul cu o lumînare, dar se temu să treacă pe lîngă oaspete ca să-i deschidă uşa şi rămase pe scări, urmărindu-l ce face. Omul deschise uşa şi apoi o trînti în urmă-i.

A trebuit să treacă un timp pînă cînd familia să-şi revină din spaima pe care o trăsese, dar cum n-a avut de suferit nici o urmare, au folosit după aceea felurite prilejuri ca să povestească totul cu mare satisfacţie (de asta puteţi fi siguri).

Cu toate că bolnavul plecase din casa lor, am auzit că le-au trebuit cîteva zile ca să-şi alunge temerile şi n-au mai circulat prin casă pînă n-au afumat toate încăperile cu felurite mirodenii şi miresme, şi cu fum de catran, de praf de puşcă şi de sulf, fiecare dintre ele aprinse pe rînd. Şi pînă ce nu şi-au spălat temeinic toată îmbrăcămintea şi altele de felul ăsta.

Cît despre bietul bolnav, nu-mi mai aduc aminte dacă a trăit sau a murit.

Lucru sigur este că dacă n-ar fi fost încuiaţi în case, bolnavii cu minţile rătăcite de fierbinţeală şi delir ar fi umblat brambura pe străzi ; şi chiar şi aşa mulţi au făcut-o, vătămîndu-i pe cei ce le ieşeau în cale, aidoma cîinelui turbat care o ia razna şi-i muşcă pe toţi. Nu mă îndoiesc că dacă vreo făptură scoasă din minţi de frigurile bolii s-ar fi repezit să muşte pe careva, cel rănit s-ar fi îmbolnăvit fără leac, chiar dacă pînă atunci fusese cu desăvîrşire sănătos.

Am mai auzit despre o asemenea creatură care a fugit din pat în cămaşă, cu minţile zdruncinate de tortura pricinuită de gîlmele infectate, trei la număr în cazul lui. Şi-a încălţat pantofii şi a dat să-şi pună şi mantaua, dar infirmiera i s-a împotrivit şi i-a smuls mantaua de pe el. Omul a doborît-o la pămînt, a trecut peste ea, a alergat pe scări în jos şi apoi s-a năpustit în stradă, în cămaşă de noapte, drept spre Tamisa. Infirmiera, alergînd după el a strigat

la paznic să-l oprească. Dar paznicul speriat de smintit şi temîndu-se să-l atingă, l-a lăsat în voie. Omul a coborît treptele spre rîu, şi-a zvîrlit cămaşa de pe el, s-a cufundat în apă şi, fiind un bun înotător, a pornit să străbată fluviul înot. Curentul apei împingîndu-l spre vest, a ajuns la debarcaderul Falcon Stairs unde a coborît la ţărm. Întrucît era în puterea nopţii, nu se afla ţipenie de om pe străzi şi a început să alerge hai-hui, gol puşcă. După un timp, apa venind iarăşi mare, omul se aruncă din nou şi înotă îndărăt. Se urcă la ţărm, o luă iar la goană pe străzi şi, ţuşt în pat. Şi această extraordinară experienţă l-a lecuit de boală. Mişcarea violentă a braţelor şi a picioarelor a făcut să-i coacă şi să crape umflăturile pe care le avea la subţiori şi pe vintre, iar răceala apei a domolit fierbinţeala din sîngele lui.

Trebuie să adaug că am istorisit această întîmplare aşa ca şi pe celelalte, cu alte cuvinte ca pe un fapt care mi-a ajuns la cunoştinţă, aşadar n-aş putea pune mîna în foc că lucrurile s-au petrecut întocmai şi mai cu seamă că omul s-a tămăduit pe această neobişnuită cale. Mărturisesc că nici nu mi se pare a fi cu putinţă. Dar mie îmi slujeşte ca să vă arăt actele disperate pe care le înfăptuiau la acea vreme oamenii cuprinşi de vîltoarea delirului şi a nesăbuinţei. Şi cîte asemenea n-ar mai fi avut loc dacă bolnavii n-ar fi fost împiedicaţi prin închiderea caselor. Acesta, socotesc eu, a fost cel mai mare folos, dacă nu cumva *singurul,* al crudei măsuri luate.

Pe de altă parte, lumea se plîngea şi bombănea amarnic împotriva metodei.

Jalnice erau strigătele celor bolnavi care, cu judecata rătăcită din pricina durerilor chinuitoare sau a fierbinţelii care făcea să le clocotească sîngele, se vedeau fie întemniţaţi în case, fie legaţi de pat sau de scaune, pentru a fi împiedicaţi să-şi facă singuri cine ştie ce rău. Zbierau cît îi ţinea gura că erau încătuşaţi şi că nu li se îngăduie să moară în voie.

Această năpustire a bolnavilor în stradă a fost un lucru cumplit şi autorităţile au făcut tot ce le-a stat în putinţă ca s-o împiedice, dar cum, de cele mai multe ori, lucrurile se întîmplau noaptea şi pe neaşteptate, slujbaşii nu erau întotdeauna la faţa locului ca să-şi poată face datoria. Şi, adeseori, chiar cînd asemenea evadări aveau loc în timpul zilei, cei ce trebuiau să-i oprească se fereau să se amestece. Căci, ajunşi la asemenea stadiu, bolnavii erau mai molipsitori ca oricînd şi ar fi fost din cale afară de primejdios să pui mîna pe ei. De cele mai multe ori alergau fără să-şi dea măcar seama de ceea ce fac, şi goneau pînă cînd cădeau morţi, sau pînă îşi istoveau puterile atît de rău, încît se prăbuşeau vlăguiţi şi după o jumătate de ceas ori un ceas îşi dădeau duhul. Cel mai sfîşietor era însă faptul că în acea jumătate de ceas îşi redobîndeau judecata limpede şi atunci, dîndu-şi seama de ce se întîmplă cu ei, îşi plîngeau durerea şi soarta amară prin bocete şi vaiere care-ţi zdrobeau inima.

Cele mai multe din aceste întîmplări se petrecuseră înainte ca dispoziţia de închidere a caselor să fi fost pusă cu stricteţe în aplicare ; căci la început paznicii nu se arătară chiar atît de neînduplecaţi în paza oamenilor aflaţi în case. Aceasta pînă cînd cîţiva dintre cei ce-şi încălcaseră îndatoririle au fost aspru pedepsiţi pentru vina de a fi lăsat oamenii asupra cărora vegheau, fie bolnavi, fie sănătoşi, să se strecoare afară din case. Dar după ce slujbaşii care-i supravegheau pe paznici luară hotărîrea să urmărească felul în care aceştia îşi îndeplineau misiunea, cei popriţi în case s-au izbit de cele mai mari restricţii.

Şi dacă bolnavii n-ar fi fost izolaţi în felul în care am arătat, Londra ar fi devenit în acele zile cel mai lugubru loc din lume. Pentru că străzile ar fi fost presărate cu morţi, şi ar fi murit în stradă tot atîţia cît şi în case. Bolnavii în plin delir nu puteau fi ţinuţi decît cu forţa în casă, şi mulţi dintre cei nelegaţi s-au azvîrlit pe fereastră cînd au văzut că nu pot ieşi pe uşă.

Faptul că oamenii nu puteau ţine legătura unii cu alţii în acele vremuri de durere a făcut cu neputinţă ca cineva să cunoască toate întîmplările extraordinare care aveau loc în diferite familii. Socot că niciodată nu s-a putut afla cu exactitate cîţi oameni cuprinşi de delir s-au înecat în Tamisa sau în rîul Hackney care curge dinspre mlaştini. *Buletinele săptămînale* înregistrau prea puţine dintre aceste cazuri. Şi din ele nu puteai şti niciodată cine se înecase dintr-un accident şi cine nu. Dar eu unul gîndesc, din cîte am aflat sau am observat, că în acel an au murit înecaţi mult mai mulţi decît cei trecuţi în toate *Buletinele* luate laolaltă, pentru că multe cadavre n-au putut fi pescuite.

Şi la fel de mulţi au pierit şi prin alte mijloace de sinucidere. De pildă, un om din strada Whitecross şi-a dat foc în propriul său pat. Unii zic că a făcut-o singur, alţii zic că a fost mîna infirmierei care-l îngrijea. Ce se ştie însă sigur e că omul era bolnav de ciumă.

Se poate socoti o întîmplare fericită, şi de multe ori mi-am repetat pe atunci acest lucru, că în acel an n-au izbucnit în oraş focuri, sau cel puţin nu focuri mari. Altminteri ar fi fost un dezastru. Ar fi însemnat ori ca lumea să lase focurile nestinse, ori să se adune în mulţimi şi îmbulzeli, fără a ţine seama de primejdia molipsirii, fără a se gîndi în ce case intră, pe ce mobile pun mîna sau printre ce oameni se amestecă.

Dar, în afară de un foc în parohia Cripplegate, şi de vreo două trei vîlvătăi care au fost înăbuşite pe dată, în tot lungul anului am fost scutiţi de nenorociri de acest fel.

Circula povestea unei case din Swan-Alley, în care întreaga familie se molipsise şi muriseră cu toţii. Ultima persoană, o femeie, zăcea moartă pe podea şi se pare că se întinsese să moară în faţa vetrei. Cîţiva tăciuni au sărit, zice-se, din sobă şi au aprins scîndurile şi grinzile. Duşumeaua ar fi ars, se spune, pînă la femeia moartă, iar flăcările au ocolit trupul neînsufleţit, cu toate că nu era înfăşurat decît într-un cearşaf. Iar focul s-ar fi stins de la

sine, fără să mistuie întreaga casă, deşi nu era decît o coşmelie din lemn.

Cît adevăr zace în această poveste n-aş şti să spun. Oricum, însă, focul avea să pîrjolească oraşul abia în anul următor, dar în anul ciumei l-a scutit.

E chiar de mirare că nu s-au întîmplat mult mai multe nenorociri ţinînd seama de crizele de nebunie în care chinurile bolii îi azvîrleau pe bieţii oameni, cînd se aflau singuri.

Am fost de multe ori întrebat — şi mărturisesc că nu am ştiut ce răspuns să dau — cum se face că atîţia oameni bolnavi bîntuiau străzile, deşi casele infectate erau examinate cu multă stricteţe şi apoi închise şi vegheate.

Singurul răspuns pe care m-aş pricepe să-l dau ar fi acela că într-un oraş cu o populaţie ca a Londrei nu era cu putinţă să descoperi la timp fiecare casă infectată şi s-o închizi pe dată. Astfel încît oamenii aveau deplina libertate să circule pe străzi, atîta timp cît nu se ştia că aparţin tagmei celor molipsiţi.

Ar mai exista o explicaţie pe care mai mulţi medici au dat-o primarului şi anume : într-o anumită etapă, furia bolii se propaga cu atîta repeziciune, oamenii se îmbolnăveau atît de brusc şi mureau atît de curînd, încît nu era cu putinţă şi nici n-ar fi avut rost să cauţi să afli cine era bolnav şi cine sănătos. Şi închiderea caselor nu se putea face în ritmul în care se răspîndea boala. Pe anumite străzi toate casele erau infectate, şi în anumite case, toate persoanele care le locuiau. Dar mai grav era faptul că în momentul cînd se afla de unele case că ar fi contaminate, cei mai mulţi dintre locatari fie că muriseră, fie fugiseră de teama de a fi închişi între patru pereţi. Aşa încît nici nu mai avea vreo noimă să consideri acele case infectate şi să le închizi. Boala îşi luase tributul şi le pustiise înainte măcar de a se fi ştiut că cineva din familie fusese atins.

Cred că aceste lămuriri sînt deajuns pentru a convinge orice persoană înzestrată cu judecată că nu stătea nici în puterea autorităţilor şi nici a vreunei metode sau căi omeneşti să frîneze răspîndirea bolii. Aşadar, închiderea caselor nu a fost decît un mijloc foarte slab pentru slujirea scopului urmărit. Binele pe care-l aducea era cu totul disproporţionat faţă de suferinţele pricinuite celor popriţi.

În timpul cît am îndeplinit misiunea mea oficială, am avut dese prilejuri de a mă convinge de zădărnicia măsurii. De pildă, ori de cîte ori eram trimis în calitate de examinator sau vizitator să cercetez locuinţe infectate, nu se întîmpla să dau peste vreo casă lovită de boală în care cîţiva membri ai familiei să nu fi fugit sau să nu se fi făcut nevăzuţi. Autorităţile se supărau şi-i învinuiau pe examinatori că nu-şi fac inspecţia cum trebuie. Dar, aşa cum am arătat, casele fuseseră infectate cu mult înainte de a fi aflat noi.

Deşi misiunea mea oficială şi atît de primejdioasă nu a ţinut decît jumătate din durata obişnuită care, aşa cum am arătat, se ridica la două luni, totuşi am avut destul timp să-mi dau seama că nu exista chip ca noi examinatorii să fim încunoştiinţaţi la vreme de starea reală a vreunei familii ; singura cale era să întrebăm din uşă-n uşă sau să ne informeze vecinii. Nici o autoritate nu ne-ar fi putut impune să intrăm în fiecare casă şi nici un cetăţean nu ar fi acceptat o astfel de sarcină, pentru că ar fi însemnat să ne expunem cu siguranţă primejdiei de molipsire şi de moarte, atît noi cît şi familiile noastre. Şi nici un cetăţean cu mintea la cap, adică un om pe care să te fi putut bizui, nu ar fi rămas în Londra dacă ar fi ştiut că riscă să fie supus la asemenea crudă cerinţă.

Dat fiind deci că nu ne puteam forma o părere sigură decît întrebîndu-i pe vecini ori familia, şi că nu întotdeauna se cuvenea a da crezare celor spuse de aceştia, nu era cu pu-

tință să risipești nesiguranța care plutea în jurul unor atari probleme.

E drept că orice cap de familie era obligat prin lege să-l înștiințeze pe examinatorul din districtul său, în răstimp de două ore, de îmbolnăvirea oricărei persoane din casa lui, de îndată ce apăreau semnele infecției ; dar se găseau atîtea căi de ocolire a acestei dispoziții, încît rareori venea încunoștiințarea înainte ca toți ai casei, sănătoși ori bolnavi, să-și fi pus la cale evadarea. Și, cum am mai arătat, mulți dintre acești evadați purtau boala în ei, deși se credeau perfect sănătoși. Unii dintre acești oameni cădeau fulgerați de moarte în plină stradă, și nu pentru că ar fi fost brusc loviți de ciumă ca de un glonte ucigaș, ci pentru că aveau de multă vreme infecția în sînge. Numai că boala, nutrindu-se în taină din organele lor vitale, nu se arăta pînă nu le prindea și inima în gheară, cu o putere mortală, iar bolnavul își dădea sufletul într-o clipă, de parcă ar fi leșinat brusc sau ar fi fost apucat de un atac de apoplexie.

Știu că mulți dintre medicii noștri au crezut o vreme că oamenii care mureau subit în stradă fuseseră atacați de boală în chiar clipa cînd se prăbușiseră, de parcă o mînă din ceruri i-ar fi pocnit în creștet, sau ar fi fost izbiți de trăsnet. Mai tîrziu, însă, au avut prilejul să-și schimbe părerea. Căci după cercetarea cadavrelor celor astfel surprinși de moarte, s-a văzut că întotdeauna prezentau semnele bolii sau alte dovezi sigure că ciuma se cuibărise de multă vreme în organismul lor fără ca ei să fi prins de veste.

Așadar, noi examinatorii nu aflam că molima pătrunsese într-o casă, decît atunci cînd era prea tîrziu și deci zădarnic să o mai închidem.

De pildă, în Petticoat-Lane, două case alăturate au fost infectate în același timp. Dar boala a fost atît de bine ascunsă de cei ai casei, încît examinatorul, care era un vecin al meu, nu a aflat de ea decît în clipa cînd a fost înștiințat

că toți locatarii muriseră și că trebuiau trimise căruțele cu morți ca să-i încarce. Cei doi stăpîni ai caselor își luaseră de comun acord toate măsurile și își potriviseră în așa fel interesele, încît atunci cînd examinatorul se afla prin preajmă apăreau cînd unul cînd altul și răspundeau, sau mai binezis mințeau, fiecare acoperindu-l pe celălalt, sau îi puneau pe vecini să spună că sînt sănătoși tun — s-ar putea ca vecinii nici să nu fi cunoscut adevărul. Tot acest lanț de minciuni s-a desfășurat pînă cînd moartea a dezvăluit toate tainele, iar căruțele au fost chemate în puterea nopții să adune morții ; atunci abia a devenit tragedia cunoscută. Dar cînd examinatorul ceru polițaiului să închidă ambele case, nu se mai găseau în ele decît trei oameni vii : doi într-o casă, și unul muribund în cealaltă. În fiecare dintre case era cîte o infirmieră și cele două femei au povestit că fuseseră îngropați pînă atunci cinci morți, iar ceilalți membri ai familiilor, destul de mulți la număr, se răspîndiseră care-ncotro, unii fiind sănătoși, alții bolnavi. Molima se statornicise în cele două case de vreo nouă sau zece zile.

Tot așa, într-o altă locuință de pe aceeași stradă, capul unei familii bolnave, cînd își dădu seama că nu mai putea ascunde adevărul și nevoind să-și vadă casa închisă, se baricadă singur ; își pictă o mare cruce roșie pe ușă, și cuvintele „Domnul să ne aibă în pază“. În acest fel îl înșelă pe examinator, care crezu că polițaiul închisese casa din dispoziția celuilalt examinator, căci în fiecare district funcționau doi. Și datorită acestui vicleșug, omul avea cale liberă să intre și să iasă din casă după bunul plac, deși locuința era infectată. Pînă cînd, în cele din urmă, șiretlicul său a fost dat în vileag și atunci stăpînul casei și acei servitori care erau încă sănătoși au dat bir cu fugiții. Drept care, casa nici nu a mai trebuit să fie închisă.

Iată de ce a fost atît de greu, dacă nu chiar cu neputință să se stăvilească răspîndirea bolii. Asemenea lucru s-ar fi putut înfăptui numai dacă oamenii nu ar fi socotit

închiderea caselor drept o mare pacoste și s-ar fi grăbit să vadă această măsură dusă la îndeplinire, anunțînd autoritățile, onest și disciplinat, deîndată ce s-ar fi ivit primele semne de boală în familia lor. Dar nu te puteai aștepta la una ca asta, drept care puține locuințe au fost închise la vreme. Doar cele ale calicimii, care nu avea mijloace de a ascunde boala, și ale cîtorva familii care se lăsaseră cuprinse de asemenea spaimă și uimire, încît se dăduseră singure de gol.

De îndată ce mi-am putut găsi un înlocuitor, care a acceptat noua misiune de dragul banilor, m-am eliberat din slujba oficială. Nu făcusem decît trei săptămîni în loc de două luni. Dar și astea mi-au părut nesfîrșite, ținînd seama că era luna august, lună cînd molima începuse să bîntuie cu turbare în partea noastră de oraș.

În îndeplinirea acestei misiuni nu mă puteam împiedica să-mi spun părerea, de față cu vecinii mei, cu privire la închiderea forțată a oamenilor în case, și anume că era nu numai o măsură dureroasă, dar și zadarnică. Și cu toții gîndeau ca și mine că dacă persoanele sănătoase dintr-o casă infectată ar fi fost pe dată îndepărtate de cele bolnave — cu excepția celor care de bună voie ar fi declarat că vor să rămînă alături de molipsiți — atunci lucrurile ar fi stat mai bine din multe puncte de vedere. Și nici cei bolnavi, atîta timp cît aveau încă judecata limpede, nu s-ar fi plîns de izolare. Căci numai cînd delirul le tulbura mințile începeau să protesteze împotriva cruzimii de a fi popriți. Mai eram noi de părere că lucrul cel mai drept și mai chibzuit ar fi fost ca cei teferi, îndepărtați din casele infectate, să stea un timp retrași, atît pentru binele lor cît și pentru siguranța celorlalți. Și anume, socoteam că douăzeci sau, cel mult, treizeci de zile, ar fi fost deajuns ca să-și dea seama dacă sînt sănătoși și nu prezintă primejdia de a-i molipsi pe alții.

Și, de bună seamă, dacă această semicarantină ar fi avut loc în case special pregătite în asemenea scop, nimeni

nu s-ar fi considerat nedreptățit sau insultat de o atare restricție.

O altă observație pe care vreau s-o mai fac este aceea că, după ce îngropăciunile s-au înmulțit în asemenea hal, oamenii nu se mai sinchiseau să tragă clopotele, să bocească sau să-i jelească pe morți, ori să îmbrace veșminte de doliu, așa cum se făcea de cînd lumea. Ba nici măcar să-i îngroape pe morți în coșciuge. Și, cînd molima se dezlănțuise potop, se renunțase chiar și la închiderea caselor. Se pare că toate măsurile de acest fel au fost folosite pînă ce și-au dovedit singure zădărnicia, și ciuma s-a întins cu o furie căreia nimic nu-i putea sta împotrivă, așa cum avea, un an mai tîrziu, să se întindă și focul, care a înghițit orașul cu asemenea violență, încît bieții oameni, încremeniți de disperare, nici n-au mai încercat să-l stingă. Tot așa și acum, se uitau unul la altul și se lăsau în voia deznădejdii.

Străzi întregi erau pustii, nu numai din pricina închiderii oamenilor în case ci, pur și simplu, pentru că fuseseră văduvite de cei ce le locuiseră. Ușile zăceau deschise, ferestrele erau trîntite de vînt în casele rămase de izbeliște, unde nu se mai găsea nimeni să le închidă.

Pe scurt, oamenii se lăsaseră întru totul covîrșiți de spaimă, gîndind că orice măsură sau metodă se dovedise a fi în van, că se stinsese orice fel de speranță și că nu-i mai aștepta nimic decît un dezastru universal.

Și tocmai cînd această deznădejde generală atinsese culmea, providența a întins o mînă și a gîtuit furia molimei, care a încetat la fel de surprinzător precum a început. Dar despre acest lucru voi vorbi la locul potrivit.

Acum trebuie să vă mai povestesc încă despre ciuma ajunsă pe culmile tăriei ei, pustiind totul în cale, și despre oamenii prăbușiți în cea mai neagră disperare. E greu de crezut la ce dezlănțuiri de patimi erau împinse bietele făpturi omenești ajunse la granițele răbdării. Și aceste aspecte sînt tot atît de mișcătoare ca și restul ; ele pot năuci pute-

rea de judecată a unui om întreg. Ce-ar putea răscoli mai adînc sufletul decît să vezi un om în toată firea, aproape despuiat, scăpat din casa lui și poate chiar din pat, țîșnind din Harrow-Alley, o încrucișare de ulițe, curți și ganguri, de obicei foarte populate, de prin părțile unde sînt măcelăriile, în White-Chappel ? După cum spuneam, ce poate fi mai răscolitor decît să-l vezi pe omul ăsta dănțuind și cîntînd de zor în plină stradă, făcînd o mie de gesturi deșănțate, în timp ce vreo cinci-șase femei și copiii lui aleargă după el țipînd și strigîndu-i să vină îndărăt, sau implorînd trecătorii să-l prindă și să-l aducă acasă. Implorări zadarnice pentru că nimeni n-ar fi cutezat să-l atingă ori să se apropie de el.

A fost o întîmplare care m-a îndurerat și m-a tulburat îngrozitor cînd am urmărit-o de la fereastră. Pentru că îmi dădeam seama că sărmanul zănatic se afla chiar atunci, în timp ce dănțuia, prins în tortura unor dureri de neîndurat, căci, spuneau ceilalți, avea două gîlme care nu putuseră fi făcute să crape ori să supureze. Medicii sperau să ajungă la acest rezultat tratîndu-le cu substanțe caustice. Și nenorocitul avea acum pe el asemenea substanțe care-i pîrjoleau carnea ca un fier înroșit în foc.

Nu vă pot spune ce s-a întîmplat cu acel om, dar cred că a continuat să se lase pradă smintelilor, pînă cînd s-o fi prăbușit mort.

Nu-i de mirare că însuși orașul arăta groaznic. Obișnuita forfotă de pe străzile din City încetase, desigur, cu desăvîrșire, Bursa nu era închisă [1], dar nimeni nu mai călca pe acolo. Focurile [2] abia de mai mocneau : fuseseră aproape stinse de o ploaie repede și zglobie. Dar nu era numai vina ploii. Unii medici stăruiau că focurile nu numai că sînt

[1] După cum arată Pepys în *Jurnalul* său, la sfîrșitul lunii iulie s-a închis și Bursa pe două luni de zile.

[2] O proclamație a primarului din 2 septembrie 1665 prevedea ca, începînd de la 5 septembrie, timp de trei zile și trei nopți să ardă continuu focuri în toate străzile, curțile și aleile din City.

nefolositoare, dar sînt chiar dăunătoare sănătății omului [1].

Aceștia stîrniseră mare zarvă și se plînseseră chiar primarului. Pe de altă parte, alți medici, la fel de străluciți ca și primii, s-au împotrivit celor dintîi și au adus argumente cum că focurile sînt și trebuie să fie folositoare pentru domolirea molimei.

Nu mă simt în stare să vă înfățișez argumentele susținute de cele două părți ; ce-mi aduc eu aminte este doar faptul că s-au ciorovăit strașnic unii cu alții. Unii erau pentru focuri, dar ziceau că trebuie să fie numai foc de lemne și nu de cărbuni. Ba chiar din anumite soiuri de lemn, mai ales brad sau cedru, care răspîndesc puternice efluvii de terebentină. Alții susțineau că cele mai bune sînt focurile de cărbune, pentru că răspîndesc miros de sulf și bitum. Iar alții erau cu totul împotriva focurilor și de un fel și de altul. Pînă la urmă, primarul a poruncit să nu se mai aprindă focuri și asta mai ales pentru că toată lumea și-a dat seama că molima era atît de crîncenă încît își bătea joc de toate metodele, ba mai mult, după fiecare încercare de a o înăbuși părea chiar să se întețească în loc să descrească.

Inerția autorităților a izvorît din neputința lor de a interveni cît de cît, și nu din teama de a se expune primejdiei sau din dorința de a se descotorosi de povara răspunderii ce le apăsa umerii. Căci, ca să fim drepți, slujbașii oficiali nu și-au cruțat nici truda, nici viața.

Dar toate strădaniile lor au rămas fără răspuns ; molima își făcea de cap, iar oamenii, speriați și îngroziți în ultimul hal, păreau să fi depus armele și, așa cum am mai arătat, se lăsaseră, neputincioși, pradă deznădejdii.

[1] Defoe reflectă aci o veche controversă asupra valorii preventive și curative a focurilor. În epidemiile precedente, ca și în 1665, fuseseră aprinse focuri pe străzile Londrei, conform tradiției care spunea că Hippocrate salvase Atena de ciumă prin foc. Hodges în *Loimologia*, ca și alți medici de mai tîrziu, au obiectat împotriva focurilor, ca fiind lipsite de orice efect.

Cînd spun că se lăsaseră pradă deznădejdii nu mă gîndesc la ceea ce se numeşte o deznădejde fatalistă, religioasă, privind condiţia omului în general ci, pur şi simplu, pierduseră orice speranţă de a scăpa de molimă, de a-i supravieţui.

Şi, într-adevăr, ciuma devasta cu o forţă de nebiruit şi prea puţini dintre cei atinşi de molimă în lunile august sau septembrie, cînd boala îşi atinsese culmile, au mai scăpat cu viaţă. Acum lucrurile se întîmplau altfel decît în lunile iunie, iulie şi începutul lui august cînd, aşa cum am mai observat, mulţi dintre cei infectaţi îşi tîrau boala zile întregi şi o duceau încă mult deşi aveau otrava în sînge. Acum însă, adică în ultimele două săptămîni din august şi primele trei din septembrie, bolnavii mureau în două-trei zile, cel mult, şi mulţi chiar în ziua cînd luau boala. Nu ştiu dacă acest lucru se datora înrîuririi nefaste a planetei Cîinelui [1], aşa cum pretindeau astrologii noştri ; sau poate că sămînţa bolii sădită în mulţi ajunsese în aceste zile la maturitate. Tot ce ştiu este că în această perioadă s-a raportat moartea a 3 000 de oameni într-o singură noapte. Ba chiar, unii care au urmărit fenomenul mai îndeaproape, pretind că toţi aceştia au murit doar în două ore, între unu noaptea şi trei dimineaţa.

Faptul că în aceste săptămîni procentul celor care au murit subit a fost simţitor mai mare decît în trecut, poate fi dovedit printr-o sumedenie de pilde, unele întîmplate chiar în vecinătatea mea. O familie care locuia nu departe de mine, alcătuită din zece persoane, arăta teafără şi sănătoasă luni de dimineaţă. Luni seara căzură la pat o slujnică şi o calfă, care a doua zi în zori muriră ; marţi se îmbolnăviră cealaltă calfă şi doi dintre copii, şi muriră unul în aceeaşi seară, iar ceilalţi doi miercuri. Pe scurt, pînă

[1] E vorba de perioada de cinci săptămîni care începe de obicei din 3 iulie, prin înălţarea stelei Sirius în constelaţia Cîinelui Mare. E în general o perioadă de arşiţă nesănătoasă.

sîmbătă la prînz se prăpădiră stăpînul şi stăpîna casei, patru copii şi patru slujitori, iar casa rămase pustie. Singurul suflet care mai pîlpîia pe acolo era cel al unei bătrîne venite să ia în primire lucrurile din casă pentru fratele fostului stăpîn, care locuia în apropiere.

După cum aţi mai văzut, multe case rămîneau cu desăvîrşire goale, toţi cei care le locuiseră cîndva fiind adunaţi de căruţa cu morţi. Mai cu seamă într-o alee aflată puţin mai departe şi numită Moses şi Aaron, se spunea că era o serie întreagă de case una lîngă alta în care nu mai exista suflare de om viu, ba chiar se pare că în unele dintre ele morţii fuseseră lăsaţi prea îndelung pînă să fie scoşi. Şi aceasta nu din pricină — aşa cum neadevărat scriseseră unii — că viii nu mai pridideau să-i îngroape pe cei morţi, ci pentru că prăpădul fiind atît de mare în acea alee, nu mai avea cine să le dea de veste groparilor să vină să-şi încarce povara.

Se spunea, dar nu ştiu cu cît adevăr, că unele dintre trupurile neînsufleţite ajunseseră chiar în stare de descompunere, şi cum căruţele nu puteau înainta decît pînă la gardul ce împrejmuia aleea, cărăuşii au avut de îndeplinit o muncă foarte grea.

Nu ştiu despre cîte cadavre a fost vorba, tot ce ştiu este că de obicei lucrurile nu se petreceau în felul acesta.

Am arătat că lumea părăsise orice speranţă de a supravieţui ; ei bine, însăşi această disperată neputinţă a avut, timp de trei sau patru săptămîni, un efect foarte straniu asupra noastră. Anume, oamenii deveniră dintr-odată mai curajoşi şi mai îndrăzneţi ; nu se mai fereau unul de altul, nu se mai zăvorau între patru pereţi, ci se duceau oriunde şi peste tot, ba chiar stăteau de vorbă unii cu alţii. De parcă şi-ar fi spus unul celuilalt : „Nu te întreb cum o duci, şi nici nu-ţi spun cum o duc eu ; e sigur că în scurt timp şi tu şi eu o să ne prăpădim, aşa că nu mai are importanţă dacă eşti sănătos sau bolnav". Şi aşa circulau, în disperare, pretutindeni.

Şi nu numai că se adunau în public dar, în chip uluitor, se îmbulzeau în biserici, fără să se mai întrebe lîngă cine sau departe de cine să se aşeze, ce mirosuri dăunătoare inspiră, cum arată oamenii din jur. Se socoteau a fi doar nişte morţi vii şi veneau la biserică fără cea mai mică fereală, înghesuindu-se, de parcă scînteia de viaţă din ei nu mai avea nici o importanţă în comparaţie cu ţelul pentru care se strîngeau acolo. Într-adevăr, osîrdia cu care veneau, ca şi gravitatea şi atenţia cu care ascultau, vădeau că bieţii de ei îşi căutau ultimul refugiu, gîndind că ziua aceea era poate cea de pe urmă din viaţa lor.

Şi au mai fost şi alte urmări bizare, anume, cînd veneau la biserică, se ştergea orice prejudecată sau scrupul în legătură cu persoana care le predica din amvon. Fără îndoială, calamitatea doborîse foarte mulţi dintre slujitorii bisericeşti, iar alţii se evacuaseră la ţară, neavînd tăria să o înfrunte. Cum numeroase dintre bisericile parohiale rămăseseră fără predicator, oamenii nu se mai împotriveau acum să dea ascultare dizidenţilor, care, de cîţiva ani încoace, în urma legii parlamentare denumite *Act de Uniformizare* [1] rămăseseră fără pîine. Nici preoţii rămaşi nu le mai făceau acum vreo greutate celorlalţi, ci le acceptau ajutorul, astfel încît aşa-zişii clerici reduşi la tăcere, aveau acum prilejul să deschidă iar gura şi să predice poporului.

Cred că e locul aici să discut, şi nădăjduiesc că şi alţii vor fi luat aminte, despre felul în care priveliştea apropiată a morţii îi împacă între ei pe oamenii de bună credinţă. Numai bunăstarea şi uşurătatea cu care îndepărtăm de noi orice perspectivă tristă ne îmboldesc la zîzanii, la ură, la prejudecăţi, la uitarea milei şi a omeniei, lucruri care se întîlnesc atît de des printre noi toţi.

[1] Act emis la 19 mai 1662, prin care preoţii neconformişti, o cincime din clerul bisericii anglicane, au fost excluşi de la oficierea slujbelor.

Încă un an de ciumă şi toate certurile dintre noi s-ar fi stins ; o înfruntare, faţă-n faţă, cu moartea sau cu boala aducătoare de moarte şi orice urmă de pizmă din firea noastră s-ar spulbera, vrăjmăşiile dintre noi s-ar topi, şi toate lucrurile ne-ar apărea într-o lumină cu totul deosebită decît pînă atunci. Tot aşa cum în acea vreme oamenii i-au primit în sînul bisericii pe cei certaţi cu legile ei oficiale ; şi tot aşa cum preoţii dizidenţi care, urmîndu-şi un principiu, se rupseseră de comunitatea bisericii anglicane, erau acum mulţumiţi să se întoarcă la vechile biserici parohiale şi să se conformeze unor ritualuri pe care altădată le renegaseră.

Dar pe măsură ce teroarea molimei s-a domolit, lucrurile şi-au reluat vechile făgaşuri nedorite, şi au decurs iarăşi ca în trecut.

Pomenesc toate acestea cu interesul cronicarului ; nu am de gînd să intru în argumentele vreuneia dintre părţi, sau să le determin să-şi însuşească o viziune mai înţelegătoare. Nici nu cred că o astfel de încercare ar fi potrivită sau menită să izbîndească. Dimpotrivă, deosebirile par să se lărgească şi să se adîncească tot mai mult, şi cine sînt eu ca să-mi închipui că aş izbuti să înrîuresc prin vreun cuvînt o parte sau alta ? Limpede e numai că moartea ne va împăca pe toţi. De cealaltă parte a mormîntului reîncepe frăţia. În ceruri nu ne va mai despărţi nici o prejudecată şi nici un fel de scrupul. De ce însă nu izbutim asemenea minune şi aici pe pămînt, n-aş putea spune. Şi nici nu vreau să mai discut despre acest lucru ; cred că e deajuns să-l deplîngem.

Aş putea vorbi mult şi bine despre grozăviile din acele vremi şi aş putea descrie cumplitele ciudăţenii care puteau fi văzute zi de zi ; lucruri stranii la care boala îi împingea pe sărmanii ieşiţi din minţi. Pe străzi aveau mereu loc acum scene de coşmar şi familiile ajunseseră să se îngrozească de ele însele.

Dar după ce v-am povestit cum un bolnav legat în pat, negăsind nici o altă cale de a se descătuşa, şi-a dat singur foc cu lumînarea care, din nefericire, îi era la îndemînă, şi a ars cu pat cu tot. Şi după ce v-am mai zugrăvit cum un altul, din pricina chinurilor de neîndurat, juca şi cînta despuiat în stradă, nemaifiind în stare să deosebească o exaltare de alta, repet deci, după ce v-am istorisit acestea toate, ce aş putea să mai adaug ? Ce-aş mai putea spune ca să înfăţişez mai viu cititorului tragedia acelor zile, sau să-i dau o idee mai limpede despre o dramă cu fire atît de încîlcite ?

Trebuie să mărturisesc că şi pentru mine erau zile înfiorătoare, că ajungeam uneori la capătul puterii de a răbda, şi că nu mă mai însufleţea tăria de la început. Pacostea care pe mulţi îi făcuse să plece aiurea, pe mine mă împingea în casă şi, în afară de călătoria la Blackwall şi la Greenwich de care v-am povestit şi care a fost un soi de excursie, mi-am petrecut restul timpului cît mai mult între patru pereţi, aşa cum procedasem şi cu două săptămîni înainte de această aventură. V-am mai spus că adeseori mă căiam pentru hotărîrea mea de a nu mă clinti din oraş, cînd aş fi putut pleca împreună cu fratele meu şi cu familia lui. Dar, oricum, era prea tîrziu. Şi după ce m-am retras şi am stat o bună bucată de vreme în casă, înainte ca nerăbdarea mea să mă fi pus pe drumuri, am fost chemat, aşa cum v-am arătat, ca să mi se încredinţeze acea urîtă şi primejdioasă misiune, care m-a scos iar printre oameni. Dar după ce am încheiat-o, dat fiind că molima era în toi, m-am sihăstrit din nou, şi am rămas iar în casă vreo zece-douăsprezece zile. Timp în care, stînd mereu la fereastră, mi-a fost dat să văd spectacole sfîşietoare, desfăşurate chiar pe strada noastră ; unul dintre ele l-a alcătuit acea creatură înnebunitoare care dănţuia şi cînta în agonia chinurilor.

Dar au mai fost multe altele. Nu trecea zi sau noapte fără să se întîmple ceva cumplit la capătul dinspre acea Harrow Alley, unde erau sălaşele populaţiei sărace, cei mai mulţi dintre ei fiind măcelari sau oameni cu îndeletniciri legate de tăierea vitelor.

Uneori, izbucneau din acea alee puhoaie de oameni, mai cu seamă femei, făcînd o larmă asurzitoare, un amestec de ţipete, plînsete, răcnete pe care şi le adresau una alteia : o gălăgie de nu mai ştiai ce să crezi.

Aproape întreaga noapte căruţa cu morţi zăcea în capătul aleii, căci dac-ar fi pătruns în ea, n-ar fi avut cum să întoarcă şi, oricum, nu putea înainta decît foarte puţin. Zăcea deci acolo, aşteptîndu-şi morţii ; şi cum cimitirul era foarte aproape, de îndată ce căruţa se umplea, se ducea să-şi deşerte încărcătura şi se întorcea iarăşi.

Eu cu neputinţă să descrii ţipetele înfiorătoare şi zarva cu care aceşti nenorociţi aduceau la căruţă trupurile neînsufleţite ale copiilor şi ale rudelor. Şi după numărul celor ce însoţeau mortul ai fi zis că n-a mai rămas unul în urmă, sau că în uliţele acelea locuia atîta lume cît să umple un oraş întreg.

Uneori, în puterea nopţii îi auzeai strigînd : „Mă omoară !“ sau : „Foc !“ Dar îţi dădeai lesne seama că nu erau decît glasul delirului şi vaierele unor oameni striviţi de boală.

Cred însă că în zilele de care vă vorbesc pretutindeni era la fel, pentru că timp de şase sau şapte săptămîni furia bolii a întrecut orice măsură. Ba chiar a ajuns la asemenea limite încît a început a fi ştirbită şi acea minunată ordine despre care v-am vorbit şi care făcea cinste autorităţilor. Mă refer la prevederea ca pe străzi să nu fie văzut nici un mort şi nici o îngropăciune să nu aibă loc la lumina zilei. Şi totuşi, pentru o scurtă vreme, aceste măsuri au fost încălcate.

Există un lucru pe care nu vreau să uit a vi-l spune şi de aceea îl pomenesc aici. Am găsit extraordinar şi, într-adevăr, părea a fi mîna unei justiţii imanente, faptul că toţi prezicătorii, astrologii, ghicitorii sau cum şi-or mai fi zicînd toţi acei şarlatani şi scamatori care îţi calculau

datele zodiacului sau tălmăceau visele, pieriseră parcă de pe fața pămîntului. Nu mai întîlneai unul. Sînt încredințat că foarte mulți dintre ei au picat în vîltoarea molimei, întrucît riscaseră să rămînă în oraș, ispitiți de făgăduințele unor mari avuții. Și într-adevăr se îmbogățiseră din nebunia și nesocotința oamenilor. Dar acum amuțiseră. Mulți dintre ei se întorseseră în țărîna mumă, nedovedindu-se în stare să-și prezică propria soartă sau să-și calculeze propriul zodiac.

Unii oameni au fost destul de aspri încît să declare că toți șarlatanii muriseră. Eu nu cutez să fac asemenea afirmație. Tot ce pot spune e că după stingerea molimei n-am auzit ca vreunul din aceștia să-și mai fi făcut apariția.

Dar să mă întorc la observațiile mele din zilele cele mai groaznice ale năpastei. Am ajuns acum, după cum v-am spus, la luna septembrie, care a fost, cred, cea mai fioroasă lună pe care a cunoscut-o Londra vreodată. Căci, consultînd toate dările de seamă asupra celorlalte molime care bîntuiseră înainte în Londra, n-am dat peste nimic care să semene cu această cumplită lună septembrie.

De la 22 august la 26 septembrie, adică numai în cinci săptămîni, numărul de morți înregistrat de Buletinele săptămînale s-a ridicat la aproape 40.000. Iată cum arătau *Buletinele* :

De la 22 la 29 aug.	7496
„ „ 29 aug. la 7 sept.	8252
„ „ 7 sept. „ 12 „	7690
„ „ 12 „ „ 19 „	8297
„ „ 19 „ „ 26 „	6460
Total :	38195

E un număr oricum impresionant, dar dacă v-aș repeta iarăși motivele pe care le aveam de a nu crede în exactitatea acestor înregistrări, ați fi de acord cu mine să socotim că, una peste alta, și proporțional cu înregistrările din

săptămînile precedente și cele următoare, au murit în acest răstimp zece mii de oameni pe săptămînă.

Oamenii, mai ales cei din City, erau cu desăvîrșire năuciți. Spaima era atît de copleșitoare, încît pînă și cei care cărau morții își pierdură curajul ; ba chiar unii dintre ei muriră deși fuseseră bolnavi de ciumă și se însănătoșiseră ; iar alții se prăbușiră chiar în timp ce cărau morții la groapă, gata să-i zvîrle înăuntru. Lucru care a sporit și mai mult zăpăceala orașului, pentru că groparii se făliseră că ei sînt ocrotiți și că moartea trece pe lîngă ei. Ni s-a povestit că o căruță care străbătea Shoreditch a fost părăsită de cărăuși și lăsată în seama unui singur om ; acesta a murit în stradă, iar caii, înaintînd nestruniți, au răsturnat carul, presărînd drumul cu cadavre.

Altă căruță răsturnată a fost găsită în groapa mare din Finsbury Fields. Vizitiul fie că murise, fie că fugise părăsind căruța, iar caii trecînd prea aproape de muchea gropii, se prăvăliseră cu car cu tot. Unii ziceau că și vizitiul fusese răsturnat, iar carul se prăbușise peste el. Ajunseseră la această încheiere pentru că i se găsise biciul în groapă, printre morți. Dar nu cred că se poate socoti un lucru sigur.

După cîte am auzit însă, în parohia noastră, Aldgate, căruțele încărcate cu morți au fost adeseori găsite la poarta cimitirului, părăsite, fără vizitiu, fără clopotar, fără cărăuș, fără nimeni, și în asemenea cazuri, ca și în multe altele, nici nu se știa ale cui sînt cadavrele dinăuntru, pentru că, uneori, trupurile neînsuflețite erau pur și simplu coborîte cu funii din balcoane sau pe ferestre ; cîteodată morții erau aduși la căruțe de către cărăuși, altă dată îi aduceau rudele ; dar, așa cum recunoșteau chiar cărăușii, nimeni nu-și bătea capul să le mai țină socoteală.

Veghea autorităților era acum pusă la grea încercare, dar, trebuie să mărturisim că și de astă dată au fost la înălțime. Oricît de vitrege erau împrejurările, două lucruri n-au fost niciodată trecute cu vederea, atît în oraș cît și în suburbii :

1. Aprovizionarea s-a păstrat tot timpul îndestulătoare, iar prețurile alimentelor nu au crescut, sau, oricum, în foarte mică măsură.

2. Trupurile neînsuflețite nu zăceau neîngropate sau descoperite ; și, cu rarele excepții pe care le-am semnalat și care au avut loc numai la începutul lunii septembrie, în timpul zilei nu se vedea nici o înmormîntare.

Poate că această din urmă afirmație a mea nu va fi crezută, din pricina altor scrieri care au mai fost publicate de atunci și în care se spune că morții zăceau neîngropați. Eu susțin sus și tare că nu e adevărat. Sau dacă s-a întîmplat vreodată așa ceva, trebuie să fi fost în casele în care cei în viață găsiseră mijloacele de a evada, așadar nimeni nu mai putuse da de veste cărăușilor să ridice morții. Și asemenea cazuri au fost puține la număr.

Cum eu însumi am lucrat pentru scurtă vreme în astfel de probleme în parohia în care locuiam, parohie la fel de pustiită de ciumă ca și celelalte, pot face afirmații în deplină cunoștință de cauză. Repet cele susținute mai sus : nu au rămas cadavre neîngropate, cel puțin nu dintre cele de a căror existență să fi aflat slujbașii oficiali ; și în nici un caz din pricină că nu s-ar fi găsit cine să care morții sau cine să-i îngroape. Și cu asta am spus totul. Ce s-a întîmplat uneori prin vizuinile sau cocioabele din aleea Moses și Aaron reprezintă un procent infim. Și chiar și acolo morții au fost îngropați de îndată ce-au fost descoperiți.

Cît despre primul punct, cel privitor la aprovizionare, la lipsa de merinde sau la scumpetea lor, deși am pomenit mai sus cum stăteau lucrurile, voi reveni mai tîrziu asupra lor. Totuși, două lucruri trebuie arătate aici :

1. Prețul pîinii [1] nu a fost decît foarte puțin ridicat. Căci la începutul anului, în prima săptămînă din martie,

[1] Prin dispoziția primarului și a Consiliului Orășenesc *Buletinele săptămînale* comunicau regulat greutatea și prețul pîinii.

pîinea din făină de grîu costa un penny și cîntărea zece uncii și jumătate [1], pentru ca în toiul molimei prețul să rămînă același și greutatea să scadă doar la nouă uncii și jumătate. La începutul lunii noiembrie, greutatea a revenit la zece uncii jumătate. Ceea ce, cred că sînt îndreptățit să afirm, niciodată nu s-a mai auzit în vreun oraș, la vreme de asemenea năpastă.

2. Nu s-a putut vorbi niciodată (spre marea mea mirare) de lipsă de brutari sau de cuptoare care să aprovizioneze populația cu pîine.

S-a observat însă, în multe familii, că slujnicele care se duceau la brutării, cu coca plămădită acasă, doar ca s-o pună la cuptor, așa cum era obiceiul vremii, se întorceau uneori molipsite de boală.

În tot timpul cumplitei molime au existat doar două spitale de ciumați. Unul în Londra, pe Old-Street și unul în Westminster.

Oamenii nu au fost nici o clipă constrînși să se ducă la spital. Și nici n-ar fi fost nevoie de vreo măsură de constrîngere, pentru că erau mii de bolnavi săraci, care, neavînd cine să-i ajute, și nici case ca lumea și nici un fel de venit în afară de mila publică, ar fi fost fericiți să fie duși la spital unde ar fi primit îngrijirile cuvenite.

Cred că acesta poate fi socotit singurul punct slab în întreaga operă de administrare a orașului. Anume faptul că la spital nu erai primit decît dacă plăteai — în bani sau în polițe — fie la intrare, fie la ieșire dacă te vindecai și apucai să ieși. Pentru că numeroși bolnavi au fost tămăduiți, iar la spitale fuseseră numiți cei mai buni doctori.

După cum am mai spus, grosul bolnavilor trimiși la spital erau slujnicele care se molipsiseră în timp ce făceau tîrguielile pentru familiile în serviciul cărora erau. Și cînd se întorceau acasă bolnave, erau, în general, trimise la spital, pentru siguranța celorlalți ai casei.

[1] Circa 300 gr.

Şi atît de bine au fost îngrijiţi bolnavii transportaţi la spital, încît pe tot cuprinsul molimei, la spitalul din Londra nu s-au înregistrat decît 156 de morţi, iar la cel din Westminster 159.

Cînd am spus că ar fi trebuit să avem mai multe spitale, nu am vrut să înţeleg că toţi bolnavii ar fi trebuit internaţi. Dacă, aşa cum se pare că au gîndit unii, s-ar fi renunţat la închiderea caselor şi toate persoanele atinse de boală ar fi fost pe dată expediate din locuinţele lor la spital, lucrurile ar fi stat, de bună seamă, mult mai rău. Înseşi mutarea şi transportarea bolnavilor ar fi constituit un mijloc de răspîndire a molimei. Şi, mai mult, îndepărtarea unui bolnav din casă nu ar fi însemnat asigurarea că restul familiei în mijlocul căreia locuise molipsitul se bucură de sănătate deplină. Lăsaţi în voia lor, ceilalţi membri ai familiei, molipsiţi şi ei fără să bănuiască, i-ar fi umplut şi pe alţii de ciumă.

Pe de altă parte, deprinderile familiilor de a ascunde boala şi a trece sub tăcere persoanele bolnave, ar fi dus la situaţii cînd toţi ai casei s-ar fi îmbolnăvit înainte ca examinatorii să fi prins măcar de veste.

Şi, încă un punct important, numărul din cale afară de mare al bolnavilor ar fi întrecut capacitatea oricăror spitale, ca şi putinţa slujbaşilor publici de a-i descoperi şi a-i transporta.

Toate aceste lucruri au fost mult dezbătute în acele zile şi le-am auzit adeseori discutate. Autorităţile aveau destul de furcă pentru a-i convinge pe oameni de necesitatea închiderii caselor, şi a-i împiedica să-i tragă pe sfoară pe paznici şi să evadeze. Greutăţile pe care le întîmpinau arată limpede că ar fi fost cu neputinţă să-i silească pe bolnavi să-şi părăsească paturile şi locuinţele. Pentru aşa ceva, n-ar fi fost deajuns să intervină slujbaşii primăriei, ar fi fost nevoie de o oaste întreagă de slujbaşi. Şi pe de altă parte, oamenii erau destul de furioşi şi de înrăiţi încît să fie în stare să-i ucidă pe cei care li s-ar fi amestecat

astfel în viaţa lor sau a rudelor şi a copiilor lor, orice pedeapsă i-ar fi aşteptat după aceea.

O asemenea măsură i-ar fi înnebunit de-a binelea pe nefericiţii a căror minte şi aşa era clătinată.

Dar autorităţile au socotit de cuviinţă să-i trateze pe oameni cu îngăduinţă şi înţelegere, şi nu cu violenţă şi teroare cum ar fi fost în cazul cînd i-ar fi tîrît pe bolnavi afară din case şi i-ar fi internat cu sila în spital.

Toate acestea mă duc cu gîndul îndărăt, la zilele cînd ciuma de-abia se ivise, sau, mai bine zis, cînd se ivise ameninţarea ca molima să cuprindă întregul oraş, şi oamenii mai înstăriţi intraseră în alarmă şi se înghesuiau să părăsească Londra. Aşa cum am arătat, convoaiele erau atît de masive, şi o asemenea îmbulzeală de trăsuri, cai, camioane şi căruţe care scoteau lumea afară din oraş, încît aveai impresia că nu mai rămîne nimeni pe loc. Şi dacă ar fi ieşit atunci vreo ordonanţă sau vreo dispoziţie care să fi speriat cetăţenii, anume ceva care să fi cerut oamenilor să se orînduiască altfel decît aveau ei de gînd, cred că şi în Londra şi în suburbii s-ar fi iscat nenumărate tulburări.

Dar autorităţile au făcut tot ce-au putut ca să încurajeze lumea : au emis ordonanţe menite să asigure buna ordine pe străzi şi să aducă oamenilor cît mai multe înlesniri.

În primul rînd, primarul şi ajutoarele sale, Consiliul Orăşenesc şi cel Comunal, precum şi delegaţii lor au luat hotărîrea, pe care au şi publicat-o, ca nici unul dintre ei să nu părăsească oraşul ci să rămînă la dispoziţia cetăţenilor, pentru păstrarea bunei rînduieli în oricare loc, şi asigurarea dreptăţii în orice prilej. De asemeni, pentru distribuirea ajutoarelor caritabile hărăzite săracilor. Într-un cuvînt, pentru împlinirea datoriei şi a răspunderilor încredinţate lor de către obşte.

Ca urmare a acestor hotărîri, primarul, ajutoarele sale şi toţi ceilalţi ţineau sfat aproape în fiecare zi, pentru a

lua acele măsuri ce se dovedeau necesare pentru păstrarea liniştii şi a ordinii publice. Şi, cu toate că faţă de cetăţeni arătau cea mai mare blîndeţe şi înţelegere, totuşi, ori de cîte ori aveau de-a face cu răufăcători, adică borfaşi, spărgători de case, ori dintre cei ce prădau morţii sau oamenii bolnavi, se arătau neînduplecaţi în pedepse. Împotriva acestora, primarul şi Consiliul Orăşenesc au continuat să publice felurite ordonanţe.

Poliţaii şi slujbaşii bisericeşti au fost şi ei siliţi să nu părăsească oraşul, sub ameninţare de pedeapsă, sau, dacă ţineau totuşi să plece, trebuiau să-şi găsească înlocuitori, persoane de încredere şi destoinice, pe care urma să le încuviinţeze delegaţii districtuali ai Consiliilor Orăşenesc ori Comunal.

Răspundeau direct pentru înlocuitorii aleşi de ei şi, în caz că aceştia ar fi decedat, tot ei urmau să găsească oameni în loc.

Toate aceste hotărîri au domolit în bună măsură temerile populaţiei, mai cu seamă în primele zile ale molimei, cînd toată lumea părea gata să fugă, încît se ivise primejdia ca Londra să rămînă un oraş pustiu, lăsat doar pe mîna calicimii. Şi, în schimb, satele şi tîrgurile din împrejurimi să fie supte şi secătuite de mulţimea năvălitorilor.

Autorităţile nu au pregetat să-şi împlinească misiunea cu mare curaj, după cum făgăduiseră. Primarul şi ajutoarele sale erau mereu văzuţi cutreierînd străzile şi fiind de faţă în locuri de grea primejdie. Şi, cu toate că se fereau de prea marea apropiere a oamenilor, totuşi, în cazuri grave, niciodată nu s-au dat îndărăt să-i primească pe cetăţeni şi să le asculte cu mare răbdare păsul.

Primarul îşi construise în sala de sfat un soi de galerie care-l despărţea de cetăţeni, cînd le asculta jalbele. În felul acesta, putea să apară în public şi să fie ferit în acelaşi timp.

Tot aşa, slujbaşii oficiali, denumiţi slujbaşii primarului, luau parte pe rînd la întrevederile cu cetăţenii, părînd

mereu a fi de veghe. Şi dacă unii dintre ei cădeau bolnavi, aşa cum se întîmpla adeseori, pe dată alţii le luau locul, pînă cînd se ştia cu siguranţă dacă primii vor trăi sau vor muri.

La fel îşi îndeplineau datoria şi ajutorii de primar precum şi membrii Consiliului Orăşenesc. Iar slujbaşii acestora aşteptau şi ei ordinele mai marilor lor. Astfel încît în toate cazurile ivite s-a făcut întruna dreptate, fără vreo contenire sau ştirbire.

În al doilea rînd, tot în grija lor cădea asigurarea şi păstrarea libertăţii de aprovizionare în pieţile publice. Şi în orice zi de tîrg, îi puteai vedea fie pe primar, fie pe unul sau pe amîndouă ajutoarele sale, străbătînd călare pieţele pentru a urmări cum sînt duse la îndeplinire dispoziţiile lor, şi dacă ţăranii au deplina libertate şi încurajare de a veni la tîrg cu produsele agricole, şi de a se înapoia acasă. Şi mai vegheau ca nu cumva vreo privelişte macabră, ivită în stradă, să-i înspăimînte pe ţărani, făcîndu-i să nu mai vină la oraş.

De asemeni şi brutarii erau ţinuţi la ordine, iar conducătorul breslei, împreună cu cei din consiliul său, erau îndrumaţi să ducă la îndeplinire ordonanţele primăriei şi să vegheze ca greutatea pîinii să fie cea legal prevăzută de primar pentru săptămîna respectivă. Toţi brutarii aveau datoria să ţină cuptoarele continuu aprinse. Pentru orice încălcare a acestei dispoziţii, şi-ar fi pierdut privilegiile de cetăţeni liberi ai oraşului Londra.

Prin aceste mijloace, oraşul a fost întotdeauna aprovizionat cu pîine din belşug şi la acelaşi preţ, după cum am mai arătat. Iar pieţele n-au fost niciodată lipsite de merinde, ba dimpotrivă erau atît de îmbelşugate, încît adeseori m-am mustrat pentru temerile mele şi părerile de rău că n-am plecat aiurea, cînd aveam în faţă pilda ţăranilor care veneau de bună voie şi plini de cutezanţă

la tîrg, de parcă nici n-ar fi fost vorba de bolişte în oraş, sau de primejdia de a se molipsi.

A fost, de bună seamă, o foarte înţeleaptă măsură a autorităţilor aceea de a îndepărta de pe străzi orice ar fi putut stîrni spaima : cadavre, sau orice alt semn neplăcut la vedere. Doar dacă, aşa cum am mai spus, bolnavii se prăbuşeau morţi în stradă ; şi, în asemenea cazuri, erau pe dată acoperiţi cu o pînză sau un cearşaf, sau tîrîţi pînă la cimitirul cel mai apropiat, unde zăceau pînă la căderea nopţii.

Noaptea se petreceau toate treburile înfricoşătoare, tot ce era sinistru sau primejdios. Noaptea erau cărate cadavrele, noaptea erau îngropaţi morţii, noaptea erau arse obiectele infectate. Noaptea erau azvîrlite grămezile de trupuri neînsufleţite în gropile adînci din diferitele cimitire. Iar pînă se crăpa de ziuă, totul era iarăşi acoperit şi astupat cu ţărînă. Astfel încît la lumina zilei nu se vedea şi nu se auzea nici urmă de năpastă, decît pustietatea străzilor şi răscolitoarele vaiere şi plînsete ce răzbeau prin ferestrele şi uşile caselor şi prăvăliilor închise.

Liniştea şi pustietatea străzilor erau mai puţin vădite în City decît în suburbiile mărginaşe, în afară de lunile cînd, aşa cum am arătat, molima şi-a făcut drum către est şi de acolo s-a întins peste întregul oraş.

A fost într-adevăr un act de milă a Providenţei faptul că ciuma, izbucnită întîi într-un anumit capăt al oraşului, pe măsură ce se lăţea cuprinzînd şi alte părţi, se retrăgea din locurile unde bîntuise pînă atunci. Cu alte cuvinte nu s-a instăpînit pe partea de est a oraşului, pînă ce nu şi-a sleit puterile în suburbiile vestice. Şi aşa, pe măsură ce creştea într-o parte, slăbea în alta. De pildă :

S-a ivit mai întîi, în St. Giles şi capătul dinspre Westminster şi a dat iama prin aceste locuri pînă spre mijlocul lunii iulie. În cea de a doua jumătate a lui iulie i s-a muiat furia în parohiile vestice şi s-a îndreptat atunci spre est,

cotropind năprasnic Cripplegate, St. Sepulcher, Clarkenwell, St. Brides şi Aldersgate. În tot timpul cît făcea prăpăd prin aceste parohii, părţile de la sud de fluviu, precum şi Stepney, White-Chappel, Aldgate, Wapping şi Ratcliff, n-au fost atinse mai deloc. Aşa încît oamenii de pe aici îşi vedeau nepăsători de treburi, îşi făceau negoţurile, ţineau prăvăliile deschise, aveau legături unii cu alţii, de parcă nici n-ar fi fost vorba de vreo molimă pe meleagurile noastre.

Chiar cînd suburbiile din nord şi nord-vest erau putrede de ciumă, adică Cripplegate, Clarkenwell, Bishopsgate şi Shoreditch, în tot restul oraşului starea era destul de normală. Iată cifrele :

Buletinul morţilor pricinuite de tot felul de boli între 25 iulie şi 1 august

St. Giles Cripplegate	554
St. Sepulchers	250
Clarkenwell	103
Bishopsgate	116
Shoreditch	110
Stepney	127
Aldgate	92
White-Chappel	104
Cele 97 parohii din City	228
Toate parohiile din Southwark	205
Total	1889

Aşadar, în acea săptămînă, numai în cele două parohii Cripplegate şi St. Sepulchers numărul morţilor a depăşit cu patruzeci şi opt totalul celor decedaţi în toate parohiile din City, din Southwark şi suburbiile de est luate laolaltă.

Datorită acestui fapt, parohiilor din City li s-a dus în toată Anglia faima că ar fi sănătoase. Era lucru ştiut, mai cu seamă în comitatele şi tîrgurile megieşe, de unde veneau proviziile pentru Londra. Şi faima a dăinuit mult

mai multă vreme decît starea de sănătate. Căci atunci cînd țăranii veneau la oraș prin Shoreditch sau Bishopsgate, sau prin Oldstreet și Smithfields, dădeau cu ochii numai de străzi pustii, de locuințe și prăvălii ferecate ; iar rarii trecători care se mai iveau pe acolo, mergeau numai pe mijlocul drumului. Dar cînd ajungeau în City, lucrurile aveau cu totul altă față. Piețele și dughenele erau deschise, lumea forfotea pe stradă ca în vremurile normale, deși mai rărită la număr. Și așa a continuat pînă spre a doua jumătate a lui august și începutul lui septembrie.

Dar în acele luni toate s-au schimbat, molima s-a potolit în parohiile din vest și nord-vest, și a năpădit în schimb cu toată greutatea parohiile din City și suburbiile estice, precum și Southwark. Și s-a lăsat cu vîrf și îndesat.

Și atunci întreaga City a căpătat o înfățișare lugubră. Prăvăliile și-au închis porțile, străzile s-au golit de oameni. Doar pe Strada-Mare oamenii mai circulau uneori, mînați de nevoi. Pe la amiază, îi vedeai mișunînd pe acolo, dar serile și diminețile nu întîlneai picior de om, nici pe acolo, nici în Cornhill sau Cheapside.

Aceste observații ale mele au fost pe deplin întărite de *Buletinele mortuare* din acele săptămîni, din care v-am înfățișat mai sus un extras privitor la parohiile de care v-am vorbit. Cifrele grăiesc de la sine.

Buletinul săptămînal care marchează descreșterea molimei în părțile de vest și de nord ale orașului, arăta după cum urmează :

De la 12 la 19 septembrie

St Giles Cripplegate	456
St. Giles in the Fields	140
Clarkenwell	77
St. Sepulchers	214
Shoredicth	183
Stepney	716
Aldgate	623
White-Chappel	532
Cele 97 parohii din City	1493
Toate opt parohiile din Southwark	1636
	6070

Iată bizara întorsătură pe care au luat-o lucrurile, o întorsătură tristă, care, dacă ar mai fi ținut încă două luni, nu știu zău dacă ar mai fi rămas mulți în viață. Dar, așa cum am spus, printr-un capriciu milostiv al Providenței părțile de nord și de vest ale orașului, unde prăpădul la început fusese cumplit, și-au ridicat, după cum vedeți, capul la lumină. Și pe măsură ce pîrjolul se întindea în alte părți, oamenii de aici începeau să-și redobîndească speranțele. Iar săptămîna ce-a urmat a schimbat și mai mult starea lucrurilor, încurajînd speranțele nou ivite.

De pildă :

De la 19 la 26 septembrie

St. Giles Cripplegate	227
St. Giles in the Fields	119
Clarkenwell	76
St. Sepulchers	193
Shoreditch	146
Stepney	616
Aldgate	496
White-Chappel	346
Cele 97 parohii din City	1268
Cele 8 parohii din Southwark	1390
Total :	4877

De la 26 septembrie la 3 octombrie

St. Giles Cripplegate	196
St. Giles in the Fields	95
Clarkenwell	48
St. Sepulchers	137

Shoreditch	128
Stepney	674
Aldgate	372
White-Chappel	328
Cele 97 parohii din City	1149
Cele 8 parohii din Southwark	1201
Total :	4328

După cum se vede, jalea cea mare se lăsase acum peste City şi peste părţile sudice. Pe acestea, pe Aldgate, White-Chappel şi Stepney căzuse de astă dată greaua pacoste, şi aceasta a fost perioada cînd *Buletinele săptămînale* au atins cele mai monstruoase cifre, după cum v-am mai spus. Şi cînd, de fapt, mureau zece sau chiar douăsprezece mii de oameni pe săptămînă. Pentru că v-am împărtăşit convingerea mea de neclintit că niciodată nu s-ar fi putut ţine socoteala exactă a numărului de morţi.

Ba chiar, unul dintre medicii cei mai străluciţi, care de atunci încoace a publicat o dare de seamă asupra acelor timpuri, împreună cu observaţiile lui, carte scrisă în limba latină[1], afirmă că într-o singură săptămînă ar fi murit douăsprezece mii de oameni şi că într-o anume singură noapte au murit patru mii. Eu unul nu-mi amintesc însă să fi fost o asemenea noapte fatală, cu un atît de înfiorător număr de morţi. Totuşi, scrisele lui întăresc spusele mele cu privire la nesiguranţa *Buletinelor săptămînale*.

Şi acum, îngăduiţi-mi să mă reîntorc, deşi s-ar putea spune că mă repet, la descrierea condiţiilor jalnice în care se găsea oraşul, şi mai cu seamă acea parte unde sălăşluiam eu.

City şi suburbiile învecinate, în ciuda marelui număr de oameni care se refugiaseră la ţară, erau încă însufleţite, ba poate chiar mai însufleţite decît de obicei, pentru că multă vreme lumea a nutrit credinţa că ciuma nu se va atinge de City, de Southwark, de Wapping sau de Ratcliff. Cu atîta tărie le intrase oamenilor în cap asemenea idee, încît mulţi locuitori ai suburbiilor din vest şi din nord se mutaseră prin aceste părţi estice, spre a dobîndi mai multă siguranţă. Şi, după cum mă bate pe mine gîndul, mutîndu-se ei au mutat şi ciuma prin aceste locuri, mai devreme decît ar fi venit ea altminteri.

Aici am iarăşi prilejul de a lăsa o observaţie spre folosul urmaşilor, cu privire la felul în care oamenii se molipsesc unul de la altul. Şi anume, ciuma n-a fost luată de cei sănătoşi *numai de la cei bolnavi*, ci şi de la cei ce se simţeau BINE. Daţi-mi voie să mă explic : prin bolnavi îi înţeleg pe cei declaraţi ca atare, care căzuseră la pat şi se aflau sub îngrijire, sau care aveau umflături sau gîlme pe trup. De ăştia toată lumea ştia să se ferească, mai cu seamă că se aflau la pat, sau în condiţia în care boala nu putea fi ascunsă.

Dar cei ce se simţeau *bine*, cu alte cuvinte, cei ce luaseră boala şi o purtau în trupul şi în sîngele lor, dar nu-i arătau semnele, nu-şi dădeau deloc seama de acest lucru, şi această neştiinţă ţinea zile întregi. Aceştia duceau pretutindeni cu ei suflarea morţii şi o împrăştiau asupra celor ce le veneau în preajmă. Pînă şi veşmintele lor erau îmbibate de boală, mîinile lor infectau lucrurile asupra cărora se lăsau, mai cu seamă dacă erau calde şi jilave, ori bolnavii năduşeau mult.

Ei, şi era cu neputinţă să-i deosebeşti pe aceşti oameni care, aşa cum am spus, nu aveau habar c-ar fi bolnavi. Ei erau cei ce se prăbuşeau şi leşinau în stradă. Căci adeseori îşi vedeau de treburi şi circulau pe străzi pînă-n cea din urmă clipă, adică pînă cînd, dintr-odată, îi năpădea sudoarea, li se muiau mădularele, se aşezau pe pragul unei uşi şi mureau. E drept, cînd îi cuprindea asemenea slăbiciune, se străduiau din răsputeri să ajungă pînă la uşa lor,

[1] Referire la *Loimologia*, scrisă de doctorul Nathaniel Hodges în 1672, tradusă în engleză de John Quincy şi publicată în 1720.

şi cîteodată izbuteau doar să se tîrască pînă acasă şi să-şi dea duhul decum intrau. Alteori se socoteau sănătoşi pînă cînd le ieşeau semnele pe trup, tot fără să ştie, şi atunci mureau la un ceas sau două după ce se întorceau acasă, deşi cît fuseseră pe afară se simţiseră bine.

Aceştia erau cei primejdioşi pentru mulţime, cei de care oamenii teferi ar fi trebuit să se ferească. Dar, pe de altă parte, cum i-ai fi putut dibui ?

Şi tot asta-i pricina pentru care o asemenea molimă nu poate fi stăvilită, în ciuda tuturor strădaniilor omeneşti. Nu-i poţi deosebi pe bolnavi de sănătoşi atîta timp cît ei înşişi nu se ştiu a fi atinşi de boală.

Am cunoscut un om care colinda fără grijă străzile Londrei în timpul molimei din 1665, purtînd la el un antidot sau o licoare întăritoare din care lua o înghiţitură ori de cîte ori se socotea în primejdie. Şi avea el un semnal care-i vestea primejdia, aşa cum n-am mai întîlnit la nimeni nici înainte nici după aceea. Şi nici n-aş şti să spun cît de mult se putea bizui pe el. Anume, avea o rană la un picior şi ori de cîte ori se afla în preajma unor oameni molipsiţi şi infecţia începea să lucreze şi asupră-i, rana de la picior începea să-l înţepe, dîndu-i semnalul de alarmă. Îl înţepa, pălea şi se înălbea. Aşa încît, de cîte ori începea să-şi simtă rana, însemna că sosise momentul să se retragă, ori să aibă grijă să ia o duşcă din doctoria pe care o purta mereu asupră-i în acest scop. Şi se pare că rana îl înţepa adeseori cînd se găsea în tovărăşia unor oameni ce se socoteau ei înşişi teferi şi zdraveni, şi apăreau tot aşa şi în ochii celorlalţi. Dar omul nostru se ridica dintr-odată în picioare şi spunea deschis :

— Prieteni, în această încăpere se află careva bolnav de ciumă.

Şi atunci adunarea se spărgea pe loc.

Toate aceste fapte au fost o dovadă limpede pentru toată lumea că molima nu poate fi ocolită de cei ce se învîrtesc printre alţii, într-un oraş contaminat, în care oamenii nu se ştiu a fi purtători de boală pentru ceilalţi.

Şi în acest caz, a-i închide pe cei sănătoşi sau a-i îndepărta pe cei bolnavi e la fel de zădarnic. Doar dacă s-ar putea merge pe fir îndărăt, izolîndu-i pe toţi cei cu care bolnavii au venit în legătură înainte de a fi ştiut măcar că sînt bolnavi. Şi nimeni n-ar şti, în asemenea împrejurare, pînă unde să meargă sau unde să se oprească. Căci nimeni n-ar şti cînd sau unde sau cum sau de la cine a luat boala.

Bănuiesc că asta-i pricina pentru care atîţia afirmă că însuşi aerul ar fi pătruns de boală şi infectat [1], aşadar n-au de ce să ia seama cu cine vin în legătură, din moment ce boala pluteşte în văzduh. Am văzut mulţi oameni adînc tulburaţi şi uluiţi, exclamînd :

— Bine, dar nu m-am apropiat niciodată de vreun bolnav ! Nu am venit în legătură decît cu oameni sănătoşi şi totuşi, iată, am luat boala.

— Sînt încredinţat că e o pedeapsă venită de-a dreptul din ceruri, spune altul, încercînd să vadă înfăţişarea solemnă a lucrurilor.

Iar cel dintîi spune din nou :

— Nu am venit nicicînd în preajma bolii sau a vreunei persoane infectate. Se vede că boala pluteşte în văzduh. O tragem în piept odată cu aerul şi, deci, n-ai cum să i te împotriveşti.

Acest punct de vedere a făcut pe mulţi oameni, mai cu seamă în cea de-a doua jumătate a molimei, atunci cînd aceasta îşi atinsese cele mai înalte culmi, să fie mai nepă-

---

[1] Aci şi în continuare Defoe împrumută punctul de vedere al contagioniştilor, deosebit de cel al efluvioniştilor. Concepţia efluvioniştilor, susţinută de William Boghurst în *Loimographia* (1666) afirma că boala provine din miasmele exalate de putreziciunile din pămînt, extrase la suprafaţă de căldura soarelui şi purtate de vînt.

sători și mai puțin prevăzători decît la început. Asemenea turcilor, însușindu-și un soi de fatalism, ziceau că dacă-i voia Domnului să-i lovească, atunci e totuna de stau acasă ori pleacă din oraș, pentru că tot îi nimerește. Drept care se duceau fără pic de teamă chiar și în case infectate, sau se însoțeau cu persoane bolnave ; vizitau ciumați și după aceea, cînd se molipseau, se culcau în pat alături de nevestele lor. Și care a fost urmarea ? Aceeași ca și în Turcia sau în celelalte țări în care oamenii săvîrșesc asemenea nesăbuințe : anume, s-au îmbolnăvit cu toții și au murit cu sutele și cu miile.

Departe de mine să hulesc sau să arăt lipsă de credință în Domnul, care în asemenea prilejuri trebuie să fie întruna prezent în gîndurile noastre. Dar mințile oamenilor nu trebuie împuiate cu idei despre mînia și răzbunarea cerească [1], ba dimpotrivă.

Nici un om nu trebuie să vadă în asemenea lucruri mîna răzbunătoare a Domnului și să le pună doar în seama Proniei cerești. Numeroase persoane bolnave de ciumă au fost tămăduite, iar mulți alții au fost ocrotiți de de infecție, ceea ce dovedește că nu de răzbunare e vorba. Socotesc o minune și faptul că eu am fost cruțat de boală, și vorbesc despre aceasta cu nemărginită recunoștință.

Dar cînd pomenim despre ciumă ca de o boală stîrnită de cauze naturale, ne gîndim și la faptul că a fost răspîndită tot prin mijloace naturale și omenești. Fie din milă, fie din răzbunare, puterea divină lasă toate înfăptuirile pe seama oamenilor, care-și văd de drumul lor firesc și omenesc. Providența își rezervă dreptul să-și facă apariția, în chip supranatural, numai cînd găsește ea de cuviință.

Dar în cazul unei molime, nu se prea vădește prilej de intervenții supranaturale, ci se desfășoară din plin doar

---

[1] Defoe se ridică aci împotriva faimosului orator englez, episcopul Andrews, care afirma că ciuma este expresia mîniei divine împotriva păcatului și că, de cîte ori izbucnește o molimă, înseamnă că Dumnezeu e mînios.

cursul firesc al lucrurilor. În această firească înlănțuire de cauze și efecte își găsește loc și tainica transmitere a bolii pe neobservate, dar inevitabil, care înseamnă destulă răzbunare în sine, fără s-o mai atribuim miracolelor și forțelor supranaturale.

Puterea de pătrundere a acestei boli e atît de aprigă, și molipsirea se produce în asemenea măsură pe nesimțite, încît, cu oricîtă grijă te-ai feri, tot e zadarnic, atîta timp cît stai locului.

Dar am toate temeiurile să cred, și în această afirmație mă sprijin pe atîtea exemple încă vii în amintirea mea încît nimic nu mi-ar putea clinti convingerea, deci zic că am toate temeiurile să cred că nimeni în țara asta nu s-a îmbolnăvit în alt chip decît prin molipsire, luînd boala, pe cale firească, de la altcineva, prin atingerea veșmintelor, sau prin inhalarea mirosurilor cuiva mai dinainte infectat.

Acest lucru este dovedit și de felul în care s-a ivit molima la Londra, adusă odată cu mărfurile sosite din Olanda, și venite acolo din Levant. Prima izbucnire de ciumă la noi a avut loc într-o casă din Long-Acre, unde au fost depozitate și deschise întîia oară baloturile cu asemenea mărfuri. De la acea casă s-a răspîndit fără veste la altele prin legăturile cu cei infectați, sau prin molipsirea slujbașilor parohiali care i-au vegheat sau îngropat pe morți și așa mai departe. Toate acestea sînt argumente de bază că boala s-a răspîndit de la om la om și de la casă la casă, și nu altminteri.

În prima locuință infectată au murit patru persoane. O vecină, auzind că stăpîna primei case căzuse la pat, a venit să o vadă și, cînd s-a întors acasă a adus boala în sînul familiei ei. A murit și vecina și toți ceilalți din gospodărie. Un preot chemat să o împărtășească pe stăpîna celei de a doua case s-a îmbolnăvit pe dată și a murit, trăgînd după el la groapă pe cîțiva dintre ai lui.

Atunci au început medicii să cadă pe gînduri, pentru că în primele zile nici prin minte nu le-a dat că ar fi vorba

de o molimă generală. Cei trimişi să cerceteze morţii au comunicat că, nici mai mult nici mai puţin, e vorba de ciumă, cu toate semnele ei înfricoşătoare şi, dat fiind că cei bolnavi avuseseră felurite legături cu o mulţime de persoane care, după cum era de bănuit, se şi molipsiseră, exista ameninţarea să izbucnească o molimă generală şi era cu neputinţă să i se pună stavilă.

Din acest punct de vedere, părerile medicilor se potriveau cu observaţiile pe care aveam să le fac eu mai tîrziu, anume că boala se răspîndea pe nesimţite. Pentru că cei ştiuţi a fi bolnavi nu puteau molipsi decît pe cei ce veneau în nemijlocită legătură cu ei ; dar omul care se pătrunsese de infecţie fără să-şi dea seama, şi mergea în mijlocul mulţimilor încredinţate că au de-a face cu o persoană sănătoasă, putea molipsi o mie de alţi oameni, care la rîndul lor dădeau boala mai departe, toţi fără să aibă habar, şi fără să simtă urmările decît cu zile şi zile mai tîrziu.

De pildă, multe persoane aflau că s-au molipsit de ciumă numai cînd, spre uimirea lor de negrăit, îi descopereau semnele pe propriul lor trup. Şi după aceea, rareori aveau mai mult de şase ceasuri de trăit. Căci petele acelea care se numeau semne, erau de fapt pete de gangrenă, adică de carne moartă care se strîngea în nişte gîlci nu mai mari decît un ban de argint, bătătorite şi tari ca o bucată de corn. Şi cînd boala ajungea aici, nu mai urma decît moartea. Şi totuşi, cum v-am spus, oamenii nu ştiau că-s bolnavi sau că ceva nu-i în regulă cu ei pînă cînd nu se iveau aceste semne pe trupul lor. Cu toate că, aşa cum oricine îşi poate da seama, infecţia lîncezea de mult în ei, Şi, prin urmare, răsuflarea lor, năduşeala lor, straiele lor, fuseseră molipsitoare cu multe zile înainte.

Toate acestea au prilejuit o mare felurime de cazuri, despre care, de bună seamă, medicii au mai multe prilejuri să-şi reamintească decît aş avea eu. Totuşi unele dintre ele mi-au căzut şi mie sub ochi, sau mi-au ajuns la urechi, şi vă voi vorbi despre cîteva dintre acestea.

Un anume cetăţean, care a trăit tihnit şi neatins de boală pînă în luna septembrie, cînd toată greutatea molimei se lăsase în City, se fălosea cu mare veselie şi chiar cu trufie cît de grijuliu se arătase el şi cum niciodată nu se apropiase de vreun bolnav. Şi-i zice atunci un altul, un vecin de-al lui :

— Nu te încrede prea mult, domnule... E greu de deosebit cine-i bolnav şi cine nu. Pentru că uite acu vezi omul viu şi numai peste un ceas îl şi vezi mort.

— Asta-i drept, răspunde omul nostru, care nu se încredea prosteşte în soartă, ci numai, văzînd că scăpase pînă atunci, începuse, ca şi alţii, să se culce pe-o ureche. E drept, şi nu mă socotesc scutit de primejdie, numai că nădăjduiesc să nu mă fi apropiat niciodată de vreo persoană purtătoare de boală.

— Ba ! zice vecinul. Nu te aflai dumneata mai deunăzi la crîşma „Capul taurului", din Gracechurch, împreună cu domnul... ?

— Aşa-i, răspunde fălosul. Dar nu mai era nimeni pe acolo de care să fi avut pricină să ne temem.

La care vecinul n-a mai rostit o vorbă, nevoind să-l amărască pe bietul om. Dar această tăcere îi stîrni celuilalt curiozitatea, şi văzîndu-l pe vecin că dă înapoi, fu cuprins de nelinişte şi-l întrebă cu glas puternic şi arzător :

— Doar n-ai să-mi spui că a murit ?

Vecinul continuă să păstreze tăcere şi nu făcu decît să-şi lase privirile în pămînt şi să mormăie ceva ca pentru sine. Iar cel dintîi se făcu alb ca varul, şi rosti doar atît :

— Atunci şi eu sînt un om mort.

Se duse acasă şi chemă un spiţer de pe aceeaşi stradă ca să-i dea un leac de fereală, pentru că nu se socotea încă bolnav. Dar cînd spiţerul îi deschise haina la piept, scoase un oftat şi-i spuse doar atît :

— Înalţă-ţi ochii spre ceruri.

Cîteva ceasuri mai tîrziu, omul muri.

Aşadar, vă rog şi pe dumneavoastră să judecaţi, după un caz ca acesta de mai sus, dacă aveau autorităţile vreo putinţă de-a zăgăzui — fie prin întemniţarea bolnavilor în case, fie prin îndepărtarea lor — o molimă care se întindea de la om la om, chiar cînd aceştia se socoteau cu desăvîrşire sănătoşi, şi continuau să se socotească astfel zile întregi.

Ar fi aici locul să ne punem întrebarea cam cîtă vreme putea un om să poarte sămînţa bolii în el înainte de a o descoperi în chip fatal. Şi cît timp putea să pară sănătos, deşi de fapt era o primejdie pentru toţi ceilalţi care-i veneau în preajmă ? Ei bine, cred că nici cei mai destoinici dintre medici n-ar putea răspunde la această întrebare mai mult decît pot eu. Ba poate că observaţia unui om oarecare ar întrece puterea lor de observaţie. Părerea medicilor din străinătate este că boala poate lîncezi amorţită în om, sau în vinele lui, un timp îndelungat. Din această pricină ei folosesc carantina pentru toţi cei ce intră în golfurile sau în porturile lor, venind din locuri îndoielnice. Carantina, adică patruzeci de zile, zic ei, e deajuns pentru bătălia organismului cu un asemenea vrăjmaş, bătălie în care ori îl biruie, ori i se supune.

Dar eu unul, pornind de la observaţiile mele, nu cred că oamenii pot ţine piept infecţiei, fiind în acelaşi timp primejdioşi pentru alţii, mai mult de cincisprezece-şaisprezece zile.

Pe acest temei, cînd o casă era închisă în oraş pentru că murise careva de ciumă în ea, dacă pînă-n şaisprezece sau optsprezece zile nimeni din familie nu se mai îmbolnăvea, autorităţile deveneau mai puţin stricte faţă de cei din respectiva casă, şi închideau ochii, lăsîndu-i să plece. Nici oamenii nu se mai fereau de ei, ba chiar gîndeau că erau mai căliţi, deoarece înfrînseseră vrăjmaşul în propria lor casă.

Uneori, însă, descopereau că vrăjmaşul stă pitit la pîndă mult mai multă vreme.

Pornind de la toate aceste observaţii mai sus înşirate trebuie să spun că, deşi în cazul meu întîmplarea a voit ca lucrurile să se petreacă altminteri, socotesc şi las ca un avertisment că : *cel mai bun leac împotriva ciumei este să fugi cît poţi din calea ei.*

Cunosc oameni care spun : „Dacă va voi Domnul mă va ocroti în focul primejdiei şi, tot astfel, dacă va voi Domnul, mă va lovi chiar atunci cînd eu o să mă socot în afară de orice primejdie".

Asemenea gînduri au făcut să rămînă locului, în oraş, mii de oameni ale căror învelişuri pămînteşti au fost apoi zvîrlite cu grămada din căruţe în gropile uriaşe. Oameni care, cred eu, dacă ar fi fugit din faţa primejdiei, ar fi scăpat cu viaţă. După toate probabilităţile, s-ar fi salvat.

Şi dacă acest lucru le va intra temeinic în minte oamenilor, sînt încredinţat că un viitor prilej de aceeaşi natură o să găsească populaţia altfel pregătită, şi înarmată cu alte măsuri decît cele care au fost luate în 1665, sau în molimele asemănătoare izbucnite în străinătate.

Cu alte cuvinte, autorităţile vor trebui să cugete la împărţirea oamenilor în grupuri mici şi la îndepărtarea lor din timp, la o cît mai mare distanţă unii de alţii. Şi nu să lase o molimă atît de năprasnică, foarte primejdioasă pentru oamenii îngrămădiţi în mulţimi, să-şi facă mendrele printre sute de mii de victime adunate laolaltă, aşa cum a fost cazul la noi şi cum ar mai fi dacă ciuma s-ar ivi iar.

Cu ciuma e ca şi cu focul : cînd cuprinde numai cîteva case, ard doar acele case, sau dacă vîlvătaia izbucneşte într-o casă răzleaţă, singuratică, o mistuie numai pe aceea. Dar cînd ia foc un oraş cu case dese şi îngrămădite una-n alta, atunci furia se înteţeşte, rade şi prăpădeşte tot ce-i stă în cale.

Aş putea ticlui multe planuri prin care autorităţile din acest oraş, dacă vor mai avea vreodată prilej să se lupte

cu un asemenea flagel (și ferească Domnul să mai aibă), ar putea să-i îndepărteze pe cei mai amenințați. Prin aceștia îi înțeleg pe săraci : cerșetorii, lihniții, truditorii. De aceștia trebuie să aibă grijă autoritățile, pentru că cei înstăriți au singuri grijă de ei, de slujitorii și de copiii lor.

În felul acesta, orașul și suburbiile ar fi atît de chibzuit eliberate, încît molima n-ar mai avea la îndemînă decît a zecea parte din populație. Dar hai să presupunem că ar rămîne în oraș o treime din populație, adică două sute cincizeci de mii de oameni, și tot s-ar simți mai la largul lor și ar fi mai bine pregătiți să facă față molimei și mai puțin expuși la urmările ei, decît ar fi același număr de cetățeni înghesuiți într-un oraș mai mic, ca Dublin, de pildă, sau Amsterdam.

E adevărat că în timpul ciumei, din 1665 sute de familii, ce zic eu, chiar mii de familii au părăsit Londra. Dar mulți dintre ei au plecat prea tîrziu, și nu numai că i-a ajuns moartea pe drum, dar au dus molima cu ei prin ținuturile pe unde s-au risipit, și i-au îmbolnăvit pe cei la care s-au dus să caute refugiu. Ceea ce a zăpăcit lucrurile, făcînd ca mijlocul cel mai bun de apărare împotriva bolii să devină un mijloc de răspîndire a ei.

Și acest lucru mă întoarce iar cu gîndul la cele ce am sugerat înainte și care se cer mai bine lămurite aici. Anume, oamenii plecau, în aparență sănătoși, și așa se socoteau multe zile după ce boala dospea în trupurile lor, pînă cînd le ataca organele vitale și le vătăma mințile. Însuși faptul că plecaseră, dovedește acest lucru. Și acești oameni au infectat orașele prin care au trecut ; astfel se face că ciuma s-a răzlețit, mai mult sau mai puțin, în toate orașele mari din Anglia. Și pretutindeni auzeai că a adus-o londonezul cutare sau alt londonez.

Vă rog să luați aminte că atunci cînd vorbesc de asemenea primejdioși purtători de boală, mă gîndesc la cei ce nu-și dădeau seama că sînt bolnavi, căci dacă ar fi fost

conștienți, atunci ar trebui să ne gîndim la ei ca la niște ucigași cu bună știință, strecurați în mijlocul oamenilor sănătoși. În asemenea caz, s-ar fi adeverit spusele de care v-am mai vorbit și pe care eu le socotesc cu totul lipsite de temei. Anume că cei bolnavi nu se sinchiseau să-i ferească pe alții, ba chiar căutau să-i molipsească. Eu gîndesc, după cum v-am mai spus, că situația mai sus arătată a izvodit asemenea vorbe, care, nădăjduiesc, să nu fi avut în ele vreun sîmbure de adevăr.

Știu bine că nu se pot trage încheieri generale după un fapt particular, dar v-aș putea numi oameni ai căror vecini sau ale căror familii sînt încă în viață și care prin purtarea lor au dovedit contrariul învinuirilor ce s-au adus celor bolnavi.

De pildă, un bărbat, cap de familie, locuind în apropiere de mine, s-a îmbolnăvit de ciumă. Gîndea că o luase de la un biet lucrător care fusese în serviciul lui și în casa căruia se dusese cu puțin în urmă, ca să-l vadă sau ca să-i ceară să-i termine cine știe ce treabă. Încă de cînd ajunsese în pragul casei sărmanului lucrător simțise oarecare îngrijorare, dar nu și-a dat seama că era bolnav decît a doua zi, cînd a căzut și el la pat. Și decum s-a îmbolnăvit, a cerut să fie dus într-o altă clădire din curtea casei lui, unde se găsea un atelier, căci omul era alămar, iar deasupra atelierului mai era o încăpere. Acolo a zăcut și acolo a murit și nu a îngăduit nimănui să-l îngrijească, în afară de o infirmieră străină. Nu le-a dat voie nici soției, nici copiilor sau servitorilor să se apropie de cămăruța lui, ca nu cumva să se molipsească. Le trimitea binecuvîntările și rugăciunile lui prin infirmieră, care vorbea cu ei de la depărtare. Și toate astea pentru că bolnavul știa foarte bine că, nelăsîndu-i să se apropie de el, ceilalți vor fi cruțați.

Trebuie să observ aci că ciuma, la fel ca și alte boli, cred, se manifesta felurit, în funcție de organismul omului. Unii se lăsau pe dată doborîți și erau cuprinși de fier-

bințeală, vărsături, dureri de cap îngrozitoare, junghiuri în spate, și apoi urmau chinurile de neîndurat care-i făcea să turbeze. La alții boala se vestea prin umflături și tumori pe gît, pe vintre sau la subțiori, buboaie care, pînă se spărgeau, îi supuneau la cele mai de neînchipuit torturi. În timp ce alții, așa cum am arătat, se molipseau pe nesimțite, răul strecurîndu-se pe furiș în sîngele lor, pînă cînd cădeau leșinați în stradă, și treceau în moarte fără să se chinuiască.

Nu sînt medic ca să pot lămuri de ce una și aceeași boală se desfășura atît de felurit la unul și al altul. Și nici măcar nu-i treaba mea să fac observațiile pe care le-am făcut, pentru că doctorii au cercetat aceste lucruri cu mult mai mult succes decît mine, iar părerile mele s-ar putea să se deosebească în unele privințe de părerile lor. Eu nu fac decît să vă înfățișez ceea ce știu sau am auzit, sau gîndesc eu despre cazurile în speță, adică ceea ce a intrat în cîmpul observațiilor mele cu privire la felurile diferite în care se arăta boala în unele cazuri. Dar trebuie să subliniez din nou că deși prima formă de care v-am vorbit, adică boala fățișă, cea însoțită de fierbințeală, vărsături, dureri de cap, junghiuri și umflături era mai greu de îndurat pentru bolnavi, din cauza chinurilor și a agoniei cumplite la care-i supunea, totuși mai primejdios era cel de-al doilea chip sub care se înfățișa flagelul. Căci dacă cei ce prezentau prima formă adeseori se tămăduiau, mai cu seamă dacă buboaiele spărgeau[1], în schimb în cea de-a doua formă nu puteai aștepta alt sfîrșit decît moartea. Pe de altă parte, după cum am mai spus, cea de-a doua formă însemna o primejdie permanentă pentru cei din jur, căci bolnavii, neștiuți de alții și nici de ei înșiși, împrăștiau

[1] Medicina contemporană accentua asupra necesității de a extrage din organism veninul bolii concentrat în umflăturile caracteristice ciumei bubonice, fie prin medicamente, fie prin plasturi aplicați extern ori prin intervenții chirurgicale.

pretutindeni moarte, în timp ce otrava pătrunzătoare se strecura tiptil în sîngele lor într-un chip cu neputință de descris sau măcar de gîndit.

Acest fel de a te molipsi și a-i molipsi și pe alții pe neștiute se vădea pe două căi, foarte ades întîlnite în acele vremuri. Și nu cred să existe persoană care să fi locuit la Londra pe vremea molimei și să nu fi cunoscut o sumedenie de cazuri de ambele feluri.

1. Părinții, tați și mame, se purtau cu ai lor în chip firesc, ca și cum ar fi fost cu desăvîrșire sănătoși, ceea ce își închipuiau că și sînt, pînă cînd își infectau pe nesimțite întreaga familie, ducînd-o la pieire. Și de bună seamă că altfel ar fi stat lucrurile dacă i-ar fi muncit măcar o umbră de teamă că ei înșiși n-ar fi perfect teferi.

Am auzit povestea unei familii în întregime infectate de către tată, iar semnele bolii se iviseră la ceilalți înainte ca tatăl să fi descoperit că el e purtătorul răului ; dar la o cercetare mai atentă s-a dovedit că boala era sădită de mai multă vreme în el. Și cînd și-a dat seama că-și otrăvise singur toată familia, și-a pierdut mințile și a dat să-și ia viața, dar a fost împiedicat de cei ce vegheau asupră-i. Oricum, în cîteva zile a murit.

2. A doua cale era aceea a persoanelor care fiind socotite sănătoase, atît de ei înșiși cît și de toți cei care-i observaseră zile în șir, simțeau la un moment dat lipsa poftei de mîncare, sau o ușoară vătămătură la stomac. Ba unii își păstrau pofta de mîncare, simțind chiar foame lacomă, și singurul lucru care-i supăra era o ușoară durere de cap. Trimiteau după doctor ca să afle care-i necazul și, spre uluiala lor, se pomeneau pe muchea gropii, cu semnele ciumei pe trup, sau încleștați în gheara de nebiruit a bolii.

E groaznic să te gîndești cum asemenea persoane, ca acestea despre care am vorbit mai sus, fuseseră, timp de o săptămînă sau două, soli ai morții, cum îi uciseseră pe cei pentru care și-ar fi dat oricînd viața ; cum sărutările lor

duioase și îmbrățișările cu care-și dezmierdau copilașii suflaseră moarte asupră-le.

Așa s-a întîmplat, și cazurile de acest fel au fost foarte numeroase, și v-aș putea înșira puzderie de exemple. Și dacă lovitura te nimerește pe nesimțite, dacă săgeata zboară pe nevăzute și ochiul n-o poate desluși, atunci la ce bun toate măsurile de a-i închide sau a-i îndepărta pe cei bolnavi ? Da, sînt bune prevederile, dar numai pentru cei fățiș bolnavi ori molipsiți. Dar ce te faci cu miile de sănătoși, care seamănă moarte oriunde pătrund ?

Era o întrebare care-i nedumerea foarte pe medicii noștri, îndeosebi pe spițeri și pe felceri, care nu se simțeau în stare să-i deosebească pe bolnavi de cei sănătoși. Erau cu toții convinși că într-adevăr așa stăteau lucrurile, că la nenumărați oameni ciuma se strecura odată cu sîngele în vinele lor, că otrava bolii le pîndea mințile, că nu erau decît hoituri mergînd pe două picioare, suflînd moartea pe gură [1] și răspîndind otravă prin însăși nădușeala lor. Și totuși, cînd îi priveai, arătau aidoma cu toți cei sănătoși. Da, toate capetele luminate cunoșteau acest lucru, dar nu se dumireau ce-ar fi de făcut ca să-i poți descoperi pe bolnavi.

Prietenul meu, doctorul Heath, era de părere că-ți poți da seama dacă omul e bolnav sau nu după mirosul respirației. Dar, zicea tot el, cine cutează să tragă în piept respirația altuia, doar ca să se informeze ? Ar însemna să inspiri izul bolii în organismul tău, pînă să-ți dai seama dacă celălalt e sănătos sau nu.

Alții ziceau că omul trebuie pus să sufle peste o bucată de sticlă, și atunci, răsuflarea condensîndu-se, se pot desluși la microscop fel de fel de creaturi vii, cu forme bizare,

[1] Defoe reflectă în aceste pasaje controversele din literatura medicală a vremii asupra faptului dacă ciuma se transmitea sau nu prin respirația bolnavului. Părerea doctorului Hodges că acest lucru ar fi posibil, a fost respinsă de doctorul George Pye în lucrarea sa *Dizertație asupra ciumei* (1721).

monstruoase și înspăimîntătoare, asemănătoare cu balaurii, șerpii, tîrîtoarele și diavolii, cumplite la vedere. Dar eu mă îndoiesc de adevărul acestor lucruri și apoi, pe vremea aceea, după cît țin eu minte, nu prea aveam microscoape [1] cu care să facem asemenea experiențe.

Alți învățați erau de părere că răsuflarea unui purtător de ciumă ar otrăvi, ba chiar ar ucide pe loc o pasăre. Și nu numai o păsăruică, ci chiar un cocoș sau o găină. Și chiar dacă orătania nu moare pe dată, oricum dă cobea în ea. Dacă mai cu seamă cade cloșcă, atunci toate ouăle sînt putrede.

Dar toate acestea sînt simple păreri, pe care nu le-am văzut întărite prin nici un exemplu sau experiență, și nici de la alții n-am auzit să fi văzut. Așa încît vi le ofer și eu cum le-am primit, însoțite doar de o singură observație : anume că există multe probabilități să fie adevărate.

Unii au venit cu ideea ca persoanele bănuite a fi bolnave să sufle puternic peste apă fierbinte, și atunci la suprafața apei se ivește un soi de spumă. Și alte lucruri, de pildă substanțele cleioase ar face un fel de crustă dacă suflă bolnavul asupra lor.

Dar din toate acestea eu am tras încheierea că molipsirea avea loc pe căi cu neputință de descoperit, și că nici un fel de istețime sau iscusință omenească nu putea împiedica răspîndirea bolii.

Mai era un lucru care îmi apărea mie drept o nedumerire peste care nu se putea trece și la care eu unul nu vedeam decît un singur răspuns. Și anume : Așa cum s-a mai spus, prima moarte datorită ciumei a avut loc cam prin 20 decembrie 1664, în Long Acre. Acel prim om care s-a molipsit a luat boala, se zicea, pe calea unui balot de mătăsuri importate din Olanda, balot care a fost deschis în casa unde locuia.

[1] În ciuda afirmației lui Defoe, niște microscoape foarte elementare existau încă din 1590.

Dar după aceea nu s-a mai auzit de nici un caz de ciumă sau de nici o moarte pricinuită de această boală pînă la 9 februarie. Adică pînă şapte săptămîni mai tîrziu, cînd a mai murit un om în aceeaşi casă. După care boala păru să se fi stins şi o bună bucată de vreme nu ne-a mai dat nici o bătaie de cap. Căci în *Buletinele săptămînale* nu a mai fost înregistrată nici o moarte din cauză de ciumă pînă la 22 aprilie, cînd au mai avut loc alte două îngropăciuni, nu în aceeaşi casă, dar pe aceeaşi stradă. Ba chiar, din cîte îmi aduc aminte, era vorba de o casă vecină cu prima. Dar acest lucru s-a întîmplat cu nouă săptămîni mai încolo. Şi după aceea, iarşi nu s-a mai auzit nimic timp de două săptămîni, după care a izbucnit din nou în mai multe străzi şi s-a împrăştiat în fel şi chip.

Acum, întrebarea care se pune este următoarea : unde a zăcut sămînţa bolii în tot acest timp ? Cum de a lîncezit atîta vreme, şi de ce dintr-odată şi-a dat drumul ? Ori boala nu se transmitea prin molipsire de la om la om, ori dacă da, înseamnă că unii pot duce răul în ei, fără bună ştiinţă, zile în şir, ba chiar săptămîni în şir. Şi atunci nu-i de-ajuns o carantină, adică patruzeci de zile, ca să te asiguri că-s sănătoşi, ci o sesantină, adică şaizeci de zile, sau chiar mai mult.

Ce-i drept, aşa cum am arătat la început şi cum îşi pot aduce aminte mulţi dintre cei încă în viaţă, a fost o iarnă grea, foarte geroasă, care a ţinut vreo trei luni, fapt menit, după cum spun doctorii, să ţină infecţia în frîu. Dar atunci, să-mi îngăduie luminăţiile lor să observ că dacă boala a fost, să spunem, doar îngheţată, asemenea apelor unui rîu, ar fi ţîşnit, odată cu dezgheţul, tot ca şi rîul în torent năvalnic ; ori boala a dat îndărăt tocmai între februarie şi aprilie, adică de îndată ce s-a muiat gerul, şi vremea s-a arătat blîndă şi caldă.

Există însă o altă cale prin care nedumerirea de mai sus poate fi limpezită şi cred că tot aducerile mele aminte îmi vor fi de ajutor. Şi anume, nu e deloc sigur că, într-adevăr, nimeni n-a murit de ciumă în acele lungi răstimpuri, adică de la 20 decembrie la 9 februarie şi de la 9 februarie la 22 aprilie. Simpla mărturie o constituie *Buletinele săptămînale*, şi pe aceste *Buletine* nu poţi pune temei, cel puţin eu unul socot că nu m-aş putea bizui pe ele în apărarea unei ipoteze, sau în găsirea răspunsului la o întrebare de asemenea însemnătate. Ştiam cu toţii la vremea aceea, şi cred că aveam pricini întemeiate să credem astfel, că vina era a slujbaşilor parohiali, a examinatorilor, a celor ce aveau misiunea să raporteze decesurile şi, mai ales, boala care a pricinuit decesul.

La început oamenii făceau tot ce puteau ca nu cumva vecinii să creadă că locuinţa lor ar fi infectată. Drept care îi mituiau pe slujbaşi pentru a înregistra morţile ca datorate altor boli decît ciuma. Şi ştiu că acest fapt s-a petrecut în multe locuri, ba cred chiar că la început aşa s-au întîmplat lucrurile în toate casele în care se iviseră cazuri de ciumă. E lesne să-ţi dai seama de aceasta urmărind în *Buletinele săptămînale* creşterea vertiginoasă, în timpul molimei, a numărului de decesuri datorate altor boli decît ciuma.

De pildă, în lunile iulie şi august, cînd molima atinsese una dintre culmile sale, se înregistrau săptămînal o mie, pînă la o mie două sute şi chiar o mie cinci sute de morţi pricinuite de alte boli. Şi nu-i adevărat că sporise numărul celorlalte boli sau că se înteţiseră. Crescuse doar numărul familiilor şi caselor infectate de ciumă, dar care dobîndiseră hatîrul de a-şi trece morţii ca seceraţi de alte boli, pentru a nu-şi vedea locuinţele închise.

De pildă :

Decesuri datorate altor boli decît ciumei

De la 18 la 25 iul.	942
„ „ 25 iul. la 1 aug.	1004
„ „ 1 aug. la 8 „	1213
„ „ 8 „ „ 15 „	1439

De la 15 aug. la 22 aug.	1331
„ „ 22 „ „ 29 „	1394
„ „ 29 „ „ 5 sept.	1264
„ „ 5 sept. „ 12 „	1056
„ „ 12 „ „ 19 „	1132
„ „ 19 „ „ 26 „	927

Nu încape nici o îndoială că cea mai mare parte a acestor decesuri, sau măcar o mare parte se datora ciumei, dar slujbașii fuseseră convinşi să le înregistreze altminteri, punîndu-le îndeosebi pe seama cîtorva anume boli după cum urmează :

	De la 1 la 8 aug.	*la 15 aug.*	*la 22 aug.*	*la 29 aug.*
Friguri	314	353	348	383
Tifos	174	190	166	165
Îmbuibare cu hrană	85	87	74	99
Boli de dinţi	90	113	111	133
Total	663	743	699	780

	De la 29 aug. la 5 sept.	*la 12 sept.*	*la 19 sept.*	*la 26 sept.*
Friguri	364	332	309	268
Tifos	157	97	101	65
Îmbuibare	68	45	49	36
Boli de dinţi	138	128	121	112
Total	727	602	580	481

Mai erau şi alte boli care, tot aşa, sporiseră pe neaşteptate şi, desigur, din aceleaşi pricini : bătrîneţea, oftica, vărsăturile, buboaiele, colicile şi altele, care trădau, fără putinţă de tăgadă, cazuri de ciumă.

Dar cum pentru familii era de cea mai mare însemnătate să nu se ştie că pătrunsese molima în casele lor, atîta timp cît puteau preîntîmpina răspîndirea veştilor, îşi luau toate măsurile de a ascunde adevărul. Şi cînd bolnavii mu-

reau, atunci examinatorii şi căutătoarele erau convinse să înscrie morţile ca fiind datorate altor boli.

Acest fapt, zic eu, poate explica lungul răstimp care s-a scurs între moartea primului bolnav de ciumă, înregistrată în *Buletine*, şi momentul cînd molima a izbucnit cu furie, fără a mai putea fi trecută sub tăcere.

Dar înseşi *Buletinele săptămînale* din acel răstimp dezvăluie asemenea adevăr. Căci deşi nu pomenesc nimic de ciumă, totuşi vădesc o simţitoare înteţire a bolilor înrudite cu ciuma, adică opt, douăsprezece, şaptesprezece morţi de tifos într-o săptămînă, cînd de fapt nu se ivise nici un caz de tifos, ci doar cîteva de ciumă. Pînă în acele zile morţile datorate tifosului se ridicau la una, două, cel mult patru pe săptămînă. Tot astfel, după cum am mai observat, numărul de morţi pricinuite de alte boli creştea într-o anume parohie şi în cele învecinate, mai mult decît în toate celelalte, deşi nu se pomenea cuvîntul „ciumă".

Ceea ce arată clar că boala îşi vedea de drumul ei şi oamenii se molipseau de zor, deşi noi cu toţii aveam impresia că molima fusese înfrînată, iar reizbucnirea ei, mai tîrziu, ne-a umplut pe toţi de mirare.

Se mai poate ceva, anume ca sămînţa bolii să fi rămas îngropată mai departe în alte părţi ale acelui balot cu mătăsuri, care poate că nu a fost de la început desfăcut în întregime. Sau poate să se fi cuibărit în veşmintele primei persoane molipsite. Căci n-aş putea crede că cineva din aceeaşi casă, care a luat boala de la bun început, să fi arătat teafăr şi sănătos timp de nouă săptămîni, astfel încît nici el nici alţii să nu-şi fi dat seama de nimic. Dar chiar de-ar fi aşa, am avea de-a face doar cu un argument în plus în sprijinul teoriei mele : anume că boala se cuibăreşte în cine n-ai crede şi trece pe neştiute şi pe negîndite de la unul la altul.

Mare era buimăceala oamenilor la acea vreme. Şi cînd lumea a început să înţeleagă că se putea molipsi, în chip uluitor, de la persoane despre care ai fi putut jura că sînt

sănătoase, porni să se ferească şi să se păzească de oricine se afla în preajmă.

Îmi aduc aminte că, într-o zi, nu mai ştiu dacă era duminică sau nu, în biserica din Aldgate, într-o strană ticsită, unei doamne i s-a năzărit deodată că simte un miros neplăcut. Pe loc şi-a închipuit că e vreun ciumat în strană, şi-a murmurat bănuiala în urechea vecinei, după care s-a ridicat şi a plecat. De îndată s-a ridicat şi persoana următoare, şi după ea toţi ceilalţi. Pe rînd s-au ridicat şi toate persoanele din stranele învecinate şi au părăsit biserica, fără ca cineva să fi ştiut de ce şi pentru ce.

Această situaţie i-a făcut pe toţi să folosească fel de fel de leacuri, unele băbeşti, altele recomandate de medici, menite să preîntîmpine infecţia răspîndită prin respiraţie. Aşa încît ori de cîte ori păşeai într-o biserică înţesată, încă de la intrare te izbea un amestec de mirosuri mai înţepător, deşi nu la fel de sănătos, ca acela dintr-o spiţerie sau dintr-o dugheană de arome şi doftorii. Pe scurt, întreaga biserică mirosea ca un flacon cu săruri : într-un colţ numai parfumuri, în altul licori aromatice, balsamuri, şi o mare felurime de unsori şi ierburi ; în alt colţ, săruri şi alcooluri, după cum îi trăsnea fiecăruia să se apere.

Totuşi, am observat că după ce lumea s-a pătruns de credinţa sau mai curînd de siguranţa că boala era răspîndită de oameni ce păreau sănătoşi, bisericile şi sălile de întruniri publice s-au golit simţitor faţă de cum erau înainte. Dar un lucru trebuie arătat spre cinstea londonezilor: niciodată, pe răstimpul întregii molime, bisericile nu au fost închise, şi oamenii nu au încetat să se roage, decît doar în acele parohii lovite de urgie, şi chiar şi acolo numai cît a ţinut furia bolii.

Într-adevăr, nimic nu era mai ciudat decît curajul cu care se duceau oamenii la slujbe, chiar în zilele cînd se temeau să scoată capul afară din casă pentru orice altă treabă. Cînd spun aceasta, mă gîndesc la zilele dinainte de marea pustiire.

Toate acestea sînt dovezi că, la vremea molimei, oraşul era încă foarte populat, în ciuda mulţimilor care-l părăsiseră la primul semnal de alarmă, şi al acelora care luaseră drumul pădurilor şi codrilor, cînd furia bolii se dezlănţuise cu înverşunare. Într-adevăr, îngrămădeala şi puhoiul de oameni care se înghesuiau în biserici în ziua sabatului, mai cu seamă în acele părţi din oraş unde ciuma se mai domolise, sau unde încă nu-şi arătase colţii, erau de-a dreptul uimitoare.

Dar despre acestea voi vorbi puţin mai încolo. Deocamdată doresc să revin la chestiunea transmiterii bolii de la unul la altul. Înainte ca oamenii să-şi dea seama de ce-i aceea infecţie şi de felul cum se molipseau unii de la alţii, nu se păzeau decît de cei ce arătau cu adevărat bolnavi. Dacă întîlneau pe cineva cu capul înfăşurat sau cu gîtul oblojit — căci astfel arătau cei procopsiţi cu gîlme — atunci pe dată se speriau. Dar cînd întîlneau un domn bine îmbrăcat, cu şalul la gît şi mănuşile în mînă, pălăria pe cap şi părul bine pieptănat, ei, de un asemenea ins nimeni nu se temea. Şi oamenii stăteau la taclale, mai cu seamă cu vecinii sau cu alţii pe care-i cunoşteau.

Dar cînd medicii ne-au încredinţat pe toţi că primejdia venea în aceeaşi măsură de la sănătoşi — adică de la cei ce păreau teferi — ca şi de la cei bolnavi, şi că oamenii care se socoteau cruţaţi de molimă erau uneori cei mai primejdioşi, spun deci, cînd toate acestea au fost înţelese cum trebuie, şi lumea şi-a dat seama de rădăcina acestor lucruri, fiecare a început să se ferească de celălalt, şi foarte mulţi s-au ferecat în casă, pentru a nu trebui să se găsească în tovărăşia nimănui, şi pentru a nu îngădui ca cineva care s-ar fi aflat într-o tovărăşie îndoielnică să le calce pragul sau să le vină în preajmă. Sau, cel puţin, să nu se apropie de ei atît cît să le simtă respiraţia ori mirosul trupului. Şi cînd erau nevoiţi să discute de la depărtare cu vreun străin, îşi clăteau întotdeauna gura cu vreun leac de fereală, sau

își îmbibau hainele cu el, pentru a îndepărta și a respinge infecția.

Trebuie arătat că, atunci cînd oamenii au pornit să-și ia asemenea măsuri de prevedere, ei au fost mai puțin expuși primejdiei și în casele lor boala nu s-a dezlănțuit chiar cu atîta furie ca în altele și, făcînd abstracție de ocrotirea dată de Domnul, mii de familii au fost cruțate de ciumă datorită măsurilor mai sus arătate.

Dar în capetele celor nevoiași era cu neputință să vîri asemenea cunoștințe. Aceștia îi trăgeau înainte cu țipetele și vaierele lor sfîșietoare ori de cîte ori pierdeau pe cineva drag, dar nici că se sinchiseau de sănătatea lor. Atîta timp cît se simțeau bine, se avîntau cu un curaj vecin cu nebunia și plini de îndărătnicie drept în gura hulpavă a morții. Cînd era vorba de o slujbă, primeau orice fel de însărcinare, chiar dintre cele mai primejdioase și mai supuse molipsirii. Și dacă le atrăgeai luarea aminte, numai că-i auzeau răspunzîndu-ți :

— Trebuie să-mi încredințez soarta în mîinile Domnului. Dacă mă ia la el, înseamnă că s-a zis și cu grijile mele și cu mine.

Sau :

— Așa, și ce altceva ați vrea să fac ? Doar să crăp de foame. E totuna dacă mori de ciumă sau de foame. N-am de lucru și ce mi-ar mai rămîne de făcut ? Sau să cerșesc, sau să primesc o slujbă ca asta.

Despre orișice ar fi fost vorba : îngroparea morților, îngrijirea ciumaților, paza caselor infectate și închise, răspunsul lor suna întotdeauna la fel.

E adevărat că nevoia te învață și ce nu ți-e voia, și nici un alt argument n-ar fi fost mai puternic. Dar răspunsurile lor erau întotdeauna aceleași, chiar dacă nevoile nu erau mereu aceleași.

Asemenea lipsă de prudență a sărăcimii a făcut ca ciuma să se dezlănțuie cu atîta violență printre ei. Și acest fapt, adăugat la mizeria condițiilor lor de trai, i-a făcut

să moară cu toptanul. Cînd cădeau bolnavi, se năpusteau asupra lor otova boala, foamea, lipsurile și șubrezenia organismului.

Am avut multe prilejuri de a fi martor atît la mizeria calicimii precum și, uneori, la actele caritabile înfăptuite de unii oameni evlavioși, care le trimiteau zi de zi ajutoare și provizii atît de hrană cît și de doctorii sau de ce altceva mai aveau nevoie. Și avem datoria de onoare față de felul de a se purta al oamenilor din acele zile, de a nota aici că nu numai sume mari, ci chiar unele foarte mari au fost trimise primarului și Consiliului Orășenesc pentru ajutorarea și întreținerea bolnavilor lipsiți de mijloace. Și o sumedenie de oameni împărțeau personal mari sume de bani pentru ajutorarea săracilor, sau trimiteau mesageri care să se intereseze de familii cu osebire oropsite și bolnave. Ba chiar unele doamne foarte pioase se lăsau transportate de atîta zel mizericordios, și erau atît de încredințate că Providența le va ocroti, știind că împlinesc o mare datorie față de aproapele lor, încît se duceau în persoană ca să împartă pomeni calicimii, ba chiar vizitau familiile sărace în casele lor infectate de boală, le aduceau infirmiere care să-i îngrijească pe bolnavi, le plăteau spițeri și felceri, primii ca să le dea leacuri și prișnițe și altele care le făceau nevoie, ceilalți ca să le cresteze și să le oblojească umflăturile și tumorile, ori de cîte ori era cazul. Și astfel, le ofereau celor săraci binefacerea unor ajutoare substanțiale, precum și a unor calde rugăciuni înălțate pentru ei.

Nu-mi iau răspunderea de a afirma, așa cum pretind unii, că nici una dintre aceste persoane caritabile nu a căzut sub gheara bolii. Tot ce pot spune este că eu personal nu am cunoscut vreuna care să se fi îmbolnăvit, și pomenesc de acest lucru spre a-i încuraja și pe alții să se poarte la fel în caz că vreo altă pacoste s-ar mai abate asupra noastră. Și cei care-și pun viețile în primejdie pentru a aduce săracilor mîngîiere și ajutor într-o asemenea nă-

pastă, pot nădăjdui să fie cruțați cît timp își împlinesc opera de binefacere.

Și această caritate nu a venit numai din partea cîtorva; ci (după cum vedeți nu pot părăsi cu ușurință subiectul ăsta) milostivirea oamenilor înstăriți atît din Londra cît și din suburbii ori de pe întreg cuprinsul țării a fost atît de largă, încît un număr uriaș de oameni, care altminteri ar fi fost răpuși de boală și de lipsuri, au izbutit să supraviețuiască pe această cale. Și cu toate că nici eu și, din cîte știu, nici nimeni altul, nu ar putea ajunge la o cunoaștere exactă a sumelor contribuite, totuși cred că, așa cum am auzit de la o persoană care a cercetat în amănunțime acest fapt, s-au dăruit nu mii și mii de livre, ci sute de mii de livre, în scopul ajutorării săracilor din orașul năpăstuit. Ba chiar cineva mi-a spus odată că el socotește valoarea contribuțiilor la o sută de mii de livre pe săptămînă. Acestea erau împărțite de slujbașii bisericești în parohii, de primar și de Consiliul Orășenesc în diferitele districte și circumscripții și de tribunale și curțile judecătorești în altele. Pe lîngă acestea și mai presus de ele, ajutoarele au fost împărțite de mîinile pioase ale persoanelor caritabile de care am vorbit. Și au continuat vreme de săptămîni la rînd.

Nu știu dacă-i adevărat sau nu, și mărturisesc că-i vorba de o sumă foarte mare, dar am auzit vorbindu-se că numai în parohia Cripplegate, într-o singură săptămînă, s-a donat, pentru îngrijirea săracilor, suma de 17 800 de livre. Și dacă acest lucru e adevărat, atunci se poate da crezare și mărimii celorlalte donații.

Dintre numeroasele semne de milă și ocrotire din partea Providenței, care s-au lăsat peste oraș, și dintre care multe sînt vrednice a fi pomenite, unul dintre cele mai minunate a fost această înmuiere a inimilor oamenilor din toate colțurile țării, care de bună voie și-au deschis larg băierile pungii întru sprijinirea și ușurarea chinurilor bieților londonezi.

Și bunele urmări ale acestui fapt au fost simțite pe multe căi și au dus, mai cu seamă, la redobîndirea sănătății a mii de cetățeni și la izbăvirea multor familii de foamete și moarte.

Și dacă tot am vorbit despre mila cerească, așa cum s-a arătat ea la vremea molimei, nu pot să nu pomenesc din nou, cu toate că am mai vorbit despre acest lucru, de felul cum a tălăzuit boala dintr-un capăt al orașului în celălalt, înaintînd încet și treptat, asemenea unui nor greu și întunecos care plutește deasupra capetelor noastre, îngroșîndu-se și înnegurîndu-se la un capăt, pe măsură ce se subțiază la celălalt.

Tot astfel și ciuma care s-a năpustit dinspre vest spre est, lăsa urme tot mai slabe îndărătu-i, pe măsură ce înainta într-o singură direcție, astfel încît acele părți din oraș care nu fuseseră încă bîntuite, sau în care furia bolii se mistuise, aveau (după cum s-a văzut) putința de a sări în ajutorul celor potopite de molimă.

Pe cînd dacă boala s-ar fi întins otova peste întregul oraș și peste suburbii, pustiind cu aceeași violență toate părțile deodată, așa cum s-a întîmplat în unele locuri din alte țări, întreg trupul națiunii ar fi fost vlăguit și ar fi pierit cîte douăzeci de mii de oameni pe zi, după cum se spune că s-au petrecut lucrurile la Neapole [1], și nici că s-ar mai fi putut ajuta oamenii unii pe ceilalți.

Căci, trebuie ținut seama că acolo unde făcea prăpăd ciuma, oamenii nu mai erau buni de nimic, ci storși de disperare. Dar înainte de a-i fi cotropit valul, sau de îndată ce se retrăgea de pe locurile lor, erau cu totul alții, și nu pot decît să consemnez că aceasta s-a dovedit a fi o trăsătură generală omenească : anume aceea de a uita de neca-

[1] Sursa lui Defoe a fost, probabil, *Dare de seamă asupra Marii Ciume din Neapole din 1656, în care au murit 20 000 de persoane într-o zi*, retipărită în 1721 în *Culegere de documente rare și prețioase*.

zuri de îndată ce primejdia a trecut. Dar despre acest lucru voi mai vorbi.

Nu trebuie să uit a vă înfățișa pe scurt starea negoțului la vremea calamității, și anume a negoțului cu țările străine, precum și a celui intern.

Despre negoțul cu străinătatea nu sînt multe de spus. Toate țările din Europa care făceau negoț erau cumplit înspăimîntate de noi. Nici un port din Franța, Olanda, Spania sau Italia n-ar fi primit vasele noastre în apele lor sau n-ar fi purtat corespondență cu noi. Cu olandezii ne aflam în termeni foarte proști, ba chiar pe picior de război, deși poporul care are de luptat cu asemenea crunt vrăjmaș acasă la el, nu mai are chef să se bată pe pămînturile altora.

Așadar, negutătorii noștri își opriseră activitatea, corăbiile lor nu mai puteau naviga niciunde, adică nicăieri în afara fruntariilor țării. Mărfurile și bunurile lor, cu alte cuvinte roadele muncii noastre, n-ar fi fost atinse în nici o altă țară. Străinii se temeau de mărfurile noastre în aceeași măsură ca și de oameni. Și pe drept cuvînt, pentru că țesăturile noastre de lînă[1] rețineau în ele boala ca și organismul omenesc, dacă erau împachetate de mîinile unei persoane bolnave ; și erau la fel de primejdioase la atingere ca și un om molipsit.

De aceea, dacă vreo corabie din Anglia acosta la țărmul vreunei țări străine, și dacă aceia primeau ca marfa să fie debarcată pe uscat, baloturile erau desfăcute în locuri foarte bine aerisite, special pregătite în acest scop.

Vasele londoneze însă nu erau primite în nici un port și sub nici un cuvînt nu li s-ar fi îngăduit să-și descarce mărfurile.

[1] Exista credința că produsele de origine animală, adică bunurile din lînă, blană, piele, aveau certe afinități cu „particulele otrăvite" care generau ciuma, și că erau îmbibate de efluviile veninoase, care se dislocau din ele și se împrăștiau din nou în aer sub acțiunea căldurii și vîntului.

Cele mai severe țări din acest punct de vedere erau Spania și Italia. În Turcia și în Insulele Arcadice[1], după cum li se spunea pe atunci, ca și în insulele stăpînite de turci și de venețieni, nu erau chiar atît de neînduplecați. Ba chiar la început nu ne-au pus nici un fel de piedică. Și patru corăbii care se aflau pe drum cu încărcături pentru Italia, adică pentru porturile Livorno și Neapole, aflînd că produsele le sînt respinse, cum suna formula, s-au îndreptat spre Turcia, unde li s-a îngăduit să-și descarce încărcăturile fără să li se facă vreo greutate ; numai că atunci cînd au ajuns acolo, parte din mărfurile lor nu erau potrivite pentru acea țară, și cum altele fuseseră arvunite de negutătorii din Livorno, căpitanii corăbiilor nu au avut nici dreptul nici ordinul de a dispune de mărfuri. Așadar, negutătorii noștri s-au ales cu mari pagube.

Dar asta n-a însemnat nimic decît un risc de afaceri. Iar negutătorii din Livorno și din Neapole, fiind avertizați, au trimis alte corăbii să încarce mărfurile menite lor și nu piețelor din Smyrna și Iskanderun[2].

Greutățile întîmpinate în Spania și Portugalia au fost și mai mari. Căci aceste țări nu îngăduiau în ruptul capului ca vreo corabie englezească și, mai cu seamă, londoneză să intre în apele lor și, sub nici un chip, să-și descarce mărfurile.

Se povestea că o corabie din Anglia izbutise să-și descarce pe furiș încărcătura, alcătuită din baloturi de țesături și pînzeturi englezești, mătăsuri de Kersey și alte asemenea bunuri, iar spaniolii au poruncit ca toate mărfurile, pînă la ultimul fir, să fie arse, și au osîndit la moarte pe oamenii care le căraseră la țărm.

Eu înclin să cred că povestea e adevărată, cu toate că nu pot susține sus și tare acest lucru. E foarte de crezut,

[1] Arhipelagul grecesc.
[2] Iskanderun sau Alexandretta, port în Turcia asiatică.

ținînd seama că primejdia era mare de tot, întrucît pe atunci ciuma bîntuia cu furie prin Londra.

Am mai auzit că vasele noastre au semănat ciuma și prin alte țări, în deosebi în portul Faro din insulele Algarne, aparținînd de regatul Portugaliei. Se pare că acolo au murit cîteva persoane de ciumă, dar vestea nu și-a găsit confirmare.

Pe de altă parte însă, cu toate că spaniolii și portughezii se păzeau cu atîta străşnicie de noi, totuși pînă la începutul lunii iulie partea comercială a Londrei, adică City și districtele dinspre fluviu, nu prezentau nici o primejdie, întrucît, așa cum s-a arătat, molima se aținea în Westminster. Iar corăbiile aflate pe fluviu au fost scutite de primejdie pînă spre începutul lunii august.

Căci pînă la 1 iulie în întreaga City nu se înregistraseră decît șapte morți, iar în Liberties șaizeci [1], unul în parohiile Stepney, Aldgate și White-Chappel ; și numai doi morți în cele opt parohii din Southwark.

Pentru țările străine însă, acest lucru era lipsit de însemnătate, căci în întreaga lume se răspîndise vestea că toată Londra era pustiită de ciumă. Și n-aveau cum să afle în ce fel se desfășura molima, în care parte a orașului a încolțit sau pînă unde s-a întins.

Și apoi, după ce boala a pornit să se lățească, s-a împrăștiat cu atîta repeziciune, încît n-avea nici un rost să mai încerci a îndulci rapoartele ori a-i face pe cei din străinătate să nu afle întregul adevăr. Cifrele comunicate de *Buletinele săptămînale* grăiau de la sine. Faptul că mureau două mii, sau trei-patru mii de oameni pe săptămînă era deajuns ca să înspăimînte toate țările din lume care se ocupau cu negoțul. Iar cînd, mai tîrziu, City a fost într-adevăr năpădită de ciumă, întreaga lume s-a pus în gardă împotriva Angliei.

[1] Unul din cazurile foarte rare în care cifrele date de Defoe diferă de cele ale *Buletinelor mortuare*, care înregistrează, pînă la 27 iunie, 100 de morți de ciumă în City și Liberties.

Un lucru este însă sigur, anume că veștile, călătorind aiurea, nu pierdeau nimic din greutate ba, dimpotrivă, se umflau. Molima era într-adevăr cumplită și nefericirea poporului uriașă, așa cum v-ați dat și dumneavoastră seama din tot ce v-am povestit pînă acum. Dar zvonurile ce ajungeau în străinătate erau infinit mai înfiorătoare și nu-i de mirare că prietenii noștri de pe alte meleaguri, ca de pildă agenții care lucrau pentru fratele meu, mai cu seamă cei din Portugalia și Italia, țări cu care se făcea cea mai mare parte din negoțul nostru, aflaseră că la Londra mureau douăzeci de mii de oameni pe săptămînă. Mai aflaseră că morții zăceau neîngropați cu mormanele ; că cei vii nu pridideau să-i îngroape pe cei morți, iar cei sănătoși nu pridideau să-i îngrijească pe bolnavi ; că întregul regat fusese împînzit de ciumă ; că urgia era universală, așa cum nu mai fusese vreodată în vreo parte a lumii.

Și cînd le trimiteam noi vești despre starea reală a lucrurilor, nu ne dădeau crezare. Nu le venea a crede că nu murise decît o zecime din populație, că în Londra mai existau cinci sute de mii de oameni în viață ; că acum lumea începuse din nou să iasă în stradă, că acei ce plecaseră se reîntorceau la căminele lor, că în oraș era iar forfota obișnuită și că golurile nu se simțeau decît în familiile care-și pierduseră rudele și vecinii.

După cum vă spuneam, nu le venea a crede asemenea lucruri, și dacă cineva ar întreba acum despre noi la Neapole sau în alte orașe de pe coasta Italiei, i s-ar spune că, în urmă cu mulți ani, Londra a fost secătuită de o cumplită molimă, care secera cîte douăzeci de mii de oameni pe săptămînă, și așa mai departe.

După cum am aflat și noi că ciuma care a izbucnit la Neapole în anul 1656 a răpus cîte douăzeci de mii de oameni pe zi, cifră despre care am toate temeiurile să cred că e neadevărată. Dar toate aceste zvonuri năstrușnice erau

foarte dăunătoare pentru negoțul nostru, pe lîngă faptul că se dovedeau nedrepte și insultătoare prin ele însele. Dăunătoare pentru că a trebuit să se scurgă un lung răstimp, după ce molima se mistuise cu totul, pînă cînd negoțul nostru cu țările străine să-și poată redobîndi pozițiile pierdute. Pentru că flamanzii și olandezii, îndeosebi aceștia din urmă, au folosit foarte mult de pe urma nenorocirii noastre, cucerind toate piețele, ba chiar cumpărînd tot felul de mărfuri englezești de prin părțile nebîntuite de molimă, mărfuri pe care le transportau în Olanda și în Flandra, iar de acolo le vindeau mai departe în Spania și în Italia, prezentîndu-le drept bunuri produse de ei.

Uneori au fost descoperiți și pedepsiți, adică și mărfurile și corăbiile le-au fost confiscate. Pentru că, într-adevăr, mărfurile noastre, ca și oamenii care le făuriseră, purtau germenii bolii, așadar era primejdios să atingi sau să desfaci baloturile, sau să le inhalezi mirosurile. Drept care, acele popoare riscau, prin negoțul lor clandestin, nu numai să răspîndească molima în propriile lor țări, ci să o semene și în sînul națiunilor cărora le vindeau bunurile. Ținînd deci seama de numărul de vieți puse în primejdie de urmările unei asemenea acțiuni, trebuie spus că numai niște oameni lipsiți de conștiință s-ar fi putut prinde într-o astfel de treabă.

N-am căderea să afirm că, într-adevăr, așa s-au întîmplat lucrurile cu acele popoare. Dar ce știu, este că în propria noastră țară așa a fost. Căci, fie prin oamenii refugiați din Londra, fie pe căile negoțului, care legau între ei pe londonezi cu tot felul de oameni din alte comitate sau din marile orașe englezești, ciuma s-a răspîndit mai devreme sau mai tîrziu pe tot cuprinsul regatului, în toate orașele și tîrgurile, mai cu seamă în cele manufacturiere, precum și în toate porturile.

Așadar, mai devreme sau mai tîrziu, mai mult sau mai puțin, toate locurile de însemnătate din Anglia au fost invadate de ciumă. Ba chiar, pe alocuri, și regatul Irlandei,

deși nu chiar într-un chip atît de generalizat. Ce s-a întîmplat în Scoția, nu am avut prilej să aflu.

Trebuie arătat, însă, că în timp ce Londra era măturată de ciumă, porturile lăturalnice, cum le numim noi, făceau negoț din plin, mai ales cu țările învecinate sau cu propriile noastre colonii. De pildă, porturile Colchester, Yarmouth și Hull, de partea cealaltă a Angliei, au continuat să exporte în Olanda și la Hamburg mărfuri manufacturiere produse de ținuturile din vecinătate, mult timp după ce negoțul cu Londra fusese cu desăvîrșire închis. Tot astfel orașele Bristol și Exeter, prin portul Plymouth, făceau negoț cu Spania, Insulele Canare, Guinea și Indiile de Vest. Și, mai ales, cu Irlanda.

Dar cum pînă la urmă ciuma s-a împrăștiat peste tot, cu furia pe care a avut-o în Londra în lunile august și septembrie, toate sau cea mai mare parte din aceste orașe s-au infectat, iar negoțul cu Anglia a fost supus unui embargo, și apoi cu desăvîrșire oprit [1], așa cum voi arăta cînd voi vorbi despre negoțul intern.

Un lucru trebuie însă observat, și anume : un mare număr de nave soseau din străinătate spre Anglia. Acestea fie că fuseseră vreme îndelungată prin alte părți ale lumii, fie că atunci cînd porniseră de acasă nu aflaseră încă de molimă, sau nu-i cunoscuseră proporțiile, veneau acum cutezătoare în susul fluviului și-și descărcau cargourile, așa cum aveau datoria s-o facă. Doar în cele două luni, august și septembrie, cînd toată greutatea molimei se lăsase în părțile de mai jos de pod, nimeni nu a mai îndrăznit să-și facă apariția pentru treburi de negoț.

Acest lucru a ținut însă numai cîteva săptămîni, în care timp vasele ce se îndreptau din larg spre casă, mai ales

---

[1] Influența unei carantine impuse vaselor comerciale a fost larg dezbătută în 1721. Doctorul George Pye, combătîndu-l pe doctorul Mead, arăta : „Ciuma ar putea distruge 100.000 de vieți, dar oprirea comerțului ar distruge de zece ori pe atîta“.

cele a căror încărcătură nu era supusă stricăciunii, au ancorat vremelnic în așa numitul Pool [1], ori porțiunea cu apă proaspătă a Tamisei. Unele au coborît chiar pînă la rîul Medway, trecînd pe acesta, iar altele au lăsat ancora pe Nore, mai jos de Gravesend.

Așa încît, în a doua jumătate a lunii octombrie, o întreagă flotă de vase comerciale s-a reîntors la Londra, alcătuind un spectacol cum nu se mai văzuse de mulți ani încoace.

Două mărfuri însă, au continuat să vină pe calea apei, aproape fără întrerupere, spre binele și folosul bieților londonezi doborîți de necazuri. Acestea au fost grîul sosit de pe coastă și cărbunii din Newcastle.

Grîul era transportat în vase mici, venind din portul Hull, sau din alte locuri, prin portul Humber, de unde se aduceau mari cantități de cereale produse în Yorkshire și Lincolnshire. O a doua sursă a negoțului cu grîu o alcătuiau orașele Lynn în Norfolk, Wells, Burnham și Yarmouth, toate situate în același comitat. Iar a treia ramură de aprovizionare cu grîu era cea de pe rîul Medway, pornind din Milton, Feversham, Margate, Sandwich și toate celelalte porturi mici de pe coasta Kent și Essex.

Mai exista o foarte bună linie de negoț cu grîne, unt și brînzeturi, venite de pe coasta Suffolk.

Toate aceste vase mențineau cursul continuu al negoțului și soseau fără întrerupere, descărcîndu-și mărfurile la piața numită Bear-Key, de unde aprovizionau din belșug orașul cu grîu, atunci cînd transportul pe uscat începuse să șchioapete și cînd țăranii se săturaseră să mai vină din toate locurile.

Păstrarea neștirbită a liniei de negoț pe calea apei s-a datorat în mare măsură chibzuinței primarului, care a luat măsuri pentru a-i feri de primejdie pe ofițeri și pe

[1] Partea de fluviu în care trag vapoarele cînd se întorc în patrie între ambele maluri, începînd de la Turnul Londrei pînă la Cuckold's Point (n.a.).

marinari, cînd se îndreptau spre Londra, dînd dispoziții ca grîul să fie cumpărat pe dată oricînd doreau să-l desfacă, iar docherii să descarce cu mare repeziciune vasele încărcate cu grîu, astfel încît echipajele să nu fie nevoite a coborî pe țărm. Banii le erau aduși la bordul vaselor, muiați într-o găleată cu oțet.

Al doilea negoț intern de mare însemnătate era cel cu cărbuni din Newcastle pe Tyne. Fără de cărbuni, orașul ar fi fost la mare ananghie. Căci se foloseau cantități mari de cărbune nu numai pentru focurile de pe străzi, dar și în case și în familii. Focurile au ars întreaga vară, chiar pe cînd afară era arșiță, după cum ne sfătuiseră medicii.

Unii medici s-au împotrivit la focuri zicînd că temperatura fierbinte din case și din încăperi e un mijloc de răspîndire a bolii, care și așa duce la o înfierbîntare și o fermentare a sîngelui. Se știe, ziceau ei, că pe vreme caldă boala se lățește și se întețește, iar la frig se restrînge. Drept care trăgeau încheierea că toate bolile molipsitoare devin mai violente la căldură, care nu face decît să le hrănească și să le învioreze puterea de molipsire.

Alții însă demonstrau că numai căldura atmosferică poate propaga infecția, pentru că vremea fierbinte și zăpușeala umplu aerul de paraziți și hrănesc hoarde întregi de felurite vietăți otrăvitoare, care se prăsesc în hrana noastră, în plante, ba chiar și în trupul nostru și a căror simplă duhoare poate da naștere la infecție. Pe de altă parte, căldura aerului sau vremea zăpușitoare, cum i se spune, înmoaie și istovește trupul, amorțește spiritul, deschide porii și, în acest fel, ne pregătește tocmai bine pentru luarea bolii, sau a oricărei influențe dăunătoare, fie pe calea vaporilor otrăvitori și vătămători, fie pe orice altă cale atmosferică. În schimb, căldura focului, și mai ales a focurilor de cărbuni din case, are o cu totul altă acțiune, întrucît dogoarea focului e de altă natură, iute și aprigă, o căldură hărăzită nu să alimenteze ci să consume, să împrăștie toate efluviile otrăvitoare, pe care căldura din aer

mai curînd le exală și le rîncezește, în loc să le separe și să le mistuie.

Pe de altă parte se arăta că particulele de sulf sau de azot, care se găsesc adeseori în cărbune, împreună cu substanța bituminoasă care produce arderea, duc la purificarea și la limpezirea aerului, făcîndu-l mult mai sănătos și mai curat pentru respirație, după ce acei paraziți viermuitori sînt împrăștiați și arși.

Această din urmă părere a precumpănit, și trebuie să mărturisesc că pe bună dreptate. A fost dealtfel întărită și de experiența publică, deoarece multe case în ale căror încăperi ardeau întruna focuri, au rezistat infecției. Și la aceasta se adaugă și propria mea experiență. Am găsit că un foc zdravăn păstrează în odăi o atmosferă foarte plăcută și sănătoasă, și cred cu tărie că aceasta a fost pricina pentru care toți cei din gospodăria mea s-au simțit bine, mult mai bine decît s-ar fi simțit altminteri.

Dar să mă întorc la cărbuni ca obiect de negoț. N-a fost ușor ca acest negoț să fie menținut, mai cu seamă că pe atunci ne aflam în război deschis cu olandezii [1]. Corsarii olandezi ne capturaseră o mulțime de șlepuri cu cărbuni, ceea ce a făcut ca celelalte vase să fie foarte prudente și să nu iasă în larg decît mai multe laolaltă.

După un timp însă, corsarii fie că s-au temut să le mai captureze, fie că mai marii lor le-au interzis, ca nu cumva șlepurile englezești să fie infectate. Ceea ce a dat vaselor noastre putința de a naviga mai liber.

Pentru a păzi de molipsire acești negutători din nord, primarul nu a îngăduit decît ca un anumit număr de vase cu cărbuni să ancoreze în același timp în *Pool* și a dat dispoziții ca încărcătura lor să fie preluată de șalande și alte vase mai mici, aparținînd pazei de coastă, sau vînzătorilor de cărbuni, care coborau, în acest scop, pînă la Deptford și Greenwich și chiar mai departe.

[1] La 22 februarie 1665 Anglia declarase război Olandei.

Alții descărcau mari cantități de cărbune în anumite locuri de pe coastă, acolo unde vasele puteau trage la țărm, ca de pildă la Greenwich, Blackwal și alte localități. Le descărcau în grămezi uriașe, ca și cum cărbunele urma să fie depozitat, în vederea vînzării. Dar de îndată ce șlepurile plecau, cărbunele era transportat.

În felul acesta, echipajele de pe șlepuri nu veneau în legătură cu oamenii de pe coastă ; ba nici măcar nu se vedeau.

Și totuși, în ciuda tuturor acestor prevederi, ciuma tot s-a răspîndit printre cărbunari, sau bine zis printre vasele cu cărbuni. Și foarte mulți marinari și-au găsit moartea. Dar, ceea ce-i mai rău, au dus-o cu ei la Ipswich, Yarmouth, Newcastle pe Tyne și în alte porturi și localități de coastă, unde, în special la Newcastle și Sunderland, a răpus o sumedenie de vieți.

Faptul că se aprindeau atîtea focuri a dus într-adevăr la consumul unei neobișnuite cantități de cărbuni. Și în momentul cînd navigarea șlepurilor a fost întreruptă — ceea ce s-a întîmplat o dată sau de două ori, nu mai țin minte dacă din cauza vremii potrivnice sau a unor acțiuni războinice din partea inamicilor — prețul cărbunelui a crescut extraordinar, ajungînd chiar pînă la patru livre banița. Dar de îndată ce vasele au pornit iar a naviga, cărbunele s-a ieftinit din nou, și cum după aceea transportul a devenit mai liber, prețul s-a păstrat scăzut în tot restul anului.

Focurile publice, aprinse în piețe, despre care am mai vorbit, ar fi consumat, după socoteala mea, peste șase mii de banițe pe săptămînă, dacă ar fi continuat să ardă. Ceea ce înseamnă o cantitate uriașă. Dar atîta timp cît au fost socotite folositoare, nu s-a precupețit nici o cheltuială.

Așa cum am arătat însă, unii dintre medici au cerut stingerea lor, așa încît focurile nu au ars mai mult de patru sau cinci zile.

Au fost aprinse vreo șaptesprezece focuri, dintre care unul la Casa vamală, unul la poarta Bridewell, unul la colțul străzii Leadenhall, unul la poarta de nord și unul la poarta de sud a Bursei, unul la primărie, unul în fața locuinței primarului în St. Helens, unul la intrarea de vest a catedralei St. Paul, unul la intrarea în biserica Bow, și așa mai departe.

Nu-mi mai aduc aminte dacă s-au aprins focuri și la porțile orașului, dar la piciorul Podului a fost cu siguranță unul, și anume pe lîngă biserica St. Magnus.

Știu că au avut loc multe ciorovăieli în ce privește foloasele focurilor și unii au zis că numărul de morți a sporit din pricina lor. Dar eu unul sînt încredințat că cei ce afirmă atari lucruri nu au nici o dovadă în sprijinul lor, așa încît refuz să le dau crezare.

E momentul acum să vă înfățișez cum stăteau lucrurile în ce privește negoțul din interiorul Angliei acelor cumplite zile, îndeosebi bunurile manufacturiere și negoțul în Londra.

La început, cînd a izbucnit molima, e lesne de închipuit că spaima care a cuprins întreaga populație a dus la încremenirea oricărui fel de negoț, în afară de cel cu alimente și bunuri strict trebuincioase supraviețuirii. Dar chiar și acesta s-a dovedit mult mai scăzut decît altădată din pricină că o sumedenie de oameni părăsiseră orașul și mulți alții erau bolnavi, ca să nu-i mai punem la socoteală pe cei ce muriseră. Așa încît chiar și negoțul cu merinde scăzuse la două treimi, dacă nu chiar la jumătate față de consumul de hrană înregistrat înainte la Londra.

A fost voia Domnului ca acel an să aibă recolte foarte îmbelșugate de grîne și fructe, dar să fie sărac în fîneață și iarbă de pășunat. Drept urmare, pîinea era ieftină, datorită belșugului de grîu. Carnea era iarăși ieftină, pentru că vitele n-aveau iarbă de păscut. Dar din aceeași pricină se scumpiseră untul și brînzeturile, iar fînul se vindea în piața de lîngă White-Chappel cu patru livre încărcătura.

Această stare de lucruri nu-i atingea însă pe cei săraci. Din fericire era belșug din toate soiurile de fructe : mere, pere, prune, cireșe, struguri. Și, pe măsură ce lumea se împuțina, prețurile lor se ieftineau. Dar acest lucru făcea ca săracii să le mănînce pînă la ghiftuială, ceea ce le pricinuia tulburări de stomac, dureri de burtă, grețuri și altele, care adeseori îi împingeau spre ciumă.

Dar să ne întoarcem la chestiunile de negoț. În primul rînd, faptul că negoțul cu țările străine era oprit sau, în cel mai bun caz, întrerupt și mult îngreunat, a dus la o înghețare a producției manufacturiere, care în general era menită exportului. Și cu toate că uneori negutătorii din străinătate aveau mare nevoie de mărfuri, acestea nu puteau fi expediate, întrucît căile navale erau închise pentru vasele englezești, care, așa cum am arătat, nu erau primite în porturi.

Această stare de lucruri a pus capăt producerii de bunuri manufacturiere, hărăzite exportului, în cea mai mare parte din Anglia, cu excepția cîtorva porturi lăturalnice. Dar chiar și acestea au fost curînd nevoite să-și înceteze activitatea, pentru că ciuma le-a năpădit, treptat, pe toate.

Cu toate că oprirea negoțului cu străinătatea a fost resimțită în întreg trupul țării, totuși cel mai grav lucru a fost întreruperea negoțului lăuntric cu mărfuri manufacturiere, destinate consumului local. De obicei acestea circulau prin mîinile londonezilor, ori la Londra încetase orice negoț.

Așa cum am mai spus, la Londra, toți meșteșugarii, negutătorii și lucrătorii manuali rămăseseră fără de lucru, ceea ce dusese la concedierea din slujbă a unui mare număr de meseriași și muncitori de toate soiurile și îndeletnicirile, întrucît nimeni nu mai avea nevoie de bunurile pe care se pricepeau ei să le făurească.

Stare de lucruri care a făcut ca la Londra o sumedenie de oameni lipsiți de familie să rămînă pur și simplu pe drumuri. Ba chiar și numeroase familii a căror bunăstare

atîrna de meşteşugul capului de familie. Pe toţi aceştia îi pîndea o cruntă mizerie. Şi nu pot decît să repet iar şi iar că, spre cinstea cetăţenilor Londrei, vrednică a fi pomenită peste veacuri şi veacuri atîta timp cît se va mai putea vorbi despre aceste lucruri, prin marea lor mărinimie, mii şi mii de oameni căzuţi pradă lipsurilor şi deznădejdii au putut fi ajutaţi. Astfel încît nu se va putea spune vreodată că vreun om a pierit de foame şi de mizerie. Cel puţin nu atîta vreme cît autorităţile au avut cunoştinţă de nevoile lui.

Îngheţarea negoţului cu mărfuri manufacturiere ar fi avut urmări şi mai grave în restul ţării, dacă unii dintre patronii de ateliere, în special postăvari şi croitori, n-ar fi continuat lucrul pînă la sleirea deplină a stocurilor de materiale şi a puterilor, dînd astfel mai departe de lucru celor nevoiaşi. Îşi vedeau în continuare de muncă, în credinţa că de îndată ce molima se va domoli, lumea se va repezi să le cumpere mărfurile şi vor vinde atîta, încît vor fi în stare să acopere golurile de acum.

Dar numai cîţiva manufacturieri înstăriţi şi-au putut îngădui asemenea hotărîre. Cei mai mulţi nu s-au simţit în stare să le urmeze pilda, aşa încît negoţul manufacturier din Anglia a suferit pagube de neînchipuit. Năpasta care dăduse peste Londra i-a lovit greu pe toţi din întreaga ţară care trăiau de pe urma muncii lor.

Ce-i drept, îngrozitoarea pacoste care avea să zguduie Londra în anul următor, urma să răscumpere din plin pagubele pricinuite de ciumă. Dacă primul flagel care a năpăstuit oraşul a sărăcit şi a şubrezit negoţul în întreaga ţară, cea de-a doua urgie, la fel de aprigă ca şi cea dintîi, a dus în schimb la îmbogăţirea ţării. Căci marele foc care a pîrjolit Londra chiar în anul următor molimei a prefăcut în scrum şi pulbere o uriaşă cantitate de bunuri de gospodărie, îmbrăcăminte şi alte obiecte, precum şi depozite întregi de mărfuri manufacturiere, venite din toate colţurile ţării.

E de necrezut ce înviorare a cunoscut negoţul ţării după această a doua calamitate, cînd a fost nevoie să se astupe toate găurile şi să se acopere toate pagubele pricinuite de incendiu.

Aşadar, toate braţele în stare de muncă din întreaga ţară au fost puse în mişcare, ba chiar s-au dovedit a fi prea puţine şi a fost nevoie de cîţiva ani pentru a acoperi pieţele de desfacere şi a răspunde tuturor nevoilor.

Pe de altă parte, toate pieţele din străinătate fuseseră golite de mărfurile noastre din cauza opririi exportului şi a lungului răstimp scurs pînă cînd să poată fi reluat negoţul liber şi deschis.

Aşadar, la cererile străinătăţii s-au adăugat nevoile locale, fapt care a dat un nemaipomenit impuls producerii de tot soiul de bunuri. Nicicînd n-au cunoscut producţia manufacturieră din întreaga Anglie şi negoţul un asemenea avînt ca în primii şapte ani de după ciuma şi focul care au mistuit Londra.

Nu-mi mai rămîne acum să vorbesc decît despre partea iertării de crunta osîndă care ne-a încercat.

După ce în ultima săptămînă din septembrie ciuma a atins punctul ei cel mai de vîrf, furia a început să i se mai potolească. Îmi aduc aminte că prietenul meu, doctorul Heath, venind la mine să mă vadă cu o săptămînă înainte, mi-a mărturisit convingerea lui că pînă-n cîteva zile violenţa molimei avea să se astîmpere. Dar cînd mi-am aruncat ochii peste *Buletinul mortuar* din acea săptămînă, care atingea cifrele cele mai ridicate din întregul an, adică 8297 de morţi datorate tuturor bolilor, l-am dojenit şi l-am întrebat pe ce îşi întemeiază el spusele. Răspunsul lui nu m-a mulţumit pe măsura aşteptărilor.

— Uite ce-i, mi-a zis el, judecînd după numărul de bolnavi şi de infectaţi care există în momentul de faţă, în săptămîna trecută ar fi trebuit să fie douăzeci de mii în loc de opt mii de morţi, dacă molima şi-ar fi păstrat virulenţa mortală de acum cîteva săptămîni. Pentru că pe atunci

oamenii mureau în două-trei zile, în timp ce acum moartea se produce în cel puțin opt-zece zile ; pe atunci dacă se însănătoșea unul din cinci bolnavi, pe cînd acum dacă mor doi din cinci. Ascultă la mine, vei vedea că următorul *Buletin* va marca o descreștere a numărului de morți. Și vei mai vedea mult mai mulți tămăduiți decît înainte. Cu toate că în momentul ăsta încă sînt o puzderie de molipsiți fără să știe și cu toate că zilnic cad o sumedenie la pat, totuși de murit mor mult mai puțini, pentru că boala și-a pierdut din tărie.

Doctorul Heath a adăugat că speră, și că nu-i vorba doar de o simplă speranță, ca molima să fi depășit punctul de criză și să înceapă a se stinge.

Și, într-adevăr, în săptămîna următoare *Buletinul* a arătat o descreștere a numărului de morți cu aproape două mii.

E drept că ciuma încă biciuia cu înverșunare, și că cifra de morți înregistrată în acel *Buletin* se ridica la 6460, iar în cealaltă săptămînă la 5720. Totuși prezicerea prietenului meu se arăta îndreptățită, oamenii se însănătoșeau mai repede și numărul celor ce se lecuiau era mult mai mare decît înainte.

Și, într-adevăr, dacă n-ar fi fost așa, ce s-ar fi ales de oropsita Londră ? Căci, potrivit spuselor prietenului meu, la acea vreme existau nu mai puțin de șaizeci de mii de oameni molipsiți, din care au murit 20.477, și aproape 40.000 s-au tămăduit. Pe cînd, dacă boala ar fi secerat cu tăria de pînă atunci, probabil că ar fi murit cincizeci de mii, dacă nu și mai mulți, și alți cincizeci de mii ar fi căzut la pat. Căci în acele zile se părea că se va îmbolnăvi întregul popor al Londrei și că nici un suflet nu va scăpa.

Cîteva săptămîni mai tîrziu, observația prietenului meu începu să se adeverească din ce în ce. Descreșterea numărului de decese se făcea tot mai simțită, iar săptămîna următoare din octombrie a marcat încă o scădere a numărului de morți cu 1849. Ceea ce vrea să spună că cifra

deceselor datorate ciumei era doar de 2 665, pentru ca în săptămîna imediat următoare să mai scadă cu 1 413.

Și totuși erau încă o mulțime de bolnavi, ba chiar numărul celor declarați bolnavi era mai mare ca de obicei, și zilnic se îmbolnăveau alții. Totuși, așa cum se vede din cifrele de mai sus, puterea de a omorî a bolii se ostoise.

Dar felul de a fi al oamenilor noștri e foarte nesăbuit. Nu știu dac-o fi la fel în toată lumea și nici nu-i treaba mea să aflu. Dar la noi, așa după cum la prima spaimă pricinuită de izbucnirea molimei porniseră să se păzească unul de celălalt, să fugă dintr-o casă în alta, și să se reverse în puhoaie afară din oraș, cu o frică mai mare decît s-ar fi cuvenit, gîndeam eu ; tot așa acum cînd începură să se răspîndească veștile că boala nu mai era la fel de molipsitoare ca înainte și că, chiar de se lua, nu mai era atît de ucigătoare și că o mulțime de bolnavi se însănătoșeau zi de zi ; ei bine, oamenii căpătară dintr-odată atîta curaj, și deveniră atît de nepăsători față de primejdie, încît nu se sinchiseau de ciumă mai mult decît de oricare altă boală obișnuită, ba nici măcar atît. Și nu numai că se însoțeau fără a sta pe gînduri cu cei care aveau umflături sau buboaie, și care, deci, erau cît se poate de molipsitori, dar chiar beau și mîncau împreună cu ei, îi vizitau acasă, ba chiar, după cum mi s-a spus, intrau în încăperile unde unii dintre aceștia zăceau bolnavi.

Mi se părea un lucru cu totul necugetat. Prietenul meu, doctorul Heath îmi spunea — și spusele lui izvorau din experiență — că boala era la fel de molipsitoare și că foarte mulți oameni continuau să se îmbolnăvească, numai că, adăuga el, nu mai mureau atîția ca înainte.

Totuși eu socot că mureau încă destui și, chiar dacă nu mureau, boala în sine era îngrozitoare, durerile și gîlmele chinuitoare, iar primejdia unui deznodămînt trist, deși nu mai era de neînlăturat, nu fusese încă pe deplin exclusă ; toate acestea laolaltă cu tratamentul foarte neplăcut, as-

pectul respingător al bolii și multe alte necazuri legate de ea ar fi fost de-ajuns să determine pe oricare om sănătos să nu se amestece cu bolnavii, și să fie la fel de grijuliu în paza împotriva molipsirii.

Și mai era ceva care se adăuga la grozăvia bolii : anume cumplitul tratament prin ardere cu substanțe caustice, pe care felcerii le aplicau pe umflături pentru a le face să spargă și să supureze. Altminteri pericolul morții ar fi fost de neînlăturat chiar și în această fază mai blîndă. Pe de altă parte, tortura crîncenă a buboaielor, care, deși nu-i mai împingea pe oameni în ghearele nebuniei, așa cum se întîmplase în cazurile de care v-am vorbit, îi supuneau totuși la chinuri de nedescris. Și cei care trebuiau să le îndure, deși acum scăpau cu viață, se văitau cît îi ținea gura, îi blestemau pe cei care le spuseseră că primejdia încetase și se căiau pentru pripeala și lipsa de judecată cu care își căutaseră singuri necazul.

Dar lipsa de minte a oamenilor nu s-a sfîrșit aici, pentru că suferințele celor care s-au scuturat cu ușurință de orice prudență au fost mult mai adînci. Și, cu toate că mulți scăpau cu viață, mai mureau încă destui. Și, ca o ultimă urmare neplăcută, a încetinit ritmul de descreștere a numărului de morți. Căci, din momentul cînd vestea bună a început să se răspîndească prin oraș cu repeziciunea fulgerului, iar oamenii și-au băgat în cap că primejdia încetase, am descoperit că următoarele două *Buletine săptămînale* nu mai înfățișau aceeași proporție de descreștere a morților ca cel dintîi. Explicația acestei constatări o constituie tocmai faptul că oamenii se aruncau singuri în gura lupului, dînd la o parte orice precauție sau grijă sau fereală. Porneau numai de la încredințarea că boala n-o să-i atingă sau, chiar dacă or să se molipsească, în nici un caz n-or să moară.

Medicii combăteau din răsputeri această nouă și nesăbuită stare de spirit a populației, ba s-au publicat chiar și niște instrucțiuni care au fost răspîndite pretutindeni în

oraș și în suburbii, și prin care li se recomanda oamenilor să continue a fi rezervați și a folosi cea mai mare prudență în purtarea lor, chiar dacă molima e în descreștere. Prin aceste instrucțiuni se arăta că lipsa de precauție poate duce la pericolul unei reveniri a bolii, subliniindu-se că o reîntoarcere poate fi mai fatală și mai primejdioasă decît fusese întreaga molimă pînă atunci. Se aduceau o sumedenie de argumente și de explicații pentru lămurirea și dovedirea acestor fapte, dar ar însemna s-o lungesc prea mult dacă vi le-aș mai repeta aici.

Toate acestea erau însă în van ; prima bucurie și surpriza de a fi văzut cifrele din *Buletinele săptămînale* simțitor descrescute îi amețiseră în asemenea măsură pe oameni, încît nu se mai lăsau pătrunși de nici o nouă spaimă și nu se lăsau convinși decît de faptul că se terminase cu necazurile și cu moartea. Și dacă le vorbeai era ca și cum ai fi vorbit la pereți. Își deschideau prăvăliile, colindau străzile, își vedeau de afacerile lor, stăteau de vorbă cu oricine le ieșea în cale, fie că aveau vreo treabă cu acela sau nu, dar fără să-l întrebe dacă-i sănătos, fără măcar să fie munciți de cea mai mică temere că s-ar putea molipsi, chiar dacă l-ar fi știut atins de boală.

Această pripeală și lipsă de prudență i-a costat viața pe mulți care în tot timpul molimei se închiseseră în case și se feriseră de alții, izbutind pînă atunci să se păstreze sănătoși.

Purtarea aceasta nebunească a mers atît de departe încît, în cele din urmă, pînă și preoții au început să le vorbească oamenilor despre nesocotința lor și primejdia în care se puneau. Ceea ce le-a mai strunit puțin entuziasmul și i-a făcut întrucîtva mai prudenți. Dar nesăbuința a mai avut și o altă urmare care n-a mai putut fi înfrînată. Căci zvonurile despre darea îndărăt a molimei s-au răspîndit nu numai în oraș ci și în întreaga țară, avînd aceeași consecință. Fugarii atîta osteniseră de a se ține departe de

Londra și atîta ardeau de nerăbdare să se întoarcă acasă, încît au năvălit puhoi îndărăt, fără nici o teamă, fără vreo măsură de prevedere, și au început să cutreiere străzile de parcă n-ar mai fi existat nici un pericol.

Era într-adevăr o plăcută surpriză să-i vezi, căci deși mureau încă între o mie și o mie opt sute de oameni pe săptămînă, totuși în oraș era o însuflețire de parcă nici urmă de boală n-ar fi fost.

Ca o urmare a invaziei, în *Buletinele săptămînale* numărul deceselor a crescut cu patru sute în prima săptămînă din noiembrie. Și dacă ar fi fost să dau crezare spuselor medicilor, în acea săptămînă s-au îmbolnăvit peste trei mii de oameni, majoritatea acestora făcînd parte dintre noii sosiți.

Un bărbier din St. Martins le Grand, John Cock pe nume, a fost cea mai grăitoare pildă a acestei situații. Adică a reîntoarcerii pripite a londonezilor, de îndată ce molima s-a domolit. Acest John Cock a părăsit orașul laolaltă cu întreaga sa familie ; și-a zăvorît casa și a plecat la țară, după cum au făcut atîția alții. Aflînd el prin luna noiembrie că molima a dat îndărăt și că acum n-au mai fost decît 905 morți într-o săptămînă, și aceștia nu numai de ciumă ci de toate bolile, s-a hotărît să se întoarcă acasă. Gospodăria lui era alcătuită din zece persoane, adică el, soția lui, cinci copii, două calfe și o slujnică. Abia dacă se reîntorsese de o săptămînă și își reluase meșteșugul, cînd ciuma a dat iama în familia lui. În cinci zile au murit toți în afară de o singură persoană. Au murit el, soția lui, toți cei cinci copii și cele două calfe. A rămas în viață numai slujnica.

Dar mila Domnului a fost mai mare decît eram noi îndreptățiți să nădăjduim. Căci, așa cum am spus, tăria bolii s-a vlăguit, molima s-a stins și, pe deasupra a venit iarna, aerul s-a limpezit și s-a răcit, ba chiar s-a pornit și un ger usturător. Și pe măsură ce gerul se întețea, cei

mai mulți dintre cei ce căzuseră bolnavi se tămăduiau, iar orașul își redobîndea sănătatea.

E drept că pe cîțiva i-a mai întors boala chiar și în luna decembrie, iar *Buletinele* au crescut cu o sută de morți, dar în scurt timp totul s-a potolit și viața a reintrat pe vechiul ei făgaș.

Și era minunat să vezi cît de însuflețit arăta orașul. Așa încît un străin nici n-ar fi putut să-și dea seama ce știrbită era populația, și nici casele nu păreau văduvite de cei ce le locuiseră. Nu se vedeau decît foarte puține case goale sau chiar deloc, pentru că nu era lipsă de chiriași.

Aș dori să pot spune că așa precum orașul avea o nouă înfățișare, tot astfel și oamenii își arătau un chip nou. Nu mă îndoiesc că erau mulți pătrunși de conștiința faptului că scăpaseră cu viață și recunoscători pentru că fuseseră proteguiți în toiul unei asemenea primejdii. Ar fi lipsit de inimă să judeci altminteri cînd e vorba de un oraș cu populația Londrei, sau un oraș ai cărui locuitori se arătaseră atît de cucernici la vremea molimei. Dar dacă sentimente de acest fel se făceau simțite în unele familii sau la unii indivizi răzleți, trebuie spus că, în general, felul de a fi al oamenilor era aidoma ca înainte, și deosebirile nu se prea făceau observate.

Ba unii ziceau chiar că lucrurile se înrăutățiseră, și că moravurile poporului decăzuseră și mai rău. Anume că oamenii, înăspriți de primejdia prin care trecuseră, asemenea marinarilor scăpați dintr-o furtună, deveniseră mai răi și mai nătîngi, mai îndrăzneți și mai căliți în vicii și în imoralitate decît fuseseră înainte.

Ar trebui scrisă o lungă cronică dacă ar fi să redăm în amănunțime acea perioadă de refacere treptată a orașului și de revenire a vieții pe vechile făgașe.

Acum, alte părți din Anglia erau la fel de violent atacate de ciumă precum fusese Londra înainte. Orașele

Norwich, Peterborough, Lincoln, Colchester[1] şi altele erau năpădite de molimă, iar autorităţile londoneze au început să stabilească legi privitoare la purtarea şi legăturile noastre cu acele oraşe. Ce-i drept nu le puteau interzice locuitorilor lor să vină la Londra, pentru că oricum nu i-am fi putut recunoaşte, aşa încît, după multe consfătuiri, primarul şi Consiliul Orăşenesc au fost nevoiţi să renunţe la această soluţie.

Tot ce-au putut face a fost să-i avizeze şi să-i avertizeze pe localnici să nu primească în casele lor şi să nu aibă de-a face cu oameni despre care ştiau că vin din acele anume oraşe infectate.

Dar vorbele lor se pierdeau în vînt, pentru că locuitorii Londrei se considerau acum atît de scutiţi de primejdia ciumei, încît nu se mai sinchiseau de nici un fel de avertisment. Păreau să fie încredinţaţi că aerul se însănătoşise, ca şi cum aerul, asemenea omului care avusese odată vărsat de vînt, nu se mai putea infecta din nou. Această convingere venea în sprijinul ideii că boala pluteşte în văzduh, şi că molipsirea nu se producea deci de la bolnav la sănătos. Trăsnaia asta a avut atîta înrîurire asupra oamenilor, încît nu pregetau să se amestece laolaltă, bolnavi şi sănătoşi. Nici măcar mahomedanii care, stăpîniţi fiind de principiul predestinării nu pun nici un temei pe ideea primejdiei de molipsire, lăsîndu-se în voia soartei, nici măcar ei, spuneam, n-ar putea fi mai îndărătnici decît s-au dovedit pe atunci locuitorii Londrei. Cei care erau zdraveni şi sănătoşi şi se întorseseră în oraş venind de la aer curat, cum se obişnuia să se spună, nu şovăiau nici o clipă să intre în casele, ba chiar în odăile, ba chiar în paturile celor bolnavi de ciumă şi încă nevindecaţi.

[1] Dintre oraşele de provincie menţionate de Defoe, Colchester şi Norwich au fost cele mai afectate. În special oraşul Colchester a fost infectat un lung răstimp care a ţinut din vara anului 1665 pînă în iarna lui 1666.

Unii au plătit într-adevăr cu preţul vieţii pentru cutezanţa lor. Foarte mulţi au căzut bolnavi, iar medicii au avut de furcă mai mult ca oricînd, cu singura deosebire că numărul pacienţilor care se însănătoşeau pînă la urmă era mult mai mare decît înainte. Ce-i drept, se tămăduiau aproape toţi, dar se îmbolnăveau mult mai mulţi acum, cînd numărul de morţi nu depăşea o mie sau o mie două sute pe săptămînă, decît pe vremea cînd mureau cinci-şase mii săptămînal.

Iată cît de nesocotiţi erau pe atunci oamenii în importantele chestiuni de sănătate şi de molipsire. Şi cît de potrivnici în a urma poveţele celor care le voiau binele.

Cînd s-au reîntors în oraş refugiaţii, li se părea foarte ciudat faptul că, interesîndu-se şi întrebînd de prietenii lor, descopereau că unele familii fuseseră cu totul rase de pe faţa pămîntului, de parcă nici n-ar fi existat vreodată. Şi nici nu se găsea cineva care să reclame sau să aibă dreptul de a moşteni puţinul ce rămăsese de pe urma lor. În asemenea cazuri, tot ce se mai putuse găsi fusese, într-un fel sau altul, înstrăinat sau furat.

Se spunea că bunurile rămase fără stăpîn reveneau în chip firesc regelui, care era moştenitorul universal, şi am auzit — sperînd să fie măcar în parte adevărat — că regele acorda primarului şi Consiliului Orăşenesc asemenea posesiuni rămase de izbelişte, pentru a fi folosite în beneficiul celor lipsiţi de mijloace, al căror număr era foarte mare. Căci, trebuie arătat că, deşi în timpul violenţei aprige a molimei cazurile deznădăjduite şi prilejurile de caritate fuseseră mult mai numeroase, totuşi sărăcia era mai cruntă acum cînd boala se domolise, pentru că toate canalele filantropiei publice secaseră. Oamenii ştiau că marea primejdie trecuse, aşadar îşi legaseră din nou băierile pungilor. Şi totuşi cazurile individuale erau încă nespus de impresionante şi nevoile celor săraci foarte apăsătoare.

Deși se putea spune că sănătatea se reînscăunase în oraș, totuși negoțul cu străinătatea încă nu începuse să miște și avea să mai treacă multă vreme pînă cînd străinii să primească din nou vasele noastre în porturile lor.

Cît despre olandezi, așa cum am mai arătat, neînțelegerile dintre ei și Curtea noastră duseseră cu un an în urmă la izbucnirea unui război. Așadar, din această parte, negoțul nostru fusese cu desăvîrșire întrerupt.

Dar și Spania, Portugalia, Italia, precum și Hamburgul ca și toate porturile baltice s-au ferit multă vreme de noi și a trebuit să treacă luni și luni pînă cînd negoțul să fie reluat.

Dat fiind că molima răpusese asemenea mulțimi, după cum s-a arătat, numeroase, dacă nu chiar toate parohiile, au fost nevoite să amenajeze cimitire noi, pe lîngă cel din Bunhill-Fields despre care am mai pomenit. Multe dintre aceste cimitire au continuat să rămînă în funcțiune și să fie folosite pînă în ziua de azi. Altele însă au fost părăsite, ba chiar, fapt despre care, mărturisesc, nu pot vorbi decît cu oarecare îngîndurare, au fost refolosite în alte scopuri, sau prefăcute în terenuri de construcție, trupurile celor morți fiind astfel tulburate, răsturnate, dezgropate, unele chiar înainte de să fi pierit carnea de pe oase, și apoi mutate în alte locuri, asemenea unor mormane de gunoaie sau de vechituri.

Am avut și eu cunoștință despre soarta unora dintre aceste noi cimitire, după cum urmează :

1. O bucată de teren din spatele străzii Goswel, lîngă Mount-Mill, care era o rămășiță a vechilor linii de întărituri sau fortificații ale orașului. Aci fuseseră îngropați, claie peste grămadă, morți din parohiile Aldersgate, Clarkenwell și chiar din City. Ei bine, din cîte știu, această bucată de pămînt a fost prefăcută după molimă într-o grădină de ierburi medicinale, iar mai tîrziu folosită ca teren de construcție.

2. O altă bucată de pămînt dincolo de Black Ditch, cum i se spunea pe atunci, la capătul aleii Holloway, în parohia Shoreditch, a fost prefăcută în maidan de porci, sau folosită în alte scopuri domestice, dar scoasă cu totul din funcție ca cimitir.

3. Capătul de sus al aleii Hand în strada Bishopsgate, care era pe atunci o pajiște verde, folosită ca loc de îngropăciune în deosebi de parohia Bishopsgate, cu toate că și multe căruțe din City, mai ales din parohia St. All-hallows on the Wall, își vărsau morții acolo.

Nu pot vorbi despre acest loc decît cu multă părere de rău. Îmi aduc aminte că, la doi sau trei ani după încetarea molimei, terenul a intrat în stăpînirea lui Sir Robert Clayton [1]. Se spunea, dar nu știu cu cît adevăr, că pămîntul intrase în posesiunea regelui, din lipsă de moștenitori, pentru că toți cei care ar fi putut reclama vreun drept asupra lui fuseseră răpuși de ciumă, și că Sir Robert Clayton dobîndise de la regele Charles II dreptul de a-l administra.

Oricum o fi ajuns în stăpînirea lui, sigur este că pămîntul a fost închiriat pentru construcții, sau că a fost folosit astfel chiar din hotărîrea lui Sir Clayton.

Prima casă ridicată aci a fost o clădire mare, frumoasă, încă și azi în picioare, cu fața spre strada sau drumul numit Hand-Alley, care, deși i se spune „alee", e o stradă în toată regula.

Celelalte clădiri ridicate în același șir, avînd în capătul de nord locuința de care am vorbit mai sus, sînt zidite toate pe pămîntul în care au fost îngropați atîția și atîția morți, iar cînd terenul a fost săpat pentru temelii, scheletele au fost dezgropate și unele dintre ele se vedeau atît de bine, încît puteai deosebi țestele femeilor după părul lung, iar la unele schelete carnea nu se desprinsese încă

[1] *Sir Robert Clayton* (1629—1707), negustor bogat și politician, fost primar și membru în Parlament, crunt adversar al conservatorilor. Apare ca personaj în romanul lui Defoe, *Roxana*.

de pe oase. Drept care oamenii au început să protesteze, unii zicînd că ar exista primejdia redeșteptării bolii.

Și atunci, pe măsură ce ieșeau la iveală schelete și cadavre, acestea erau transportate la repezeală în alt colț al aceluiași teren și aruncate talmeș-balmeș într-o groapă adîncă, săpată special în acest scop, care poate fi recunoscută și azi prin faptul că e singurul petec de pămînt pe care nu s-a clădit, slujind ca pasaj spre o altă casă de la capătul de sus din Rose Alley, peste drum de sala de întruniri care s-a construit acolo mulți ani mai tîrziu. Iar în partea de pasaj îngrădită, care alcătuiește un mic scuar, zac îngropate osemintele și rămășițele a aproape două mii de cadavre transportate de căruțele cu morți în acel an de groază.

4. Pe lîngă acestea, mai exista un cimitir în Moorfields, la intrarea în strada care poartă acum numele de Old Bethlem și care a fost mult lărgită de atunci.

N.B. Autorul acestui *Jurnal* e îngropat în acest cimitir, potrivit dorinței sale, sora sa fiind înmormîntată în același loc cu cîțiva ani înainte.

5. Parohia Stepney, întinzîndu-se dinspre partea de est a Londrei către nord, chiar pînă la marginea cimitirului Shoreditch, dispunea de o bucată de teren, pentru îngroparea morților săi, chiar în vecinătatea suszisului cimitir. Aceasta, bănuiesc, a fost integrată de-atunci încoace în suprafața cimitirului Shoreditch. În afară de acesta, parohia mai deținea încă alte două locuri de îngropăciune: unul în Spittlefields, pe care s-a clădit mai tîrziu o capelă sau un tabernacol, la îndemîna acestei mari parohii, și un altul în Petticoat-lane.

În acea vreme, parohia Stepney folosea nu mai puțin de alte cinci cimitire. Unul dintre ele se afla în locul unde se înalță astăzi biserica parohială St. Paul's Shadwel, iar altul pe locul de azi al bisericii parohiale St. John la Wapping. Pe atunci, acestea două nu erau parohii de sine stătătoare, ci aparțineau de Stepney.

Aș mai putea vorbi de multe alte cimitire, dar cum cele de mai sus mi-au fost mai cunoscute, mi-am amintit de ele în împrejurarea de față. În general, se poate observa că la acea vreme de grea năpastă, londonezii au fost siliți să deschidă noi cimitire în cele mai multe dintre parohiile mărginașe, pentru a putea îngropa extraordinarul număr de victime care au murit într-un răstimp atît de scurt.

Dar pentru ce nu a existat grija de a se feri locurile de îngropăciune de folosința lor în alte scopuri, astfel încît odihna morților să nu fie tulburată, n-aș putea să vă spun. Tot ce pot face este să vă mărturisesc că mi se pare un lucru nedrept. Dar cine poartă vina, nu știu.

Ar fi trebuit să menționez că și secta quakerilor avea pe atunci un cimitir numai al lor, și care este încă în funcțiune. Aveau de asemenea și o căruță specială, care transporta morții lor. Iar faimosul Solomon Eagle, despre care v-am mai pomenit, cel care spunea că ciuma e o osîndă a cerului și care alerga despuiat pe străzi strigînd oamenilor că mînia Domnului a pogorît asupră-le, pedepsindu-i pentru păcatele lor, tocmai el și-a pierdut nevasta chiar a doua zi după izbucnirea molimei. A fost una dintre primele victime transportate de căruța cu morți a quakerilor, în noul lor cimitir.

Aș fi putut împăna acest Jurnal al meu cu mult mai multe lucruri interesante care s-au petrecut la vremea molimei și, mai cu seamă, cu legăturile care au avut loc între primar și Curtea refugiată la Oxford, așa cum am mai arătat, vorbindu-vă despre directivele care se primeau din cînd în cînd din partea cîrmuirii, cu privire la măsurile ce trebuiau luate în acea situație atît de critică.

Dar adevărul este că Curtea se sinchisea atît de puțin de nenorocirile noastre, iar acest puțin pe care-l făcea era atît de lipsit de însemnătate, încît nu văd de ce mi-aș mai bate gura de pomană. Singurele fapte vrednice a fi pomenite sînt fixarea unei zile de post în fiecare lună și trimi-

terea ajutoarelor regale pentru sprijinul celor nevoiași. Dar despre amîndouă aceste lucruri am mai vorbit.

Cu aspră dojană erau priviți acei medici ce-și părăsiseră bolnavii în timpul molimei și care acum se reîntorceau în oraș. Nimeni nu voia să le mai ceară ajutorul. Li se spunea dezertori și adeseori vedeai lipite pe ușile lor fîșii de hîrtie pe care scria : „Aici se găsește un doctor de închiriat !“ Așa încît mulți dintre acești medici au fost nevoiți o bună bucată de vreme să stea cu mîinile în sîn, sau să-și schimbe locuințele și să se mute în locuri noi, printre oameni care nu-i cunoșteau.

La fel s-a întîmplat și cu clericii care fugiseră din oraș. Se făcuseră de ocară în ochii lumii și oamenii scriau poezioare și cuvinte usturătoare la adresa lor, lipind pe ușile bisericilor afișe cu inscripțiile : „Amvon de închiriat“, sau, uneori, „Amvon de vînzare“, ceea ce era și mai rău.

Una dintre nefericirile noastre, și nu cea mai neînsemnată dintre ele, a constat în faptul că odată cu stingerea molimei nu s-a stins și acel spirit de sfadă și vrăjmășie, defăimare și vrajbă care tulburase și înainte pacea lăuntrică a națiunii noastre. Se spunea despre acestea toate că ar fi rămășițele vechilor certuri care aduseseră în ultima vreme vărsări de sînge și atîta neliniște. Dar cum ultimul *Act de scutire de pedeapsă*[1] păruse să ducă la adormirea vrăjmășiei în sine, guvernămîntul ceruse întregii națiuni să restatornicească pacea între familii și între persoane.

Asemenea pace nu putea însă fi dobîndită. Mai cu seamă după domolirea molimei la Londra ; cu toate că oricine ar fi văzut împrejurările cărora oamenii au trebuit să le facă față și felul în care s-au înțeles și s-au mîngîiat unul pe altul la restriște, ar fi crezut că pe viitor avea să-i

[1] Emis la 29 august 1660, documentul prevedea iertarea de pedeapsă, cu unele excepții, a celor ce se răzvrătiseră împotriva Coroanei.

unească spiritul carității și că nu se vor mai ciondăni unul cu altul. Da, oricine i-ar fi văzut pe atunci, ar fi gîndit că, în cele din urmă, oamenii se vor uni într-un spirit nou.

Dar, așa cum am mai spus, nu s-a putut ajunge la asemenea biruință. Certurile au rămas, biserica anglicană fiind incompatibilă cu presbiterienii.

De îndată ce primejdia ciumei a fost înlăturată, clericii dizidenți care se urcaseră la amvoanele părăsite de slujitorii lor de drept, au trebuit să se retragă, cea ce era de așteptat. Dar nimeni n-ar fi crezut că cei care îi acceptaseră să le țină locul cît au fost bolnavi, de îndată ce se vor însănătoși se vor năpusti asupră-le, și-i vor hărțui cu legile lor penale[1] și-i vor prigoni. Chiar și noi, cei care țineam de biserica anglicană, am socotit că era o purtare extrem de aspră și nu puteam fi de acord cu ea sub nici un chip.

Dar așa a vrut cîrmuirea, astfel încît nu aveam voie să crîcnim. Tot ce puteam spune era doar că nu noi purtam vina și deci nu puteam răspunde de ceea ce se întîmpla.

Pe de altă parte, însă, nu puteam fi de acord nici cu dizidenții care le imputau preoților anglicani că plecaseră, dezertînd de la misiunea lor și părăsindu-i pe oamenii aflați în primejdie, tocmai cînd aceștia ar fi avut nevoie de mai multă mîngîiere, și așa mai departe. Nu puteam fi de acord, zic, pentru că nu toți oamenii sînt însuflețiți de aceeași credință și de același curaj, iar *Scriptura* ne învață să-i judecăm cu milă și bunătate.

Ciuma este un vrăjmaș cumplit, înarmat cu spaime și grozăvii cărora nu orice om e îndeajuns de călit să le reziste sau îndeajuns de pregătit să li se împotrivească.

E clar că mulți dintre preoții care dispuneau de mijloace au bătut în retragere și au fugit punîndu-și pielea în

[1] *Codul Clarendon*, *Actul corporațiilor* și alte legi menite să impună restricții sau să ducă la abolirea oricărei încercări de nonconformism religios.

siguranță. Dar e la fel de adevărat că mulți alții au rămas locului, sau au căzut pradă bolii, părăsindu-și din această pricină misiunea.

Și tot la fel de adevărat e și faptul că unii dintre clericii dizidenți le-au preluat locul, iar curajul lor este vrednic de laudă și de înaltă prețuire. Dar aceștia n-au fost chiar atît de numeroși. Nu s-ar putea afirma că dizidenții au rămas cu toții locului și că nici unul nu s-a refugiat la țară, după cum nu s-ar putea spune că preoții bisericii oficiale au plecat cu toții dînd bir cu fugiții. Și chiar dintre cei care au plecat, foarte mulți și-au găsit mai întîi înlocuitori, preoți care să-i substituie, oficiind slujbele în locul lor, și vizitîndu-i pe bolnavi, atît cît era cu putință.

Așa încît, dacă privim lucrurile în mare, trebuie să fim îngăduitori cu ambele părți, mai ales dacă ținem seama că un an ca acest 1665 n-a avut pereche în întreaga noastră istorie. Și nu întotdeauna numai înaltul curaj îi face pe oameni să supraviețuiască unei atari calamități.

Poate că n-ar fi trebuit să spun așa ceva ci mai curînd să amintesc aici doar de curajul și osîrdia preoților de ambele crezuri, care nu și-au precupețit viața pentru a fi de folos bieților oameni aflați la grea încercare. Despre aceasta ar fi trebuit să vorbesc și nu de faptul că, de amîndouă părțile, au fost și exemple de dezertare de la datorie. Dar zîzaniile dintre ai noștri m-au silit să arăt contrariul.

Unii dintre cei care rămăseseră locului, nu numai că se împăunau prea mult cu faptul ăsta, dar îi defăimau cît puteau pe cei ce plecaseră, învinuindu-i de lașitate, de părăsirea turmelor lor, de faptul că fuseseră năimiți de bogătași și altele asemenea.

Fac apel la mila și înțelegerea oamenilor de inimă, rugîndu-i să încerce a privi îndărăt și a cugeta cu gravitate la spaimele ce-au bîntuit acele zile. Și oricine va face acest lucru își va da seama că era nevoie de mult mai mult decît obișnuita tărie omenească pentru a le putea înfrunta. Îți cerea alt fel de curaj decît cel de care ai nevoie pentru a te așeza în fruntea unei oști și a lua cu asalt un batalion de călăreți pe cîmpul de luptă. Însemna pur și simplu să iei cu asalt moartea încălecată pe calul ei livid.

A fi rămas locului însemnase într-adevăr a fi ales moartea, și nimic mai puțin, mai ales după cum se înfățișaseră lucrurile la sfîrșitul lui august și începutul lui septembrie și după cum făgăduiau să continue. Căci, îndrăznesc să spun, nimeni nu s-ar fi așteptat ca molima să ia o asemenea întorsătură bruscă și numărul morților să scadă dintr-odată cu 2000 într-o săptămînă, cînd, după cum se știa, atîta amar de lume căzuse la pat. În această perioadă au plecat foarte mulți dintre cei care stătuseră pînă atunci în Londra.

Și apoi, dacă pe unii i-a înzestrat Domnul cu mai multă tărie decît pe alții, era oare firesc ca aceștia să se împăuneze cu faptul că ei înduraseră greul, și să-i țină de rău pe cei care nu se puteau lăuda cu același dar de a răbda? Nu ar fi trebuit mai curînd să dea dovadă de umilință și recunoștință pentru că fuseseră de mult mai mare folos decît alți semeni ai lor?

Gîndesc că trebuie să cinstim amintirea unor asemenea oameni printre care s-au numărat clerici și medici, felceri, spițeri, judecători și slujbași de toate felurile, toți oameni de mare folos, care și-au primejduit viața pentru împlinirea datoriei, așa cum au făcut cei mai mulți dintre cei care au rămas locului pînă-n ultimul moment. Și numeroși dintre ei nu numai că și-au primejduit viața dar au și pierdut-o.

La un moment dat am făcut o listă a acestora, vreau să spun o listă pe slujbe și profesiuni a acelor care au murit în acest chip, adică pe altarul datoriei. Dar un ins particular ca mine, nu are putința să urmărească toate amănuntele cu acuratețe. Îmi amintesc că am notat șaisprezece preoți, doi membri ai Consiliului Orășenesc, cinci medici, treisprezece felceri, toți aceștia numai în City și în Liberties, și numai înainte de începutul lunii septembrie.

Dar cum momentul de mare criză al molimei s-a dezlănţuit abia după aceea, desigur că lista e departe de a fi completă. Cît despre gradele mai de jos, cred că au murit vreo patruzeci şi şase de poliţai şi sergenţi, numai în parohiile Stepney şi White-Chappel.

Oricum, n-aş fi putut să-mi continui lista, căci în septembrie, cînd boala s-a năpustit asupră-ne ca turbată, n-a mai fost cu putinţă să ţii vreo socoteală. Morţii nu mai puteau fi număraţi cu unităţile, ci cu grămezile şi erau îngropaţi tot cu grămezile, adică fără număr. Se scotea cîte un *Buletin săptămînal* în care erau înregistraţi şapte sau opt mii de morţi, sau cît le venea la îndemînă. Dar dacă ar fi să dau crezare unor oameni care circulau mai mult şi erau mai obişnuiţi decît mine cu asemenea chestiuni, deşi şi eu colindam destul pentru un om care nu avea mai multe treburi decît aveam eu, ei bine, dacă ar fi să le dau crezare, în prima parte a lunii septembrie au murit nu mai puţin de douăzeci de mii de persoane pe săptămînă.

Cu toate că unii întăresc adevărul acestor spuse, eu unul prefer să iau în seamă cifrele oficiale. Şapte şi opt mii de morţi pe săptămînă e îndeajuns ca să dovedească cele ce v-am istorisit despre grozăvia acelor vremi. Şi cred că e mai satisfăcător pentru mine, cel ce scriu aceste rînduri, ca şi pentru dumneavoastră, cei care le citiţi, să pot spune că v-am înfăţişat totul în chip cumpănit, mai curînd păstrînd măsura decît depăşind-o.

Aşa deci, toate acestea fiind zise, aş fi dorit ca atunci cînd am fost sloboziţi de năpastă purtarea noastră să se fi deosebit prin caritate şi bunătate, în amintirea nenorocirii prin care trecusem, şi nu prin îngîmfarea pentru cutezanţa noastră de a fi rămas locului, de parcă toţi cei care au fugit în faţa mîniei Domnului nu erau decît nişte laşi, sau de parcă cei care au rămas locului nu-şi datorau în bună parte curajul unei simple ignoranţe. Sau de parcă a dispreţui mînia Domnului nu înseamnă mai curînd un soi de disperare criminală decît un adevărat curaj.

Nu pot decît să amintesc iar şi iar că slujbaşii civili, ca de pildă poliţaii, sergenţii, oamenii primarului şi ai ajutorilor de primar, ca şi slujbaşii parohiali, toţi aceştia a căror misiune era să aibă grijă de populaţia nevoiaşă, şi-au împlinit datoria cu mult curaj, chiar cu mai mult curaj decît alţii, pentru că munca lor era legată de mari riscuri, şi se ducea numai în rîndurile celor săraci, care erau mai expuşi primejdiei de a se infecta şi, odată infectaţi, se găseau în cea mai jalnică stare. Mai trebuie adăugat că un mare număr dintre aceşti slujbaşi au murit, şi nici că s-ar fi putut să se întîmple altminteri.

N-am vorbit încă deloc despre doctoriile sau amestecurile pe care le foloseam în mod obişnuit în acele cumplite zile, ori de cîte ori ieşeam în stradă, aşa cum făceam eu.

Despre multe dintre acestea am pomenit cînd v-am înfăţişat cărţile şi reţetele vracilor şi doftorilor noştri şarlatani, de care m-am ocupat destul. Trebuie însă să arăt că Colegiul Medical publica zilnic mai multe reţete care se dovediseră folositoare în procesul practicii de zi cu zi. Dar cum acestea au fost tipărite, nu mai are rost să le repet.

Dar nu mă pot împiedica să vă istorisesc ce i s-a întîmplat unuia dintre vraci. Făcuse omul mare vîlvă în jurul unui neîntrecut leac de pază împotriva ciumei, pe care oricine l-ar fi folosit nu s-ar mai fi molipsit niciodată şi n-ar fi fost nici măcar supus primejdiei de infectare. Şi vraciul acesta care, e de presupus, nu ieşea niciodată în oraş fără să folosească faimosul său leac, s-a îmbolnăvit de ciumă şi după două sau trei zile şi-a dat duhul.

Eu nu mă număr printre cei ce urăsc sau dispreţuiesc medicina. Dimpotrivă, am pomenit în numeroase rînduri despre respectul cu care urmam sfaturile prietenului meu, doctorul Heath. Cu toate acestea, trebuie să recunosc că nu făceam mare lucru ca să mă feresc de boală, ba chiar aproape nimic, cu excepţia faptului că purtam asupră-mi un amestec de săruri puternic mirositoare, pentru cazul

în care vreo duhoare nesănătoasă mi-ar fi izbit nările, sau aş fi trecut pe lîngă un loc de îngropăciune sau pe lîngă vreun mort.

Şi nici nu-mi menţineam starea de spirit veşnic aţîţată şi înfierbîntată cu întăritoare, vin şi alte băuturi, după cum făceau unii. Ba chiar, un medic foarte cunoscător [1] s-a deprins atît de mult cu alcoolul, încît nu s-a mai putut dezvăţa de el cînd molima a încetat şi a căzut în darul beţiei pe viaţă.

Îmi amintesc că prietenul meu medicul îmi povestise că există un anume număr de droguri şi leacuri dovedite a fi bune şi folositoare în caz de molipsire. Şi din acestea, sau cu acestea, medicii puteau prepara o infinită felurime de doctorii, aşa cum cei care cîntă din clopoţei pot scoate sute de melodii diferite doar din ordinea şi din felul cum ating aceiaşi şase clopoţei.

Şi toate aceste felurite amestecuri erau într-adevăr foarte bune.

— Aşadar, îmi spunea prietenul meu, nu-i de mirare că în calamitatea de acum se oferă o puzderie de doctorii şi că aproape fiecare medic prescrie sau prepară alt amestec, după cum îl duce pe el capul sau experienţa. Dar, dac-ar fi să cercetăm toate doctoriile prescrise de toţi medicii din Londra, am descoperi că fiecare dintre ele are aceleaşi componente, doar în proporţii şi amestecuri felurite, după cum îl taie capul pe fiecare medic.

Drept care, adăuga amicul meu, oricine dintre noi, dacă ar ţine seama de propria lui constituţie, de felul de viaţă, şi de împrejurările în care s-a molipsit, şi-ar putea prepara singur doctoriile din drogurile şi amestecurile obişnuite.

Numai că, urma el, unii recomandă unul dintre droguri ca fiind cel mai tare, iar alţii, altul. De pildă, unii

[1] Medicul cunoscător care se trata cu vin şi a rămas alcoolic este, probabil, Dr. Nathaniel Hodges care, în *Loimologia* descrie virtuţile alcoolului ca antidot.

medici socotesc că *Pill. Ruff* [1] care se mai numeşte şi hapul antipestilenţial este medicamentul suveran. Alţii, în schimb, zic că melasa veneţiană[2] este suficientă în sine ca să te facă să rezişti molimei. Părerea mea, zicea el, e că acest din urmă leac e bine de luat înainte, ca să preîntîmpini infecţia, şi celălalt, ca să scapi de ea. Potrivit cu această părere, am luat şi eu de cîteva ori melasă veneţiană, care m-a făcut să nădușesc din plin, şi după aceea m-am socotit călit împotriva infecţiei, atît cît te poate căli o doctorie.

Cît despre vracii şi şarlatanii de care roia oraşul, nici că s-a mai auzit vreo vorbă. Mare mi-a fost mirarea cînd am văzut, aşa cum am mai spus, că timp de doi ani de la încetarea molimei nimeni nu a mai dat ochi cu ei sau n-a mai auzit vorbindu-se de ei.

Unii îşi închipuiau că fuseseră toţi pînă la unul doborîţi de ciumă, ba chiar vedeau în aceasta o răzbunare cerească pentru că, din poftă de cîştig, îi înşelaseră pe bieţii oameni, împingîndu-i la groapă. Dar eu nu pot merge atît de departe. E sigur că au murit mulţi dintre ei — de unii aflasem şi eu. Mă îndoiesc însă că ar fi fost cu toţii măturaţi de pe faţa pămîntului. Cred, mai curînd, că mulţi au plecat la ţară şi şi-au încercat şi pe acolo leacurile pe sărmanii încrezători, care voiau să se păzească de molimă înainte de a se fi ivit printre ei.

Sigur este însă că foarte multă vreme nu a mai apărut picior de vraci în Londra sau în împrejurimile ei. Erau însă numeroşi doctori care tipăreau foi cu reţete preparate de ei pentru curăţirea trupului — cum îi spuneau ei — după ciumă, reţete foarte folositoare, ziceau, mai cu seamă pentru cei care fuseseră bolnavi şi se tămăduiseră.

[1] *Pilulae Rufi*, un compus din aloe şi smirnă.

[2] Numită şi „Melasa lui Andromac“, un compus din 65 de ingrediente, printre care şi venin de viperă. Se spune că ar fi fost preparată prima oară de Andromac, medicul lui Nero.

Dar după părerea mea, şi cred că şi a celor mai străluciţi medici ai vremii, ciuma în sine era un mijloc îndeajuns de puternic de curăţire a organismului. Şi cei care trecuseră prin ea şi scăpaseră, nu mai aveau nevoie de alt medicament care să le curețe trupul. Durerile aprige, umflăturile care erau aduse la punctul de spargere şi apoi ţinute deschise de către medici, îi purificaseră îndeajuns. Şi în felul acesta erau îndepărtate şi alte boli sau pricini de boală.

Cum aceasta era părerea oficială a medicilor, vracii şi şarlatanii n-ar mai fi avut cum să cîştige o pîine.

Au mai fost cîteva mici spaime, care s-au stîrnit după potolirea molimei. Nu ştiu dacă, într-adevăr, aşa cum spun unii, zvonurile au urmărit să sperie lumea şi să tulbure ordinea ; dar din cînd în cînd ni se spunea că ciuma avea să se reîntoarcă în scurt timp.

Şi faimosul Solomon Eagle, quakerul despuiat, despre care am mai vorbit, proorocea în fiece zi noi şi noi nenorociri. Mai existau şi alţii care spuneau că Londra nu fusese încă îndeajuns de pedepsită şi că ne aşteptau încă lovituri şi mai grele şi mai dureroase.

Dacă toţi aceşti prooroci s-ar fi oprit aici, sau dacă ar fi intrat în amănunte şi ne-ar fi spus că în anul următor oraşul avea să fie mistuit de foc, atunci într-adevăr, cînd a venit marele pîrjol, nimeni nu ne-ar fi putut învinui că am plecat urechea cu respect la prevestirile lor. Şi poate că am fi căzut pe gînduri şi am fi cercetat mai în adîncime tîlcul spuselor lor şi acest dar al prezicerii. Dar cum ei nu prooroceau decît o reîntoarcere a ciumei, nimeni nu s-a mai ostenit să le dea ascultare.

Şi totuşi, aceste zvonuri atît de dese ne menţineau într-o permanentă stare de îngrijorare, şi dacă cineva murea subit, sau dacă se mărea numărul cazurilor de tifos, intram cu toţii în alarmă. Nu mai spun ce era cînd creştea numărul cazurilor de ciumă, căci pînă la sfîrşitul anului s-au menţinut întruna două-trei sute de cazuri de ciumă.

Şi, aşa cum am spus, la fiecare creştere a acestora ne apuca groaza.

Cei care îşi amintesc de Londra dinainte de foc, trebuie să ştie că locul pe care-l numim astăzi Newgate-Market nu exista. Dar pe la mijlocul străzii care se cheamă azi Strada Băşicii Umflate şi care-şi trage numele de la măcelarii ce obişnuiau să taie oile şi să le pregătească în acel loc (şi care aveau, pare-se, obiceiul să umfle carnea, suflînd cu o ţeavă în ea, pentru a o face să pară mai groasă şi mai grasă, înşelătorie pentru care au fost pedepsiţi de primar), deci de pe la mijlocul acestei străzi, pînă spre Newgate, se întindeau două şiruri lungi de abatoare, unde se vindea carne.

În aceste abatoare s-au prăbuşit într-o zi moarte două persoane, în timp ce cumpărau carne, ceea ce a dat naştere unui zvon că toată carnea ar fi infectată, zvon care a înspăimîntat lumea şi a stricat în întregime piaţa pentru vreo două-trei zile. Ca după aceea să se constate că zvonul fusese cu desăvîrşire mincinos.

Dar cînd frica pune stăpînire pe cuget, nimeni nu mai poate răspunde de ceea ce se întîmplă.

În orice caz, a fost voia Domnului ca vremea iernatică să continue, prilejuind astfel reînsănătoşirea oraşului, iar în luna februarie a anului următor molima a încetat cu totul [1], aşa încît nici noi nu ne mai lăsam cu uşurinţă speriaţi.

Mai exista o chestiune dezbătută de specialişti şi care la început i-a cam nedumerit pe oameni şi anume : cum să dezinfectezi casele şi lucrurile celor care au fost bolnavi de ciumă ? Cum să faci iarăşi bune de locuit casele părăsite şi rămase pustii în tot timpul molimei ?

[1] În realitate, morţile datorate ciumei au continuat. De la 30 ianuarie la 27 februarie 1666, *Buletinele săptămînale* înregistrează 222 decesuri în urma ciumei.

Medicii prescriau tot felul de arome și amestecuri de un fel și de altul. Iar cei care le ascultau povețele intrau la cheltuieli grele și, după părerea mea, zădarnice. În timp ce săracii care nu făceau decît să țină ferestrele deschise zi și noapte și să ardă sulf, smoală și praf de pușcă prin încăperi, ajungeau la aceleași rezultate. Ba acei dintre refugiați care s-au dovedit mai nerădbători și care, așa cum am arătat, s-au înapoiat în oraș în pripă, înfruntînd toate riscurile, n-au pregetat să intre în case și în posesia bunurilor lor așa cum erau, fără să facă aproape nimic.

În general însă, oamenii grijulii și chibzuiți au luat cîteva măsuri de aerisire și afumare a caselor și au ars mirodenii, tămîie, rășină și sulf în încăperile bine închise, după care au deschis ferestrele și au lăsat ca aerul să absoarbă toate miresmele printr-o ultimă ardere de praf de pușcă.

Alții au aprins focuri mari care au ars cîteva zile și cîteva nopți în șir.

Tot încercînd să afume, vreo doi trei și-au dat foc la case și le-au afumat atît de temeinic încît au ars pînă-n temelii. Asemenea cazuri au fost în Ratcliff, în Holborn și în Westminster. Au mai luat foc și vreo alte două-trei case, dar din fericire incendiul a fost stins la timp. Iar slujnica unui cetățean, din Thames Street cred, a dus atît de mult praf de pușcă în casa stăpînului ei, ca să distrugă orice urmă de infecție, și a mînuit cu atîta nepricepere explozibilul, încît a făcut să sară în aer o parte din acoperișul casei.

Dar încă nu venise momentul ca orașul să fie purificat prin foc, deși nici prea departe nu era. Căci nouă luni mai tîrziu, aveam să-l văd prefăcut în scrum.

Și cîțiva dintre filozofii noștri de doi bani, au pretins că abia atunci a fost nimicită ultima sămînță a ciumei,

și nu mai înainte. O idee prea caraghioasă[1] ca să o mai discutăm aici, căci, dacă într-adevăr sămînța ciumei a rămas prin case și nu a fost nimicită decît de foc, cum se face atunci că nu s-a mai ivit nici un caz de boală ? Și apoi focul nici nu s-a atins de suburbiile și marile parohii Stepney, White-Chappel, Aldgate, Bishopsgate, Shoreditch, Cripplegate și St. Giles, care au fost cu atîta violență bîntuite de ciumă, și în care, totuși, nimeni nu s-a mai îmbolnăvit.

Dar, ca să ne întoarcem de unde am plecat, desigur că oamenii care aveau grijă de sănătatea lor au luat măsuri de curățire a caselor și în acest scop, s-au folosit o sumedenie de lucruri costisitoare, care, pot să spun, nu numai că le-au aromat casele lor, după cum au dorit, dar au îmbălsămat întregul văzduh cu miresme plăcute și înviorătoare, din care se împărtășeau și alții pe lîngă cei ce plătiseră bani grei pentru ele.

Și, la urma urmei, deși săracii, așa cum am arătat, s-au pripit să se întoarcă în oraș, bogătașii n-au dat dovadă de prea mare grabă.

E drept că unii oameni de afaceri au revenit, dar cei mai mulți dintre ei nu și-au adus familiile pînă în primăvară, cînd toată lumea s-a convins că ciuma nu se va mai reîntoarce.

Curtea regală s-a înapoiat la Londra curînd după Crăciun, dar aristocrația și mica nobilime, cu excepția celor care aveau slujbe administrative, au mai rămas o bucată de timp în afara orașului.

E locul să observ aici că, în ciuda înverșunării cu care a secerat ciuma la Londra și prin alte locuri, totuși de

[1] Deși Defoe disprețuiește părerea „filozofilor de doi bani" că marele incendiu ar fi înlăturat cu totul pericolul ciumei, totuși ideea a fost reluată de Richard Bradley, un distins om de știință, care, în 1721, observînd că din 1665 nu se mai ivise nici un caz de ciumă în Anglia, a tras concluzia că incendiul din 1666 nu numai că distrusese sămînța și ouăle vietăților dăunătoare, dar purificase și aerul astfel încît acestea să nu se mai poată dezvolta.

flota noastră nu s-a atins [1]. E drept că la un moment dat era mare căutare — atît pe fluviu cît și pe străzile orașului — de oameni și echipaje pentru vase. Dar acest lucru s-a întîmplat pe la începutul anului, cînd molima abia de se ivise și, în orice caz, nici vorbă să se fi întins pînă în acele părți ale orașului unde se fac recrutări de echipaj.

Și, cu toate că războiul pe care-l purtam cu olandezii era departe de a fi o binefacere în acele momente, iar marinarii făceau serviciul în silă, ba mulți dintre ei chiar se văitau că fuseseră tîrîți cu forța, totuși, pentru flotă, războiul s-a dovedit a fi o violență izbăvitoare, pentru că altminteri oamenii mării ar fi pierit în valurile calamității generale. Și cei care s-au eliberat după încheierea termenului din vară, deși au avut pricini de grea amărăciune, pentru că, atunci cînd s-au înapoiat, și-au găsit cea mai mare parte din familie în groapă, totuși puteau aduce mulțămită Domnului pentru că, de voie de nevoie, fuseseră îndepărtați din raza morții.

Într-adevăr, în acel an am dus un crunt război cu olandezii, și am purtat o crîncenă bătălie pe mare [2] din care olandezii au ieșit puternic zgîlțîiți. Dar și noi am pierdut o sumedenie de oameni și cîteva nave.

Dar, așa cum am spus, ciuma nu s-a atins de flotă, și cînd vasele s-au întors în rada portului, molima începuse să se stingă.

Aș fi bucuros să pot încheia această redare a unui an nespus de amar cu cîteva exemple înălțătoare. Adică de adîncă recunoștință către Dumnezeu care ne-a izbăvit de groaznica năpastă.

De bună seamă că împrejurările izbăvirii, ca și grozăvia vrăjmașului de care am fost izbăviți au clătinat conștiința întregii națiuni.

[1] Informația este inexactă. Conform documentelor Birourilor Navale, precum și *Jurnalului* lui Samuel Pepys, s-au înregistrat frecvente cazuri de ciumă și în rîndurile flotei.

[2] Bătălia de la Lowestoft, din 3 iunie 1665.

Împrejurările izbăvirii au fost într-adevăr, așa cum am mai arătat, cu totul deosebite, ținînd seama mai ales de starea înfiorătoare în care ne aflam cu toții cînd, spre uluirea întregului oraș, a licărit speranța unei opriri a molimei.

Nimic altceva decît o minune cerească n-ar fi putut-o opri. [1] Molima părea să-și bată joc de orice încercare a medicinei de a o înfrîna și spumega de furie răpunînd vieți în lung și-n lat. Dac-ar fi continuat tot așa, în cîteva săptămîni orice urmă de viață din oraș ar fi secat. Oamenii erau sfîșiați de deznădejde, inimile înecate de frică, sufletele cotropite de groază, spaimele morții se oglindeau pe fiecare chip omenesc.

Și chiar în acea clipă, cînd pe drept cuvînt am fi putut rosti : „Zădarnică a fost orice încercare umană", chiar în acea clipă a fost voia Domnului să domolească furia bolii și să-i vlăguiască tăria, astfel încît, deși mulți se îmbolnăveau încă, puțini mureau. Și primul *Buletin săptămînal* a arătat o descreștere de 1843 morți, ceea ce a însemnat foarte mult !

E cu neputință să zugrăvesc schimbarea ivită pe chipurile oamenilor în acea joi dimineață, cînd a apărut *Buletinul săptămînal* de care v-am vorbit. Expresia fețelor radia de un zîmbet de bucurie și de tainică surpriză. Oamenii își strîngeau unul altuia mîna pe stradă, aceiași oameni care altădată se fereau să-și iasă în cale și traversau cînd se întîlneau.

[1] Încetarea bruscă a ciumei în 1665, a constituit o problemă căreia epidemiologii și istoricii ciumei au încercat să-i găsească un răspuns. Naratorul lui Defoe găsește o explicație religioasă. Aceasta este desigur conformă cu mentalitatea epocii și a naratorului H.F., dar nu și cu concepția lui Defoe că molima s-a datorat unor cauze naturale. Epidemiologii moderni au sugerat mai multe ipoteze : 1. Dezvoltarea imunității la șobolani și la muște, principalii purtători ai bacilului. 2. Descreșterea virulenței bacilului. 3. Măsurile sanitare și o mai eficientă stîrpire a rozătoarelor. 4. Descreșterea comerțului cu țările răsăritene, puternic infectate etc.

Pe străzile mai strîmte, deschideau ferestrele și se strigau dintr-o casă în alta, întrebîndu-și vecinii cum se mai simt și dacă au auzit vestea cea mare cum că molima s-a domolit.

Unii, cînd auzeau că-i vorba de o veste mare, se întorceau din drum și întrebau : „Ce veste ?“ Și cînd li se răspundea că ciuma a dat înapoi și că cifra morților din *Buletin* descrescuse cu aproape 2 000, strigau în gura mare : „Domnul fie lăudat !“ Și oamenii plîngeau de bucurie, spunînd că ei nu aflaseră încă nimic. Atît de mare era veselia poporului, de parcă li s-ar fi întors morții de la groapă.

Aș putea să vă înșir tot atît de multe lucruri necugetate făcute din prea mare bucurie, cîte se făcuseră și din prea mare durere. Dar asta ar însemna să știrbesc din prețul bucuriei.

În ce mă privește, trebuie să vă mărturisesc că, puțin înainte ca această minune să se întîmple, începusem să mă simt tare descurajat. Căci numărul celor care căzuseră bolnavi în ultimele două săptămîni era atît de fantastic, pe lîngă cei ce mureau, iar văicărelile care răzbeau de pretutindeni erau atît de răscolitoare, încît a te aștepta să scapi în continuare nevătămat părea nebunie curată. În toată vecinătatea nu mai exista altă casă neinfectată în afară de a mea. Și dacă ar fi mers așa mai departe, în scurt timp n-ar mai fi existat vecini care să se molipsească.

E greu de crezut cu cîtă turbare se dezlănțuise boala în ultimele trei săptămîni. Dacă ar fi să dau crezare acelei persoane ale cărei socoteli le-am găsit întotdeauna întemeiate, atunci în aceste trei săptămîni de care vă vorbesc muriseră nu mai puțin de treizeci de mii de persoane, și peste o sută de mii se îmbolnăviseră.

Într-adevăr, numărul îmbolnăvirilor era cutremurător și toți cei al căror curaj se ținuse dîrz pînă atunci, începuseră acum să-și piardă orice speranță.

Și chiar în toiul acestei deznădejdi, cînd orașul Londra părea să fie cu adevărat nimicit de calamitate, vrăjmașul a fost dezarmat : săgețile și-au pierdut otrava. Era un lucru miraculos, și pînă și medicii rămăseseră uluiți. Oriunde mergeau, își găseau pacienții simțindu-se mai bine, fie că nădușiseră zdravăn, fie că gîlmele spărseseră ori buboaiele se retrăseseră și umflătura din jurul lor își schimbase culoarea, fie că fierbințeala dăduse îndărăt, durerea cumplită de cap se potolise, sau se ivise vreun alt semn de însănătoșire.

Și în cîteva zile, toată lumea a început să se lecuiască : familii întregi care căzuseră la pat și cărora preoții le citiseră rugăciunile, așteptînd sosirea morții, reînviaseră acum și se tămăduiseră, fără ca vreunul dintre ei să se fi pierdut.

Și aceasta s-a întîmplat nu datorită vreunui leac nou descoperit, sau vreunei metode ori tratament nou, ori vreunei noi experiențe chirurgicale. Era ca și cum aceeași tainică mînă nevăzută care pogorîse la început ciuma asupră-ne, ar fi ridicat-o acum.

Nu vă vorbesc ca un exaltat ; întreaga lume a gîndit la fel. Boala a fost pur și simplu vlăguită, veninul i s-a stins. N-au decît filozofii să caute explicația în natură. Dar pînă și acei medici care nu aveau nici un grăunte de credință în ei s-au văzut nevoiți să admită că părea un lucru supranatural, că era un fenomen extraordinar și că nu-i puteau găsi nici o explicație.

Dacă aș spune că acesta a fost un semn de chemare să ne arătăm recunoștința, mai ales noi cei ce ne-am aflat sub îngrozitoarea amenințare a creșterii bolii, unii dintre dumneavoastră ar gîndi, poate, că voi a înălța un imn de slavă și a ține o predică în loc de a scrie o istorie, căutînd să vă ofer învățăminte în loc de observații asupra lucrurilor. Ceea ce mă face să-mi strunesc avîntul.

N-am să neg că au fost destui oameni care, după cîte arătau, și-au înălțat sufletul în recunoștință. Toată lumea

era atît de adînc impresionată, încît nici cei mai răi dintre oameni nu s-ar fi putut împotrivi imboldului.

Era un lucru obișnuit să întîlnești pe stradă străini de Londra, care ne erau necunoscuți, și care-și exprimau surprinderea. Într-o zi, de pildă, străbătînd eu Aldgate, care forfotea de lume, numai ce văd un bărbat venind dinspre Minories și uitîndu-se cu mirare în susul și-n josul străzii. După care, își desface larg brațele și exclamă :

— Dumnezeule, ce schimbare ! Abia săptămîna trecută am fost pe aici și nu vedeai țipenie de om pe stradă !

Un altul, auzindu-l, adăugă :

— E o minune. E ca într-un vis.

— Lăudat fie Domnul, zice un al treilea, și lui trebuie să-i înălțăm mulțumiri.

Și toți acești trei oameni erau complet străini între ei.

Asemenea saluturi puteai auzi întruna pe străzi. Și, în pofida unui oarecare dezmăț care-și făcuse loc, oamenii cei mai simpli colindau străzile mulțumind Domnului că fuseseră izbăviți.

Dar, așa cum am spus, lumea se scuturase de orice îngrijorare și o făcuse cam pripit. Într-adevăr, nu ne mai temeam să trecem pe lîngă un om cu o scufă albă pe cap, sau cu gîtul oblojit, ori cu un picior șchiopătînd din pricina durerilor chinuitoare a buboaielor de pe vintre. Numai cu o săptămînă înainte asemenea priveliște ne-ar fi înspăimîntat cumplit. Dar acum strada era plină de aceste biete făpturi care se vindecau treptat. Și, ca să le facem dreptate, toți aceștia păreau foarte pătrunși de neașteptata fericire ce dăduse peste ei.

Ar însemna să-i nedreptățesc dacă n-aș admite că, după convingerea mea, mulți dintre ei erau cu adevărat recunoscători. Dar, trebuie să mărturisesc că, despre cea mai mare parte a poporului nostru s-ar putea spune, pe bună dreptate, ceea ce s-a spus și despre israeliți, după ce-au fost sloboziți de oastea faraonului și, străbătînd Marea Roșie, au privit îndărăt și i-au văzut pe egipteni năpădiți

de ape. S-a spus că : „Au înălțat laudă Domnului, dar foarte curînd au uitat de minunile lui".

Nu vreau să merg mai departe, pentru că aș fi socotit necrutător, sau poate nedrept, dacă m-aș pierde în cugetări neplăcute asupra lipsei de recunoștință a oamenilor — oricare ar fi fost pricina acesteia — și a reînvierii tuturor soiurilor de vicii și răutăți în sînul nostru. Eu însumi am fost martorul a multe și multe dintre acestea.

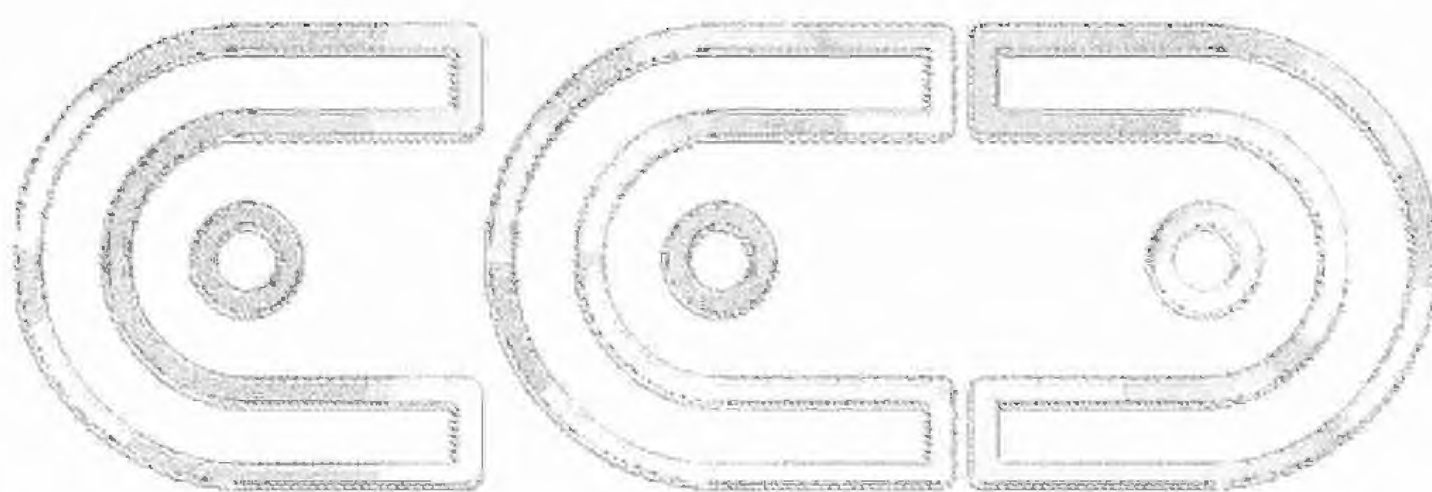
De aceea, voi încheia descrierea acelui an năpăstuit cu o poezioară de-a mea, stîngace, dar sinceră, pe care am așezat-o la finele notațiilor mele, în același an în care am compus-o :

O ciumă groaznică în Londra bîntui
În una mie șase sute șaize'ș'cinci, an de neuitat,
Și un ocean de suflete pieri ;
Dar iată că eu am scăpat.

H.F.

FINIS

Scanare și prelucrare digitală

de

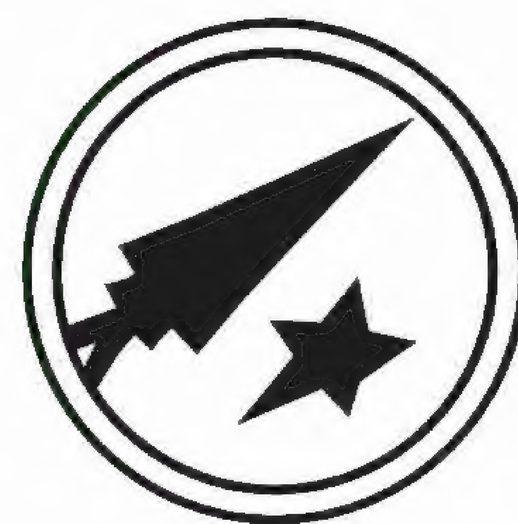

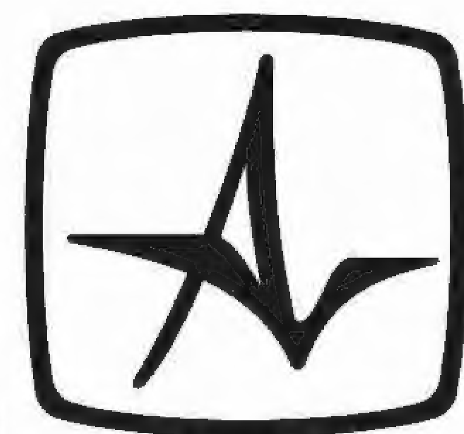
Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2024

